

15357

15357

N. IORGA

O LUPTĂ LITERARĂ

— ARTICOLE DIN «SĂMĂNĂTORUL» —

VOLUMUL I

(Mai 1903 — Iulie 1905)

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

VĂLENIÎ-DE-MUNTE

„Neamul Românesc“, Tipografie și Legătorie de cărți
1914.

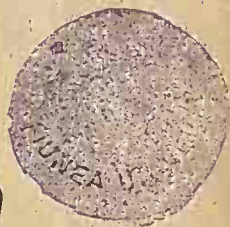
Inv. 18913

N. IORGA

O LUPTĂ LITERARĂ

= ARTICOLE DIN «SĂMĂNĂTORUL» =

VOLUMUL I

(Mai 1903 — Iulie 1905)

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

VĂLENIÎ-DE-MUNTE

„Neamul Românesc“, Tipografie și Legătorie de cărți
1914.

87022

BUCURESTI

18044

CONTROL 1953

1956

1961

D

B.C.U. Bucuresti

C87022

P R E F A Ț Ă .

Nu știu dacă vor fi fiind mulți sau puțini acei cari ar dori să recetească articolele privitoare la cultură din „Sămănătorul“ și apoi din „Floarea Darurilor“ și „Neamul Românesc“. Cele d'întăiū aū fost urmărite cu interes pe vremea lor, cînd lucrurile se mai luaū încă în serios și cine le făcea era interesat sufletește la dinsele.

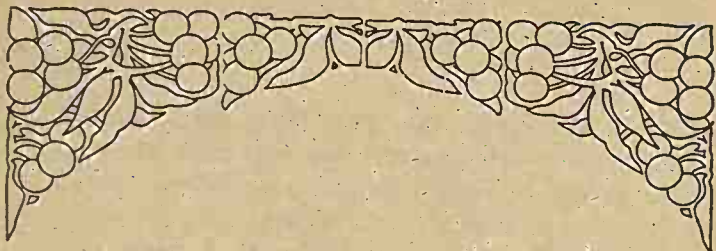
Acuma știū că e altfel. Dar tocmai de aceia reproduc aceste documente de credință.

Cel d'întăiū volum apare în ceasuri grele, cu sumbre perspective. Recunosc și acest nenoroc al său, dar n'am ce-î face.

Articolele biografice — afară de cîte-o scăpare din vedere — s'aū înlăturat, ele aflîndu-se în „Oamenī cari aū fost“, carte apărută acum trei ani.

21 Octombree 1914.

I.

CU PRILEJUL DISPARIȚIEI „TRIBUNEI“.

Printr'o hotărîre a partidului național românesc din Ardeal și părțile vecine, pe care-l reprezintă în lupta zilnică prin presă, „Tribuna“, cea de la Sibiiu, și-a încetat apariția, după douăzeci și unul de ani de viață.

Dincolo de munți, acest fapt însemnat a îndreptat gândurile spre un nou ziar, care să ducă mai departe opera de răspîndire și întreținere a sentimentului național, care era menirea „Tribunei“. Dincoace, s'au organizat manifestații ale tinerimii, care s'au terminat prin ciocniri de stradă cu forța publică, rău călăuzită față de demonștranzii cari nu prea aveau un scop înaintea lor și dintre cari unii, mai desorientați, au crezut că aduc un serviciu neamului lor lovind în Romîni ca și dinșii, ce purtau uniforma țerii, și rupînd de sus din balcoane o sabie pe care stă întipărită monograma suveranului. Orîcum s'ar împărți greșelile și răspunderea între cei ce au dat acest urît spectacol, lăsînd această amintire care ar trebui cît mai răpede uitată, nu e mai puțin adevărat că „Tribuna“

merita să fie comemorată prin fapte mai frumoase și, iarăși, prin cuvinte mai pricepute și mai alese decât acelea, pe cât de ușoare, pe atât de exagerate, care s'au pronunțat la întrunirile de dăunăzi.

Căci „Tribuna“ și-a avut zile mari și folositoare în traiul său, zile care vor figura în istoria norocului și lipsei de noroc a milioanelor care cu jertfe grele își păstrează romînitătea înaintea celor ce voiesc să li-o smulgă. Cînd ziarul românesc din Sibiiu și-a luat avîntul, el se arăta, fără îndoială, cel mai bine scris și mai matur cugetat dintre toate cîte ieșeau pentru poporul nostru. Cel mai bun și mai destoinic din tinerimea noastră ardeleană a pus umărul, nu pentru a-și crea o mănoasă carieră, nici pentru a-și deschide calea către o situație politică — motivele care îndeamnă pe cei mai mulți ziariști de la noi —, ci pentru că datoria lor îi chema la muncă, sărăcie și prigonire, în odăile, pe care niciun club nu le mobilase din banul contribuabililor, ale „Tribunei“. Multă vreme, până la procesul „Memorandului“ și după această inimoasă înfățișare înaintea dușmanului secular, s'au scris în foaia aceasta minunate articole de recunoaștere, cugetare și luptă: articole de acelea ardelenești cu miez, fără podoabe ușoare de stil, pe care le pune la îndămină orice lectură, fără vorbe mari, care ascund goliciunea fondului, fără șirete prefaceri ale simțirii. Acolo era luptă crîncenă și plină de răspunderi — la capăt stătea amenda ruinătoare și închisoarea care opria lucrul și ataca sănătatea; acolo nu era paradă, defilarea către înălțimile amețitoare ale parvenirii, supt ochiul de îndemn al patronului în-

terestat. Graiul românesc lua supt condeiul acestor războinici altă viață: un graiul către țerani, preoți, dascăli, învățători, către fruntașii umili ai unui popor ce nu-și avea partea; cuvinte înțelese oricui, sintaxă vînjoasă; în toate spusele, simțul unei puteri mari, pe care cel ce scrie caută s'o ție în frîu, dar care izbucnește într'o expresie zguduitoare, într'o comparație luminoasă, mergînd ca un fulger de suflet la suflet. Articolele bune au fost scrise și până la urmă în acest stil, cu toate că puterile scriitorilor nu mai erau cele de odinioară.

Partidul național alesese ca linie de conduită pasivitatea. Cu toată cartea populară și plină de învățăminte a d-lui Brote, cei mai mulți dintre cetitorii acestei reviste nu vor fi lămuriți asupra înțelesului pasivității politice a Romînilor de peste mîunți, și se pot mîngîia de altfel cu încredințarea că atîția mari politiciani ai regatului romîn împărtășesc, mai mult sau mai puțin, neștiința lor. La întemeierea dualismului în monarhia vecină cu noi a Habsburgilor, la 1866-7, se unise, fără voia Romînilor și Sașilor, Ardealul, fost principat autonom din secolul al XVI-lea încoace și luat de Casa de Austria de la Turci, cari erau suzeranii țerii, abia la sfîrșitul veacului al XVII-lea, cu Ungaria, care căzuse prin moștenire aceleiași Case cu mai mult de un veac în urmă. Pentru ca nemulțămirea celor două neamuri neungurești ale Ardealului, acelea care aveau numărul, bogăția, puterea de tot felul, să nu se poată da la iveală pe calea, deschisă prin Constituție, a alegerilor, legea cea veche

electorală, mai restrinsă decît cea din Ungaria și destul de neclară pentru a putea fi tălmăcită după interesul puternicilor, fu lăsată în vigoare; Guvernul, represintantul națiunii dominante, putea să-și alcătuiască apoi circumscripțiile, cercurile electorale cum voia, potrivindu-le așa încît nemulțămii să nu poată birui, și, în sfîrșit, până mai dăunăzi cumpărătorul de voturi era stăpînul alegerilor în Ungaria, și cine nu voia să-î primească banul și avea îndrăzneala să nu asculte de poruncile venite de sus, găsia în cale pușca jandar-mului, care știe că viața unui opincar de Valah nu costă așa de mult. În astfel de împrejurări, Românii aveau datoria de cuviință de a lăsa să treacă vremile, apele furioase peste piatra, peste vechea marmură neclinită a neamului lor. A nu colabora la comedie, li se impunea.

Întemeietorii „Tribunei“ au înțeles însă că o cale nu li se poate închide: aceia prin care se răspîndește viața sufletească într'un popor, și din care apoi cresc, se înalță și înfloresc toate celelalte, — calea culturii. Au scos ziarul literar pe lîngă cel politic, au adaus apoi și o bibliotecă, a săracului, și au avut drept lucrători la această mare misiune scriitorii ca Gheorghe Coșbuc și Ioan Slavici. Gîndul cinstit, simțirea neprefăcută și vorba curată s'au coborît prin cărțuliile „Tribunei“ pe masa simplului sătean, arătîndu-î că și în limba lui se poate culege toată învățătura și îndeplini toată frumuseța.

Viltorile prigonirilor au smuls și dus departe, pe pămîntul nostru de adăpostire, unde primim rănii,

căci nu putem merge alături cu luptătorii ce se apără, — pe vechii „tribuniști“. Zilele mari de înțelegere deplină s'a-au încheiat în Ardeal, când fanaticii ideii de partid din România, conducătorii veșnicului război civil în fățarnice forme constituționale. și-a-au căutat ajutoare acolo unde trebuie să se *ducă* neconținut ajutorul nostru al tuturor. Ca și partidul național, ca și spiritul cel bun și încrederea vremilor fericite, „Tribuna“ a scăzut și ea și ajunse a represinta sucursala unui partid din regat față cu alt ziar, ocrotit de partidul cellalt: o dihonie pe atât de nenorocită, pe cât de lipsită de orice înțeles. Cînd, pe urmă, relațiile s'a-au împăcat oarecum, vechea adunare a rîndurilor în jurul ziarului din Sibiiu tot nu s'a mai putut face, și polemica, întru citva înăbușită, a urmat, spre paguba tuturor. În vâlmașag se mai uitase, aproape cu totul, încă ceva: cultul literaturii naționale.

* * *

Gonită din urmă fără încetare, de procese care-l căutaă moartea, „Tribuna“ a dispărut. Un alt ziar îi va lua, mine, locul. Acela va putea fi mai fericit în două privinți hotăritoare: de el nu se va lega nicio amintire de vrajbă între frați și, fără îndoială, conducătorii lui vor avea ca îndreptar de căpetenie că în cultura unui popor își are rădăcinile viitorul lui și că deci, înainte de toate se începe prin așternerea acestei culturi.

4 Maiu 1903.

II.

O NOUĂ EPOCĂ DE CULTURĂ.

State pot trăi fără ideal: o mașină complicată care-și ajunge ținta prin mersul ei fără greș, o asociație de interese care le mulțamește îndestulător și nu trebuie să fie decî desfăcută. Avem astfel de „societăți de consum“ în Belgia, în Svițera, în Statele-Unite, și încă se mai adaug oarecare amintiri în trecut, de jertfe aduse împreună și de biruințe, supt același steag, ale strămoșilor, ce nu trăiau încă pentru realizarea cîștigului material. Dar, cînd Statul de acest fel crește puternic, măreț prin bogăția ce se descopere, se prelucrează, se răspîndește, atunci nevoia unui ideal, a unui ideal politic măcar, se ivește de la sine pentru a îndrepta prisosul de putere generală ce rămîne din puterile individuale și sociale cheltuite pentru scopuri mai restrînse și mai joase: astfel a răsărit dăunăzi, la auzul imnurilor de bucurie pentru cucerirea Cubei și a Filipinelor, pentru strivirea unei vechi flote, unei glorioase armate, ideia imperială în viața, până atunci numai cu ținte economice, a Statelor-Unite.

Dar un *popor* trebuie să aibă culmi luminoase după care să se îndrepte, către care uitându-se, să afle un în-lemn la lucru și o mângiere în suferință. Aceasta fie că poporul e îngrădit de hotarele unui Stat național desăvârșit *încheiat*, fie că Statul care-l poartă numele e pentru dînsul o cetățuie de pregătire și așteptare — cum e *România* pentru *Romînine*, — fie că, precum se întîmplă cu nenorociții Poloni, Statul lipsește cu totul, a trecut în minile înțeleștate de lăcomie ale unuia, sau mai multor cuceritori.

În România noastră liberă, în Regat avem trăsuri, primblări, alergări, baluri, gazete, poeți simbolisți¹, societăți și cluburi pentru cea ce se numește „politică” (și e, am spus-o, războiul civil), avem reviste, foarte multe legi, și pușcării model. Le au și alte popoare. Dar acelea mai au și un ideal ultim, o țintă mai îndepărtată. O avem noi? Am descoperit-o în zare și n'am mai pierdut-o din ochi? Sau nu-I simțim nevoia? Ori poate vedem stele veșnice, binefăcătoare, în focurile nebune ce chiamă pe drumetri spre adîncul ucigător al bălților, al prăpăstiilor de ape?

Dacă întrebai pe cineva la 1830 care e idealul poporului românesc, acel care se poate atinge și pentru care se adună, se grămădesc silințele, — el ar fi răspuns: alcătuirea prin muncă frățească, la care sînt primite și puterile slabe, numai dor adevărat pentru lucru să fie, a unei literaturi naționale, într'o limbă bună, cu un scris ușor, primit de toată lumea, într'o

¹ Era și atunci ridicula speță... Unde e *inovarea*, vă rog?

direcție de înviere a neamului. Spre acest scop s'au străduit fruntașii vremurilor de atunci, și au fost ascultați, fiindcă spuneau lucruri înțelepte, fără gînd la dinșii, la fama și interesele lor trecătoare, — și ei au invins.

Aceiași întrebare ar fi primit peste vre-o zece, douăzeci de ani alt răspuns: ni trebuie scuturarea jugului străpînirii străine, cel rusesc dincoace de munți, cel unghuresc dincolo; ni trebuie înălțarea prin meșterii ini-moși și cuminiți, prin mulți muncitori plini de rîvnă cinstită, a unei Româniî mari, unite, care să înfățișeze în hotare pázite de ostași înțelegerea în gînduri care se îndeplinesc între toți cei ce vorbiau același grai. S'a dat luptă în jurul acestui steag, luptă în jurul cărturarilor: pe steagul roș străluciau însă aceleași icoane ca și pe steagul alb. După silinți îndelungate, adesea întrerupte prin neînțelegeri vrednice de plîns, dar cu înțelegere totuși în ceasul hotărîtor al asalturilor, s'a ajuns la întemeierea regatului României dintre Carpați și Dunăre, iar, dincolo, la înnoirea Mitropoliilor ce ni călăuzesc neamul cu crucea care înseamnă și dreptate, și la înjghebarea unui partid național, care trăiește încă măcar în inimă.

Aceste lucruri s'au făcut până pe la 1880. Atunci luptătorii nu mai avură, aici, în față, un dușman căruia să-i poată smulge biruința. Întrebarea unei îndreptări se puse din nou în mintea conducătorilor sau celor cari credeați că sînt chemați a conduce în generația lor. Dar răspunsul nu mai fu, ca odinioară, același, pornit din înțelegerea adevăratelor și celor mai grabnice nevoi ale neamului.

Unii propuseră ca țintă lărgirea libertăților publice până la desăvârșita anarhie a patimilor, intereselor și vanităților deslănțuite în voie. Alții se gândiră că se cuvine a realiza și la noi ideile socialismului industrial contemporan, care îmbracă într'o doctrină aspirațiile unei clase de muncitori nedreptățiți, ai orașelor și ai minelor din pământ, pe care noi n'o avem. Din potrivă, o a treia categorie văzu fericirea noastră în evoluția unor partide care să se stingherească la lucru, să se spioneze, să se clevetească, să-și facă zile amare, să se pîngărească, — umbrind în mintea privitorilor ideile fundamentale ale moralei și ținînd pe loc puterile neamului acolo unde ele s'ar fi putut desfășura mai larg. N'au lipsit nici de aceia cari au spus că mînirea noastră e acum să facem bogăție, bogăție multă, americană, cartaginesă, evreiască-modernă, babilonică, pentru ciocolii-boieri, pentru boierii-ciocol și pentru toate liftele flămînde de cîștig ale lumii: „capitalurile străine“, vă rog. Ca idealisți, s'au înfățișat, în sfîrșit, oameni cari credeau că pot prinde Ardealul — ceva mare, abstract, unde sînt „frați ghe ghincolo“, bunî de anexat ca să fie mai multe slujbe! —, că pot prinde Ardealul în vîrfurile unui tricolor de paradă, în cursul unei primblări zgomotoase pe strade pline de curioși, ce țipă și ei pentru că nu înțeleg...

Părerî greșite, momeli, mofturi și fleacuri!

Libertăți avem destule: rămîne să le coborîm în moravuri. Socialismul trebuie înlocuit la noi printr'o politică de dreptate, de căință, de bună frăție față de moșul și badea din satul fără bogăție și fără cultură,

care se încovoiaie supt povara trîndăviei și zădarnicei noastre fudulii. Munca străină nu înaintează neamurile, fie că se înfățișează în literatură, știință, artă de export, fie că ea se aduce îngrămădită în semnul, în simbolul aurului ce sună. Iar Ardealul nu se iea, nu se cucerește, nu se anexează, ca Insulele Filipine, — o tineri zgomotoși cu steaguri copilărești; ci undeva, departe de tot, plutește în aierul de argint al idealului icoana întregului neam *reîntregit*, adus, adecă, în timpuri de lumină, acolo unde fusese în vremurile sălbătăciei fără stăpîn!

În această clipă n'avem nimic de cucerit, nimic de adaus: visătorii periculoși cari merg cu ochii închiși pe marginea zidurilor prăpăstuite, fermecați de lună, să nu fie luați de nimeni drept călăuzi. În mișcarea noastră politică, e un timp de oprire, care va ținea poate multă vreme încă. Ce e de făcut aici, înăuntru, în Regat, rezultă din formele constituționale căpătate, și nu poate fi un ideal, un *labarum* pentru o generație nouă.

Ce avem de făcut înaintea de toate, e purificarea, întregirea, înaintarea, și mai ales răspîndirea culturii noastre. Avem în România un Stat pentru toți, și o cultură pentru boierii și parveniții din funcții. Avem un Stat național fără o cultură națională, ci cu o spoială străină, franțuzească. Avem visul de unire națională în aceiași formă politică, îl legănăm în vorbe, și nu-l chemăm la noi prin fapte: hotarele mai sînt încă hotare pentru cultura noastră. Ne dorim uniți la un loc, și nu ne cunoaștem nici de cum.

Așa sînt lucrurile, și nu mai pot dură așa, fiindcă altfel tot ce avem se va risipi în vînt. Ni trebuie cultură tuturor, de sus până jos, dintr'un hotar al Romînimii pînă la altul, o cultură care să fie a noastră, cărți pe rîndurile inspirate ale căroră să cadă de o potrivă lacrima înnaltei, bogatei doamne și a sătencii, cărți smulse de mîni nerăbdătoare pînă unde răsună graiul acestui neam. Jos nemernica biiguială străină din saloanele cosmopolite, pentru întreținerea căroră curg sudorii de sînge pe lanurile muncite din greș, jos cărțuliile de simțire falsificată și de corupție, cu care Apusul otrăvește țeri nepricepute, jos maimuțăria nelegiuită!

O nouă epocă de cultură *trebuie* să înceapă pentru noi. *Trebuie*, sau altfel vom muri! Și e păcat —, căci rînduri lungi de strămoși cinstiți ni stau în urmă și n'avem dreptul să ni înstrăinăm copiii!

18 Maiu 1903.

III.

DĂRI DE SEAMĂ.

Ilarie Chendi. — **Preludii.** Articole și cercetări literare. București 1903. 1 vol. 8°, 214 pp.

Volumul apărut acum al d-lui Chendi (titlul: „Preludii“ e prea căutat, — criticul nefiind, ca poetul, acela care „preludiază“, o pasăre cîntătoare sau, casul poeților răi, o pasăre croncănitoare, cotcodăcitoare) cuprinde articole ce au apărut prin reviste și culegeri. Autorul lor a făcut însă bine că le-a adunat: ele constituie în adevăr cartă de vizită prin care d. Chendi se introduce în ce s'ar putea numi cenacul, — ceia ce înseamnă: cina cea de taină — a scriitorilor romîni. Nu zic: al scriitorilor romîni de talent (ce e acela talent și ce nu e? Și e așa de vechiu cuvîntul!), ci al scriitorilor romîni cuviincioși, cărora unii li pot da sfaturi, iar alții pot să le primească fără supărare de la dînșii (chiar dacă ar fi crudul, dar prietenescul sfat de a nu scrie).

Un articol singur studiază ceva din literatura germană. Celelalte înseamnă puncte nouă de vedere cu

privire la Eminescu — cu reproduceri din admirabilele lui inedite —, la Creangă, constată curențe sau direcții și lovesc în reputații care, în cele mai multe cazuri, sînt, în adevăr, cu totul neîndreptățite.

D. Chendi e Ardelean, și are toate însușirile Ardeleanului: vorbește numai după ce se informează, judecă cinstit în sufletul său și spune fără sfiială ce crede. De și n'are diploma universitară și e un modest funcționar al Academiei, el se arată foarte cetit; e și un om de gust, fără să aibă fumurile acelor ce între noi, ceștia de aici, își atribuie această calitate. Înaintea ochilor săi el are un ideal, care e idealul de adevărată cultură, specifică nouă, pe care-l împărtășim cu toții.

Ar mai fi un punct de discutat: e d. Chendi și un om harnic? În privința aceasta aștept să-mi fac o părere.

18 Maiu 1903.

IV.

TRADUCERİ.

Se cetește multă literatură străină la noi, dar fără alegere și într'o singură limbă, cea francesă. Se întâmplă că această literatură francesă, cu toate însușirile ei incontestabile de ușurință și armonie în formă, e și a fost totdeauna artificială. Se mai întâmplă că literatura francesă cea mai nouă nu reprezintă una din epocile cele mai fericite din dezvoltarea literaturii poporului frances: talentele mari lipsesc și drumuri netede nu vede nimeni.

În sfârșit, literatura francesă nu poate exercita influența de care avem mai multă nevoie, pentru a ne forma ca popor adevărat civilizat: influența educativă, morală,—într'alt sens decît morala convențională.

Dacă am citit multă literatură francesă în franțuzește, n'am făcut și traduceri bune și îmbielșugate nici din franțuzește, fiindcă ne îndreptăm direct la originale. Departe în trecut, bătrînul Eliad începuse, cu cîtă știință și pricepere avea, întăia serie rațională de traduceri. Înriurirea lor a fost, fără îndoială, puter-

nică în mișcarea poetică originală ce a venit pe urmă. Apoi traduceri s'au oprit aproape cu totul. Numai după multă trecere de timp, cînd, cu înalte și serioase scopuri culturale, s'a alcătuit „Junimea“ din Iași, din oameni într'adevăr luminați, s'au pornit traduceri din literatura germană, cele mai puțin bune, celelalte avînd măcar meritul de a fi revelat o puternică literatură unei colonii culturale franceze. Apoi și acest curent s'a stins.

Acum în urmă, d. Coșbuc a cîștigat dreptul la recunoștința neamului nostru prin traduceri sale, mai ales prin acelea din clasic, pe care n'am fost în stare să le înțelegem și să le prețuim îndeajuns. D. Vlahuță a tradus frumos mai multe din poeziile Adei Negri, care n'are însă în Italia faima pe care am fi dispuși să i-o atribuim, judecînd după caracterul armonios al traducerilor pomenite.

Dintre poezii cei mai tineri, Murnu a reprodus bine pe Homer, iar aici în „Sămănătorul“ și aiurea Iosif a dovedit și prin traduceri din limba germană elasticitatea cuprinzătoare a versului său.

Totuși pe această cale care trebuie străbătută până la capăt pentru ca noua noastră cultură să se formeze pe o înțelegere largă a tuturor marilor culturi ale omenirii, trebuie să cheltuim încă multe silinți.

E întreaga literatură engleză, adîncă, bogată și sinceră, din care putem zice că nu știm încă nimic, deși niciuna nu e în stare să formeze spiritul mai mult decît dînsa.

Cu traduceri din limba germană abia s'a început. Că există o literatură italiană de o putere de viață

neobișnuită, că în Spania se poate găsi și altceva, în ordinea culturii, decît diplome ieftene pentru ambiții mari și latinism de paradă, că în Nordul danes, suedes, norvegian — chiar în afară de Ibsen și Strindberg — e o viață originală a spiritului, — ce știm noi din toate acestea ?

Din literaturile slave, cea polonă, ridicată la o atît de mare înălțime prin puternicul talent al lui Sienkiewicz, cea rusească, ce se desfășoară mai ales prin activitatea unui șir de romancierii de întâiul rînd, — cunoaștem doar ce s'a tradus la Paris de librarii speculanți, cari au în serviciul lor femei sărace și studenți fără mijloace. Traducerile, cu mult superioare și neasămănat mai bogate, pe care le au Germanii, rămîn străine la noi, cari sîntem cu atît mai străini (aici fără vina noastră) de original.

În privința literaturilor mai mărunte, ignorarea poate găsi mai lesne o îndreptățire.

„Sămănătorul“, și în fasa de astăzi ca și în cele ce a străbătut pînă acum, nu servește nicîo patimă pentru faima ușoară, nicîo josnică dorință de cîștig, ci vine, ca o încercare din inimă curată, să lucreze întru îndeplinirea unei datorii de care pot fugi numai aceia dintre scriitorii și oamenii de carte cari n'au o idee clară despre rostul lucrurilor. El vrea să ajute la întemeierea unei conștiinți naționale întinse, unei culturi adînci și sănătoase.

Celor ce lucrează aici, li s'a părut că tălmăcirea graiului străin, cînd cuprinde, frumos, un adevăr și lucrează spre bine, nu e fără folos.

De aceia se întemeiază aici o rubrică de traduceri.

Cine va putea în versuri, va face în versuri și va iscăli; cine nu, va tilcui în prosă, și nu-și va aminti numele pentru o osteneală plăcută, în care originalitatea n'are unde să se manifeste.

25 Maiu 1903.

87022

CULTURA NAȚIONALĂ ȘI SUROGATELE EI: CULTURA PATRIOTICĂ ȘI CEA OFICIALĂ.

Cuvintele: „cultură națională“ au darul de a speria pe multă lume. Unii văd în ele un fel de ofensă personală, o amintire neplăcută a unei recente origini transdanubiene, ori extra-europene și, dintr'un sentiment pios față de părinții și ceilalți înaintași ai lor, ei se revoltă împotriva unei formule ce dispăruse un timp cu totul din circulație. Firește că acești interesanți neofiți ai românismului festiv și budgetar nu-și vor face spița neamului până la Cleon Atenianul sau până la Asparuc Bulgarul ori până la patriarhii celor douăsprezece triburi, ci ei vor pomeni cu acea gravitate care șede bine, tinerilor ca și bătrînilor, despre axioma, stabilită de multă vreme, de oameni superiori din țară și din străinătate, că literatura (poesie + roman sau nuvelă: asta e literatura pentru amantii sublimi ai Frumosului cu litera mare), că literatura e decî arta, că arta e internațională, interseculară, străină de toate josnicele noțiuni ale relativului, adecă

ale concretului și realului, în care totuși se înfig, cu cât mai adinc, cu atât mai folositor și mai trainic, străbătătoarele rădăcini ale vieții. Dar e așa de distins să-ți dai ochii peste cap, să iei o atitudine mistică, de martir al cugetării, și să șoptești în extas că: în afară de orice se vede, se aude, se pipăie, se cugetă adecă și se simte, e undeva o fantomă incoloră, inodoră și insipidă, care tocmai de aceia e eternă și sublim de inutilă.

Dar sînt oameni cari, fără să aibă rațiunii care se țin de etnografie, privesc cu dușmănie, cu îngrijorare orice îndemn către o literatură, o artă, o cultură românească. Și acestora asemenea sentimente pot să li vie de la generalități filosofice rău înțelese. La mulți însă se amestecă reminiscențe, mai nouă sau mai vechi, din trecutul nostru cultural, pentru a-î îndemna la împotrivirea față de un curent care e de dorit să biruiască. Pentru ei literatura națională e în legătură cu tot patriotismul de irozii care se stinge supt ochii noștri în zdrențele-î pestrițe, de șarlatan, scoțînd blesteme de melodramă. Știți: dramele istorice, în care figurile mari ale trecutului sînt personificate prin actori fără cultură și înțelegere, cari cîntă sau strigă accente de patimă falsă, expresia unor gânduri ușoare; tablourile naționale, în care aceleași figuri se înfățișează în atitudinile războinice ale soldaților de lemn, atunci cînd sentimente înalte se poartă supt pieptul lor rotunjit, vâpsit cu albastru închis; conferințele patriotice, în care apoștoli cu dragoste de neam își zgîrie, își frig coardele vocale, prin care nu-și găsesc locul destul de răpede valurile de foc ale unei eloc-

vențe de Moși. Și bietii oameni, cari au suferit pe urma acestei direcții, își fac cruce înspăimîntați și spun cuvinte de apărare împotriva primejdiei...

Se mai gîndesc acești oameni sinceri și cinstiți — cari nu vrea să audă de cultură națională — la societățile anonime pentru cultura patriotismului român, la unele discursuri de „Zece Maiu“, la multele forme în care se îmbracă, fără să fie în largul lui nici într-una, patriotismul oficial, care pentru cuvinte și declarații dă certificate, medalii și înaintări, patriotismul revistelor Ministeriului de Instrucție, impus prin circulare către funcționari și constatat prin rapoartele inspectorilor.

Cultura națională n'are a face însă cu lucrurile al căror rost la noi a fost lămurit mai sus.

Profanatorii de Voevozi, mînjitorii de pînze, dervișii urlătorii ai conferințelor, aceia represintă altceva, un fenomen care se poate manifesta și cu mai mult adevăr, cu mai multă măsură, care poate aduce la lumină și opere frumoase. E curentul *patriotic*, care produce literatură și cultură *patriotică*.

Este un popor în Europa care posedă o bogată literatură patriotică, relativ cea mai bogată din cite se cunosc: poporul unguresc. De mai bine de o jumătate de veac, Ungurii trăiesc o viață de friguri, stăpîniți de monomania patriotismului, și tot ce scriu ei, ca și tot ce fac, are, înainte de toate, scopul de a arăta că în cuprinsul regatului „Magyarország“ trăiesc oameni cari-și iubesc țara de naștere mai mult decît orice. Însă Ungurii n'au, cît despre asta, o cultură

națională: tot ce ă scris, zugrăvit, cîntat și sculptat pînă astăzi e mai mult un răsunset al literaturii și artei germane, sau al literaturii și artei europene în genere. Vörbele sînt naționale; fondul e de împrumut: *sentimentalitatea* rămîne, cu toată schimbarea de haine, de nume, de graiü, străină. E o cultură care se poate întemeia foarte răpede, aceasta; și între frunțașii ei își poate găsi locul orice cumpărat al Ungurimii stăpînitoare, orice tăgăduitor al singelui său. E o cultură utilitară, o armă de luptă politică.

Cultura stampilată de Ministeriü se îmbrățișează, se „întemeiază“ și mai răpede, căci învățătorii, instituitorii, profesorii, elevii au nevoie de rapoartele favorabile ale inspectorilor, de notele bune ale dascălilor. Ca Minerva ea poate apărea gata înarmată din creierul unui Joe, dar ea se poate pierde tot așa de lesne ca fantasia unui visător. Cultura aceasta oficială nu face nici cît cultura patriotică: ea pornește din interese mai mici, mai banale, și represintă și mai puțin.

Cînd însă un popor își dă seamă că viața ce bate în milioane de inimî, ce luminează în milioane de minți nu se asemănă cu viața altor neamuri și că e vrednică să fie păstrată pentru desăvîrșirea și armonia lumii, că ea cere forme particulare pentru a fi statornicită, recunoscută și admirată, cînd, după multe cercetări răbdătoare și puternice avînturi, aceste forme se află, și cînd individualitatea, neapărată, a fiecărui scriitor sau artist se desface din acest fond adînc și larg al rasei sale, conștientă de însușirile ei, — atunci trăiește *cultura națională*.

Pe aceasta, oglinda firii întregului nostru popor, n'am avut-o încă pe deplin, și în întemeierea ei ar sta, pentru timpurile de astăzi, *legitimarea* existenței noastre, dreptul de a trăi deosebiți de State mai mari și de popoare mai puternice.

1 Iunie 1903.

VI.

LITERATURĂ FALSĂ.

Fenomenele literare ce se petrec în țara noastră de o bucată de vreme sînt în adevăr unice, și cea mai mare fantasmă caricaturală de aiurea nu le-ai putea inventa. Alături de un curent intelectual sănătos, normal și logic, care stă în legătură cu întreaga noastră dezvoltare sufletească, apar, nu în umbră, ca aiurea, unde pot răsări, pentru puțină vreme, buruienii stricătoare, ci în plină lumină a ziarelor, a revistelor mari și răspîndite, lucrări de pretinsă artă și cugetare, care nu și-ar fi avut locul dacît într'un îndepărtat moment al începuturilor sau nu s'ar potrivi decît cu putreziciunea generală a unei civilizații îmbătrînite¹.

Pe de o parte, efebii plămădiți din viții infame, cu care se laudă, băieții cu creșterea nedesăvîrșită, fugarii ai școlilor, fructe seci, al căror cuvînt, fără putere de talent, n'a străbătut la urechile publicului, —

---

¹ Și azi!

toți aceștia, legați prin păcate, prin neajunsurile ființelor, prin același avînt nebun către o glorie care nicăicî nu se lasă cucerită de asemenea feți-frumoși, proclamă formule de artă nesănătoasă și baltăcăiesc, bucurându-se peste măsură, în apele necurate ce cheamă astfel de viețuitoare nenorocite.

Fără îndoială că lumea nu li învață nicîo dată numele și nu li deschide nicîodată cărțile de zăpăceală și desfrii; dar rămîne totuși un lucru vrednic de luare aminte și de osîndă că asemenea „scriitori“ mai află cerneală de tipar și hîrtie pentru a transmite altor timpuri cunoștința nepriceperii și perversiunii lor. Într-o țară care nu prea arată că are nevoie măcar de literatură bună, e de mirare totuși că gologanii aruncați acestor oameni ajung pentru a sprijini ceia ce numai ei pot numi o „revistă“.

Alături însă de această literatură infamă, există o altă, care e și ea stricătoare, dar, înfățișîndu-se în forme obișnuite, nu se înlătură, ca literatura cealaltă, de la cetirea celor d'întăi rînduri. Oamenii foarte cum se cade, oameni inteligenți chiar, ocupînd o situație onorabilă în societate, sînt mușcați de șerpele ispitei gloriei și, lăsînd ocupații pentru care sînt în adevăr potriviți, părăsind cercul restrîns care poate admira în convorbiri de familie o vorbă de spirit, o nuanță poetică a graiului, se aruncă, fără nicîo îndreptățire a unui talent ce stăpînește și mină sufletul, înaintea publicului, căruia i se presintă ca poeți, ca gînditori, ca oameni de știință. Un prieten, un sfătuitor se găsește pentru a presînta pe începător, fără ca acest prieten și sfătuitor să priceapă ce e frumos și ce nu

e frumos, ce e învățătură adevărată și ce e savantlic fals, ușor, ieftin; iar în alte cazuri presintatorul lucrează numai din ceia ce se numește, destul de urit, *complezență*, fără a se gândi că e mare lucru să recunoști înaintea tuturor o descoperire de adevăr sau o intrupare de frumuseță. Publicul nostru cetește puțin, gândește și judecă și mai puțin. Și iată astfel încă unul care-și iea locul între frunzașii intelectuali ai neamului. Și de cele mai multe ori îți vine așa de greu să împrăștii iluziile ce s'au format! Sînt atîția cari ți-ar pune în spinare cine știe ce motive, sau te-ar ținea de rău că ai jignit sentimente ce se cuvenia să fie cruțate...

Aceste lucruri îmi veniau din nou în minte la citirea dramei „Chiajna și Ion-Vodă cel Cumplit“, cu care se deschide n-l 4 din *Revista Idealistă* și care poartă ca iscălitură un pseudonim ce se întîlnește dese ori de vre-o doi ani încoace: Riria. Drama nu e nici măcar rea, ci nulă, ca și întreaga activitate poetică a acestui autor; părerea aceasta o au toți oamenii ce se pricep cît de puțin în literatură, și totuși și ei și eu ne-am sfiit multă vreme să tipărim această părere. Însă e bine ca lucrul să se spuie odată, pentru a curma, dacă putem nădăjdui, încercări literare care nu pot izbuti și a lăsa înaintea cetitorilor numai poeți adevărați, urmași autentici ai unui Alecsandri și Eminescu: Vlahuța, Coșbuc, Iosif și cîțiva cari vor putea fi numiți mine.

* * *

Drama cu acest ciudat titlu îndoit vrea să zugră-

văască zguduitoarea carieră a unui fecior domnesc din flori, întâiu pubeag în lume, pe drumuri de vitejie, apoi strângător de bogății, încă mai târziu cuceritorul prin bani al unui Scaun domnesc, iar la urmă luptător împotriva Turcilor, cari-î cereau ce nu era în stare să deie, sau mai bine să ceară dela țara sa: invingător și mucenic în scurtul soroc al citorva luni de vijelie singeroasă. Acesta a fost Ioan-Vodă fiul lui Ștefan-cel-Tînăr și al Armencei, învingătorul de la Jiliște, cel spintecat de cămile după capitularea dela Roșcani: o figură tragică a trecutului nostru. În jurul lui răsar chipuri tot așa de răspicate: Ieremia Golea, boier moldovean, tovarăș de rătăcire al lui Ioan, trădător al fratelui său de nenorocire și de putere; Chiajna, fata neînfrîntului Petru Rareș, mama lui Petru-Vodă Munteanul, deosebit de alt Petru, cel slăbănog, bicisnic și Șchiop¹—Chiajna, căreia cruntul ei bărbat, Mircea Ciobanul, îi lăsase ca moștenire pofta neogoită a stăpînirii cu preț de sînge; plăpîndul domnișor Petru și fratele său după tată, Alexandru, Domn muntean. Și alții. Alexandru a scos pe Ioan pentru a face loc lui Petru: Ieremia și-a vîndut Domnul și prietenul. Doamna lui Ioan-Vodă, care înlocuia pe o alta, moartă departe, în neștirea soțului ei, împreună cu un fiu pe care Ioan îl credea în viață și-l pomenia duios scriindu-î numele cu mîna lui în josul hrisoavelor,— Doamna aceasta nouă trecu de-a dreptul de la peteala de aur a nunții la vîlul negru al unei văduvii înstrăinate. Acești oameni au jucat atunci, în vremea lor, din care au rămas numai

¹ S'au introdus schimbări după starea de azi a cunoștințelor istorice.

praf de oase, clădiri girbovite și rînduri vii de serisoare omenească, ce n'au murit, — o strașnică tragedie. Și, coborîndu-se într'un suflet de poet, această tragedie poate trăi din nou înaintea noastră, zguduindu-ne de admirație, de înduioșare, de groază și de milă.

Dar cine încearcă o astfel de înviere, trebuie să știe de ce e vorba și să aibă în el viața ce a plecat din țerna luptătorilor, a jertfelor și martirilor.

Ei bine, de așa ceva nu poate fi nici vorbă în lucrarea ce avem înaintea noastră (trei acte numai, dar ajunge pentru a judeca și ce mai poate să fi rămas). În adevăr, autorul n'are nici o cunoștință despre subiect, și informația unui Bolintineanu e o minune pe lângă informația pseudonimului de astăzi. Acesta crede că Tepeș a fost Domn al Moldovei (p. 13) și socoate că „Ștefan și Mihai“ au domnit amîndoi înainte de Ioan-Vodă, pe cînd acesta a murit în 1574, iar Mihai Viteazul a ajuns Domn abia peste douăzeci de ani! Obiceiurile, ideile timpului îi sînt cu totul necunoscute. Pescarii din Moldova vorbesc despre Traian, ca despre somn, morun, chitic sau calcan-balic; Ioan, bastard de Domn și rîvnitor de Domnie, se încumetă a veni în țară și se împodobește aici cu pietre scumpe la „fes, cealmă și chimir“, (ciudat costum!); o fată de pescar îi place, el încearcă s'o fure în condițiile circserdarilor, așa de vestiți, al d-lui N. D. Popescu, și eroina, Ioana Schipor, urmărește astfel pe unealta celui ce s'a îndrăgostit de dînsa:

Cred rușinea c'a făcut-o Dumnezeu pentru tot omul:
Și, de-I haină oblicită s'o imbrace bogătașul,
Apoi cel sărac într'însa câtă a-și afla sălașul...

Eū te rog să plecī îndată; nu sīnt Eva, nici nu-ī pomul
 Ŝarpe 'nveninat, acuma pierī din mica mea colibă,
 De nu vrei ca mine popa să-ți mănince din colivă!
 Ce mai stai?, etc¹.

Ioan, văzīnd prada prinsă, īi cade īn genunchi, și
 atunci Ioana īncepe a-ī vorbi de Dochia lui Traian:

Te poftesc pe tine să nu uiți că-s Romīncă
 Viteaza-ni străbună s'a prefăcut īn stīncă,
 Cīnd un Traian cu zorul īi puse jugul greū,
 Căci nu-l văzuse 'n mină ținīnd un curcubeū.
De-atunci a Dochiei umbră cioplește tot din stīnci
Bucăți de inimī mindre ce pune īn Romīnci.

La urmă se face totuși o logodnă, și tata socrul,
 pescarul, are ideia, neapărat sublimă, de a cere să i
 se aducă o verigă cu totul specială:

Verigă! O verigă s'aducă de la jug,
 S'o facem din tīnjala ce trage-al nostru plug!

Dar Ioan se amestecă, amintīnd că, dacā e vorba
 de verigi neobișnuite, apoi Ioana are „roți rotunde 'n
 păr“. Ea īnsăși făgăduiește astfel:

O da, tu ai dreptate: am s'o rātez din frunte!

Și oferta încălzește așa de mult pe Ioan, încit el
 strigă, tot sublim:

Prin capete să facem a inimilor punte!

Actul al II-lea. Ioan e Domn: el vorbește boierilor de
 lupte romānești cu... cu Slovaciī! El pune la un loc
 „boieri și plăieși“, cari ar fi tot același lucru. Lupu

¹ Scriitorul rīnduiește versurile ca linii de prosă; noi li restituim forma obișnuită de sutele de ani de cīnd se face poezie
 īn lume.

Stroici, boier-plăieș, încălzit și el, ca toți ceilalți, de ideia Unirii principatelor, strigă: „Trăiască Moldova, trăiască România“. Pescarul cu pricina e făcut apoi Serdar, și gândurile de insurecție cuprind pe Ioan. Dar un alaiu înaintază, și în fruntea lui stă Chiajna. E o femeie „blondă“, foarte rea, care cere viitorului erou dragoste cu topuzul, pentru mulțămirea ei și... pentru Unirea principatelor. El nu vrea însă s'audă de a „Sabatului regină, mergînd spre Solomon“, și tragedia e gata. Chiajna face singurul lucru ce-l rămîne: vrea să meargă acasă; dar vede pe pescăriță. Atunci își pune un „hobot negru pe cap“, se preface în vrăjitoare, spune o sumă de comedii Ioanei, o îmbată cu nu știu ce otrăvuri și apoi... o pune într'o ladă, o trimete la Constantinopol, o dă Sultanului, rezervîndu-și dreptul de a lua copilul (cu Ioan-Vodă) ce va naște odalisca. Ioana însă ajunge favorita lui Selim al II-lea: cînd Chiajna vine să ceară de la favorită mazilia lui Ioan-Vodă, ea găsește pe victima ei din ladă. Urmează apoi, nu știu cum, o vînzoleală cu niște Turci, o luptă, o suire într'o barcă, și luntrea se depărtează în strigătul de... „Trăiască România“ (șireți fugarii Ioana și fratele ei!). Ce-a mai fi, s'a vedea!

Dar noi am văzut destul. Bătrîna Chiajnă prefăcută în adorabilă Megeră cu părul blond, o femeie, o Doamnă venind să-și cerșească un bărbat, un Seraiu turcesc cu porțile deschise, răpiri în ladă... Acesta e *adevărul*, și aceasta e *acțiunea*. Cît privește forma, găsim — singura originalitate — versuri scrise ca prosă. Versurile rele scrise ca prosă nu devin însă versuri bune. Iar,

cînd se adaug comparații ca acelea citate mai sus sau ca acestea:

..Vreie Domnul ca scînteile aprinse ce sar din sufletu-mi ce arde ca stejarul, să se înfigă în sufletul vostru, aprinzîndu-l;

Sau

..Chiajna e femeie,
Femeie care are în pieptu-i de oțel
Un clopot de aramă în loc de suflet slab,
Și clopotul teribil, etc.;

frumuseța nu crește de sigur.

* * *

Cam așa sînt și celelalte lucrări ale pseudonimului, căruia nu i se poate acorda nici cel mai mic talent și nu i se poate da alt sfat decît părăsirea unei ocupații pentru care nu e chemat. Pentru binele său — căci decepțiile literare dor rău —, și pentru a nu se mai încurca încă în mintea celor nepregătiți o literatură și așa destul de încurcată. Poetii adevărați avem, de ce să ni creăm și poeții falși? Și de ce, ascunzînd un adevăr, am încuraja o iluzie, care nu e de loc inofensivă? Dacă supt pseudonimul Riria nu se ascunde un bărbat, voiă avea și mai puțină părere de rău că am spus acest adevăr, căci aureola unei femei ce-și îndeplinește în chip curat și nobil misiunea nu scade întru nimic cînd cade de pe frunte cununa de lauri de hîrtie pe care a crezut că trebuie s'o depeie o mîină îndatoritoare, dar stîngace, de prieten.

22 Iunie 1903.

VII.

MEMORII.

Generațiile se perindează și ni lasă, pentru a ști ce fapte au îndeplinit și de ce simțiri au fost însuflețite, acte oficiale moarte și gazete nesincere. Memoriile nu se scriu, chiar de acei ce s'au împărtășit mai mult la viața timpului lor, și fiecare, când se duce, iea cu sine acolo de unde nu mai vin știri, icoane prețioase din mișcarea oamenilor și vremilor, lămuriri și fapte.

Unii, cei mai mulți, nu se apucă a-și înșira amintirile, fiindcă *nu se cere*, fiindcă n'au cui vorbi. Ca și cum, în orice fel de literatură, și mai ales în acesta, s'ar scrie numai pentru un timp, care se poate să nu fie tocmai doritor de a afla lucrurile petrecute sau de a se încălzi la cetirea unor pagini frumoase. De fapt însă, e altfel. Cine poate și cine știe, e dator să prefacă în slove trainice inima, gândul și amintirea unui timp, ce trăiește cu mai multă conștiință în acest fericit ales. Nu poate fi vorba, prin urmare, de falsă rușine de a vorbi despre sine însuși; aceasta e un lucru secundar, pe lângă cel de căpetenie, care e păs-

trarea unuia din chipurile în care a trăit omenirea, pentru ca urmașii să se lumineze și să învețe.

În cel din urmă an a apărut două volume de amintiri, dăruite nouă celor de astăzi, ca și celor de mîni, de două persoane care n'au avut o viață mare, frămîntată, dramatică. Unul dintre ei nici n'a mai fost scriitor până la alcătuirea operei sale autobiografice; iar cellalt, de și un însemnat nuvelist, nu-și iea cîtuși de puțin aiere literare în memoriile pe care, de curînd, le-a dat la lumină. Cu toată deosebirea de cultură, de puteri și de renume, cei doi povestitori ai lucrurilor făcute, și mai ales văzute, de dinșii, samănă între sine: e același tip de bătrîn cuminte ce urmărește în trecut, înfășurat acuma în blînde neguri albastre, cît se mai poate vedea dintr'însul și-l spune, nu onorativ public, de care nu-i prea pasă, nu prietenilor, — ci mai mult șie însuși. Pe urmă, amîndoi sînt Moldoveni: un Sucevean dela Munte și un Tutovean din țara dealurilor, și în ce zic ei, așa de liniștit, de iertător, de senin, cu o atît de frumoasă albă veselie de moșneag, răsună așa ceva ca graiul bătrînului strămoș Neculce, ce și-a scris în slove tremurate, cuprinzînd însă cuget drept, povestea vieții.

Pe timpul războiului Crimeii, un fecior de boier care nu era prea fericit în casa tatălui său, a plecat în lume cu bani de furat—, cel d'întîiu și cel din urmă. A mers la Constantinopol, a trecut la Marsilia, unde a putut pune în sfîrșit pe cap doritul chipiū de soldat împărătesc al Franciei glorioase și mîntuitoare, a stat

în ploaia de apă și în ploaia de foc supt zidurile eroice aparate ale Sevastopolei, s'a bătut cu „Nemții“ împăratului Franz-Joseph, — între cari erau și atîția Romîni, — pe cîmpiile bogate ale Lombardiei, a dus viață veselă și viață primejduită, cu vin, dragoste și holeră, în marginea pustiului african. Apoi s'a întors acasă, s'a bătut și pentru țara lui, care-l cîștigase din nou și, într'un târziu, a scris pentru toată lumea ceia ce va fi spus de atîtea ori prietenilor: isprăvile sale de viteaz rătăcitor. Un întîi volum a ieșit în Birlad, și el a fost întîmpinat cu vorbe bune și călduroase de un judecător al frumosului literar ca I. L. Caragiale. Era vorba că noul autor, totuși destul de bătrîn pentru un debutant, maiorul Pruncu, să dea la tipar și ce va fi scris despre războiul *nostru*, după războaiele lui. Dăunăzi însă am auzit că voiosul povestitor a murit, și nu știu dacă moștenitorii săi, măcar, urmașii lui sînt dintre aceia cari păstrează evlavie pentru scrisul înaintașului ce s'a dus, și caută să-l răspîndească.

Cellalt povestitor al trecutului său e d. N. Gane, nuvelistul cu graiul simplu și simțirea neprefăcută, povestitorul ale cărui spuse au fost totdeauna pe înțelesul oricui, au răzbătut departe și au făcut, fără îndoială, mult bine. De curînd d. Gane a dat la lumină un volum de „Zile trăite“.

Ciți dintre puținii ce le-au cetit, în aceste timpuri de pretenție, vor fi strîmbat din suptirile lor nasuri artistice! În adevăr, în cea din urmă scriere a d-lui Gane nu sînt nici lucruri strașnice, nici revelații de mare interes, nici atacuri împotriva oricui ar fi, nici

frase cu efect, nici declamații. Nu e nici scop, nici plan: niciun artificiu, și, într'un fel, nicio *artă*. Scriitorul nu scotocește și nu întregește nimic, ci lasă amintirile să se desfășure în voie: unele zugrăvesc, altele schițează numai; unele privesc o mare personalitate istorică, precum e Brătianu, înfățișat ca omul providențial ce a fost pentru cea mai mare parte din contemporanii mării sale; altele cuprind numai o excursie, o anecdotă chiar, o anecdotă din „Junimea” veselă și harnică de la Iași sau din viața de pasionat vânător a scriitorului. Bucăți înălțătoare de suflet, ca descrierea îngropării detronatului de la Florica, stau alături cu bucăți naive. Toate alcătuiesc însă o lucrare sănătoasă în simplitatea ei, binetăcătoare, ca o cîmpie fără podoabe meșteșugite, străbătută de vînturi largi... Ar fi de dorit ca aceste pagini să fie citite mult, în multe părți, și într'o stare a sufletului tot așa de liniștită ca și aceia din care au pornit.

Se vor mai lua bătrîni pe urma d-lui Gane, pentru a-și înfățișa cu tot atîta adevăr, dacă nu cu același talent, viața străbună?

29 Iunie 1903.

VIII.

UN NOŪ VOLUM DE POESII AL D-REI VĂCĂRESCU

(LUEURS ET FLAMMES ; PARIS, 1903.)

Versurile domnișoarei Văcărescu sînt totdeauna de săvîrșite, și astfel sînt și cele din acest al treilea volum al poeziilor sale. Ca și în volumele precedente, și mai mult decît în ele, comparațiile, puternice sau fine, se găsesc din bielșug: mai ales comparațiile fine, personificările aeriene, înfățișarea în icoane a mișcărilor delicate ale sufletului. În sfîrșit, și aici avîntul e puternic, vehement une ori, și astfel gingășia unor bucăți se găsește alături de țesătura ușoară, aleasă a altora.

De mult încă, criticii franceși s'aŭ pronunțat asupra valorii estetice a operei d-rei Văcărescu, și firește că noi, cei de aici, nu putem judeca mai bine decît dinșii frumuseța celor scrise în limba lor.

Dar noi putem spune altceva, pe care ei, criticii cunoscuți în cercuri largi europene, fiindcă scriu într'una din cele mai răspîndite limbi de cultură, nu pot să-l știe și să-l spuie. Fără cea mai mică sfială sau frică de a greși, putem afirma că, dacă viața d-rei Văcă-

rescu s'ar fi desfășurat în alte împrejurări, dacă nu i s'ar fi impus oarecum de mediu întrebuintarea limbii franceze pentru a exprima sentimente energice și cugetări puțin obișnuite, dacă am fi avut bucuria, noi, acest mic popor, cu puținii oameni aleși, ca una din femeile ce au fost, printre noi, mai mult stăpînite de spiritul creator al artei să ni vorbească nouă, iar nu celor mulți, depărtați, oboșiți și desgustați, — ei bine! atunci de sigur că însăși opera poetică a d-rei Văcărescu ar fi căpătat o valoare interioară mai mare.

În adevăr, e imposibil să nu se recunoască lupta pe care poeta o duce astăzi, și a dus-o totdeauna, cu materialul rebel, neîndestulător, nepotrivit, absolut străin, al limbii ce întrebuintează.

Oricît ne-ar uita, fără voia ei în mare parte, d-ra Văcărescu e totuși Romîncă în suflet, și poesia pe care o înfățișează în acele desăvîrșite versuri franceze, nu e alta decît o manifestare mai înaltă a poeziei stîngace, rătăcind între poesia populară și între poesia ușuratecă, falsă, de salon fanariot, a celor trei strămoși pe cari-i pomenește scriitoarea, închinîndu-li acest ultim volum. Poeta încoronată de Academia din Paris are în strigătele de pasiune, în șoaptele dorului, în plînsurile părerilor de rău, în încheștarea de dinți a mîndriei învinse, nota noastră, a țeranilor noștri, cari, în cursul veacurilor, au cuprins acest fel de simțire în gloriosul vers al cîntecelor lor. O Romîncă înstrăinată pentru neamul său, strămutată pentru totdeauna în alt cerc de viață omenească, dar, netăgăduit, o Romîncă.

Acum, sentimentele acestea românești vin să se exprime în limba cea mai puțin potrivită pentru poezia intimă, sinceră, limpede, din câte limbi sînt pe lume. La toate popoarele europene, din cunoașterea poeziei poporului, în ultimul veac, forma poetică s'a prefăcut cu totul; s'a făcut mai colorată, mai felurită, mai adevărată, — potrivită pentru înțelesul și nevoile sufletești ale maselor adînci, însetate de mîngîierea și îndreptarea poetului, care vorbește astăzi către dînsule. Însă Francesii n'aŭ o adevărată poezie populară. Transformarea hainei poetice a stat la dînsii mai mult în adăugirea unor podoabe voite, bătătoare la ochi, grele și false. Și, fiindcă limba francesă e cea mai bogată în termeni abstracti și în cuvinte șterse, și fiindcă dorința de noutate frămîntă pe scriitorii acolo ca și aiurea, își poate cineva închipui ce risipă de abstracții clocotite, ce lux de pose, de schime, de gesturi se întîmpină în Parnasul contemporan al Francei!

Pe cînd noi ținem la dispoziția poezilor o limbă care e aceiași pentru toți, care nu s'a specializat după genuri, o limbă familiară și puternică, capabilă de toată gingășia, de toată expresia, de toată energia; limba în care Eminescu a dovedit ce capodopere, nouă-nouțe în scrisul omenirii, se pot înjgheba de cine-i cunoaște tainele.

N'am de loc gîndul de a sfătui pe d-ra Văcărescu să scrie în românește, — cum a încercat și, pentru un începător, foarte bine. Poetul are toate drepturile în alcătuirea operei sale, și e o pretenție absurdă a încerca să-l ducă de mîna. Am vrut numai să exprim o

păreră pe care și autoarea acestor luminoase „Luciri și flăcări“ o va recunoaște adevărată. Încolo, se va sfătui cu sufletul ei, care până acum, ce e dreptul, nu i-a dat sfaturi folositoare literaturii noastre.

Și, la sfârșit, încă o constatare. E de mirare ce aptitudine pentru operele spiritului arată femeile acestui popor românesc, care n'a avut totuși în trecut, ca altele, saloane literare și inspiratoare care să le conducă. Graiul dulce al femeilor noastre se preface răpede în cîntec, sincer și trainic. Numai lipsa de recunoaștere, de interes în public taie prea răpede unele cariere de scriitoare. Ce simțită poezie lirică intimă a scris în timpurile mari ale „Junimii“ d-na Matilda Cugler-Poni! Ce duios e răspunsul Veronicăi Micle către puternicul glas din înălțime al marelui poet prieten! Acum în urmă, Ardealul românesc are în Maria Cioban și Maria Cunțanu cîntărețe de care se poate mîndri.

Ce bine i-ar fi stat d-șoarei Elena Văcărescu, urmașa a trei rînduri de poeți din începuturile culturii noastre, între aceste tovarăse, de ieri sau de astăzi, cu care atît de armonios i s'ar fi contopit cîntecul!

6 Iulie 1903.

IX.

POLITICĂ ȘI CULTURĂ LA ROMÎNII NELIBERÎ.

Acum cîteva luni, un tînăr avocat din Ardeal, doctor al Facultății din Budapesta, d. Aurel Vlad, a fost ales, contra voinții Guvernului, dar fără o luptă prea îndirjită, ca deputat român al unui cerc electoral din Sud-Vestul Ardealului. Alegerea a provocat un mare entuziasm printre acei cari o puseseră la cale său o duseseră la capăt. D. Aurel Vlad a mers în Capitala regatului Ungariei, a luat parte la ședințele Parlamentului și a ținut, în tumultul schimbării de regim de mai dăunăzi, un discurs prin care-și afirmă credințele și rostul. Cuvîntarea a fost înaintea de toate foarte îndrăzneată și și-a făcut loc voinicește prin întreruperile injurioase său batjocuritoare, ironice său violente, totdeauna însă hotărît vrăjmașe. Deputatul „naționalist“ român a găsit accente înalte pentru a răspunde atacurilor ce plouă împotriva sa, și culmea a fost atinsă de tînărul luptător fără sfială și frică atunci cînd din buzele sale a ieșit limpede marele adevăr, pe care, pentru sine, îl cred și Ungurii: că adecă de

la Dumnezeu vin, veșnice ca și dînsul, neamurile ce alcătuiesc omenirea.

În anumite grupări politice de dincolo acest „eveniment“, un Român care a vorbit în cuvinte ungurești românește în mijlocul represintanților legali ai poporului dușman, a cășunat o mare bucurie, și către îndrăzneala, către talentul și patriotismul d-lui Aurel Vlad tovarășii au ridicat imnuri de laude. Din alte cercuri, ale *pasiviștilor*, cari se țin de vechea hotărîre ca Romîni, depozitați, prin Constituție, legi și aplicarea legilor, de drepturile lor logice și istorice, să nu stea la taifasul unguresc din Budapesta, din aceste cercuri s'au auzit aspre glasuri de mustrare. Și la noi, cu neînțelegerea obișnuită pentru lucrurile românești de peste hotarele Regatului, s'a vorbit destul despre discursul d-lui Aurel Vlad și despre triumful *activiștilor*.

Să fie însă îndreptățit tot acest zgomot, toate aceste certuri, atîtea speranțe și atîtea temeri? Poate aduce un folos trainic, e un pas spre drum lung și cu noroc alegerea d-lui Vlad? Sau Romîni de dincolo, — ca și, în mare parte, cei de dincoace, cum am spus mai dăunăzi, — să aibă nevoie de altceva decît de manifestații politice, încununata sau ba de biruință?

* * *

Povestea d-lui Aurel Vlad nu e de loc nouă. Ea s'a petrecut tot așa: cu hotărîri bărbătești, cuvinte îndrăznețe, curat patriotism, iar, la sfîrșit, prigonire și ruină, acum vre-o sută cînzeci de ani. Aurel Vladul de atunci, care nu era așa de tînăr ca acel de astăzi, dar avea inima tineretelor sale, care i-a și rămas

totdeauna, n'a fost ales deputat, demnitate ce nu era pe atunci, ci a devenit baron și membru în dieta Ardealului, — pierdută astăzi pentru cea, generală, din Budapesta, — prin faptul că voturile clerului românesc unit îl înălțaseră pe Scaunul de primejdie și umilință al Vlădiciei. Vlădica Inochentie Clain, om războinic și neînfrînt, suflet înfocat al întregului său neam, alcătuit pe atunci aproape numai din iobagi, s'a dus între Ungurii din dietă, a vorbit latinește (prost, pe cînd d. Vlad a fost lăudat pentru puritatea retoriceî sale maghiare); a primit în piept necuviințe și amenințări mult mai grosolane decît cele din Parlamentul din Budapesta, nu s'a înfricoșat a le răspinge, și a stîrnit printre credincioșii și conaționaliî săi bucuria cu care se primește un Mesia răscumpărătorul. Mai mult: Curtea „Împăratului“ bun pentru toate neamurile sprijinia pe episcopul „valah“ care cerea drepturi omenestî și naționale în folosul alor săi. Și la sfîrșit ce a fost? Nicî o cerere de dreptate n'a găsit ascultare; un zid de dușmănie a primit neclintit toate sfaturile, rugămintile creștine și amenințările. Curtea s'a dat în lături, și episcopul, care nu voia să-și părăsească idealul, a fugit, și-a pierdut cîrja arhierască și a murit în sărăcie, la Roma.

Dar, peste cîteva zeci de ani, un nepot al lui, Samuil Clain, și tovarășii de vîrstă, de studii, de călugărie și preoție ai acestuia au pornit altă luptă, pe care n'o putea împiedeca nicîo Dietă ardeleană și nicîo ură națională. Ei au creat cultura românească mîndră și conștientă, care a dat o viață sufletească iobagilor din Ardeal și, întinzîndu-se asupra întregului neam, i-a adus ziua de astăzi.

Cine a făcut mai bine: îndrăznețul Inochentie sau răbdătorul Samuil? Oricine va răspunde: de sigur că Samuil, cu harnica și roditoarea lui răbdare...

* * *

Pe d. Vlad l-aŭ lăudat unele ziare ungurești fiindcă a vorbit într'o ungurească pură, altele și-aŭ arătat speranța că deputatul naționalist român, trăind printre Unguri, își va face mai bune gânduri despre dînșil. Ca un vechiŭ popor domnitor, Ungurii aŭ, fără îndoială, însușiri aristocratice plăcute în societate; iar, cînd sînt Evrei, aŭ mlădiere și dibăcie pentru a cucerii. D. Vlad cunoaște din studiile sale Budapesta, și-ŭ va face plăcere să se ridice prin noua sa situație în straturile înalte ale Capitalei. Personal pentru d-sa poate fi foarte bine. Dar, să stea o sută de ani, între prietenia falsă și vorbele de momire ale străinilor de acolo, de cîte ori va veni în Parlament și va vorbi despre neamul său, se va lovi de vechiul zid neclintit. Nu va găsi nici ascultare, nici aliați. Interesul de rasă al Ungurilor cere aceasta, și, dacă ei s'ar purta altfel, ar dovedi că energia lor națională e în scădere.

Iar după d. Vlad, cel discutat, combătut, apreciat de ziare, încunjurat de farmecul Capitalei, vor veni și alții, tot mai mulți din tinerii romîni ce învață dreptul la Pesta sau la Cluj, și vorbesc curat ungurește. Ei vor fi tot mai puțin combătuți¹, și se va constitui în Parlamentul unguresc un grup „național-valah“, cu

¹ Maghiarii aŭ fost destul de stingaci pentru a nu face așa (1913).

care nu se va alia însă nimeni, în vecii vecilor. Dar, cînd forțele mai bune se vor duce acolo sau vor pregăti acasă alegeri, atunci pentru locurile din cler și din învățătorime, la muncă și sărăcie, vor ieși înaintea tot mai slabi, oamenii de a doua mînă. Vor ceti și vor scrie românește tot de acei ce nu s'ar putea avînta spre înălțimile mănoase și luminoase ale politicei.

Și așa cum sînt astăzi lucrurile, nivelul cultural în Ardeal mi s'a părut că scade. Cărțile nu se cetesc decît foarte puțin, pe cînd ele sînt chemate a hrăni conștiința națională; scriitorii de acolo cari să rămîie acolo, sînt atîția cîți să-I poți număra pe degete. O renaștere culturală e și acolo ca și dincoace, mai mult decît dincoace, o *necesitate națională*. Și, cînd să-mînța bună e așa de rară, nu e păcat să se arunce încă dintr'însa pe stînca ștearpă a politicei „național-valahe” în Parlamentul pan-maghiar din Budapesta?..

La biserică, la școală, la ziar, la carte, la bancă, numai acolo se poate lucra cu folos. Restul e înșelare de sine sau neastîmpăr ambițios. Căci vremea luptelor politice izbînditoare e încă departe, și n'are a face cu Parlamentele.

20 Iulie 1903.

X.

D. A. D. XENOPOL ȘI PEPINIERA DE POETI DIN IAȘI.

Într'o revistă din București — să-I zicem pe nume: *Revista Idealistă* — s'a publicat dăunăzi, supt toate reservele redacției, de altmintrelea, un articol extraordinar. Autorul lui pretinde să zugrăvească „Mișcarea literaturii la noi“ și subtitlul vorbește chiar de „diferitele curente“ care aū să fie caracterisate. Pentru aceasta, după ce face un număr de considerații foarte necăjite despre mediul cultural românesc, criticul se pune pe discuții metafisice, de cel mai... ciudat interes, discuții care aū de scop, nici mai mult nici mai puțin, „a croi un nou drum cercetărilor întreprinse asupra operelor literare“. Trei file ajung pentru ca să se atingă acest măreț rezultat, și cine a străbătut (cine?!) până la p. 401 din anul I-iū al „Revistei Idealiste“ are asupra celorlalți oameni avantajul colosal de a cunoaște cel mai nou și superior chip de a se înțelege critica literară.

O metodă nouă aduce însă rezultate nouă. E lucru firesc decī ca, atunci cīnd reformatorul criticei literare

își aruncă ochii asupra celor ce se scriu în timpul de față, el să vadă în alte proporții și în altă legătură decît oamenii obișnuiți, normali, triviali. Și ne găsim astfel înaintea următoarelor curente poetice; a) „d-nii Caion, M. Dimitriad, D. Munteanu, D. Karr și alții“ (n'ar fi fost mai simplu să se zică de la început, fără paradă de nume proprii și mai ales improprii, „și alții“ ?); b) „poeta de la Iași“ (pe care o fi știind-o cine locuiește acum la Iași, dar noi n'am auzit de așa ceva), dd. St. O. Iosif („qu'allait-il faire dans cette galère?“) și G. Tutoveanu (probabil „poetul de la Iași“). Apoi curentul c) „domnii Florian Becescu, Bour (vorbim blason?), Codreanu, Bosnief și Paraschivescu, R. Rosetti și alții“. Și alții, și alții. După care răspîditorul de lumină își „reservează dreptul de a vorbi aparte într'unul din numerele viitoare“ despre mai multe figuri literare.

Vedeți: asta e literatura romînă. Domnul care o vede așa a fost un prețuit colaborator al „Arhivei“ d-lui A. D. Xenopol, care-i descoperise însușiri rare; e un om așa de vestit, încît semnătura-i desprețuiește orice nume de botez și proclamă ca un *nom de guerre* numai familia. Reformatorul criticeii e prin urmare unul din reprezentanții „curentului ieșan“, descoperit și oploșit la zisa „Arhivă“, și despre acest curent vin să vorbească astăzi, cu toată nepărteneria, mai mult, cu toată cruțarea unui Moldovean care n'a îmbătrînit destul, nici nu s'a „înstrăinat“ destul ca să-și uite amintirile ce i s'aუ întipărit în suflet acolo, în școlile și în întreg cuprinsul de bătrînă poezie romantică al Iașului.

Între marile noroace ale trecutului nostru a fost și acela că încă de acum patru veacuri am avut prin cărțile bisericești aceeași limbă literară pentru toți Români și că ne-am ținut de dînsa, cu toate șovăirile trecătoare, până în ziua de astăzi. În aceeași limbă și-au alcătuit lucrările toți scriitorii noștri, fără deosebire de locul nașterii sau al petrecerii lor. Iar acești scriitori, cari au fost numai ca oameni: Moldoveni, Munteni, Ardeleni, Bănățeni, pe cînd în scrisul lor erau numai Romîni, au putut să-și aibă leagănul și sălașul cînd într'un loc, cînd într'altul, după capriciile firii, fără ca aceasta să aibă prea însemnate urmări.

În timpurile mai nouă, împărțirea Romînilor de dincoace în două principate a putut să izoleze oarecum pe un Eliade de un Asachi, dar tinerimea ce a venit pe urma acestora n'a vrut să recunoască nicio graniță, și nici de departe nu se poate vorbi de un curent literar moldovenesc, ci numai de un larg curent de înfrățire. În epoca intelectuală săracă și rătăcită care a urmat îndată după Unirea principatelor, iarăși, n'ar putea descoperi nimeni asemenea linii cît de puțin divergente.

Dar, pe cînd literatura noastră era astfel pierdută, afară de cîtiva oameni cumiți ca Odobescu, pe drumuri false, întîmplarea a făcut ca la Iași să se găsească între tineri un om de geniu ca Eminescu, oameni de talent ca Ion Creangă, Nicolae Gane și cîtiva alții, în stare să producă o frumoasă literatură plină de sănătate și de trăinicie. Era o întîmplare. O altă întîmplare a fost că în jurul lor au stat fără patimi mici, fără invidie și porniri de dușmănie, un cerc larg

de oameni culti, pricepători și prieteni. Iarăși o întâmplare, ce n'are a face nici cu aerul local al Iașilor, nici cu însușirile speciale ale Românilor de acolo și din Ținuturile vecine. S'a găsit în sfârșit — lucru de căpetenie — cineva, un om de învățătură solidă și de fin gust estetic, un cugetător, care să trezească activitatea literară și s'o sfătuiască bine: d. Maiorescu, pe atunci profesor ieșan, de și născut la Craiova din părinți ardeleni. Prezența acestui *duca e maestro* era iarăși o întâmplare.

Au apărut atunci în Iași, ca organ al societății „Junimea“, „Convorbiri literare“, și puterile intelectuale din această revistă au cucerit într'un marș triumfal cetățuile de limbă stricată, artificială, ale Bucureștilor și Blajului, — întemeind graiul de astăzi, care nu e însă decît tot vechiul grai al scriitorilor noștri.

Apoi, prin deosebite împrejurări: strămutări, boli, morți înainte de vreme, treceri în tabăra bine-nutrită a politicianilor, curentul „Junimii“ a slăbit, a dispărut apoi. În Iași se păstra însă amintirea biruinții. Și de aici se născu ideia absurdă că Iașul — un fel de concept metafisic — e chemat totdeauna a face ce făcuse „Junimea“, și, cu mai multă sau mai puțină conștiință, d-nii X și Y începură a se cerceta de aproape dacă nu sînt și ei cumva niște noi Maiorescu, avînd, cum se credea fals despre autenticul Maiorescu, darul, nu de a recunoaște numai, ci chiar de a fabrica talente și reputații.

Prin anii '80 a apărut astfel „Contemporanul“, revistă științifică-literară ieșană, care avea misiunea de a introduce realism în fondul operelor literare, mol-

dovenism dialectal în forma lor, materialism în cuge-tarea generală și cinste în cărțile de școală. Succesul s'a căpătat numai față de cărțile de școală, și revista s'a cetit puțin în București, iar, peste hotar, de loc.

Trecură zece ani („Contemporanul“ tot vegeta) și d. A. D. Xenopol, profesor de istorie în Iași, începu să publice, la intervale bine determinate, volumele unei mari *Istorie a Românilor*, în care era fără îndoială mult talent, multă judecată dreaptă, o formă măsu-rată și curgătoare. Iașul s'a simțit mândru de apariția acestei cărți în adevăr moderne, care a străbătut ră-pede, cu toate defectele, ce nu se puteau vedea atunci, în toată Romînia. Profesorii ieșeni întemeiară atunci o publicație științifică — erau în comitet Cobîlcescu geologul, filologul Tiktin, chiar d. Philippide, care se ținuse totdeauna la o parte —, *Archiva*. Dar peste cîțiva ani Cobîlcescu muri, Tiktin se retrase, d. Philippide nu se amestecă unde era chemat să vie. Pe, de altă parte, marele curent renovator al d-lui Gherea se pier-duse răpede în nisipuri. Atunci d. Xenopol prinse a se întreba: oare nu e și d-sa un Maiorescu, putînd fabrica talente?

„Archiva“ trecu în sama istoricului din Iași, și de-veni o revistă tot mai mult literară. Podidiră versu-rile, toate, firește, de oameni noi, prosa literară tot de oameni noi, abia *descoperiți*. Pe lângă poetul Laur, aspectul poetic al d-lui Xenopol însuși, niște domni Muscă, Iamandi, și așa mai spune nume dacă nu mi-ar fi să nu supăr oameni foarte cum se cade, cari nu sînt de loc vinovați că d. Xenopol i-a descoperit și i-a pus la „Archivă“. D. Xenopol era sincer, *calduros* sincer,

dar gustul literar îi lipsia cu totul. Și astfel noua literatură ieșană se ridică abia până la mediocru.

Dar d. Xenopol nu s'a dovedit om stăruitor numai în scrierea Istoriei Românilor și în elaborarea reputației sale dincoace și dincolo de hotare. Odată devenit „Maiorescu“, d-sa era hotărît să nu lase rolul să-I scape. Uitînd de o parte valori ca a lui A. C. Cuza, d-sa continuă cu o înduioșătoare rîvnă explorarea talentelor. Și într'o zi directorul „Arhivei“ avu în sfîrșit în mîină doi oameni geniali — doi! —, pe d. Vojen-Shakespeare și pe pseudonimul Riria, nu mai puțin Shakespeare. Atunci se dădu vestea în lume: „Evenimentul“, „Conservatorul“, ziarele ultimei nuanțe politice a d-lui Xenopol, fură înștiințate zilnic, trusturi formale fură încheiate cu revistele bucureștene *Literatura și artă* și *Revista idealistă* (căci „Archiva“, glorioasă „Archivă“, se stîngea). În zgomot de surle și gonguri, marea școală ieșană porni, cu d. Xenopol-„Maiorescu“ înaintea.

Ei bine! ziarele scriu, dar școala nu prinde. Acei tineri n'au talent, și conducătorul lor nu e de loc „Maiorescu“, dar de loc... Și invocarea trecutului literar al Iașului nu poate constitui o legitimație. „Spiritul suflă unde voiește.“ Azi la București, mine poate iar la Iași, poimîni poate iar la Blaj. Nimeni nu-l poate opri, și nimeni, din motive personale, n'are dreptul de a-l contraface.

27 Iulie 1903.

XI.

ROSTUL ÎNCHIPUIT ȘI CEL ADEVĂRAT AL LITERATURII

Întrebați ce rost are literatura—scrierea, tipărirea și răspîndirea de poezii și povestiri ale unor lucruri care s'aû întîmplat ori nu în lumea realităților, — pe poetul care trece în anul 1903 pe una din strădele Bucureștilor, prin rîndurile mulțimii nerecunoscătoare, care se uită la el ca la un exemplar oarecare al speciei sale. Poetul, tînăr sau bătrîn, te va privi cu ochii săi inspirați, va trece odată cu mîna-i palidă prin șuvițele lungului păr ce-i acopere divina scăfirie, va ofta din adîncuri ca un preludiu de protestare față de timpurile grosolane și nemernice și va lăsa să cadă — precum din stelele de sus cade lumină — această revelație:

Literatura e o artă, ca și pictura, musica, sculptura. Artele toate, surori ce cîntă același cîntec din alte alăute, urmăresc îndeplinirea aievea a frumosului. Frumosul e ceva care se scrie cu literă mare. Filosofii cari vorbesc despre dînsul pentru a-și arăta fiecare o

înțelepciune deosebită, se înțeleg totuși, cu toate diferențele necesare și radicale ale sistemelor, asupra acestui punct de competență: că Frumosul e ceva care, când se scrie, cere la început o literă mare. Poetul, din partea lui, ar fi dorind o literă mai mare decât literele mari vulgare, o literă foarte mare, enormă, care ar fi poate și în relief și s'ar zugrăvi cu aur, pentru cinstea lucrului represintat. Căci el, poetul, știe, înțelege — cu inima, nu cu mintea ca filosoful, — că Frumosul e ceva supranatural, în afară de lume, ceresc, divin: muzica, pictura, sculptura, literatura arhanghelilor din ceruri, cu aripi albe, e prototipul, pe care poetul îl găsește numai aici jos. Dar, gîcind aceste taine ce strălucesc în lumină doar mai presus de nori, el e un ales (tot cu literă mare), un profet, un *vates*, un sfînt, într'o haină de țărăină, care-l împiedcă alt zbor decît al gîndului. El și cei ca dînsul (o puțin! căci duhul lui Dumnezeu se coboară de cîteva ori numai într'un veac, și totdeauna asupra pletosului ce-ți stă înaintea), el decî și cei puțin ca dînsul se găsesc în mijlocul unui inel mistic, și de jur împrejur bat valurile vulgare ale vieții, care-l pot distruge, dar nu-l pot mînji. Ce de-a burghesi stupizi, ce de-a burghesi: țeranî, lucrători, negustori, funcționari, politiciani, învățați... Toți acești oameni de rînd se trudes pe miile de drumuri ale traiului, muncesc, aleargă, se țin îndărătnic pe urma unui scop pe care-l ating ori ba, rămîind însă, și într'un cas și în altul, tot așa de proști... Ca să se apere de molipsire, ca să se păstreze alb, curat, luminos, poetul murmură evlavios cuvintele sacre: el cîntă. Din mulțimea zgomotoasă, pripită, ici

și colo aude cîte unul: prins de farmec, el se oprește, cade în genunchi, iar poetul, îndurător, îl așează ca o binecuvîntare, piciorul pe creștet. Căci ce nu e permis oare acestui Supra-Om (Nietzsche, poetul-filosof, a și găsit cuvîntul și a făcut oarecum filosoficește, în orice cas, în prosă, doctrina)? Datorie, cuviință, morală nu există pentru dînsul. El poate batjocuri, minți, înșela; poate sfășia inimi josnice de femei pe care le-a distins o clipă prin favoarea lui, poate trage focuri de revolver ca Verlaine, ucigîndu-se și pe dînsul la urmă, ca von Kleist, poate săvîrși ticăloșii contra naturii ca Oscar Wilde din Londra și Iacob Adelsward din Paris... Și, dacă societatea îndrăznește a condamna, e fiindcă toți sînt burghesi proști...

Ce rătăcire făcătoare de rău se găsește în asemenea doctrine și purtări! Ce neînțelegere a menirii adevărate a unui poet în *toate* timpurile, și *mai ales* astăzi...

Odată, în Grecia veche, care a izvorit arta din stîncă pămîntului său și n'a adus-o cu ulcioarele de aiurea ca Roma, pe urmă, ca Europa Renașterii și veacurilor următoare, — în acea Grecia, model al neamurilor, poetul *abia-și dădea samă de individualitatea sa*. Sufletu-î sorbia ideile din aier, inima-î bătea de ritmul tuturor inimilor, și, cînd zbura versu-î înnaripat, către lumina de unde pornise, cînd răsuna, înfrățindu-se cu danțul și cu statuile albe, în piața publică, lăcaș al conștiinței comune, saŭ în teatrul ce primia fără plată pe toți de-avalma, atunci nu mai era revărsarea unei singure ființi, ci întruparea uriașă a gîndului, a simțirii tuturor. Literatura ca și arta propriu zisă își

îndeplinia adevărata și marea ei misiune: ea reunea pe oameni, înălțându-i, apropiindu-i de lumină veșnică, din raza căreia pornesc toate. Poetul nu strângea ca un egoist rău, ca un avar cu mâinile ascuțite, ceia ce-l venise pe rînd, îngrămădindu-se în suflet, de la părintii umili, de la tovarășii de copilărie, de la atîția cari au lovit în inima lui, încă fără izvor de cîntare, cu toiagul fericirii său al durerii, al iubirii său a urii, de la firea ce-și serba pentru dînsul zorile sfoase și trufașele apusuri, ce-l învăța să cînte, prin ciripiri, șoapte de apă și freamăt de frunze. Nu: el era ca zeul păzitor al izvorului, prin pieptul căruia saltă, limpezii, undele răcoritoare pentru orice drumet. Era un Vistier al frumosului, cu mîna totdeauna deschisă, sămănătorul neobosit al luminii...

Maî tîrziu, lumea s'a făcut maî multă la număr, maî bogată în știință și în avere, maî stăpînă pe tainele naturei. Ce uriașă viață clocotește într'o singură zi de astăzi! Dar, în vîlmășag, frăția bună a creștinismului, venită acum două miî de ani, pentru a înlocui buna frăție, fără poruncă dumnezeiască, a epocii clasice, a fost călcată în picioare. Și oamenii, împărțiți în clase, societatea pulverisată în indivizi lacomi, mîndri și răi, se luptă neconținut pentru ca fiecare să prindă cît maî mult din comorile, săpate pătimaș, ale firii; fiecare-și încoardă puterile, deșteptăciunea, șiretenia, împinge în dreapta și stînga, — și strivește.

Pentru acești atleți ai cîștigului și faimei lor, cerurile nu maî au porunci și societatea nu maî poate găsi stavilă. Dar ceia ce nu pot face alții, poate face

poetul, al cărui cuvînt farmecă și se înrădăcinează în suflet. El trebuie să stea cu luare aminte, ca unul ce ar aștepta să i se coboare o revelație; pentru a cuprinde în el sufletul celor din țara, din neamul, din vremea lui și, exprimîndu-l, să deștepte în inimă frăția adormită.

Și pare că sînt semne de îndreptare. De acolo unde iadul de muncă și de zavistie vuiteste mai puternic, din practica Americă de Nord, printr'un poet isolat, ciudat în rimă și ritm, vin vorbe ca acestea:

În acest ceas mă desfac de hotare și graniți închipuite,
Mergînd unde mă chiamă.—stăpîn pe mine, întreg și desăvîrșit,
Ascultînd la alții, luînd bine aminte ce spun ei,
Oprindu-mă, cercetînd, privind, contemplînd.
Încet-încet, dar cu o neînfrîntă voință, desbrăcîndu-mă de tot
[ceia ce se ține numai de mine.

Sorb spații largi.

Răsăritul și Apusul sînt ale mele, și Miazănoaptea, Miazăziua
[tot ale mele;

Sînt mai puternic, mai bun decît cred, —
N'am știut pînă acum că e atîta bunătate în mine.

Toate lucrurile mi se par frumoase:
Aș putea spune oricui, oamenilor, femeilor: Mi-ați făcut atîta
[bine, și eu voi cerca să vă fac tot atîta.

Voiu strînge pentru mine și pentru voi mergînd,
Mă voi răspîdi între voi, bărbați, femei, mergînd;
Voiu revărsa o nouă bucurie și asprime între voi:
Cine mă tăgăduiește, nu mă tulbură;
Iar cine mă primește, acela său aceia să fie binecuvîntați, și —
[să mă binecuvînteze...

Walt Whitman, poetul pentru toți, a murit. I se așteaptă urmașii, unde a trăit el, și aiurea.

21 August 1903.

XII.

CELLALT POMPILIU ELIADE

D. Pompiliu Eliade, autenticul, e profesor de limba franceză, pe care o cunoaște în perfecție, la Universitatea din București; un învățat modest și muncitor și un om de gust, cum s'a mai spus în această revistă.

Dar de un timp, în ciuda legii numelui, un alt Pompiliu Eliade tipărește lucrări care nu pot decît să păgubească, în mintea celor ce nu cunosc o dualitate pe care o denunțăm aici, reputația bine întemeiată a d-lui profesor Pompiliu Eliade. O scriere asupra fabulelor lui La Fontaine a atras o crudă dare de samă a d-lui Șt. Orășanu în „Convorbirile literare“; mai ieri, o conferință de 10 Maiu a făcut pe d. I. Scurtu să rîdă. Acum iată că și eă află într'un lung articol foarte ciudat, un apocalips cu formule chimice, iscălit Pompiliu Eliade (*cellalt*), traduceri din franțuzește care arată oarecare necunoștință a acestei limbi din partea autorului. Spre desăvîrșita dovadă, punem aici poesia franceză, traducerea ei exactă și traducerea greșită a *celuialt* Pompiliu Eliad:

Puisque j'ai mis ma lèvre à ta coupe encore pleine;
 Puisque j'ai sur tes mains posé mon front pâli;
 Puisque j'ai respiré parfois la douce haleine
 De ton âme, parfum dans l'ombre enseveli;

Puisqu'il me fut donné de t'entendre me dire
 Les mots où se répand le coeur mystérieux;
 Puisque j'ai vu pleurer, puisque j'ai vu sourire
 Ta bouche sur ma bouche et tes yeux sur mes yeux;

Puisque j'ai vu briller sur ma tête ravie
 Un rayon de ton astre, hélas! voilé toujours;
 Puisque j'ai vu tomber dans l'onde de ma vie
 Un feuille de rose arrachée à tes jours;

Je puis maintenant dire aux rapides années:
 — Passez! passez toujours! je n'ai plus à vieillir!
 Allez-vous-en avec vos fleurs toutes fanées:
 J'ai dans l'âme une fleur que nul ne peut cueillir!

Votre aile en le heurtant ne fera rien répandre
 Du vase où je m'abreuvé et que j'ai bien rempli.
 Mon âme a plus de feu que vous n'avez de cendre!
 Mon coeur a plus d'amour que vous n'avez d'oubli!

„Chants du crépuscule“.

Pe românește:

Fiindcă mi-am pus buza pe cupa-ți încă plină
 Și-am răzimat pe mină-ți îngălbenita-mi frunte.
 Fiindcă'm sorbit vre-odată ușoara aburire
 A sufletului tău, mireazmă în umbră 'nvăluită.

Fiindcă-mi fu dat să te aud spuindu-mi cuvinte
 În care inima plină de taine se revarsă,
 Fiindcă am văzut plîngînd, fiindcă am văzut zîmbind.
 Gura ta pe gura-mi și ochii tăi pe ochi-mi.

Fiindcă'm văzut lucind pe fruntea-mi pierdută'n bucurie,
 Din soarele-ți o rază, ascuns vai! totdeauna,

Fiind-c'am văzut cum cade pe valul vieții mele
O frunză de trandafir smulsă din viața ta.

Pot zice astăzi anilor fugari:

Puteți trece acum: eu n'am să aștept bătrîneță.

Voți mergeți cu florile voastre veștede-veștede:

În suflet am o floare ce n'o poate lua nimeni!

Ciocnindu-l, aripa voastră nu va vărsa nimic.

Din vasul ce m'adapă și ce-am umplut deplin.

Maî mult foc am în suflet decît e'n voi cenușă:

Maî multă iubire are inima mea decît aveți uitare.

Sau:

J'aime mieux un ruisseau, qui, sur la molle arène,

Dans un pré plein de fleurs lentement se promène,

Qu'un torrent débordé, qui, d'un cours orageux,

Roule, plein de gravier, sur un terrain fangeux.

(Boileau, *L'art poétique*.)

În românește:

Maî bine vreaû un pîrâu care, pe nisipul moale,

Printr'un cîmp plin de flori se primblă încet

Decît un șivoiû ieșit din albie, care, în curs furtunos,

Trece, plin de prund, pe o albie mocirloasă.

Iată acum și traducerea d-lui Eliade al doilea.

„Fiindcă mi-am atins buzele mele (!) de cupa ta plină încă;

fiindcă mi-am pus (!) fruntea mea (!) palidă (!) în mîinile tale;

fiindcă am respirat (!) cîte odată dulcele suflu al inimii tale (!),

parfumul pierdut (*sic*) în umbră; — fiindcă mi-a fost dat să te

aud zicîndu-mî cuvinte de *acelea* (foarte poetic!) în care se răs-

pîndesc tainele sufletului; fiindcă te-am văzut plîngînd, fiindcă

te-am văzut zîbindu-mî (!), *gură în gură, ochi în ochi* (!); —

fiindcă am văzut strălucind de-asupra capului mieu o rază din

steaua ta... vaî *aceperită acum pe vecie*; fiindcă am văzut *curgînd*

în unda vieții mele o frunză de trandafir smulsă din zilele

tale, — pot zice de acum înaintea anilor trecători: *Duce-vă-ți, duce-vă-ți într'una*; n'am să măi îmbătrinesc niciodată; *duce-vă-ți cu toate florile voastre vestejite (!)*: am în sufletul micu o floare pe care nu o poate culege nimeni! — Aripa voastră, *lovind* vasul din care mă adăp și pe care l-am umplut până în vîrf, nu poate să verse dintr'insul nicio picătură! E măi mult foc în inima mea decît cenușă de-a morților (!) *înăuntrul* vostru; măi mult amor *în suflet la mine* decît uitare la voi.

Apoi:

„Imi place măi bine (corect: măi mult) un rîșor, care se plimbă potolit (!) pe *prundul moale (!)* într'o *livadă* plină de flori, decît un șuvoi ieșit din albie, care își *rostogolește* apele lui pline de *pietriș*, pe un pămînt de mocirle, în mersul lui *năbădăios (!)*.“

Unii vor zice: e bună și traducerea d-lui Pompiliu Eliade II. Susținem că nu: întăiū, sînt greșelile de traducere pe care le-am subliniat și care nu se pot tăgădăui. Apoi, în toată traducerea, e acel păcat al profesorului de liceu din timpurile vechi de a traduce dînd echivalentul cuvîntului fără a se preocupa dacă, în limba în care se traduce, acel cuvînt se poate înfațișa într'o anumită legătură. Adecă e o traducere etimologică, nu o traducere sintactică.

Din proza originală, din însuși Apocalipsul, am cetit sfîrșitul, și mi-am întărit siguranța că articolul nu poate fi de d. profesor-agregat Pompiliu Eliade.

În adevăr, auziți ce se afirmă „d-lor studenți“ (pentru a întări confuzia cu d. profesor Eliade, al doilea Pompiliu Eliade se face a vorbi studenților):

a) Că pesimismul nu se transmite decît sufletelor

predispușe la dînsul. — Dar pesimismul poate deveni o modă, și atunci nu e vorba de predispoziție.

b) Că el îndeamnă la „lucru și la sociabilitate pentru uitarea relelor existenței“. — E atunci un gen nou de pesimism, fiindcă cel vechiî condamnă viața în principiile, în izvorul ei și în țintele ei *toate*. Viața e rea, nu face s'o trăiești: ți-o iei singur sau te dai înlăturî, tăind cît mai multe legături cu dînsa. Autorul judecă așa: un bolnav caută să tușească, pentru a mai uita de oftică!

c) „Poate orice sentiment sincer are dreptul, are datoria de a fi exprimat în literatură și în artă.“ — Și, să zicem, iubirea contra naturii, și lăcomia de binele aproapelui, și nerecunoștința, etc.?

d) „Eminescu a întrodus o ruptură regretabilă între elementul musical și cel literar.... Poesiile lui nu suportă o lectură cuglas tare.... E vreuna din bucățile lui care să suporte în această privință o serioasă critică?“

e) Tot lui Eminescu i se datorește că „s'au scos la modă cuvintele de fond și de formă la noi în țară“, pe cînd

f) Alecsandri „introdusese un regretabil gol sufletesc într'o sonoritate decadentă, și de rime care lasă puțin de dorit“.

Însă: arare ori vre-un poet a atins efecte de armonie așa de fine, așa de rare ca Eminescu, al cărui ritm, nu numai că te farmecă, dar pare a te desmierda cu suptîrii și calde mîni de femeie iubită, pare a-ți înfășura sufletul într'o voluptate a sunetelor. Rima lui, căutată cîstit și răbdător, scăpărată din învălmă-

șala bogată a cuvintelor ce-i roia în vasta minte, rimă prinsă și fixată cu o mână îndrăzneată, e o rimă originală, personală, rară. Alecsandri e nedesăvârșit ca epoca sa: cugetarea și simțirea nu sînt atît de mult ale lui; vorbele sînt puține — doar era numai un boier moldovean, pe cînd Eminescu stăpîniă graiul Romînimii întregi! —, rima înșiră forme gramaticale și e culeasă totdeauna cu o mână leneșă. Oricare dintre „domni studentî“ care are ceva-ceva gust, știe foarte bine aceasta.

Iar forma și fondul s'aũ deosebit totdeauna, de toate popoarele cugetătoare. În adevăr, fondul se manifestă prin formă, de care e indisolubil, — dar numai în acest sens că există o formă necesară pentru orice fond, dar nu o află oricine și orcînd. Și de aceia oamenii sînt deprinși a găsi o disproporție între ce s'a spus și ce trebuie să se spuie, și vorbesc, firește, de fond și formă.

Cînd traduci rău, ai stricat și fondul altuia, dacã acesta era bun. Aceasta s'a văzut mai sus.

Dar, oricum s'ar traduce... fonduri ca acelea din articolul de care ne ocupăm, nu va fi nicio pagubă.

Traduse ori ba însã zisele fonduri..., ele fac mare pagubă d-lui profesor Eliade, care ar trebui să reducă la tăcere pe pretențiosul și puțin solidul său omonim.

24 August 1903.

XIII.

DESPRE PRESA ROMĂNEASCĂ.

În zilele din urmă s'a discutat iarăși în ziarele noastre, cărora li lipsește pentru moment o actualitate mai „politică“, chestia valorii presei de astăzi față de cea dintr'un trecut mai îndepărtat. Dintr'o parte, s'a pus față în față ziaristul sentimental, romantic, convins, de odinioară și gazeta sa, ce se putea ceti ca o Biblie în cercul curat al familiei, și ziaristul cinic din momentul de față, ținând asupra trecătorului încredințat vitejiei sale revolverul fără greș al calomniei de ultim model. La aceasta s'a răspuns aducându-se înaintea studiile (*sic*) gazetarilor contemporani, talentul lor, care se distinge mai bine, firește, între confrăți, limba mai bună, alcătuirea mai variată și înfățișarea grafică mai plăcută a „organelor opiniei publice“ de astăzi.

Întrebarea are o însemnătate deosebită din punctul de vedere al culturii românești, al evoluției obiceiurilor noastre sociale și al progreselor naționalității noastre. Se cuvine deci ca ea să fie discutată fără

părtenire și personalității, într'o publicație periodică culturală precum e aceasta.

* * *

Presă noastră nu e veche și n'are tradiții glorioase. De mult de tot, cînd sufletul conștiinței scînteia abia în ochii unui corp pe care nu putea să-l miște, în perioada uitată a visătorilor, profetilor fără ucenic și mucenicilor fără prieten, s'au făcut cîteva încercări de ziare pentru literatură și gospodărie țerănească. Ele n'au izbutit. Întemeietorii preseii noastre sînt trei fruntași scriitori: Eliad Rădulescu, Asachi și Gheorghe Bariț, redactori ai *Curierului*, *Albinei* și *Gazetei de Transilvania*. Eliad și Asachi se puseră întâiu la lucru, dar supt un îmbold practic, supt un îmbold străin, care nu li face tocmai multă cinste: ziarele lor apărură pe vremea cînd, după pacea de la Adrianopol și în așteptarea Domnilor după sistemul nou al Regulamentului Organic, oaste rusească stătea în amîndouă Principatele de atunci și generalii Împăratului Nicolae comandau în Iași și București. Foile celor doi conductorii ai literaturii timpului lor trebuiau să împărtășească publicului, înaintea de toate, izbînzile stăpînitorilor, ceremoniile oficiale și afacerile zilnice ale unei Cîrmuirii transformate. Elementul cultural a venit pe urmă, și, o bucată de vreme, până după sosirea Domnilor, el se ținu, sfios, de o parte, în anexele buletinului oficial. Numai de la 1836 „Curierul“ se anunță „jurnal literal“, pe cînd în amîndouă Capitalele iese un *Buletin* deosebit al administrației.

Până în 1848, n'a fost cu adevărat un ziar politic:

politica, supravegheată de aproape, se făcea în Adunările legiuitoare și în literatură. Zgomotosul an de eliberare aduse în București, unde se ajunsese la stabilirea unui Guvern revoluționar, ivirea unui număr de gazete foarte călduroase și destul de naive; a căror grijă o aveau oamenii ca Rosetti și Bolintineanu.

Curmarea stăpînirii Națiunii prin Națiune aduse și încetarea imnurilor zilnice către dumnezeiasca Libertate. Se intră iarăși în era buletinelor administrative, foilor de „soțietăți“ științifice, vestitoarelor de cursuri comerciale și folositoarelor reviste pentru sate. Gazeta care se încumeta a face discuții politice era închisă răpede „din înalt ordin“. Așa a fost până la Unire, cînd ne străbătu o tresărire de viață, și guri, încleștate până atunci, putură striga iarăși pătimase cuvinte de adevăr.

Presa Unirii: *Zimbrul*, *Steaua Dunării*, *Romînul*, a fost o presă bună. După alegerea lui Cuza, presa s'a dezvoltat în același sens de *pasiune sinceră*, — numai cît ținta națională dispăruse, lăsînd în loc, pentru a fi urmărită tot așa de aprins, ținta de partid și, adesea, ținta personală chiar. Violența era într'o neconținută creștere, și ziare clandestine, ce se strecurau cu toată paza poliției Domnului — „Domnitorului“, se zicea pe atunci, într'o limbă stricată —, acoperiau de nevrednice batjocuri persoana alesului din 1859. Cînd regimul lui Cuza se nărui și începu o nouă viață politică, garantată prin Constituția de la 1866, cînd se organizară solemn partidele și haitele lor, pentru a impune unui popor, întrerupt astfel în dezvoltarea lui, ca singur ideal alternarea la putere a asociațiilor pentru cul-

tura budgetului —, se urmă, cu știrea Guvernului, ceea ce se făcuse până acum mai ferit. Peste puțină vreme, principele Carol, care nu putea mulțami atâtea ambiții ce se excludeau între sine, fu lovit, nu numai în purtarea sa ca șef de Stat, ci în caracterul său, în familia sa, din străinătate și din țară, Astfel culeseră triști lauri G. Dem. Teodorescu, N. Orășanu și B. P. Hasdeu.

De la *Românul* lui Rosetti, la *Epoca*, la *Națiunea*, la *Voința Națională*, curentul de luptă fără cruțare între partide *nejustificate* din punctul de vedere superior românesc, — urmează: o excepție ar face numai corecta *Românie Liberă*.

De la 1890 însă începe o nouă presă, care e și cea de astăzi, și, pentru a o prețui după cuviință, trebuie a însemna și foloasele vechii prese.

Acești ziariști ce nu respectau nimic aveau două îndreptățiri. Întăiu, că erau cu *totul* sinceri: erau niște fanatici—Rosetti e un frumos tip în această privință—, și fanaticul se iartă adese ori pentru credința lui. Dacă, apoi, pe unii îi mină ambiția, pe nimeni nu-l momise câștigul, simbria *altui* ambițios: a lauda și batjocuri cu atîta pe lună era încă o meserie necunoscută. Pe urmă, ziarele acestea făceau ca și literatura timpului; erau după diapasonul parisian: modelul Romînului era al-de *La Lanterne* sau *Le Nain Jaune*, furioase pamflete contra Împăratului Napoleon.

Ziarele aduceau însă și un netăgăduit folos, și iată de ce. Ele erau pe atunci ale lui Rosetti, ale lui Boliac, ale lui Hasdeu. Toți trei erau oameni săraci,

cari nu puteau tocmi pe alții ca să robească la ei. Ziarul lor era *opera* lor: de la articolul de fond până la anunț; cite un prieten se mai adăugia doar, sau un colaborator de ocazie, om cinstit și cu nume, cu situație. Dar toți acești *autori de gazete* erau poeți, arheologi, istorici: să meargă din om în om ca să prindă știrea interesantă că d. cutare a plecat în cutare loc, că alt domn a fost numit copist, că al treilea și-a furat logodnica sau și-a ucis nevasta, — aceasta nu era de obrazul lor. Deci după articolul de fond, după note de politică exterioară, după debateri ale Camerilor, veniau articole de literatură și știință, foarte bine scrise și care luminau, încălziau, îndemneau publicul. Cine nu crede, — meargă să vadă!

Încă de pe la 1880 însă, după modelul frances, luat și el din Anglia, informația — folositoare, indiferentă sau stupidă, falsă, otrăvitoare — își luă locul în ziarele noastre. Când d. Cazzavillan întemeie „Universul“ și-i dădu o răspîndire neuzită, cronica accidentelor și crimelor, faptelor de senzație după obiceiul foilor italiene din Sud, se adăugi. Conducătorii intelectuali ai ziarelor văzură că ei se pot mărgeni a serie articolele de fond. Pentru rest se cumpărură foarfece și se tocmiră studenții. Partea literară serioasă, pe care n'o puteau face nici foarfecele, nici studenții — dispăru. *Epoca* din 1886 a fost ultimul ziar jertfind pentru cultură.

Mai era însă un „progres“ de realizat. Spoiala de cultură întinzîndu-se tot mai mult, oamenii politici — cari și ei nu mai erau scriitorii — crezură că se pot scuti și de munca articolului de fond. Ziare ca vechiul

Țimpul, ca vechea *Voință*, în care mai toată partea politică era a unor oameni ca Eminescu sau Delavrancea, rămaseră o amintire de copilărie a artei. Simbriașii făcură acuma tot ziarul. Se ajunse astfel la presa violentă și insultătoare, mincinoasă —, reprezentată prin atâtea din ziarele de astăzi, fără convingere, fără folos cultural drept compensație¹.

Acum, cetitorul poate să mai judece și el singur.

31 August 1903.

---

¹ Cit privește presa din Ardeal, Ungaria, Bucovina, ea suferă numai în parte influența presei de aici. Acolo, după *Tribuna* d-lui Slavici și *Gazeta Bucovinei* a d-lui Bogdan-Duică, lipsesc mai mult puterile și orientația decît credința, iubirea de cultură și bunăvoința.

XIV.

IARĂȘI CULTURĂ ȘI POLITICĂ.

CHESTIA MACEDONEANĂ.

Departe, peste graniți pe care nici nu putem să ne gândim a le desființa, căci ar fi o nebunie, bande sălbatece merg spre un viitor de lungi și înviersunate lupte la lumina unui ideal înțeles primitiv și nedesăvârșit. Bulgarii macedoneni, cu sași fără stagiul de slujbe, oaste și vagabondagiul politic în principatul bulgăresc, aruncă poduri în aier, fac să sară trenuri, ard șiucid, pentru a înspăimînta pe cei de aproape și pe cei de departe, chemînd în ajutorul rasei lor prin țipetele de durere ale jertfelor ce fac. Cei ce pat pe urma acestei haiducii cu dinamită și puști de ultim sistem, sînt Turcii cu uniformă și țeranii turci cari nu pricep această urgie, Sirbii, Grecii, Dar, pe lângă dinșii, sînt ruinați și distruși cînd nu vrea să lupte pentru alții sau să hrănească lupta cu banul lor, Romîni, Macedo-Romîni, represintanții ca și noi ai vastei romanități orientale de odinioară, pe care au sfîrcuit-o în fășii, au mărgenit-o în hotare înguste re-

vărsarea furioasă a barbarilor. Limba lor nu li-o înțelegem cu totul, țara lor, pe care n'o locuiesc numai ei, n'o putem reuni cu a noastră, silinți venite din partea lor nu se unesc cu silințele noastre spre cultură. Dar inima ne doare de dînșii, — mai mult, de sigur, aceloră cari nu iese pentru a cuceri Macedonia—ce absurditate de ignoranți și desorientanți!—cu același steag de paradă care, cum se știe, ni-ar fi dat Ardealul, dacă vecinii noștri ar fi fost tot așa de puțin serioși cum erau expansivii lor dușmani.

Să lăsăm însă în uitarea pe care o merită îndemnurile înflăcărate — une ori naive, alte ori șirete sau plătite — ale celor cari doresc ca numele bun al României să piară într'o luptă de Gascon. Ce e însă chestia aceasta—dacă n'avem izbînză, știm să fabricăm și să întretinem „chestii“ —, care cere de mulți ani bani și care pretinde astăzi, prin graiul înflorit al represintanților ei, acel lucru scump care e sîngele ostașilor noștri ?

* * *

Ce să fie alta ? *E istoria unei greșeli*, o odiseie a ignoranței, un triumf al truției zădarnice.

Macedonia (care înseamnă și mult și puțin, care e pentru unii pămînt bulgăresc, pentru alții pămînt sîrbesc ori grecesc) cuprinde în ea și un element asemenea cu al nostru. Acest element, compact ici, răs-pîndit dincolo, n'are tocmai același grai pretutindenî. Comunele, grupele nu sînt legate între ele printr'o conștiință românească, fie și ura locală, obscură. Cel mai bogați, mai activi, mai ageri emigrează din munți

la văi, la șesuri: sînt hangii tuturor drumurilor peninsulei, meșterii harnici și ageri negustori prin tîrguri și orașe. În casa lor, economia grămădește banul, și gospodăria lor curată e vestită prin acele părți.

Maî de mult, cînd, la Dunăre, Romîniî trăiau fără ideale și numai în Ardeal începea să se facă de ziuă, unii dintre negustorii romîni din Macedonia, cei maî îndrăzneți și maî avuți dintre ei, își lăsasera vetrele departe în urmă pentru a se face, la Pesta, la Viena, mijlocitorii de schimb între Răsăritul turcesc și Apusul creștin al Europei. În aceste centre de cultură, ei se întîlniră cu cei d'întăiu profeți ai redeșteptării noastre naționale, și se încălziră de vorba acestora. Unii scrieră despre dialectul lor și arătară în ce chip ar trebui el să se prefacă pentru ca unitatea poporului romîn să nu fie jignită; alții se făcură Mecenatiî săracilor preoți și studenți ardeleni cari scriau cărțile nouă. Această fasă a relațiilor noastre cu consîngenii din Balcani era *normală*.

Dar înfrîngerea trufiei turcești, deschiderea pentru mărfuri a drumurilor din peninsulă, întemeierea consulatelor imperiale stricară rostul mare economic al Macedonenilor din Ungaria și Austria. Pe de altă parte, marea generație a Ardelenilor nu lăsă vrednici urmași literari. Mișcarea de cultură prinse și se desvoltă aici la noi. Fasa de care am vorbit, trebui deci să se încheie.

Macedonenii din Pesta și Viena deveniră Greci sau Nemți, și numai ca o tîrzie curiositate apare tipărirea cărții despre Adam-Clisi cu cheltuiala unui Mecenat de origine macedo-romînă.

Văzînd însă propășirea noastră, unii Macedonenii își mărturisiră din nou naționalitatea, dar pe pămîntul nostru, unde făcură danii (Cozacovici, Zappa). Era iarăși *normal*.

Atunci unii oameni puțin serioși de la noi fură de odată cuprinși, între anii 1860-80, de dragostea și pentru acești „frați”. Începură albumurile, tinguirile, articolele de gazetă. Dar trebuia ceva mai mult.

Firese ar fi fost ca noi să ne punem în legătură cu fruntașii de acolo, cari s'ar fi simțit Romîni în mijlocul masei ce vorbea românește, dar simția grecește. S'ar fi dat de la București sfaturi; la nevoie, intervenții pe lîngă Turcii și bani (să nu uităm însă că nu avem a face cu oameni săraci). S'ar fi întemeiat școli cu caracter modest și practic, potrivite cu nevoile unui popor de păstori, de mici meșteșugari și negustori. În cele mai înalte s'ar fi propus și limba romîna literară din Dacia, pentru a strînge legătura. S'ar fi stabilit consulate *comerciale*. S'ar fi dat Macedonenilor rolul de mijlocitori ai negoțului nostru. S'ar fi provocat și ajutat în tot chipul trecerea lor la noi, unde aveau de luat locul Bulgarilor, Grecilor și Evreilor.

În loc de aceasta, — ce s'a făcut? Am potrivit pasul după al Bulgarilor, Grecilor, Sirbilor, cari, aceștia, aveau putința unei anexări, pe cînd noi n'o aveam și n'o avem. S'au făcut școli nepractice, cu limbă daco-romană, cu programul ca dincoace de Dunăre. S'au pus profesorii în atîrnarea directă a Ministeriului de Instrucție romîn, în atingere decî cu partidele noastre.

S'a luat de acest Ministeriū *toată* cheltuiala. Și gospodăria de ciocolă s'a încheiat aici.

Și acum ce se întâmplă? După Grecii cu gura mare, au răsărit în Macedonia, ca dușmanii, Bulgarii cu pumnii tare. La Romîni acești crunți „liberatori“, au găsit școli goale, dascăli liberali sau conservatori îndușmăniți între ei, bieți simbriași de propagandă; iar conștiința națională abia mijind. Cei mai buni ucenici ai noștri nu sînt *acolo*, ci *aici*, și duc sărăcia trufașă a funcționarilor, așa încît, să vrei, n'au de unde ajuta.

Și să ne mai mirăm după aceasta că steagul roșu al bandelor filiiie asupra centrelor românești din Macedonia, supuse, cîștigate sau inerte, și că el chiamă ruina, ca la Crușova? Dar noi am rătăcit și mai mult o biată poporație cu viitorul primejduit, aducîndu-i o lumină care nu deschide niciun drum și care nu străbate!

Cultura care e numai de formă și de bani nu poate să fie decît stearpă, și progresul politic nu poate porni de la dînsa.

7 Septembrie 1903.

ORIGINEA ȘI MARGENILE POLEMICILOR.

Binevoitorii ai acestei reviste, cari sînt în același timp și apostoli desbrăcați de patimi ai culturii românești, aprigi apărători ai bunelor moravuri și bunelor maniere, ne-au înfruntat adese ori, spre învătătura noastră și folosul presei literare, pentru nedreptatea și lipsa de cuviință a atacurilor noastre. Am fi adecă, între neprihăniții și nepărtenitorii noștri confrății zilnici, săptămînali, lunari și mai rar decît lunari, niște perversi rătăciți, fără măsură în niște lupte literare lipsite de rost. Și e un strigăt de uimire indignată printre surate, o fățarnică arătare cu degetul, un dopros și o pîră pornite din inimă tot așa de curate ca a nevastei lui Putifar, care, cum se știe, a prîit și ea...

Aceasta mă îndeamnă a vorbi despre regulile polemice corecte și demne.

Polemică înseamnă luptă. Polemisează omul cinstit care descopere o faptă rea sau o socoteală șireată, o momeală cu meșteșug. Polemisează acela care se vede atacat fără dreptate și-și apără numele bun. Pole-

misează acela care infățișează idei ce i se par minuitoare, dar a căror izbîndă o vede amenințată de cine nu înțelege sau nu vrea să înțeleagă. Polemisează omul de gust împotriva celor ce mint lumea cu frumuseți false și nesănătoase. Polemisează omul de știință serios contra flecarilor. Aceasta e polemica bună, pe care ai datoria de a o începe, de a o urmări, de a o duce la capăt. E ca un fel de poliție socială, literară, științifică.

Ea n'are nimic a face cu polemica intereselor personale jignite sau a vanităților atinse, cu aceia care se războiește din invidie, din josnic simț de răsunare, sau chiar din mania vrednică de milă de a face rău. Asemenea luptătorii n'au steag, sau nu îndrăznesc să scoată la iveală pe cel adevărat. E o zădarnică sfărîmarea a păcii dintr'o societate, un tă-răboiul ordinar, o zgomotoasă petrecere de tîrzie-brîu. Dacă acel care săvîrșește delictul e un om deștept, un scriitor de talent sau un glumeț cu hăz, lupta e dusă cu știința efectului ce se urmărește și poate să ajungă scopul nevrednic de a terfeli o reputație în ochii celor mulți, cari socot că adevărul strigă mai tare decît minciuna; dar ea rămîne, fără deosebire de însușiri la represintanții ei, o faptă rea, urîță.

Aceasta în ceia ce privește motivele.

Cit despre hotarele peste care luptătorul nu ar fi îngăduit să treacă, ele nu se schimbă după împrejurări, care sînt felurite. Dacă un agent al puterii publice e dator să fie omenos și față de cel mai cerbicos pungaș, polemistul care denunță și înfierează e ținut să înlătore orice slăbiciune cînd își împlinește

datoria, care e distrugerea *totală* a nedreptății, neadevărului și uriciunii. Căci nu e vorba de d. X sau Y, care e bălan sau brun, care e tânăr sau bătrîn, care îți este rudă ori nu, de la care te poți aștepta la sprijin în carieră sau la huiduituri de stradă, ci de lucruri care *nu* se cade să fie, fiindcă sînt urite, fiindcă sînt false, fiindcă sînt nedrepte și otrăvesc lumea în care se strecoară. Poate fi vorba atunci de răutate sau de cruzime?

Însă, alături de fapta ce chiamă distrugerea dreaptă asupra-î, e omul care a scris, a spus, a făcut acel neadevăr, acel monstru estetic, acea falsificație. Osînda trebuie să-l cuprindă și pe dînsul, și în ce măsură?

Polemistul se poate afla și înaintea unui om cu intenții bune. A judecat greșit, socotind că făptuiește bine, a muncit din greu, socotind că în fundul stăpăturilor sale a găsit un bulz de adevărat aur, sau, într'un nobil avînt către frumos, s'a înșelat, luînd focuri rătăcitoare drept lumină trainică. Firește că oricine trebuie să-și aleagă ținta după puteri. Dar e așa de ușor să-ți cîntărești prea mult puterile, și aceasta se întîmplă mai ales în societățile cu o cultură începătoare, unde critica de sine însuși e prea puțin răspîndită și lumea nu îndreaptă pe cei prea cutezători printr'o judecată fără părtinire. Poate cel ce n'a izbutit e chiar în stare să-și găsească altă dată mai bine drumul. În asemenea cazuri, așa de dese la noi, omul trebuie să fie cruțat, și dojana trebuie să cuprindă mai ales sfaturile bune, îndrumări folositoare.

Lucrul se schimbă cînd ai înaintea un om care e lipsit de orice naivitate și stîngăcie, care-și dă seamă

de rătăcirile sale, pe care, înfățișându-le ca singurul drum potrivit, le întrebuintează ca să culeagă de la cei ispitiți vama unei reputații nemerite, unui câștig material rău câștigat. Și încă mai aspru trebuie să cadă critica răsplătitoare asupra aceluia ce se îndărătnește în păcatul său, fiindcă are interesul s'o facă.

Cu cât talentul său energia vinovatului sînt mai mari, cu cât situația lui e mai înaltă, cu cât vrîsta-i dă mai multă autoritate și lumea e mai deprinsă a-l asculta, cu atît mai puțin se cuvine a-l cruța. Adese ori se impune să explici cartea sau fapta rea prin întreaga viață publică a omului pe care trebuie să-l atingă, spre binele tuturor, o puternică lovitură de dărîmăre. Așa se regenerează vremile rele și se pregătesc altele mai bune, iar nu prin compromisuri, combinații și binețe false de omeni atît de „bine crescuți“, atît de afabili și de plini de fățarnicie, în cît putrezește sufletul într'înși.

Imoralitatea intelectuală, falsificarea științifică, insanitatea literară sînt negații care cutează să se acrediteze ca afirmații și care trebuie desvelite în toată negativitatea lor vrednică de despreț. Și, dacă păcătosul nu vrea să fie viu, cine poate învinui pe cel ce ar cere și „moartea“ acestuia? Căci în ființa incapabilă de îndreptare a unui asemenea vinovat se află ascunsă o întreagă sumă de fapte asemeni, și aceste fapte se cuvine să se împiedece prin sfărîmarea desăvîrșită a trecerii față de public și a încrederei în sine pe care le-ar fi avînd omul ce pregătește, chiar fără voia lui, acte publice dăunătoare pe

terenul educației, literaturii și științei. Zeițele acestea rămân fără prihană la popoarele sănătoase și înfloritoare, care au, pe culmile lor ideale, un templu pentru dînsele.

Acestea ca o lămurire, din partea mea și a celor ce lucrează aici împreună cu mine, în ceia ce privește atacurile ce au pornit din aceste coloane, pentru a birui mai curînd sau mai tîrziu, și acelea ce vor mai porni, neapărat și în afară de orice considerații de persoane; de orice slăbiciuni, cum le au numai oamenii comozi și fricoși, în ciuda tuturor improșcăturilor de tină ale vrăjmașilor ce-și mînîncă inima de ură și a săgeților trimise pieziș de unii prieteni ce nu încap de persoana noastră iubită, — de cîte ori se va cere înlăturarea cu cruțare sau înfierarea dure-roasă a unui lucru ce nu se cade să fie, a unei persoane ce nu e chemată să influențeze spiritul public, viitorul nostru național. Și astfel, în toată măsura puterilor noastre, vom fi slujit cu credință neamului, care-și va aduce aminte de noi.

28 Septembre 1903.

XIV.

ȚĂRȚI POPULARE

Am înaintea mea o cărțică cu copertă galbenă, destul de rău tipărită în Birlad, la „tipografia cu motor“ a d-lui Cațafani, dar care, fiind o carte foarte folositoare pentru „publicul“ căruia i se adresează, costă, potrivit cu mijloacele de a cumpăra literatură a acestui „public“, numai 50 de bani. Se chiamă „Căilindariul gospodarilor săteni pe anul 1904“ și are drept autori mai mulți „feciori de gospodari“, cari se îndreaptă către rude de ale lor rămase la țară, către „cinstiții gospodari“, atîția cîți sînt în tot largul cuprins al pămintului românesc. Cum îi chiamă pe acești sfătuitori cu adevărată rîvnă ai țerănimii din care școala, leafa și portul nu i-au desfăcut și sufletește, aș putea spune, fiindcă știu, dar nu vreau s'o spun, și sînt sigur că nici lor nu li-ăr face o deosebită plăcere dacă li-aș destăinui numele.

Meritul cărțuliei, care e menită să facă bine un an de zile, nu e că aș alcătuit-o cutare și cutare, ci că, pentru întăia oară în forma practică a unui calendar,

țeranii cărturarii vorbesc — în cel mai desăvârșit grai
țerănesc — țeranilor mai puțin cărturarii despre toate
nevoile mari, despre toate țintele înalte, despre tot
înțelesul cuminte al vieții. Se dau învățăturii, sfaturi
și pilde pentru alegerea hranei, îngrijirea casei, paza
bună a sănătății, folosul economiilor și fericirile lumi-
nii. Iar, mai presus de toate, se arată oamenilor, în
cuvinte simțite, călduroase, bune, că ei fac parte, nu
dintr'o gloată nenorocită și osîndită, de puteri ce nu
se pot învinge, la veșnica sărăcie și la veșnicul întu-
nerec, ci dintr'un *singur* popor cu acei cari știu ceti
și scrie, cari nu muncesc cu mâinile și totuși stăpînesc
țara, că această țară nu e „Statului“ lacom de biruri,
de lacrimi și de sînge, a boierilor neapărat dușmani,
ei a tuturor, și că orînde, cu socoteală luminată,
găsești locul pentru a o sluji, slujindu-ți și ție și celor
mai de-aproape ai tăi.

Și „Călimdariul gospodarilor“ nu e o lucrare izolată,
făcută, într'o clipă de nădejdi zădarnice, de așa citiva
oameni lesne-crezători. Buna cărticică face parte din-
tr'un întreg curent, care se luptă astăzi și va fi în-
vingător mîine, pentru mîntuirea unui întreg popor.
Din toate părțile răsar acum oameni cari vorbesc din
inimă și pe înțeles mulțimilor. Unii, precum sînt mulți
din colaboratorii colecției „Steaua“, nu nemeresc tonul
potrivit; alții, ca autorii „Călimdariului“, sînt deprinși,
prin tot traiul lor, să-l întrehuînteze. Unii tipăresc pe
socoteala și cu răsplata Ministeriului de Instrucție sau
pentru societăți sprijinite de cercurile oficiale; alții,
ca tinerii de la „Călimdarii“, n'au decît binevoitorul
concurs al motorului domnului Cațafani. Dar prin toate

deosebirile de chemare, pricepere și motive străbate scopul, care e în adevăr vrednic de laudă.

Siliți de o nevoie mai tare decît toate mofturile goale și înfumurările proaste, ne întoarcem astfel la izvorul de adevăr, de frumuseță, de bogăție și de putere care e poporul, și nu suprapuși cu haine de împrumut — valurile vii, și nu spuma pîngărită de praful drumului.

*

Ca de cîte ori facem un lucru înțelept, real, urmăm căi străbune, cu toate că de multe ori nu ni dăm sama de aceasta. Nu mai departe, cu un veac în urmă, oricît s'ar rîde de cei cari judecă o societate după felul cum se încalță, se îmbracă, își acopere capul (pe atunci: papuci, giubea și ișlic), formam un singur popor, aici la Dunăre și în toate unghiurile Romînimii, — și scrisul celor aleși era pentru toată lumea. Literatura de căpetenie, Cuvîntul lui Dumnezeu și toate îmbielșugatele tilcuii la care a fost supus, vorbea pe înțelesul oricărui credincios de limba noastră, și cîtă muncă cîstită se cheltuia în mănăstirile harnice pentru a se atinge acest scop! Letopisețul, „scrierea anilor“, a faptelor și a simțirilor era izvodit astfel, încît să poată fi drama plină de înțeles și îndrumare a oricărui urmaș, și cel mai simplu popă, care-î deslușia înțelesul, slovenind din greu, înțelegea cu bucurie că acele mari lucruri ale Domnilor și Împăraților fuseseră scrise și pentru dînsul. Poesia, cîtă ce încerca, era un umil cîntec, care, dacă era izbutit, abia spus, se contopia cu poezia cea mare a poporului. Capii învățatei școli ardelenе — și ce erau ei? călugări, pro-

topoși, învățători pentru copiii săracilor — puneau și dinșii toată greoaia lor erudiție la picioarele încălțate cu opinci ale țeranilor.

În mișcarea lor de luminare, ce rol mare au jucat frumoasele calendare din Buda, prin care, timp de atîția ani, s'au spus toate pentru toți!

* * *

Numai veacul al XIX-lea, pentru noi veac de mari străduinți disarmonice, a sfâșiat tunică fără cusătură a neamului. Și aici, și în Ardeal, și în Bucovina (nu mai vorbesc de Basarabia înnomolită), cărturarii, fuduică și-au însușit roadele desvoltării seculare a Apusului, s'au despărțit în castă.

Dregătorii, mari și mici, din Bucovina n'au mai văzut nimic de pe înălțimea eroică a funcțiunii lor. Ardeleii au născocit o complicată ortografie, care smulgea poporului putința de a scrie, și au copleșit limba cu vorbe latinești a căror cunoaștere o putea da numai o școală mai înaltă. Iar noi, cești de aici, întrecînd pe toți în rău, am creat o păsărească franco-latină, cu sintaxă curat franțuzească, așa de ciudată, încît un prieten îmi spunea de un țeran care, ascultînd-o cum izvora din suptiri buze boierești, a întreat, în toată curăția sufletului său: „ce limbă poate să fie aceasta“ pe care o vorbesc învățații și puternicii României.

Apoi, în această nevrednică tărcătură, fără gingășie și putere, s'a scris și se scrie încă, pe alături de îngustul, dar veșnicul riū adevărat, o întreagă literatură maimuțărind — une ori, mă rog, pe temele cele mai în

dirjit naționale — simțiri și gânduri străine. S'a mers până acolo, încît limba aceasta a ziarelor, a științii, a poeziei, a nuvelei, a legilor și a regulamentelor, limba neînțeleasă, a luat în stăpînire, răpindu-le astfel priceperii poporului, până și Cărțile Sfinte: am rămas uimit dăunăzî auzind cum un preot bucureștean de modă nouă cetia cele mai frumoase rugăciuni în jargonul de jurnalist pe care l-ar fi impunînd Sf. Sinod.

Kogălniceanu, cel mai luminat bărbat politic pe care l-am avut, democrat fiindcă era naționalist, a zis odată, în vremile de întemeiere, cam așa: „cu cîteva mil de boieri nu se face un popor“. Ci noi zicem astăzi: cu cîteva sute de cetitori, cei mai mulți scriitori și ei, nu se face o literatură. Și nu înțeleg o literatură pentru un popor bătrîn, ca acel frances, în care e cîte o literatură deosebită, mercantilă înaintea de toate, pentru fiecare strat al burghesiei stăpînitoare. Înțeleg literatura cea mare, puternică și bună, care ajunge semnul de înfrățire, conștiința comună, sufletul unei societăți naționale.

Accasta trebuie s'o facem, acei cari nu punem scri-sul nostru în slujba unei nemernice iubiri de faimă. Drumul se tot deschide....

28 Decembre 1903.

XV.

LITERATURĂ „PENTRU BĂCANI“...

Un prieten al mieu are slăbiciunea de a strînge toate prostiile cu privire la literatură care se publică în ziarele noastre. Mai trebuie să mai spun că e una din cele mai bogate colecții ce se pot închipui ?

Dăunăzi văzuiu pe masa lui numărul literar proaspăt al unui ziar politic din București, în care se vorbea pe larg despre un băcan, domnul Nae, despre revista „Sămănătorul“ și despre persoana mea. Autorul, din nenorocire anonim, al articolului găsea că este o mare asemănare între principiile conducătoare ale zisului domn Nae, ale „Sămănătorului“ și ale mele.

Și avea dreptate: între băcanul Nae de o parte, această revistă și mine, de alta, există o mare asemănare de principii. Și, din potrivă, există un adevărat antagonism între ideile lui Nae, ale „Sămănătorului“ și ale mele, și cea ce s'ar putea numi, cu o incommensurabilă indulgență, „ideile“ d-lui fără nume.

Pe d. Nae băcanul l-am cunoscut și eu, și pot să dau despre anumite însușiri și pățanii din viața lui știri care au scăpat agerei priviri a redactorului literar ce și-a pierdut numele.

Domnul Nae e fiul unui mic funcționar. A făcut școala primară și numai două clase de liceu. Părinții ar fi vrut ca el să le facă pe toate și să ajungă apoi funcționar, politician, avocat, medic sau scriitor român. O ambiție legitimă, căci tânărul Nae nu era cel mai puțin înzestrat dintre colegii săi. Dar, stupid de cinstit, Nae nu copia tesele, nu trăgea cu urechea la șaptele din bănci, nu minția, nu lingușia, ca atîția copii de șama sa, cari stăteau pe aceleași bănci. Deci el a rămas repetent, pe cînd ceilalți au trecut. Cînd s'a aflat lucrul acasă, tatăl său funcționarul i-a spus cu multă indignare: „Veți merge la prăvălie!“.

Un altul s'ar fi crezut jignit de această nouă destinație. Nae a stat însă și s'a gîndit că școala cea mare nu e pentru dînsul, că nu poate face acolo în chip cinstit ceia ce se cere pentru a cîștiga locurile de sus ale lumii. Seara, a mers deci la tatăl său funcționarul și i-a spus: „Vreau să merg la prăvălie!“.

L-au dat băiat la băcănie. A fost foarte mulțumit de viața ce i se deschidea înaintea. N'a înșelat pe stăpîn, care n'a avut nevoie să-l bată; a fost cuviincios cu clienții, a fost harnic și strîngător. Peste zece ani de ucenicie a deschis el singur băcănie, din economiile sale. A luat o fată săracă și a avut mulți copii, pe cari-i crește bine. În mintea lui simplă, el găsește o mare mulțămire în îndeplinirea desăvîrșită a sarcinii pe care i-a dat-o viața.

Și iată că, acum cîtăva vreme, se înfățișă la dînsul un om de vrîsta lui, cu umbletul și ochii de cerșetor, cu fața stoarsă a unui stricat. D. Nae n'are astfel de cunoștinți, și crezu întăi că are a face cu un pungaș.

Dar visitorul își scoase pălăria de bandit sicilian, își scutură pletele de demon, zîmbi-curtenitor din buzele-î albastre și se recomandă ca un prieten de copilărie: Calpurniu Ghițescu. Domnul Nae își aduse aminte de Calpurniu: cel mai leneș, cel mai mincinos, cel mai fanfaron dintre colegii săi de liceu, dar care trecea totdeauna, undeva la coada clasei.

Calpurniu ceru un împrumut. Era acum un om cu faimă, poet român decadent, critic științific; o lume întreagă-l încunjura de admirație, și ar fi fost gata să-l ajute; dar el nu voia ajutorul acestor străini, ci s'a gîndit la bunul tovarăș de odinioară, la fratele de bancă, la domnul Nae.

Domnul Nae declară scurt că nu împrumută de la nimeni și nu împrumută nimănui. Toate încercările colegului rămaseră zadarnice. Inimă de băcan, ce vrei? Dar, văzînd fața pofticioasă cu care Calpurniu se întorcea cînd la butoiul cu sardelë, cînd la rotocoalele de cașcaval, crudul băcan puse să se aștearnă pe o mesuță o față de masă mult mai albă decît gulerul înalt al poetului și-l cinsti cu un dejun cum nu văzuse acesta nici în visele sale. Ce vrei? Tot e ceva să găsești, chiar supt formă de poet, pe cine ți-a stat ani de zile cot la cot...

Calpurniu mîncă, bău și murdări un șervet alb ca zăpada, cînd trecu cu dînsul peste mustățile sale țepoase de flămînd și de bețiv. Apoi întrebă, cu o sfială neobișnuită la dînsul:

- Tu mînînci totdeauna cam așa?
- Da, doar este din bielșug...
- Dar..., dar calfele tale?

— Și ele.

Poetul rămase pe gânduri.

— Și unde stai tu?

— Aici, avem două odăi curățele în dos. Uite, le vezi de acolo.

— Dar calfele?

— Și ele aū una, cam tot așa de curățică, în curte.

Luī Calpurniu pare că-l veni să strănute, căci se strimbă rău la nas și la gură. Și de-odată izbucni cu hotărîre:

— Mă, iea-mă calfă la tine!

Domnul Nae se uită cu multă luare aminte la oaspetele său, așa cum e deprins să se uite cînd cineva îi propune o cumpărătură însemnată; dumnealui nu prea se înșeală cînd face astfel psihologie practică. Omul nu se prefăcea: era sătul de a minți, de a înșela, de a injura. În mintea lui pătrunsese în adevăr conștiința că, dintre ei doi, colegul își chibzuise mai bine puterile și-și găsisese mai bine rostul.

— Bine, rămii; să vedem...

Și atunci națiunea romîină pierdu un poet și critic, tocmai ca acela care a dat pretext la acest articol.

11 Ianuar 1904.

EXPOZIȚIA GRIGORESCU

Acel rege-al poesiei, veșnic tânăr și fericit...

După ce Ateneul din București a adăpostit sarbedele amintiri de școală ale profesorilor de desen și pretențioasele produse de modă, cu Venetii de noroi și plumb și, în schimb, cine știe ce Londre de azur și aur, ale imitatorilor picturii celei mai nouă, mai ciudate și mai șirete din bătrâna străinătate,—un răspinditor de lumină, de poezie, de fericire se coboară. Grigorescu a luat în stăpânire sala expozițiilor.

Tablourile s'ați înșirat din bielșug pe pereții vulgari, și modesta sală a suferit o prefacere minunată. Soarele de iarnă, care abia era îngăduit să pătrundă, e uimit de bucurie, că în această vreme de moarte a munților, cîmpiilor și apelor, el poate să desmierde cu slabele-î raze geroase privesții adevărate ale primăverii. Și în sufletul tuturor oaspeților acestui palat al vrăjitorului bun se coboară ca o solie de mulțămire senină.

*

Sînt multe tablouri nouă, unele din ele necunoscute, iar altele pe care le-a creat bătrîneța puternică a pictorului. Poate chiar în această nouă expoziție—cele multe înainte!—e o nuanță nouă: lîngă visul singuratec

al păstorului în natura blîndă, mînioasă sau împăcată după o furtună, lîngă rătăcirea patriarhală a carelor pe drumuri și potece, iea astăzi un loc mai mare *casa*, bordeiul sărac năbușit de buruiană, căsuța gospodărilor, albă supt căpița bălaie a stuhului, locuința chiburului care zimbește prin ferestri largi și se încunjură de cingătoarea strălucitoare a florilor de grădină.

Mai departe decît dînsa mai este ceva: munca grea, mulțămirea puțină, bojbăirea în întunec a celui ce păzește oile supuse, ce mîină boii răbdătorii și înalță cu minile sale nedibace părății de vergi și humă ai colibelor. Pictorul pastorelei zimbitoare, albei idile nu se amestecă însă în aceste lumi turbure, unde e chemat să pătrundă alt suflet, chinuit și el și întunecat. Din lumea țerănească răsar deosebi în afară de cadrul fermecător al naturii numai cîte un obraz roșcovan de bade, cîte o fetiță trandafirie, cu ochii naivi supt genele de aur,—un tip, acesta din urmă, care te privește drept în ochii din toate colțurile expoziției, fără sfială și fără curiozitate, cum te-ar privi o rază sau o floare. Înaintea lumilor nenorocirii, ale muncii și păcatului, acest cîntăreț al celui mai curat ideal se oprește.

Și din această nouă desfășurare a marelui său talent cinstit, pictorul din Cîmpina apare cu aceleași trei mari însușiri, pe care până acum nu le împarte, nici în cea mai mică măsură, cu nimeni.

Cea mai însemnată din ele, nota dominantă a sufletului său de artist, e *adevărul*. Tablourile sale sînt reale, autentice, cu totul în același înțeles în care e autentic un vechi hrisov, cu scriptura sa deosebită,

cu podoabele sale particulare, cu stilul său anumit, cu pecetea sa, ce nu se poate născoci de un interesat. Aceste lucruri au fost și sînt, — dar noi am știut de ele, de și trăim în mijlocul lor, numai cînd acest pictor a venit să ni spuie, — pe cînd atîția mîzgăliau din amintire saŭ din fantăsie, — că țara noastră, țara neamului nostru are *acest cer, această lumină, aceste perspective* și că fiil ei cel mai adevărațil, supt pînzăturile lor aspre, au, cînd sînt veseli, *acest zîmbet, și acest înțeles în ochii adînci* atunci cînd îi fură taina vieții sau a firii.

Grigorescu nu caută, nu combină, nu potrivește prin niciun meșteșug, măcar din cele mai îngăduite și mai întrate în obiceiul tuturor pictorilor. El nu se gîndește că din potrivirea cutărui grup cu o anumită natură ar putea să rezulte un efect, care poate să intereseze și să placă. Goana după subiect, după subiectul nou, cum se zice, îi e cu desăvîrșire necunoscută și, de sigur, neînțeleasă. *Noul* e în ochii săi, în acei ochi străbătători, de diamant negru, și *acei nou* nu e momeală, ingeniozitate, prefacere saŭ prefăcătorie, ci e *adevărul*: mărimea sufletului său curat se înfrățește de-a dreptul cu aceiași mărime curată a naturii. Mîna se mișcă de la sine, și bucată de pînză se prefăce într'o destăinuire fermecătoare a amănuntului de viață ce a răsărit în calea pictorului. El n'ar ști să deosebească însă partea lui în această veșnicire a unui colț din lumea noastră. În frăția de toate zilele cu natura, nu s'a gîndit niciodată să facă o hotărnicire a stăpînirii sale. Ce e-al ei, e și al lui; ea-l împărtășește cu toate frumusețile; el le privește pe toate, le reproduce cu o măreață su-

punere, care-l înalță mai mult decât orice invenție trufașă. Arta lui, totuși așa de puternic personală, prin osteneala îndelungată, prin jertfa de o viață întregă cu care a cucerit-o, ajunge la acea culme, păstrată pentru foarte puțini aleși: impersonalitatea. Nu zici alta decât că: e așa, și e foarte frumos, pentru aceia. Natura binevoiește a iscăli ceia ce a ieșit din mîna închinătorului ei celui mai sincer.

A doua însușire e *poesia*. Există o poezie fabricată, o poezie de manufactură, care se înjghiabă lesne în afară de lucrurile care sînt, poezia decorurilor de carton și subiectelor rare, străine, vechi, fantastice. Dar e și o alta, o mare poezie sfioasă, pentru găsirea căreia se cere și vitejia, și răbdarea, și nevinovăția unui Făt-Frumos al poveștilor. Cea d'întăiu trebuie neconținut reinnoită, dreasă, spoită; cealaltă e de o credință veșnică și nu se deslipește niciodată de cel ce a cucerit-o. Ea se îmbină de acolo înainte cu gîndul, cu spusa sau fapta cuceritorului. Din tablourile lui Grigorescu ea nu s'a despărțit și nu se va despărți niciodată, și pare așa de simplă, încît neînțelegătorul își închipuie poate că se găsește pentru orice trecător la răs pintie, pe cînd pentru a o găsi și robi trebuie tot avîntul neobosit al unui suflet mare.

Grigorescu e fecund, *bogat*,—nemărgenit în această însușire a lui. Bătrîneța sa e aproape tot așa de harnică precum i-a fost anii tinereței. Unii pot găsi că el a făcut multe tablouri. Pentru dînsul, cred că această noțiune nu există. El ascultă de chemări ce nu se discută, și aceste chemări îi vin așa cum voiesc ele. Nu se teme decî, și nu se laudă pentru îmbielșugarea operei sale.

Pentru a fi însă astfel, îi trebuie viața pe care o are, pe care și-a făcut-o. Cetitorule al ziarelor pline de informații despre oameni, omuleți și neoameni, ce știi despre ceia ce s'ar putea numi biografia lui Grigorescu? Auzit-ai vre-odată că a mărturisit cuiva principiile sale estetice, că a vorbit de alcătuirea unei lucrări a sale, că și-a trîmbițat isprăvile sau planurile? Îl știi că e prieten cu X și dușman cu Y?

Nu, nimic din toate acestea. Ce minunat s'a strecurat din viață și ce deplin l-a înghițit arta! Când te gîndești la el, pe care-l cunoști poate, dar pare că tot nu-l cunoști, că nu ți-a stat pe scaun, că nu ți-a strîns mîna, că n'a vorbit în auzul tău,—ți-l închipui undeva departe, cu părul cel mai alb și ochii cei mai tineri, bătrîn, frumos și bun, primind în loc de prieten, cu o nesfîrșită iubire, fiecare zi care-l bate la fereastă cu noutatea ei desăvîrșită, și mulțămind pentru acest dar de viață prin zilnica-i confundare cu natura în aceeași operă de artă.

18 Ianuar 1904.

DOÎ PARISIENÎ: DD. CATULLE MENDÈS ȘI IONESCU-GION

D. Catulle Mendès, scriitor de la Paris, ni-a făcut onoarea de a vizita Bucureștii, acest centru latin în Orient, pentru a ținea două conferințe cu plată.

D-sa e un Proteu intelectual de o rară elasticitate, versatilitate și multiplicitate. Când vrea, e poet, când vrea, e critic, când vrea, nuvelist, când vrea, cronicar. Une ori ți se pare că face prosă și sînt versuri, alte ori ți se pare că-ți dă poezie și în realitate e cea mai autentică prosă. Critica sa e poezie lirică, poezia sa lirică are un gust critic. Face rapoarte Ministerului de Instrucție din patria sa și gîdile simțirea cam tocită a burgheșilor ce petrec bine, prin bucățile sale erotice, care s'ar numi imorale, dacă autorul lor n'ar vădi atîta talent. D. Mendès, obișnuit să învingă totdeauna greutățile, sau măcar să le înfrunte cavalierește, ține și conferințe, de și nu are glas decît pentru urechile atente ale prietenilor săi.

Acesta e d. Mendès. La Bucureștii îl cetia foarte multă lume, dintre acei oameni cu simț ales pentru frumuseță, dintre acele fine doamne, care răsping cu despreț hrana vulgară de sănătate banală pe care o pot

da grosolanî ca I. L. Caragiale, Barbu Delavrancea, Alexandru Vlahuță și Gheorghe Coșbuc. Cîte inimi mișcate de un sînge generos, bulgar, grec și armean, nu băteau pînă mai ieri cînd se gîndiau la nemărginita plăcere de a vedea aieva, cu ochii trupului, nu numai cu pofticioșii ochi ai minții, pe acest mare și curat apostol al artei, d. Catulle Mendès. *Oh! mon cher! Oh, ma chère! Oh mes chers! Oh mes chères!*

Și iată-l că a venit. Ca omului de la Paris, i s'a părut orașul meschin; stradele pustii, oamenii încetinei la mers, podoabele prea cu toptanul aruncate. Ce limbă vorbiau, de unde să știe bietul om celebru care e de pe timpul cînd compatrioții săi nu învățau *de loc* geografia? Ce-am fost și ce sîntem, nu se poate afla într'o clipă, nu *rentează* apoi cînd vine omul pentru cîștigul mărunț a două singure conferințe, din spre Pesta și către Constantinopol; și, în sfîrșit, ce mai trebuie să cerceteze cineva, măcar din curiositatea intelectuală de a înțelege o țară pe unde ajungi a trece, — cînd știe doar orice Frances din Paris că în România e un rege german, politicianii prietenii ai Triplei Alianțe, boierii valahî, moldavî, moldovalahî foarte bogați, Evreii cari servesc pentru alimentația publică și țeranii *du Danube*, cu părul de trestii? D. Mendès mai știe — de unde? — că nouă ni place melodrama — căci sîntem sentimentali ca un *toreador* olog, — opereta — căci nu e unul dintre noi care să nu viseze de la cinsprezece pînă la optzeci de ani altceva decît picioare de baletiste! — și literatura specială în care d-sa e un maestru. Ilustrul călător ni-a spus că mai este și altă literatură, pe care d-sa n'o face, dar despre care scrie ra-

poarte Ministeriului din Franța. Și, la sfârșit ne-a lămurit că există un oarecare Wagner, care a compus foarte frumoase opere (băgați de samă, nu *operețe*).

Autorul acestor rînduri n'a plătit pentru a se împărtăși de „visita“ d-lui Mendès. Dacă însă ar fi plătit, ar fi ascultat cu toată răbdarea omului care a găsit ce-a căutat și, întors acasă, n'ar fi zis nimic împotriva poetului călător, care n'a nemerit un compliment pentru oaspeții săi sau a socotit că aū venit prea puțin ca să-și dea osteneala să-l caute.

Dar publicul nostru a fost jignit, și în mijlocul lui cine putea să se înroșească mai mult supt ofensa neglijării din partea acestui „frate mai mare“ latin care e d. Mendès decît acel apostol al latinității care e d. Gion? D-sa e și un om de un gust foarte fin, un cunoscător adînc al literaturii franceze clasice, o încîntătoare subretă care ascultă, rîzînd cu gropițe în obraz, la toate ușile modei, suverana sa; d-sa e cel mai parisian dintre locuitorii României, Bulgăriei, Serbiei și, într'un cuvînt, ai întregului Orient!

Și, spre nenorocirea lui, d. Mendès nu știa aceasta. Vorbînd, trufașul Frances credea că privește numai capete greoaie de Orientali apatici, și nu deosebia în mulțimea desprețuită agera privire de Parisian mușcător a d-lui Gion!

Dar fie că a și fost pedepsit! În *La Roumanie*, campionul nostru a executat pe insultătorul națiunii într'un limbaj atît de parisian, încît singele țî se suie în față... de mîndrie.

Se zice că, de frica d-lui Gion, Catulle Mendès nu va mai veni la București, dar sîntem pozitiv informați

că d. Gion, a cărui cronică a produs o colosală impresie în Paris, e chemat de urgență acolo — și pe viață — pentru a face din toți Francesii adevărați Parisieni.

E bună o veste, dar... mai bună cealaltă !

18 Ianuar 1904.

REVISTE, ATENEE ȘI MUSEE DE PROVINCIE.

Provincia românească — termenul se întrebuințează la noi în înțelesul franțuzesc și stârnește o sumă de aprecieri mai mult sau mai puțin hazlii, care nu se potrivesc totdeauna cu adevărul—, orașele noastre de provincie nu prea joacă un rol în viața noastră culturală. Aparențele ar dovedi contrariul: în multe reședinți de județ apar, dispar și reapar, — pentru redactorii lor, tineri ambițioși cari pescuiesc câțiva abonați prin legăturile lor de familie, prin prietenii lor, prin compătimirea unora pentru slăbiciunile lor de autor și prin inerția altora cari nu trimet înapoi caietele de hîrtie maculată de care n'aũ nicîo nevoie, — reviste, mai totdeauna și literare și științifice și, de un timp, sociologice și chiar istorice. Același avînt către fama și mărirea literară al unor tineri cetățeni de familie bună, cu titluri academice și înfățișarea poetică, se înfrățește apoi cu un alt puternic factor literar, pentru a produce *ziarele* de provincie: printr'un astfel de ziar bine ghintuit, bine ținut poate storce mai lesne un nou-venit în viață înaltul loc administrativ sau politic

pentru leafa, cîştigurile și strălucirea căruia își simte o neînvinsă chemare; astfel se servește o prosă de luptă cu fel de fel de sosuri literare și științifice, care are meritul de a fi manufactură locală.

Și, iarăși, de cîte ori nu vedeți în gazetele din București lista, tipărită cu slova mică ce corespunde unui prea bogat cuprins, a conferințelor, eminentele educaționale, ce se țin mai nu știu unde, într'un colț uitat de Dumnezeu al țerii noastre! Ieri, alaltăieri, am aflat pe această cale, cu o deosebită bucurie, că în Hirșova — înțelegeți: Hirșova în Dobrogea, un tirgușor pe stîncă în marginea Dunării puternice, un cuib de Turci, Tatarî și cîțiva Romîni, — se împărtășesc cu dărnicie, unul auditoriu setos *tocmai* de hrana aceia, cele din urmă cunoștinți cu privire la filosofie, la fizică, etc., pomenindu-se cu laudele cuvenite numele marilor descoperitori, cugetătorilor dominanți ai epocii noastre. Un joc ca acesta se chiamă *a face Atencu*. Profesori, funcționari cari au trecut prin minunatele noastre Facultăți de Drept, văd nevoia neapărată de a împărți, în redingotă, lingă o masă, înaintea rîndurilor de scaune pe care le ocupă tot ceia ce localitatea are mai frumos, mai ispititor, mai cuceritor, cunoștinți prin care Hirșovele din cutare saŭ cutare Ținut al Patriei pot să ajungă centre de civilizație. Une ori conferințele Ateneelor de provincie au succes, și conferențiarul se însoară bine saŭ, în casuri mai puțin fericite, cîștigă procese, bolnavi saŭ alegători.

Toate acestea însă n'au nicio valoare în silințele neamului românesc spre adevărata cultură. Ele nu sînt alta decît vulgare acte de imitație. În străinătate

se scot reviste, se țin conferințe; așa este deci la București; și, dacă este la București, de ce Hirșova să fie lipsită de aceste binefaceri ale timpului? Sus Hirșova, civilizația europeană și cultura română!

*

Unele fapte adevărate și bune săvârșite în ultimele timpuri arată însă că se poate lucra și cu conștiință și folos în multele orașe, une ori așa de curățele și de harnice, ale județelor noastre.

Una din aceste fapte e expoziția „de antichități”—cuvînt tot așa de rău ales ca și acel de „retrospectiv” pentru o secție din expoziția d-lui dr. Istrati, la București—, expoziția *istorică* din Craiova.

Am alergat s'o văd, îndată ce notițe, tîrzi și mai mult nevinovate, au anunțat prin ziare deschiderea. Nu mă îndemna numai dorința de a găsi nouă lămuriri istorice în cele cîteva documente înfățișate publicului, ci și alt ceva. Craiova e, de sigur, un oraș curat românesc, un oraș în care mica viață economică a neamului nostru e deosebit de puternică și roditoare; dar Craiova e în același timp o vestită pepinieră de ziare și reviste din acelea care au fost descrise și explicate mai sus. O buruiiană pierde, răsare alta, spre bucuria cronicarilor unoristici ai gazetelor bucureștene. Totuși în Craiova sînt și profesori cu cultură modernă, cari-și dau samă de ce sînt chemați să facă, profesori cari nu se țin nici cu afacerile, nici cu jocul de cărți, nici cu tombola politice; sînt apoi și cîteva elemente în lumea bogată care au cetit și păstrează încă gustul cetirii alese, ce formează un spirit critic și îndeamnă la greaua muncă de prefacere. Să fi început a se ma-

nifesta oare și aceștia, pe cari până astăzi îi acoperia oarecum ridicolul celorlalți?

Expoziția ocupă o sală largă din frumosul otel Minerva. Erau multe lucruri, în destulă rânduială. Acele lucruri, foarte felurite, erau legate împreună prin amintirea aceluiași trecut, din care porniau toate. Un trecut *cinstit*, un trecut *modest*, *discret*, un trecut cu mult gust pentru frumuseță, un trecut *original*, — însușiri care până mai ieri se înecaseră toate în viltoarea premerilor moderne. Aceste caractere le avea și țesătura fină și argintăria îndelung lucrată, și arma delicat împodobită, și zugrăveala făcută cu ochii atințiți asupra adevărului, și *cartea* domnească măiestru încondeiată.

Mulți vor fi crezând că acest fenomen rar în viața de provincie: o expoziție istorică, va fi fost întâmpinat cu zimbete de indiferență sau despreț. Nu. Cu toate că se plătia un leu pentru cantinele școlare — altă faptă bună—, cu toate că era marea serbătoare a Sfințului Ioan, ușa se tot deschidea. Așa apărut astfel pe rînd, în ceasul ce l-am petrecut acolo, ofițeri cari prin atenția lor făceau cea mai bună impresie, băieți de școală, cari călcau, vă asigur, ca în biserică, bătrîne care se uitau la cite se afla acolo ca la o oglindă în care s'ar fi văzut întinerite,—ba încă și un moș bătrîn care tira un mare tablou de familie pe care-l aducea și el ca prinos la această desvăluire a trecutului craiovean.

Poate că din această expoziție va rămînea un mic Muzeu, ca în Tirgu-Jiului. Poate că exemplul acestor orașe oltene se va întinde. Ateneele de paradă, revis-

tele de imitație, ziarele de șantaj se vor duce pe încetul, și în locul lor vor răsări în acele centre de viață care formează provincia, așezăminte de folos adevărat, *instituții de solidaritate națională.*

25 Ianuar 1904.

DISCURSURILE D-LUI MAIORESCU
(CU PRILEJUL APARIȚIEI VOLUMULUI AL IV-LEA).

Discursurile d-lui Maiorescu au apărut în „Monitorul Oficial“ tocmai cum au fost rostite. Oratorul le strânge tocmai cum se găsesc în debaterile tipărite de gazeta Statului. El le cuprinde toate, de la marile desfășurări de luptă până la ușoarele lovituri date într'o hartă, din acelea care se întâlnesc în războaiele noastre parlamentare în mai mare măsură decât aiurea. Volumele acestea de cuvântări ce se urmează din an în an alcătuiesc astfel toată activitatea de cuvântător a d-lui Maiorescu în cele două Camere.

Din această publicație integrală se desface un mare exemplu. Unii au înțeles că trebuie să-și dea și ei la lumină, în forma unei cărți, discursurile din Parlament. Pentru aceasta au făcut o alegere, înlăturând ceia ce astăzi nu li mai poate veni la socoteală—ce bucuros ar fi adaus și schimbat din temelie, dacă lucrul ar fi fost cu putință, fiindcă e așa de plăcut că omul să fi fost totdeauna cu aceeași față!—și dregînd poate pe alocurea, supt cuvînt de netezire literară, oarecare asperități care n'au de loc a face cu literatura. Alții au

fost și ei editori integrali și impersonali ai discursurilor lor proprii, dar ei n'au băgat de samă că o astfel de ediție se îndreptățește numai atunci cînd fără dînsa mulți cetitori ar fi siliți să caute *prea dese ori* în paginile de hîrtie rea și urit tipar mărunț ale „Monitorului”. Exemplul era însă aiurea: iată, va să zică, într'o țară care mai în toate își caută îndrumarea într'o viață politică în care perspectivele sînt puține și înguste, într'un mediu de legături ce se încrucișează și se schimbă, într'o vreme aplecată încă și azi spre flecăriă ieftenă și încrezută, cineva care se poate mîndri de fiecarea lucru ce l-a spus în Sfatul cel mare al țerii și de toate cele spuse de dînsul împreună. Iată deci un om care se recunoaște întreg în trecutul său, imutabil fiindcă a fost cumpănit și înțelept și și-a mărturisit drept cugetul. Iată un orator care știe că n'a făcut pe nimeni să piardă timpul, fiindcă el ar fi avut timp de pierdut. Discursurile sale nu trebuie curățite și făurite ca să se lege întru cîtva; ele se prind de sine într'o dreaptă linie de oțel, de scînteirea căreia poate fi—nu atît mîndru: cuvîntul nu s'ar potrivi cu firea d-lui Maiorescu—, ci multămit, intelectual și senin multămit acela care le-a rostit, rar, răspicat și trainic. Lecția stă aici: și alții, printre cei tineri cari se cred chemați în viața politică, să se învețe a fi cumpănați, siguri, prevăzători și totdeauna în pace desăvîrșită cu sine însuși, izvor de putere cum nu mai este altul!

* * *

Cine caută culoarea discursurilor d-lui Maiorescu, trebuie să zică neapărat că ele sînt *personale*, și iată în ce înțeles.

În lupta politică, ideile se văd prin oameni. S'a ris adese ori, cu jignitorul ris al batjocurii, de cîți au spus că se îndreaptă după o personalitate și țintesc împotriva unei personalități. Vreați ca țara să fie în minile cutăruia și-si încoardă toate puterile pentru ca ea să nu cadă în ghiarele cutăruia. O asemenea mărturisire se găsește înjosoare și pătimașă de mulții judecători iefteni ai faptelor altuia. Căci doar mai presus de persoane—fie ele ce-ar fi—sînt ideile! De sigur, dar ideile acestea n'aū niciodată originalitatea, noutatea, precisia și veșnicia cugetărilor științifice; un strălucit program de guvern poate să apară, privit dintr'un anumit punct de vedere, ca o adunătură de locuri comune. De corpurile de doctrină politică: liberalism, conservatism, radicalism, socialism,—aceste venerabile blocuri eratic lăsate de revoluții ce sînt acum îndepărtate, împietrite istoricește,—nici nu mai vorbim; ele pot fi astăzi numai nume de război, care n'aū a face cu lupta ce se dă supt semnul lor. Chestia e cum înțelege X sau Y, om cu mulți aderenți, cu multe simpatii și cu un trecut, reformele ce propune, cîrmuirea ce recomandă, idealul spre care arată cu mîna sa de călăuz. Acesta e lucrul însemnat.

Mai ales la noi. Aiurea sînt tradiții, sînt moșteniri care se socot sfinte pentru un suflet loial, sînt amintiri pe care nici o gîndire în abstract nu le poate distruge, sînt puternice interese sociale, sînt antagonisme religioase, iar, în unele țeri, adînci vrăjmășii naționale. La noi toate acestea lipsesc. O perdea de plumb a căzut greoaie asupra trecutului. Avem o singură clasă numeroasă, muncitoare, adevărat românească, potrivită

pentru a ni sprijini viitorul, în adevăr interesantă: clasa țerănească. Toți se gîndesc astă zila dînsa, căci dragostea liberalilor de la 1860 până la 1880 pentru clasa orășenească, fabricată de luptele politice, s'a stins aproape, și boierii nu mai sînt. Deosebiriile vin numai din culoarea pe care o dă temperamentul unui conducător sau al altuia cîrmuirii, operei, neapărate, de înaintare și întregire a noastră.

Deci, de persoane se ocupă întâiu cuvîntările d-lui Maiorescu. Ele sînt elementul *real*, și acest orator, realist ca și prietenul și șeful său d. Carp, nu-și pierde vremea făcînd cununii de flori pentru mormîntul ideilor stinse. E o analiză pătrunzătoare, nimicitoare — nu însă prin lovituri tari, dramatice, prin avînturi și trăsnete, ci printr'o elegantă, zimbitoare operă de liniștită dezvoltare a unei idei—a celor ce s'aun făcut și spus de personalitățile dușmane.

De originile, de însușirile și defectele, de culoarea și partea fiecării individualității, de întregimea adversarului, oratorul nu se preocupă, cu toate că are în această privință păreriile sale. Poate că ar face-o în memoriile pe care le-ar lăsa ca să le publice alții, dar în memoriile ce sînt prefețele la fiecare volum și care desăvirșesc o luptă începută în discursuri, el nu face aceasta. Îl interesează numai anumite întrebări cu totul speciale, din multele pe care le poate deștepta acțiunea adversarului (nu dușmanului). Sîntem în Parlament, vremea e măsurată pentru orice om cu noțiunea interesului public, mai presus de interesul de partid; un vot trebuie să se determine, o deprindere rea trebuie să se înlătore pentru viitor. Oratorul se va ocupa de

patru lucruri, tema oricărui discurs al d-lui Maiorescu: de adevărul premiselor, de dreptatea judecării, de consecvența vorbitorului și, în sfârșit, de cuviința formei. D. Maiorescu e profesor de logică și critic literar din punctul de vedere al gustului. Ce ar fi putut să fie mai bine.

Mult se mai minte la noi și până astăzi: une ori repetiția minciunii îngrozește. Nu există încă mijlocul ca să-ți scuturi o calomnie din spinare. Unul va minți din neînțelegere—decî un fel de minciinos veridic, fiindcă spune, dacă nu ce este lucrul, cel puțin cum i se pare lui că este; altul din patimă, și cît de mulți sînt pătimașii aceștia, cărora valurile calde ale singelui biciuit de ură, de poftă, li înneacă orice scînteiere de inteligență, de dreptate, de moralitate, — adevărații stăpîniți de Necuratul! Cei mai mulți însă din ușurate. Oratorul îndreaptă pe cel ce nu știe, pe cel ce nu înțelege, smulge, printr'o mișcare puternică, dar totuși elegantă, masca dibaciului, abilului care, cum el însuși zice de cîteva ori, nu e abil decît pînă l-a descurcat. Și, atunci, dacă nu e un nerușinat adversarul—și nu lipsesc nici aceștia; o știu și eu din mica mea experiență curat literară, cu adversari de tot felul—, atunci bietul om! Ah, bietul om! Mă rog, cetiți discursurile, strigătele acelea de mărturisire, de desna-dejde, adesea înduioșătoare, ce iese din gîtlejurile unor oameni cari sînt altfel, cinstiți...

A doua operație e să se urmărească felul de a judeca al adversarului. Toate metodic, la rîndul lor. Dacă firile ar fi, aici și acum, mai adînci, mai încredințate de răspunderea lor, mai adevărat culte, partea aceasta

n'ar fi atit de înveselitoare. Așa însă,—este! Ce salturi în judecăți, ce îndrăzneli inconștiente sau pătimase! Și ce figură cînd analiza dă la iveală aceste greșeli, și analistul, care e crud, mai întrebă dacă e așa ori nu, și răspunsul e o largă tăcere de ghiată, adevărată auto-pedeapsă!

Biruința e și mai singeroasă pe terenul de logică superioară, de logică a caracterului, în strălucita vîntoare a neconsecvențelor. Am fost deprinși, din generație în generație, a trăi ceasurile pe rînd, independent unele de altele, a realiza fără gînduri de filosofie pe *carpe diem*, culege ziua ca o floare, pe care n'o mai afli mîni, al lui Horațiu, Mai e neastîmpăr latin, sau latino-trac, mai bine, mai e, iarăși, ușurință și o ușoară lipsă de rușine. Din zece oameni, nouă au schimbat mai dese ori păreri decît hainele. Am fost —amintirea mă umple de mîndrie!—un om simpatic și cinstit pentru d. I. Găvănescul, profesor de pedagogie la Iași, care-mi vestește astăzi că, orîcît mi-ar fi de puțin sensibilă pielea, tot are „cîndeiu“ pentru dînsa: am fost un om învățat pentru d. I. Tanoviceanu, „penalist“, care desprețuiește astăzi cu atîta drept ignoranța mea; pentru d. A. D. Xenopol, am fost un „tînăr genial“ (*sic*) înainte de a fi un ordinar mnemotehnic. Pentru cîți alții am fost, și pentru cîți fiecare dintre puținii oameni cari-și aduc aminte au fost și una și alta după zodia schimbătoare a intereselor, ba chiar a toanelor! Contra adversarilor d. Maiorescu ridică stafia de care ei se tem mai mult, stafia propriului lor trecut, de care se sperie sau spre care nu cutează a mai privi. Aici spectacolul devine pe alocurea tragic..

Și, în sfârșit, spiritul care se stăpânește mai mult, neîntrecutul virtuos care e domnul fiecărei vorbe, fiecărui gest, fiecărei intonații a sale, maestrul desăvârșit care scoate acorduri totdeauna clasice din propriul său suflet, care e în întregime și oricând supus unei conștiinți limpezi ca o oglindă, — clasează necuviințele cu o răbdare resemnată care e mai pedepsitoare decît cea mai violentă apostrofă.

*

În serviciul cărui ideal staū însă aceste rare însușiri? E o întrebare care la noi trebuie să se puie mai adese ori decît aiurea, căci cîte n'aū fost puterile ce s'aū risipit pentru scopuri nevrednice sau, și mai strașnic, fără *nicun* scop?

D. Maiorescu însuși își spune crezul în discursul ținut în ședința de la 3 Decembre 1894, în care d-sa și prietenii d-sale fuseseră învinuiți între altele și de cosmopolitism: „Sintem convinși că numai prin cea mai rodnică muncă națională, prin dezvoltarea caracterului nostru etnic, în limbă, în literatură, în munca fizică, în costum, în istorie, în forma socială și în forma de Stat trebuie să mergă înaintea țara aceasta“.

Acest crez e și al nostru, al acelora, tot mai mulți, din tinerii de astăzi cari, și ei în mijlocul insultelor, calomniilor și intrigilor nemernice, pe un termen sau pe altul, și fiecare cu temperamentul și mijloacele sale, dar cu o încredere în neapărata biruință finală care e—o mărturisim—mai puternică decît aceia pe care o avea d. Maiorescu, luptă pentru același scop mințitor.

1-iū Februar 1904.

CĂTRE GENERAȚIA DE ASTĂZÎ.

Unii idealişti—o ! nu vă gândiți la d. I. Tanoviceanu, „penalistul“ idealist! — au putut crede că, răspîndindu-se gustul de ceterire la noi, politica va fi influențată ca spirit și formă, ca țintă și arme, prin activitatea literară, neapărat mai curată, mai deslipită de miasmele unui pămînt acoperit de putregaiie. Mulți dintre scriitorii făceau și gazetărie, unii trecuseră chiar mai mult în rîndurile gazetarilor, de cele mai dese ori pentru a-și apăra convingerile pe terenul politic, pentru a-și manifesta sentimente adevărate, călduroase, față de oamenii ce aveau în mîna sa urmăria cîrmuirea țării: așa, Eminescu, Delavrancea. Presa ziarelor părea că se înalță spre cultură și moralitate.

Dar aceasta n'a ținut multă vreme. Dacă, totuși, stilul duelului literar în jurul mesei guvernului s'a îmbunătățit, progresul nu e așa de mare ca acela ce se poate observa în alte domenii de manifestare literară a unor lucruri ce n'aș face cu arta. Puțina cuviință ce se introdusese de o bucată de vreme a fost măturată atară din principiu la unele ziare-revolver, ce

aŭ singurul scop de a sluji binele celui ce le plătește și de a câștiga oricum o viață bogată în plăceri pentru redactorii lor. Minciuna, minciuna grosolană, răspingătoare, fără pic de sfială sau rușine a fost socotită un element pipărat de care simte nevoie orice gazetar ce vrea să fie cetit. Noțiunea respectului față de persoane, față de meritele, față de convingerile adversarului a fost întunecată de vîntul patimilor neînfrîmate sau stînsă în mocirla unei indiferențe bestiale față de talent, față de moralitate.

E destul de rău și aceasta. Dar asemenea păcate se tot întind asupra vieții noastre publice. E o fericire și un noroc că deputații și senatorii noștri fac parte încă, în majoritatea lor, din vechea boierime și că astfel injurărilor surugiești din presă nu li corespund argumente austro-ungurești sau bucovinene (sistem intelectual dr. Aurel Onciul), ca: batjocuri, asămănări cu dobitoacele, cu criminalii, cu drojdia societății, urlete de fiare flămînde, tropăituri de copite, sfărîmări de pupitre. E îngrijitor însă că de mai multă vreme scriitorii din reviste, din volume, literații și oamenii de știință se arată cucerii une ori de curentul nesănătos. Ei mint cu cinism, insinuează cu vicleșug, batjocuresc cu grosolanie. În zădar îi chemi în formă cuviincioasă, ușor ironică, cel mult, la amintirea adevărului, judecății drepte, datoriilor sociale. A doua oară, ți se vor înfațișa, în cuvinte și mai tari, cu hohote de rîs viteze și amenințări ridicule, aceleași fapte născocite, aceleași judecăți întortochiate, aceleași închipuiri. Lîngă dinsele, vechi cunoștinți, care, după indignarea de ieri, stîrnesc desprețul de azi, scot capul tineri puî de nă-

pircă meniți să prospereze în cuibul cinismului. „Luptătorul“ știe bine un lucru: că e un punct până la care poate să meargă un om cum se cade și că într'un anumit teren el nu-și poate pune piciorul. Ei bine! lupta va fi strămutată pe *acest* termen, și din largă baltă pestilențială se vor ridica de cîntăreți galbeni și verzi innuri de triumf către stelele liniștite. Și „luptătorul“ mai știe ceva: că în publicul nostru este încă răspîdită credința că omul cu dreptatea trebuie să aibă și cuvîntul din urmă. O părere îndreptățită numai atunci cînd adversarii sînt de o potrivă de simțitori față de dovedirea adevărului, de o potrivă de capabili de a judeca în afară de interesele lor momentane sau trainice, de o potrivă de învățați, prin creșterea de sine însuși, a recunoaște o greșeală care nu era o faptă rea premeditată,—a se rușina de dînsa, a căuta cavalereste, și ca oameni de cinste, să o îndrepte. Da, atunci, cine tace, dovedește că s'a încredințat de păcatul său, pe care, dacă ar sta cu o treaptă mai sus, l-ar mărturisi. Însă, cînd de o parte ai un dușman, un adversar, care-și rîde în el însuși de dreptate, care-și desmiardă în taină gîndurile ascunse și pornirile ce nu se pot mărturisi, cînd e un șiret care se preface, un clown care joacă pe Cato Censorul cu o barbă albă de păr de capră și o chelie de bășică de bou, cînd, orîce i-ai găsi împotriva, orî ce i-ai îndrepta, cînd orîcît ai face apel la sentimentele cele mai frumoase ce zac într'o inimă de om, el e hotărît să-și astupe urechile, dînd voie gurii să rumege din nou aceleași batjocuri și clevetiri,—ce poți face decît să te depărtezi în tăcere?

Și mai ales cînd se petrece încă ceva. Fără să fie jignit altfel decît în simțul lui pentru frumuseță, pentru măsură, pentru adevăr și pentru cuviință, fără să fi simțit altă durere decît aceea, îndreptățită, cred, a unui om care-și iubește țara și neamul și ar vrea să nu aibă decît să se mîndrească în numele lor, cineva care nu urmărește nimic pentru sine (nu mă gîndesc la mine, ci la toți prietenii miei), începe o luptă grea cu oamenii mulți, tari și răi. El n'a așteptat sprijinul oamenilor cinstiți, dar e logic ca acesta să i se deie, căci e vorba mai mult de ei decît de dînsul. Unii trec însă dînd din umeri; alții se plîng de atîta zgomot ce se face în auzul gîngăș al lumii, de acești iubitori de tărăboiuri cari strică liniștea gospodarilor. Puțini se opresc în loc și încunjură pe cel ce se războiește cu o întregă gloată furioasă care predică în cea mai frumoasă limbă fătărnică, lovind pe la spate. Stați și se uită. În inima lor vorbește glasul ce arată rostul luptei: ei știu foarte bine cu cine e dreptatea, dar ei înțeleg ca povara s'o ducă pînă la capăt acela care a pus-o pe umeri,—pentru toți. Și de la o vreme, obosiți, și ei pleacă spre casă, mormăind printre dinți ca să-și înșele conștiința: „E vădit că omul suferă pe nedrept: dar eu o să mă ridic pentru dînsul?“ „Saă eu?“ „Saă eu?“ „Saă eu?“ „Saă eu?“ Și glasurile se pierd tot mai departe, pe cînd fapta rea se săvîrșește în urmă.

Așa sînteți, oameni buni, prieteni și tovarăși de idei din public, tineri cu gînduri bune, și bătrîni înțelepți, cari ni șoptiți o vorbă de îndemn cînd sînteți doar siguri că nu vă poate auzi nimeni. Se dă astăzi,—oricît ar încerca să ascundă cei ce au interes la aces-

ta—, o mare luptă, pe toate terenurile, între adevăr și minciună, între bine și rău. Dumneavoastră știți bine aceasta, dar sînteți prea gingași, prea cumpăniți, prea cumiți ca să vă amestecați. Primiți hîrtia pe care stă scrisă vorba noastră și hîrtia pe care e scrisă vorba lor, întindeți mîna unuia și celuilalt, intrați în casa din dreapta și în casa din stînga, aveți un zimbet, o vorbă bună pentru cavalier ca și pentru bandit. Și vă mirați că avîntul acestui neam nu se împuternicește !

Socoteala e bună: ea face oameni grași, oameni liniștiți, oameni lăudați. Dar amintirea acestor lucruri va fi odată un stîlp de rușine pentru generația de astăzi:

8 Februar 1904.

NEBUNUL DIN VARȘOVIA.

Dăunăzi s'a putut ceti în ziare o telegramă din Varșovia, capitala Rusiei polone, prin care se anunța că, în timpul cînd o procesie patriotică rusească trecea cerînd de la Dumnezeu prin cîntece biruința asupra Japoniei, un nebun a tras cu revolverul asupra mulțimii, ucigînd trei oameni și rănind vre-o cincizeci. Un nebun?! O a doua telegramă, venită îndată după aceea, lămuria că nebunul nu fusese nebun și înainte, cînd toată lumea îl cunoștea ca pe *cumintele* conte D., dar că zgomotul pe care-l făcea atîta iubire de țară strînsă la un loc, fulgerul zguduitor ce pornia din atîtea minți încălzite de ideia mare de a se mai alipi o țară la atîtea altele pe care Rusia le ține prin lanțurile de fier ale minunatei sale culturii naționale, vederea amețitoare a mulțimilor ce se îngrămădiau supt steagurile galbene pe care se rășchira triumfătoare pajurea neagră, lacomă prin două capete, — că toate aceste lucruri mari, frumoase, înălțătoare, dar neobișnuite pentru dînsul, i-au furat o clipă mințile și i-au făcut să împroaște pe patrioții cu gloanțe de revolver.

Deci ucigașul din Varșovia nu fusese nebun, și el nu va mai fi fost nebun, de sigur, cînd alte gloanțe de revolver, acestea înțelepte, disciplinate și disciplinatoare, ale jandarmilor, l-au trîntit acoperit de rănî, pe balconul crimei sale, de unde a fost luat pentru a ispăși păcatul ce făcuse.

Cînd am cetit veștile despre această faptă nebună, mi s'aun trezit în minte cu o putere neașteptată și într'o lumină de înțeles mai deplin, pare-că, cele ce le-am văzut în această Varșovie de procesii patriotice rusești și de conți poloni ce cad nebuni de odată, — acum doi ani de zile.

Ce frumos oraș, și cît de greu ai găsi chiar în Apus un altul care să i se asemene! Lăsînd la o parte cartierul evreiesc, care nici el nu poate să se puie alături cu ghetturele noastre din Moldova, pretutindeni case înnalte, curate se ridicau de amîndouă laturile străzilor de o strălucită lărgime.

Din acest punct de vedere deci, un oraș modern de mîna întăi. Dar, în același timp—ceia ce e mai rar,— din alt punct de vedere, Varșovia e încă un elegant oraș al secolului al XVIII-lea. Acest veac, cu gustul pentru ce e mărunt, drăguț, împodobit, căutat, trăiește și astăzi în cutare grădină făcută de unul din ultimii regi ai Poloniei, cu un fals templu antic ridicîndu-se din mijlocul arborilor, în unele biserici prefăcute pe acea vreme, în multe din palatele cu fațada așa de cochetă și de primitoare. Tonul acesta de secol al XVIII-lea e cea din urmă găteală pe care minile iubitoare ale Poloniei neatîrnate au pus-o pe acest co-

pil răsfațat al ei, Crăiasca Varșovie. Și pare ca te aștepți ca din boschetele verzi, din porțile sculptate să vezi ieșind spre trăsura aurită, bogată în stucatură alegorică, în mătăsuri de culori vesele și în oglinzi scumpe, un elegant în haine de satin cu galoane și nasturi de pietre scumpe, cu coada pudrată supt pălăriuța-i de femeie, cu pantofașii terminați cu călcie înalte, ducînd de braț, în ciripitură franțuzești, o păpușă de femeie numai în horbote, panglici, pudră și benghiuri.

O, trezește-te din idilă ! Căci duhul ce domnește aici, în splendidul oraș cu strădele largi și casele mîndre, nu e un duh de idilă, de pastorală, ci unul de tragedie. O tragedie fără strigăte de patimă, fără lovituri de sabie, fără căderi teatrale, care se mulțamește a strivi, a *mînca* sufletele oamenilor din neam în neam,—încet tăcut, cu rînduială.

Varșovia polonă are o Universitate rusească. Școlile ce duc la dînsa sînt rusești—și ce falnică se ridică una din ele, dăruită orașului de o înaltă mărinimie !—copiii poartă șapcile stăpînilor. Teatru polon nu e ; dar ce frumoasă e Opera de unde nu se pot răspîndi idei, ci se revarsă numai, în serile de reprezentații luminoase și bogate, valorile fermecate ale muzicii care mîngîie, înseală, slăbește și adoarme. Adormiți cu toții, oamenii ce purtați nenorocirea strămoșilor, lumina conștiinței voastre dureroase stîngă-se ; adormiți : Cirmuirea e bună. Dar nu visați, pentru Dumnezeu, căci veți ajunge ca nebunul acela din balcon care a ucis ca să fie ucis.

O bibliotecă națională nu e. Archivele sînt conduse de funcționari cari aū dat dovezi că sînt scutiți, prin

multa lor iubire pentru știința pură—trăiască știința pură!—de orice rătăcirii vrednice de pedeapsă. În oite un colț numai al palatelor vechi, ajutorul majoratelor—trecerii averilor asupra fiului celui mai mare, cu anumite îndatoriri veșnice de cultură și binefacere—mai păstrează cîte o bibliotecă polonă, în care găsești cărțile pe care a citit un Zamoyski, marele general ce s'a bătut cu Mihail al nostru, volumele și pachetele de hîrtii ce cuprind o poveste, nespuse de frumoasă, de glorie în lupte, de civilizație, de înflorire, dar care, cînd îți arunci ochii asupra stradei de astăzi, îți se pare așa de veche, încît mai nu crezi că a fost. Une ori poarta de intrare la aceste comori e închisă cercetătorilor, sau li se spune, întredeschizînd-o, că n'au la ce se osteni; alte ori vezi numai, în atîtea săli mari, umbrăse, prin care se pot mișca în voie strămoșii în adîncimea nopților de iarnă, cîte un bătrîn custode, vre-un student sfios, care răsfoiește cîteva pagini, și se duce.

Lîngă multele biserici catolice, pe treptele de piatră înnegrită, lîngă Madona ce binecuvîntează din ochița luminată de candelă, se roagă oamenii săraci, cu o credință fără de margini. Prin ușile totdeauna deschise se infundă alți credincioși din toate treptele societății polone spre a depune la picioarele lui Dumnezeu o rugăciune, pe lîngă cuvintele obișnuite ale căreia se strecoară poate și altceva. Ici și colo tronează bisericile rusești, nouă, în piețe largi, la întretăieri, de drumuri, în mijlocul primblărilor celor mai frecventate diu, aurul ce căptușește vîrfurile turnurilor de piatră sculptată, soarele smulge zîmbete de despreț, fulgere de amenințare.

Ziarele sînt sarbede; reviste însemnate nu apar: celor din Galitiya—unde Polonii trăiesc liber supt stăpînirea priincioasă a Austriei—li se smulg toate paginile ce vorbesc despre suta de anî din urmă. Nicîun scriitor vestit nu trăiește aici, unde putea să lucreze pentru mărirea numelui polon numai pictorul Siemiradzki, pe care toată Varșovia, tăcută, supusă, cum s'a deprins să fie, l-a petrecut la mormînt, înnechînd stradale late cu nesfîrșite mulțimi negre, ca pe un împărat. Dar bunul bătrîn Siemiradzki zugrăvia zei, eroi, Cesari, curtesane, viață romană și viață grecească, din priveliștea cărora se poate scoate numai admirația pentru civilizații moarte, mulțămirea senină pentru un frumos ce a fost odată în oameni și lucruri, și atita!

De la înăbușirea revoluției din 1863, care a trimes și la noi atîția pribegî, Varșovia, ca toată Polonia rusească, e liniștită, supusă. Oamenii nu fac politică: nu sînt cluburi, nu sînt societăți, nu sînt măcar cafenele. În această Arcadie pașnică lumea merge la cofetărie: fiecare-și bea cafeaua sa și ciocolata, își mesteacă prăjitura, și, uitîndu-se în golul din jurul său, se duce. Nu se formează grupe, și se vorbește foarte puțin. Și în strada pe care se îngrămădesc trecătorii, e o tăcere! Fiecare merge singuratec, după afacerile sale, ca un om cu socoteală ce este. În mijlocul trăsurilor stă jandarmul, mare, puternic, răzimat pe sabie, mai încolo încă unul, și încă unul; la răspîntii cite un ofițer. Infanteriștii înaintează greoiu, lălii, în haine albe murdare, cu o pușcă cu baionetă ce pare că nu se mai sfîrșește; cite un Cerchez cu căciula greoaie

trece iute pe calul său mic pe care-l înghit faldurii lungii mantale.

*

Vai, morții aceștia, cari se primblă prin grădini, privesc fără scop în odăile cofetăriilor, umblă după afaceri, scriu gazete ce nu cuprind nimic, muncesc în ateliere și fabrici în care nu se făurește bogăția neamului lor, — întocmai ca oamenii vii de aiurea, dar cari nu sînt, fiindcă li lipsește sufletul, pe care l-au confiscat jandarmii și-l păzesc Cazacii și Cerchesii !

Și iată că într-o zi minia a dat viață unuia dintre dînșii. Un sînge viu a aprins lumina conștiinței : procesiunea aceia patriotică ce se îngrămădia cîntînd rugăciuni de biruință, călca în picioare patria moartă, Polonia pingărită, despoiată, cu coroana smulsă. Astfel contele D. a nebunit, și s'a făcut ucigaș !

15 Februar 1904.

Într-o zi, când se afla în camera sa, a văzut un om care...

Am văzut, într-o zi, când se afla în camera sa, a văzut un om care...

BOIERIMEA FRANCESĂ DIN ROMÂNIA

O societate de binefacere, „Leagănul Sf. Ecaterina“, care se îngrijește de soarta copiilor sărmani, a hotărât dănuși să dea o reprezentație de teatru pentru sprijinirea fondurilor ei. Societatea e alcătuită din persoane bogate, care fac parte, toate, din lumea de unde mai ales se iau miniștrii, deputații, senatorii, înalții funcționari ai Statului, din lumea despre strălucitoarele petreceri ale căreia se aude și se cetește mai mult, — „aristocrație“ pentru unii cari nu știu bine genealogiile și au uitat împămîntenirile, mai nouă sau mai vechi, „lume bună“ pentru acei cari socot că „bunătatea“ stă în lunecuşul meșteşugit al mersului, vorbelor și faptelor, „elită“ pentru acei cari recunosc alegerile norocului și cărora nu li dă mîna să recunoască alegerile talentului, — iar pentru noi, cărturarii săraci cari n'am schimba totuși cu nimeni: lumea bogată care știe să petreacă. Toate popoarele cu un trecut au o astfel de lume, care e și o necesitate a vieții de astăzi, și o avem și noi, lumea cu palate, trăsuri, lachei, recepții și baluri.

E frumos cînd o societate de oameni bogați crede că există săraci pe cari n'au curajul să-î vadă și cînd se gîndește să ajute pe aceia al căror noroc a trecut la norocul învingătorilor. Chemarea contribuțiilor fiecărui se face mai plăcut și mai politicoasă (ce cuvînt grecesc urît și acesta!) prin poftirea la o reprezentație de teatru, unde biletele, mult mai scumpe decît cele obișnuite, nu pot să pară însă scumpe celor ce cheltuiesc lesne și se mîndresc a cheltui, se întrec în a răspîndi banul. Reprezentația firește n'o dau actorii de profesie, tocmiți pentru aceasta, ci binefăcătorii săracilor înșiși, cari se jertfesc și prin înfățișarea unui joc neapărat mai stîngaciū decît al acelora ce au chemarea și deprinderea.

Până aici toate sînt bune, și oricine găsește cuvinte de laudă pentru organizatoriul serbării din Februar 1904. Cînd însă afișe în două limbi; în franțuzește și în românește, au anunțat că se va juca într'o singură limbă, care nu e cea românească, a țerii, a poporului nostru, cînd s'a auzit că acea comedie ușuratecă, *Madame Flirt—flirt* înseamnă aparențele iubirii neîngăduite, fără iubirea care, ea, poate face să ierte multe; un joc foarte complicat, șiret și amarnic de dibaciū, cetitorule, această întindere neconținută a piciorușului elegant spre o urită prăpastie neagră, unde zac oamenii pe cari nu-î mai poți primi, pentru cîtva timp, la recapții și baluri!—, decî că acea comedie ușuratecă se va juca la Teatrul Național, atunci s'au ivit nemulțămiri. Unele din aceste nemulțămiri au stat în casă și, vorbind numai cu sine, și-au zis că tot trebuie să mai treacă vreme pînă vom fi cu toții așa

cum trebuie să fim ca să ni poată zice lumea că sintem un popor; alții au scris prin ziare, ca să fie desaprobați a doua zi sau dați afară, cu arătarea vînovăției lor; alții, oameni mai tineri, cu inima mai călduroasă și cu voința mai răpede, au mers în Piața Teatrului și au început spectacolul fluierînd și scoțînd alte sunete care nu plac niciodată celui contra căruia se adresează. Acești manifestanți, mai mult studenți—cari au șuierat destul pentru toate partidele, cu plată, ca să li se îngăduie să șuieze măcar odată, cu siguranța bătăii, pentru România, pentru neamul românesc și idealele lui—, acești manifestanți au aclamat cu entusiasm pe Măria Sa Regina și pe Altețele lor Principii Moștenitori, cînd au venit, nu pentru limba, pentru subiectul piesei, ci pentru binefacerea ce trebuia să vie din represintatie, nu pentru artiștii amatori, ci pentru săraci, pentru micuții copii săraci cari nu vorbesc încă nicio limbă înțelesă și cari nu vor ști poate în toată viața lor ce bun lucru e *flirtul*! Apoi au venit jandarmii: jandarmi pe jos, jandarmi călări, și sergenții de oraș. Au fost îngrămădeli, ghiontiri, după datină. Ordinea a învins, cum trebuie într'un Stat bine organizat, și, în aplause, *Madame Flirt* a avut onoarea represintației la Teatrul Național din București.

* * *

Cred că e una din acele biruințe, scump plătite, care nu se mai repetă.

A fost o vreme cînd noul Teatru din București era în adevăr Național: era vremea, cînd nu i se zicea încă așa (*lucus a non lucendo*). Pe atunci, între 1830

și 1840, toată boierimea—pe atunci „lumea bună“ era boierimea, numai boierimea de țară—simția, vorbia și lucra românește. Scriitorii traduceau operele mai însemnate ale literaturilor străine — care toate erau de o potrivă de străine — fiindcă altfel nu le înțelegeau decât foarte puțin. *Perioada întâiu*, va să zică.

Pe atunci noi n'aveam școli, și una din cele mai frumoase însușiri ale Românilor a fost totdeauna iubirea de lumină. Bunii Români ai boierimii noastre de la 1830—1840 și-au trimis copiii spre învățătură în țara cea mai vestită prin civilizația ei, în Franța, în cel mai strălucit oraș de pe lume, în Paris. I-au trimis de băiețandri, fiindcă n'aveam măcar liceie, gimnasil, în sfârșit nicio școală mai înaltă. Ei s'au întors, astfel, tineri cum nu se mai văzuseră la noi, în haine franțuzești, cu cărți franțuzești și vorbind aproape franțuzește. Așa au crescut, așa au trăit, așa au murit. Revoluționarii de la 1848 își scriu mai mult în limba franceză, corespondența lui Bibescu, lui Barbu Știrbei, Grigore Ghica e numai în această limbă, pe când Domniile de înaintea lor, un Alexandru Ghica (acesta făcea cincî greșeli de franțuzește într'un bilet de șapte rinduri, stîngaciū cît se poate), un Mihail Sturza, erau Români de modă veche. Cuza a scris numai în această limbă, în care Alecsandri îi trimetea ștregării, iar Costachi Negri îi adresă rapoarte diplomatice (ca în Prusia lui Frederic al II-lea). Alecsandri a lăsat o bogată corespondență franțuzească; limba pe care o întrebuinta mai mult era limba franceză; el a scris—el, poetul național—*Les bonnets de la comtesse*. Înrudirile cu Francesii au fost căutate cu pătîmă.

Călătoriile s'a-au făcut tot acolo (în Italia d. e. de loc). Statul român s'a clădit de sus până jos după norme franceze. Aceasta a fost *perioada a doua*.

Firește că acești oameni și-au trimes copiii în Franța, unde stăteau cît puteau mai mult ei înșiși. De acasă, prin exemplul părintesc, prin mediul care-l încunju-rase, prin guvernanta care li servise de mamă, ei erau minunat pregătiți pentru a fi cea mai desăvîrșită contrafacere de Francesi ce se poate închipui. Au și ajuns să fie astfel. S'a-au văzut atunci Romîni cari au stat cea mai mare parte din viața lor într'o altă țară; Romîni cari au scris aproape numai, sau chiar numai în franțuzește; Romîni cari și-au lăsat legea și s'a-au făcut catolici numai ca să dispară singura deosebire ce-i mai despărția de Francesi; Romîni cari și-au stîl-cit și schimbat numele ca să nu sune întru cîtva franțuzește; Romîni, și mai ales Romînce, cari n'au știut românește nici cît Evreul care n'are drepturi po-litice și de care rid copiii de pe stradă cînd vorbește. Aceasta e *a treia perioadă*.

Mai e încă un lucru, de care trebuie să se ție seamă. Părinții, cei din perioada a doua, așa cum erau ei de imitatori ai Franciei în toate, au dat mari dovezi de iubire de țară. Tinerii de la 1848 au întemeiat Ro-mânia modernă. Fiii celor mai vechi familii au alergat la 1877 supt steaguri lîngă opincarii viteji. Aceștia au făcut jertfe și silinți, încît li se pot ierta multe, și au cheltuit atîta talent, încît li întrece păcatele și slă-biciunile.

Vezi însă că aceia erau drepti Romîni și drepti bo-ieri. Dar luptele de partide dintre 1860 și 1890 au

adus întemeierea unei nouă clase stăpînitoare. Din ea făceau parte oameni îndrăzneți, plini de viitor, dar fără niciun trecut. Cîți dintre dînșii nu purtau în fața și în sufletul lor pecetea obirșiei grecești, bulgărești, ba chiar semite! Și ce bucuroși au fost ei cînd au văzut că pot fi ceva în România fără a-și da osteneala de a învăța românește decît atîta cît se cere de la un avocat, de la un „represintant al națiunii“ și mai ales fără a se încerca să simtă românește! Aceștia au fost poate cei mai convinși francomanî, căci lor li venia mai bine la socoteală francomania, fără de care s'ar fi găsit une ori în situații foarte grele.

Imitatorii culturii și obiceiurilor franceze, *plagiatorii* aceștia de civilizație, aveau însă și o puternică îndreptățire pentru fapta lor de înstrăinare. Ei erau Francesi în gînd și în inimă, ca și în scris și în vorbă. Afară de milioanele de țeranî, de cari se ținea seamă numai pentru a face cu privire la dînșii socialism, democratism, radicalism, tocmai așa cum se făcea pentru lucrătorii în Franța, afară de milioanele de vite omenești închise în ocolul foametei și sălbătăciei, nu mai erau însă în România decît oameni crescuți în școli de model francez, cetitori ai literaturii franceze, imitatori ai ei într-o limbă întesată cu neologisme franceze, al căror număr se putea spori oricît, după voia și toanele fiecăruia. De ce să înveți în țară o școală care urmărește, dar nu poate ajunge modelul din Franța? De ce să cetești versuri și prosă care se agată de coada mișcării literare franceze de astăzi? De ce să vorbești o limbă în care poți amesteca ori-

cită franțuzească vrei, o limbă fără culoare și fără energie ?

De vre-o zece ani însă, lucrurile se schimbă. Școlile noastre nu sînt luate după ale altor popoare, ci se tot apropie de nevoile noastre. Un spirit românesc — nu de paradă, ci de credință, de convingere — străbate pe încetul în Universitățile noastre, unde sînt profesorii ce nu se recunosc întru nimic mai prejos de colegii lor din străinătate. Mișcarea „Junimii“ a întors limba literară spre popor. Legăturile de cultură cu ceilalți Romîni, din Ardeal, din Bucovina, se fac tot mai puternice. O literatură nouă trăiește astăzi începînd dela Eminescu, urmîndu-se prin Treimea de la 1890: Caragiale, Delavrancea, Vlahuță, și ajungînd la scriitorii de astăzi, care literatură înfățișează viața noastră adevărată, într'un spirit care nu e împrumutat de nicăiri, ci e spiritul, descoperit în sfîrșit și așezat în Scaunul strămoșesc de Domnie, al neamului. Cele cinci milioane și jumătate de țeranî romîni din România, cele patru milioane de țeranî romîni de peste hotare, aceia, desmormîndu-și gîndul, stăpînesc tot mai mult vremile nouă ale poporului nostru.

Și, în numele acestor vremi, se cer măsuri necrutătoare pentru oricine, trăind între noi, *din munca noastră*, cea cu sapa saŭ cea cu mintea, nu vrea să știe de noi, ci caută legăturî care, așa cum sînt organizate astăzi toate popoarele lumii, strîns, îngust, orb naționalicește, se asemănă cu acte de trădare.

Iată ce măsuri anume, pe care, mai ieri, le-aŭ luat Rușii, spre binele lor.

Taxe pe cărțile de literatură (nu de știință) străine, taxe pe ziarele străine — ca în Austria —, taxe pe

trupele străine, cărora se cuvine a li se arăta de la Teatrul Național drumul care duce la Teatrul Maican și la Teatrul Jignița. Taxe, strașnice taxe pe cei ce staū în străinătate și-si culeg de pe moșii lucrate în sudorī de sīnge de țeranīi noștri veniturile cu care caută a speria Apusul: în legea pensiilor s'a făcut un început bun, silind pe pensionari a sta mai mult în țară (trebuia: *totdeauna* în țară, cum se făcea odată— poate și acum — în Austria). Și în sfīrșit nerecunoașterea absolută a diplomelor de învățatură străine, căci avem profesori, avem învățați, avem școli, care ne costă o groază de bani, și care nu sīnt făcute numai pentru mitocani și pentru săraci.

Un Ministru sfios va trece, va veni altul sfios și va trece și acela. Apoi într'o zi se va găsi *un om*, care va pune piciorul în prag, și, sigur de sprijinul multimii adevăraților Romīni, nu se va teme de revoluția boierilor, de ocările ciocoilor și de blăstămele veneticilor ci va face ceia ce stă scris mai sus.

Atunci mulți vor găsi că obrazul lor suptire se ține cu *prea* multă cheltuială. Și înstrăinarea de astăzi va rămīnea numai ca o amintire urită a trecutului,—una *foarte* urită!

22 Februar 1904.

POVESTITORIÎ DE IERI ȘI CEEI DE ASTĂZI :
NUVELIȘTI ȘI SCRITORÎ DE SCHIȚE.

I.

Pentru cine privește cu interes, fără prejudecățî de dușmănie și dorință de a înjosi pe cei ce trăiesc împreună cu el și-l pot supăra astfel prin însușirile lor mai mari, o mișcare se desface în cea ce privește alegerea genului literar, din literatura foarte bogată și felurită și de un înalt preț artistic care se scrie de o bucată de vreme încoace, în ciuda pizmătareților și neînțelegătorilor.

E înmulțirea povestirilor vioaie, sănătoase care privesc drept în ochi viața de astăzi și o înfățisează cu cinste și cu măsură.

Nuvela e un gen nou în literatura românească, îndreptată multă vreme pe alte drumuri, pe care ea trebuie să fie totuși urmărită și cetită. Cele d'intîi nuvele se scriu în vremea cînd începem să primim înriurirea Apusului: și în cea ce privește spiritul literaturii, și în cea ce privește formele ei moderne. Mai întăiu a încercat astfel de povestiri mai scurte, fără

dialogurile dramatice ale romanului, un începător în multe direcții: bătrînul Asachi. El trăia în vremea, iubitoare de trecut până la idolatrie, a romantismului, și deci a scris nuvele istorice. Nu cunoștea însă aproape de loc timpurile în care și mișca eroii și, pe lângă aceasta, de multă vreme secase în el izvorul de viață al poeziei. Scriserile lui nuvelistice sînt foarte sarbede.

Peste puțin Kogălniceanu a dat la lumină cronicile Moldovei, în *Letopisițiile* sale. Trecutul s'a desvălit întreg, măreț ca Ștefan-cel-Mare în Scaunul său, viteaz ca zilele de la Valea-Albă și de la Cozmin, duios ca boierii pribegii în luncă, ca miile de mii ale țeranilor striviți de biruri și înjugăți în șerbie. Costachi Negruț (Negruzzi) a zugrăvit, cu o minunată măsură și așa de viu parcă ar fi spus ce i s'a întîmplat lui însuși cu vre-o zi în urmă, scene de lupte și de nelegiuiri din comoara amintirilor noastre.

Alecsandri, care nu mi se pare de loc poetul național, ci tot mai mult poetul boierimii și poetul de Curte, s'a ferit a se atinge de figurile din cronică, pe care, de alminterea, trăind între cine a trăit, în țară și peste hotare, nu le-ar fi priceput. Cînd a stat să scrie nuvele, instinctul de imitație a învins la dînsul, și el a dat, pentru cîteva sute de cetitori aleși, cunosători ai lumii largi, „Buchetiera din Florența“. Pe același timp însă micul funcționar, cîntărețul la strănă Filimon a avut îndrăzneala de a se apropia de trecutul bogat în colorii, și de a-i smulge un așa de larg tablou de moravuri cum e cel d'întăiu roman al nostru: *Ciocoiți*

vechi și noi, pe lângă care abia se văd cele câteva schițe ale aceluiași autor.

Un timp, naratorii fură îndrăgostiți apoi de *po-vestea* măreată, în lumi de veșnică minune, în care firea n'are legi și voința unui suflet mare nu se lo-vește de nicio piedecă neînvinsă pentru slăbiciunea omului. Ei culeseră, întregiră, restituiră, împodobiră basmul poporului și răspîndiră astfel, pe lângă iubirea pentru acest mare povestitor și mare poet, și cunoștința, întrebuintarea de cărturarii a unei proze cu alte cu-vinte și cu altă înlanțuire decît cea de până atunci; rîul slobod al graiului românesc prinse a curge în sponsele cărturarilor. De la Îspirescu, de la Creangă chiar, putem spune că aceasta a rămas: povești.

Pe aceiași vreme, d. N. Gane înjgheabă în stil ușor și plăcut, fără adîncime și fără patimă, dar cu o mă-sură care nu venia din voință saŭ din meșteșug, ci dintr'un suflet curat și naiv, nuvele de toate felurile: nuvele istorice, scene de vînătoare, amintiri, schițe satirice. Iar d. Slavici scrisese cele d'întăiŭ nuvele țe-rănești, icoană a unor suflete sfoase, adînci și împle-tecite ca un codru neumblat, neînfrînte în hotărîre și pázite în mărturisirea gîndului, care arde ascuns în fund.

* * *

O nouă generație dădu pe Caragiale și Delavrancea. Caragiale e înaintea de toate un meșter, un virtuoz neîntrecut al artei voite, pregătite, cîntărite, refăcute și prefăcute, cu o conștiință neadormită, cu un simț de o fineță rară, cu o știință ce nu se poate întrece. Simțirea lui n'a scăpat niciodată de controlul aspru al

voinții; fantasia a fost, de la început, pusă în lanțuri. Ochii pătrunzători au căutat atunci în lumea de astăzi, în lumea de aici, cu o răbdare fără păreche, au păstrat icoane de un desăvârșit adevăr, și numai atunci condeii au început schița, cu pază bună și cu o adevărată evlavie pentru ceia ce este și poate deveni, prin măiestrie, artă. Nu e cea mai mică schiță a acestui scriitor, care să nu dea o forță nouă a vieții.

Delavrancea e într-o privință un pictor care a scris, precum Lamartine e un musicant care a făcut poezii. O impresie a lui e de o bogăție extraordinară și de o noutate care uimește. Ceia ce el vede și poate reda prin cuvinte rare, care se leagă între ele ca niște cununii de flori, scapă privirilor oricărui alt scriitor. În altă privință, el e un sentimental și un fantast, care nu-și robește sufletul și nu scrie nici pentru contemporani, nici pentru urmași, ci numai și numai pentru el—, pentru el în clipa aceea în care a scris. Și, în sfârșit, un moralist care colorează alb și negru faptele omenesti, care se coboară în colțurile ticăloase ale vieții pentru a trezi groază și desgust acolo unde acel Frances din secolul al XVIII-lea care e Caragiale aruncă un zîmbet de milă pentru vulgaritatea proastă a unui viciu, care, în alte proporții, ar fi așa de interesant¹.

II.

Supt înrîurirea acestor scriitori, supt înrîurirea străină a literaturilor franceză și rusească (prin traducere franceză) s'au format nuveliștii cei noi.

¹ Eminescu și Vlahuță nu pot fi clasați printre nuveliștii: tonul liric și sentimentele liricului li stăpinesc și prosa.

Ei samănă între dinșii prin faptul că, afară de unul singur, o singură dată, și nu cea mai fericită, ei văd numai lumea de astăzi, și lumea din această țară. Dacă nu mai sînt „Ciocoii vechi și noi”—ceia ce e o lipsă—, nu e nici „Buchetiera din Florența”—ceia ce e un câștig. Nuvela, schița a devenit la dinșii românească și modernă. Li-am zice *realiști*, dacă aceasta ar însemna ceva.

Cei mai mulți, cei mai tineri și cei mai buni nu caută nimic alta decît să dea lucruri pe care le cunosc bine, le înțeleg desăvîrșit, împreună cu răsunetul deosebit pe care ele-l au în sufletul lor. Nu sînt nici satirici, nici filosofi, nici moralisți, ci povestitori, numai povestitori.

D. Duiliu Zamfirescu merge spre cinzeci de ani, dar va părea totdeauna mai tînăr decît Caragiale și Delavrancea. Mai harnic decît orice povestitor român de pînă acum, trăind în împrejurări care-l îngăduie o activitate literară neînteruptă, mărgenit la un singur gen—căci de la un timp a încetat ca poet—, d. Zamfirescu stă la o parte față de povestitorii de astăzi. De mulți ani de zile d-sa loquiește aproape numai în străinătate, ca secretariu al Legăției românești din Roma; cînd a rupt contactul zilnic cu cercurile intelectuale de la noi, Caragiale, Delavrancea, Vlahuță erau încă scriitorii contestați, și chiar stăpînirea lui Eminescu, în care d. Zamfirescu n'a crezut la început, era de tot nouă și se întemeia cu greu în mijlocul batjocurilor și hohotelor de rîs protesti. D-lui Zamfirescu i-a rămas cu totul necunoscută schimbarea nouă care

s'a făcut de vre-o zece ani încoace, iubirea fanatică pentru neam și țară, în realitatea, în trecutul și ideile lor, inspirația nouă ce s'a trezit și se împuternicește zi de zi din cunoașterea întreagă a literaturii, a cîntecului poporului, din desgroparea răbdătoare a trecutului, îmbielșugat în mîndrie și în durere, din înfrățirea tot mai deplină a Romînilor din toate țările, din revelația unei vechi literaturi cu legături, tradiții și cetitori plini de dragoste, a unei limbi literare care e o minune pe care trebuie s'o cercetăm, s'o înțelegem, s'o imităm, a unei culturi neîntrerupte, care s'a îmbrăcat în așezăminte, în viață socială, în operele de artă ale săpătorului, zugravului, cusătorului cu mătăsuri și aur. Tot așa din descoperirea caracterului dumnezeiesc de blînd și bun al naturii ce ne înfășură, așa cum ea răsare din tablourile de lumină albastră și aurie ale lui Grigorescu, răspîndite acum cu sutele în toate colțurile țerii. Și în stîrșit din dragostea, adevărată și arătată prin fapte, pentru fratele țeran, pentru fratele mai mare, pentru „badea“, spre sărăcia și neștiința căruia ne coborîm, apropiînd de buzele lui arse păharul de aur cu băutura fermecătoare, de întinerire, a sfintei culturi. Acestea toate le-a auzit d. Duiliu Zamfirescu, dar n'a putut să le simtă deplin. Și de aceea producția d-sale literară: largi romane, cu paginile subtile, străbătute de cunoașterea multor țeri și multor civilizații, cu multe înțelesuri de critică și îndreptare, cu multă atmosferă filosofică, ne lasă—fie-mi iertat a o spune, cu toată recunoașterea față de însușirile scriitorului—recl, ni par artificiale.

III.

Încă de pe la 1890 s'a manifestat d. I. Brătescu-Voinești, astăzi avocat în Tîrgoviște. D-sa a pornit din umbra lui Eminescu. E un povestitor foarte limpede, de o gingășie superioară, zugrăvind din vîrfurile penelului. Personagiile sale de căpetenie sînt totdeauna simpatice, și scriitorul încunjură cu o palidă aureolă de milă pe acești păstrători ai amintirilor ce dorm în sufletul lor ca moaștele sfinților în mătasa întinsă peste aurul stropit cu pietre scumpe, pe acești lini drumeți ai vieții, cari plîng zilnic la căpătîiul unui dor ce a murit de multă vreme, luîndu-li și o parte din viața lor, pe acești înfrinți cari tac înaintea oamenilor și, cînd se iubesc, înțeleg mai mult să se mîngîie împreună. Sînt unele schițe scurte ale acestui scriitor, ca tînguirea ce se smulge de-odată, zguduită ca de hohote de plîns, din inima părintelui al cărui copilăș și-a pierdut mîna, care fac parte din mărgăritarele prosei românești¹.

Tot de pe atunci scriu d. Al. Hodoș (I. Gorun) și d-na Constanța Hodoș. Cel d'întăiu, poet une ori duios, de și fără multă noutate și putere, dă mai mult schițe care arată împrejurările în care se ivește un sentiment, sau împărtășesc, în cuvinte minunate alese, impresia nelămurită, dar care vorbește drept inimii, a acelui sentiment. Paginile de puternică sugestie care mărturisesc simțirea deșteptată în acest suflet de Moț, tăcut și adînc, de cutare colț de Moldovă înstrăinată, rămîn în suflet pentru totdeauna și te urmăresc ori-

¹ *Nuvele și schițe*, 1903.

cînd te mai găsești înaintea unei priveliști cuprinse supt aceiași tainică simțire de revoltă a rasei¹.

Povestirile d-nei Constanța Hodoș n'aū cîștigat încă în public prețuirea pe care o merită. Dacă în construcția nuvelor și schițelor d-sale se pot vedea neajunsuri, mai ales întreruperi abrupte și lipse de proporții,—din propozițiile scurte, hăcuite, din vorba lor, puțină și înfrînată, se desface o neobișnuită putere de impresie; toate cuvintele ating sufletul. Aceasta nu numai cînd se dă în două-trei rînduri o înfățișare a naturii care nu samănă cu alta, sau cînd se notează printr'un gest, printr'o întorsătură de vorbă, un sentiment care șovăiește să se mărturisească, ci chiar atuncî cînd povestirea d-nei Hodoș, ca în admirabilul *Pămînt și apă*, care n'are totuși nici titlu, nici schela, se atîng prin cît se poate mai puține cuvinte—o înfrînire a lui Caragiale—expresia sentimentelor celor mai puternice și mai înalte ce pot zgudui o ființă omenească: umilînța, durerea și setea de răsbunare pentru un neam întreg².

Multe schițe ale d-lui Basarabeanu (V. Crasescu) aū de sigur interes, dar nu atîta măiestrie și stil³.

D. I. Basarabescu, ale cărui schițe se cetesc așa de mult, nu e de loc un sentimental, dar nu e nici un analist al vieții de o serioșitate științifică, putînd să se compare—cu toată deosebirea talentelor—cu serio-

¹ *Alb și negru*, 1902.

² „Sămănătorul“, an. I.

³ *Schițe și nuvele*, 3 vol., 1903.

sitatea lui Caragiale; și, iarăși, cu toate că se rîde la cunoștința eroilor săi, d. Basarabescu nu e un satiric, nici un Homer al micii prostii a mahalalelor prelinse de cultură, precum în teatrul său de comedii Caragiale e acest Homer. Stîngăcia aceasta a mahalalelor poate avea părți adînc duioase, fiindcă ridicolul poate fi mai mult în vorbă, însă, iarăși, această duioșie lipsește la d. Basarabescu. El e un realist fără intenții și fără aluși, un realist care dă pe scurt situații ridicole, — situații, nu suflete, nu împrejurări. Nu e nici pregătire, nici meșteșug, nici exagerație; fondul lipsește cu totul; schița, foarte vioaie, e cu creionul. Poți rîde, dar scriitorul n'a rîs și poate nici n'a avut în gînd să te facă să rizi¹.

La d. Vasile Pop sufletul e cu mult mai complicat. E un umorist, — un umorist, și nu un scriitor cu haz. Zimbetul care-ți răsare pe față e provocat cu o mare fineță, cu un meșteșug de felul meșteșugului lui Caragiale. Și zimbetul acesta nu e niciodată singur: cînd zimbești la vederea Țigănașilor ce trag pe rînd cu arcușul pe vechea diblă de furat, cu zimbetul se amestecă și o duioasă recunoaștere pentru iubirea de frumos ce trăiește, în frig și în dogoare, în foame, în sete, în oboseală, în bătăi și în despreț, la acești frumoși copii oacheși ai marelui Răsărit asiatic, unde s'au născut cei mai mîndri zei ai rasei noastre ariene. Alte ori zimbetul trezit de curtea stîngace pe care un tînăr o face fetei văzută atunci întîiași dată, de la o fereastă de vagon la alta, se preface într'un adînc

¹ Nuvele, 1903.

simț de compătimire cînd tînărul sare jos ca să prindă o floare căzută și nu mai poate ajunge trenul, — cu care zboară și numele și tot ce l-ar putea face să găsească din nou în miile de mîi ale oamenilor pe acea frumoasă și zimbitoare fată de care i-a rămas legată inima. Sau cît farmec nu se desface din acea seară de Crăciun, în care colindătorii la casa bătrînilor singurateci nu sînt alții decît fata care a fugit și n'a fost iertată, copiii pe cari bunicii nu i-au cunoscut pînă atunci: zîmbetul se răsfrînge aici în lacrimă ca o rază de soare într'o picătură de rouă.

Mai puternic decît toți cei mai tineri prin bielșugul producției sale fără pripă și fără zăbavă, liniștită și sigură, prin mlădierea care îi îngăduie să înfățișeze viața supt toate aspectele ei, de multe ori în aceeași mică schiță sau scurtă nuvelă, e Mihail Sadoveanu, care, din cei douăzeci de ani abia trecuți ai săi, poate vedea o strălucită carieră înaintea sa. El are, în afară de aceasta energie creatoare, care clădește jucîndu-se, însușiri care lipsesc celorlalți povestitori, tovarășii săi. Îi e dragă natura, de o dragoste care nu se cheltuiește în descrieri isolate, ci leagă viața omenească, bucuriile și fapta ei, în fiecare clipă, de clipa încunjurătoare din marea viață a lucrurilor, care de și neînsuflețite, cîntă, plîng, șoptesc, mîngie, îndeamnă, îngrozesc și al căror suflet vorbește adese ori prin graiul nostru și se face prin noi faptă omenească. Apoi el e stăpîn pe lumile fantasticului, — nu al unui fantastic străin de viață, încleiat, văpsit și lustruit în lumile de păpușerie ale artificialului ușor, ci un fantastic din care pornește

și spre care se întoarce viața: ca în acea capodoperă care e Zîna Lacului, o zîna care e, de sigur, zîna și, iarăși, de sigur fata morarului cu ochii vicleni, care vrea să știe ce visează oaspetele vînător supt lumina stelilor. Și, în sfîrșit, Sadoveanu are simțul trecutului, un simț cu totul special, care te face a povesti lucrurile de atunci într'o surdină misterioasă. Îi lipsește numai cetirea trebuitoare pentru a înfățișa acest trecut *pentru el*, ca un lucru viu, rupînd legătura de duiosie ce ne unește cu dînsul, părăsind punctul de razim în viața de astăzi.

D. Ioan Adam, care a tipărit până acum mai multe volume de nuvele și romane chiar, e dintre toți povestitorii tineri acela care jertfește mai mult admirației pentru literaturile străine, adecă, mai bine, pentru cea francesă. De aici aplecarea spre descrieri foarte amănunțite care însă n'ajung de cele mai multe ori să învie o icoană nici cît acele puține cuvinte pe care le întrebunțează d-na Constanța Hodoș; de aici căutarea cuvintelor dialectale neobișnuite, de aici, în sfîrșit, dorința de a zugrăvi mari tablouri sociale, pentru care d-sale îi lipsește încă experiența. Talentul i s'ar putea inneca desăvîrșit prin această iubire pentru artificialitate, prin acest estetism de împrumut.

D-nii I. Ciocîrlan și C. Sandu sînt amîndoi — cu toate schițele din străinătate ce le-a dat d. Sandu — scriitorii vieții de la țară, pe care o dau în schițe, care sînt cu atît mai bune, cu cît sînt mai concise. Natura e pentru dînsii în locul întăi; sufletele nu se

închiagă înaintea noastră cu deosebirile lor. Și poate chemarea amîndurora ar fi să adincească tot mai mult, păzindu-se de cochetăria cu vorbele rare, viața nesfîrșit de bogată a lucrurilor neînsuflețite.

Ca mai tineri decît toți apar d-nii Cercel și N. N. Beldiceanu, acesta din urmă fiul cunoscutului poet din Iași. Mahalaua și viața de sat sînt domeniul literar al amîndurora; din ea cel d'întăiu scoate mișcătoare scene de sărăcie supusă, de lungă muncă răbdătoare și fără folos, iar cel de-al doilea a dovedit că poate fixa într'o limbă căreia nu-i face nicio silă și nu-i anină nicio podoabă, și duiosia petrecerilor de familie în căsuțele zguduite de iarnă, și hazul traiului din margenea orașelor, unde tipuri pline de coloare și putere așteaptă încă să fie prinse, înainte de a se stînge înaintea prefacerilor sociale.

* * *

Cine va zice că o literatură de povestiri care numără atîția și astfel de scriitori e—după clișeul obișnuit—săracă și decăzută, lipsită de talente? Dacă se mai poate spune așa prin critica ușoară a unora dintre ziare, aceasta se datorește unui îndoit păcat: inima rea care face pe cei mai mulți dintre noi să nu vadă ceva bine de cît într'un mic cerc de prieteni, cari sînt unii astăzi și mine alții, iar poimîne poate tot cei d'întăiu, și pe urmă trîndăvia scriitorilor, cari trăiesc îmbălsămați în pretenții totdeauna geniale, în desprețul față de o societate care nu plătește și nu răsplătește destul, în hotărîrea, vrednică de cele mai aspre cuvinte,

de a nu profana arta, unindu-î cultul cu îndeplinirea unui rol social care dă hrana,—atunci cînd un popor așteaptă să fie chemat la viață și puterea fermecătoare o aŭ în rîndul întăiŭ scriitoril.

O viață bogată și interesantă vi se desface înnainte, glasurî iubite chiamă din trecutul fără măsură de roditor. Povestitorî, povestiți! Povestiți în graiul tuturoră, din toată curăția sufletului, cu toată căldura inimil, lucrurile mari și bune pe care le așteaptă de la voi *mîi de oameni!*

12 Mart și 4 April 1904.

CUVÎNTAREA REGELUI LA ACADEMIE

În Dumineca Floriilor M. S. Regele a vorbit la Academia Română despre trei mari momente din istoria legăturilor noastre cu cetatea dunăreană, cu mîndra cetate de stîncă prădalnică a Nicopolei, pornind de la 1395 ca să ajungă la anul trecut, cînd s'a serbat a-mintirea a douăzeci și cinci de ani încheiați de la războiul Neatîrnării.

În frase largi, rostite limpede și puternic, Regele Carol a vorbit înaintea acelor mulți cari, ascultînd pe Suveranul lor, ascultați și pe un povestitor sobru și interesant, despre vitejii din al XIV-lea veac și despre vitejii din 1877, despre bătrînul Mircea și despre anii săi de tineretă, despre marile și sfintele silinți, îndreptate în vremi așa de îndepărtate către același scop, de viață românească, de viață creștină și mîndră.

* * *

Întăia luptă de la Nicopol s'a dat într'o zi de Joi, la 28 Septembre 1396. Ca și în 1877, Romîniî nu erau singurî peste Dunăre, ci cu altul mult mai puternic,

dar nu mai viteaz și mai bucuros de moartea pentru țară. Regele Ungariei Sigismund, care a fost apoi și Împărat în Germania, chemase creștinii din toate colțurile lumii, ca să împiedece luarea în stăpânire de către Turci a Dunării și căderea Constantinopolei, care ar fi fost și ruina Ungariei. Căci marele Sultan Baieșid năvălise în țara lui Mircea, nu-l putuse bate, dar îl putuse goni la Brașov, în 1394, după lupta de la Rovine, și-l putuse da ca urmaș pe păcătosul ce-și zicea Vlad Voevod și înfățișa interesele păgîne. În zădar venise Sigismund, îndată după aceasta, ca să înlătorească pe Turcii Sultanului: el îi izgoni numai din cetatea cea nouă a Turnului, în fața Nicopolei, pe care ei o clădiseră tocmai atunci; dar, la întors, Vlad, care se aținea în munte, acoperi cu săgeți ucigătoare pe Ungurii ce treceau prin pasurile primejdioase ale Carpaților. Împăratul păgîn însuși încunjura cetatea împărătească a Răsăritului, de unde chema în ajutor Manuil Paleologul, Împărat grecesc al acestei Rome Nouă.

Și iată că, la glasul lui Sigismund, se adunară Francii, cu fiul ducelui de Burgundia, Ioan, căruia i s'a zis „fără frică“, Germanii, printre cari Ioan burgravul de Nürnberg, apoi cuib al Hohenzollernilor, și Frederic de Hohenzollern însuși, cumintele și credinciosul întemeietor al mării casei sale,—străbunul, de acum jumătate de mie de ani, al Regelui. Mircea fu așezat în Scaun de Voevodul Ardealului și veni și el, lacom de răsbunare, mînat de strașnice nevoi ale țerișoarei sale, precum ceilalți erau aduși de datoria față de Cruce, său, ca Burgundul, de setea gloriei.

Sigismund trecu pe la Orșova. El luă Vidinul Bul-

garilor și Rahova Turcilor, care trezesc și ele în mintea noastră amintiri de dăunăzi. De bună samă la Nicopol oastea cea mare se uni cu mica oștire a lui Mircea. Cetatea, sus, pe dealul gîrbovit, se împotrivi mult timp și dădu astfel Sultanului vreme să alege. El veni foarte iute, abia în două săptămîni, fără pregătiri nouă, cu ce oaste avea pe lângă el; nu uită să cheme și pe Sîrbi, cari încă din 1394 se luptaseră supt Baiezyd și împotriva lui Mircea.

Lupta, care putea hotărî toată soarta Răsăritului, se dădu supt cetate, dar nu către Dunăre, ci dincolo. Creștinii erau siguri de izbîndă: n'aveau nici pod, nici corăbii, și în spatele lor cetatea dușmană. Mircea își ceru dreptul de a porni cel d'întăiu, nu pentru vitejia-i, pe care o ascundea bucuros, ci pentru cunoștința oamenilor și împrejurărilor. Regele ar fi voit să-i dea cinstea primejdiei, dar mîndria Francesilor nu suferi. Călări, ei se aruncară asupra Turcilor. Aceștia se dădură în lături, cu pierderi; dar săgetătorii, întăia linie turcească, li uciseră caii; spahii călări, a doua, se închiseră asupra lor, iar, în fund, răsări Sultanul, în lagărul înconjurat de parî, între Ienicerii de oțel, pedestri, ca falanga și legiunea. Sigismund cercă să-i scape, dar era în zădar. Ai lui și ai lui Mircea se frîseră la rîndul lor de Ienicerii neclintiți ca stîncă: Francesii fură uciși sau prinși, ca și foarte mulți Unguri; Romînii trecură înnot sau pe luntri înapoi acasă; iar Sigismund, apărut de principii germani, se strecură pe cîteva mici corăbii la Chilia și de-acolo la Constantinopol.

Peste cîteva luni Mircea răbdătorul își cîștiga singur țara îndărăt, pentru toată viața sa.

* * *

Drept ca un stejar, cu toți cei șezeci și cinci de ani ai săi, stăpînind cu ochii pătrunzător și vioi, de vultur, în fața tînăre, pe care o împodobia fără a o îmbătrîni barba albă, Regele Carol vorbea, cu o măreție liniștită, cu o solemnitate senină, despre Mircea Bătrînul, căruia „cu dreptul i s'a zis cel Mare“, despre străvechiul Hohenzollern, care n'a fugit, nu s'a lăsat prins, și nu și-a părăsit căpetenia de oaste, despre marea nenorocire glorioasă care a înfrățit acum cinci sute de ani vremile vechi ale Regelui cu vremile vechi ale poporului nostru, în luptă și în suferință.

Tot în luptă și în suferință s'a sfințit la 1877 unirea dintre Măria Sa și noi. Aceste povestiri veniau la rînd în paginile cuvîntătorului. Un spirit de evlavie domnia în sala largă, cînd glasul puternic începu iarăși să însemne în cuvinte răspicate ca o comandă, în frase filfiind ca steagurile, noua poveste războinică. Înaintea zilei de astăzi ca și înaintea tuturor vremurilor, Regele Carol primia răspunderea faptelor îndeplinite, și atunci cuvîntul „eu“ se desfăcea scurt și mîndru de pe buzele bine păzite. Încolo, ca și pe vremea lui Mircea, cellalt glorios bătrîn, era vorba de țară, — de țară și de vitejii ei.

De vitejii cari trăiesc, cu mulțămîntă, și cu o nespusă duioșie de vitejii cari au murit. Pe aceștia, căpitanul lor a fost să-i vadă, la mormîntul din valea de sînge a Plevnei, în care s'a luat prin acea jertfă a mulți-

milor umile fier veşnic pentru Coroana regală. Şi, urmînd şirul trecutului său, cuvîntătorul rosti vorbele Mitropolitului bulgar din Vraţa, care în acea zi pioasă de amintire a luptelor învingătoare chemă din pămînt pe morţii din Plevna ca să se bucure de venirea Domnului lor. Şi, pe cînd, în ochii vorbitorului, o lacrimă tremura, la gîndul acelor miî de ţeranî cossiţi în floarea tinereţii, de o moarte grozavă, pe pămîntul străinătăţii, sala întregă se ridică în picioare, închipuind în acea clipă întregul popor românesc. Era pentru dînşii, şi pentru Dînsul. Regele stătă în loc: glasul era vădit zugrumat, oprit de una din cele mai puternice emoţii ce pot stăpîni un suflet, şi, cînd el se desfăcu iarăşi singur şi limpede, Carol I-iu încheie cu pomenirea „celor ce au murit pentru Neatîrnarea României“.

Trăiască Regele!

28 Mart 1904.

ȘCOALA LUI ȘTEFAN-CEL-MARE

La 2 Iulie 1904 se împlinesc patru sute de ani de la moartea lui Ștefan-cel-Mare. El a stăpînit din Suceava, a purtat Coroana Moldovei, a păzit la granița de la Nistru, a pus și scos Domni în Țara-Românească, și-a ținut pîrcălabii la Ciceu, în părțile Bistriței ardelenene, și la Cetatea de Baltă, de pe Tîrnave, a chemat pe Secuși la luptele sale, a poruncit peste dinșii și a întemeiat cea d'întăiu episcopie pentru Romîni din Ardeal. Nu numai atît: el a cioplit piatra scumpă a vitejiei românești, care a scînteiat în focul războaielor drepte și cuminți cu atîta strălucire încît a uimit neamurile. El a înălțat mai multe biserici mari și mănăstiri decît tot ceilalți Domni împreună, și pe acea vreme mănăstire însemna unirea tuturor podoabelor artei și întemeierea odihnei roditoare pentru singurii cărturari ai neamului. Astfel Ștefan, unicul chip armonios, desăvîrșit, împărătește întreg printre Romîni, înfățișează, prin raza în care a întemeiat și a călăuzit, Romînimea toată. Nu e unul din Ținuturile românești, din România liberă, din Austria, din Ungaria, din Rusia, care să nu

întilnească în trecutul său local scepstrul său de poruncă și de îndreptare.

De aceea e și firesc lucru ca din toate unghiurile pământului pe care-l locuim să se audă îndemnuri pentru celebrarea — noi să zicem cu o vorbă veche care, aceea, are un răsunet în inimile mulțimilor—, pentru prăznuirea mărețului moș Ștefan-cel-Sfint.

*

În România a orînduit ministrul de Instrucție Publică: se va scrie pentru popor o carte despre viața lui Ștefan, se vor culege și tipări toate hrisoavele de danie și întărire rămase de la dînsul, multe pergamente cu slova frumoasă, se vor aduna poveștile, cîntecele și amintirile poporului despre acel părinte al lui cu mîna blindă și vorba bună pentru ai săi; la 2 Iulie 1904 copiii de școli vor veni să primească răsplata sîrguinței lor în daruri care pomenesc pe strămoș, și o slujbă de pomenire se va face în bisericile orașelor și în acelea ale miilor de sate, pentru ca, închinîndu-se lui Dumnezeu, țeranul să se gîndească la țară și la acei cari i-aŭ lăsat-o.

În Pesta, studentii caută să urmeze exemplul acelor innaintași din 1871, de la Viena, cari aŭ pus la cale și aŭ dus la capăt, supt povățuirea unor oameni ca Mihail Eminescu și Ioan Slavici, serbarea veselă prin care s'aŭ pomenit cei patru sute de ani de la clădirea mănăstirii lui Ștefan-cel-Mare, Putna bucovineană. S'a alcătuit, după cît se știe, un comitet pentru a lua măsuri, care nu se cunosc până acum.

În Bucovina chiar, Romîniil cei buni — căci slavă

Satanei, zeului ambiției și izbîndei personale cu orice preț mai sînt și alții—, decî Romîniî cei buni s'aî și gîndit să dea o strălucire cît mai mare și mai vrednică parastasului ce se va face, după datină, la 2 Iulie, pe mormîntul ctitorului Putnei, care e și ctitorul Moldovei, ctitorul, într'o largă măsură, și al neamului românesc. Baronul de Hurmuzaki, care poartă un nume ilustrat în silinți pentru neam și în munca pentru cunoașterea trecutului nostru, a fost pus în fruntea unui comitet de inițiativă, și Guvernul țerii, întreat, n'ar fi arătat nicîo împotrivire pentru îndeplinirea acestui proiect, odată ce avea a face cu oameni carigaranți prin serioșitatea și tactul lor că nu vor fi lucruri neplăcute¹.

Aceștea toate sînt semne bune. Mai sînt și altele însă, mai puțin bune, și de ele vreaî să vorbesc acum înainte de a veni la o propunere, care nu e a mea decît până vor primi-o, cum doresh, alții.

Mai e vorba de un album cuprinzînd înfățișarea mănăștirilor și bisericilor pe care le datorim lui Ștefan și acest album ar fi să aibă, după cum am cetit, și un text de lămuriri și povestire, pentru scrierea căruia s'a făcut un comitet. Dacă-mî aduc aminte bine, în

---

¹ Mi se spune că serbarea ar fi sorocită pentru luna lui August, punîndu-se astfel în legătură cu întemeierea mănăștirii. Dar această s'a mai serbat odată, pentru aniversarea de patru sute de ani, la 1871. Acum e însă în veacul nostru anul ce răspunde anului din veacul al XV-lea cînd a murit Ștefan. Nu se poate pune o serbare la data alteia, odată serbate, și o pomenire de moarte într'o zi de bucurie.

acel comitet sînt multe persoane zeloase, dar nu sînt istorici și nici scriitori. Comitet decî, fără istorici, pentru o lucrare istorică, și o lucrare istorică despre Ștefan-cel-Mare, care a fost hotărit Sfînt de poporul românesc și al cărui nume decî nu trebuie a se lua în deșert, — să nu se supere inițiatorii, dar îmi pare nu știu cum....

S'a mai întemeiat apoi, de cîteva luni, o societate numismatică, cu doi numismați, dd. Suțu și D. Sturdza, și cu o mulțime de oameni cari nu sînt numismați. Această societate a votat baterea unei medalii pentru Ștefan, și inscripția, redactată de un om căruia i s'a bătut și lui o medalie fiind în viață — cine mai are această onoare decît d. Gr. G. Tocilescu? — spune lămurit că Ștefan a domnit în Moldova de la 1454 la 1904, ceia ce ni se pare cam mult. Apoi proiectele trebuie supuse de artiști unui om total lipsit de simț artistic. Și, cu o astfel de inscripție, cu o astfel de cîntărire, — e vorba de Măria Sa Ștefan-cel-Mare. Semn rău!

Apoi de pe acum încep să răsără oratorii pentru pomenirea de la Putna. Toate orașele — Iașul însuși asupra căruia am strămutat amintirile mari ale Sucevei, — tac; societățile, de care avem destule, nu se mișcă; scriitorii privesc fără interes, ba unii din ei poate zimbînd, la străduințele Ministeriului, care face patriotism cum e dator să facă. Și din această Mare Moartă răsar grozave stafii de oratorii, dintre cari unii aū și călătorit la Cernăuți, cu numele lui Traian pe buze, ca să-și comande scîndurile represinției de

limbuție.... Oratori? Doamne păzește-ne! Asta ni trebuie nouă? Și, mai ales, asta-I trebuie Lui?

Căci ce poate fi în acele cuvântări cu care sîntem amenințați și care ar cuteza să se reverse asupra mormîntului de la Putna? Plîngerî? Căinări? Plîng Evreii la zidurile Ierusalimului, fiindcă știu că în vecii vecilor nu se vor putea apropia decît cu lacrimi de nevolnici și neputincioși de dinsele. Noi trebuie să ne amintim, dar nu se cuvine să plîngem. Sau, atunci, sunete de trîmbețe, imnuri, marșuri de glorie? Vor fi însă acolo oameni în uniformă neagră cu lampasuri verzi, cu pene de cocoș la pălărie de vîntor, cu pușca pe spinare — jandarmii bucovineni —, înaintea cărora mărturisesc că astfel de cîntece viteze se par și nepotrivite și ridicule: strămoșul se va vîrcoli în pămînt de rușine!

Și apoi din acel mormînt se desface astăzi înaintea de toate sfințenia. Cînd creștinii Apusului, în alte împrejurări, au intrat în biserica Sfîntului Mormînt din Ierusalim, ei au fost fără îndoială bucuroși peste orice măsură și plini de o nemărginită evlavie. Dar nimeni nu s'a gîndit la profanarea prin discurs a celui lăcaș: preoții au slujit, și mulțimea s'a închinat cu inima, recunoscătoare și tăcută.

Altfel îmi închipuiî serbarea de la 2 Iulie: miî și miî de oameni, din Tisa în Nistru și din Maramurăș în Dunăre, liniștiți și tăcuți, pe cînd egumenul Putnei, un Român până astăzi, și un bun Român, care ne va înțelege, va rosti rugăciunile pomenirii pentru Ștefan-cel-Mare.

Dar înfrînarea vorbei nu oprește *fapta*.

El, Ștefan, a fost un om de fapte: nu i-a plăcut a vorbi mult, a desbate prea pe larg lucrurile, ci i-a plăcut a faptui fulgerător și a nu-și opri loviturile până nu și-a atins întreg scopul. De aceia ni e așa de drag pentru că înfățișează așa de bine poporul nostru și al Lui, în munca răbdătoare și plină de jertfă, care nu se vestește d'innainte și nu se laudă pe urmă.

Să-i dăm ce ni-a dat. Romîni din toate unghiurile, *o faptă pentru Ștefan-cel-Mare!*

*

Dacă ar fi fost cu o sută de ani în urmă, încă aș fi putut zice: să fie o biserică, o biserică a Sfîntului Ștefan pe locul de biruință de la Podul-Înnalt, care e fără nicio urmă, pe locul de suferință de la Războieni, unde de cîtiva ani se ridică un monument, făcut de ofițeri romîni.

Acum însă, cea mai mare biserică e *școala*. Să facem școala lui Ștefan-cel-Mare!

Aceasta n'ar fi o școală cum sînt celelalte. Romîni, cari încep să aibă aceiași cultură, trăiesc risipiți unii de alții și nu se pot cunoaște în de ajuns, — căci n'ajunge scrisul numai, trebuie căldura cuvîntului și încercarea ochilor. Atîția n'aș putut să audă niciodată măcar o frumoasă limbă literară. Înnainte de a se arunca în viață, unde aș și misiunea de a-și păstra caracterul lor românesc și de a lucra pentru înnaintarea neamului lor, — cei mai buni studenți din Bucovina, din Banat, din Maramurăș, din Ungaria proprie, din Basarabia ar trebui să stea cîteva luni, de recunoaștere și orientare, în orașul unde bate astăzi

inima Romînimii, în Capitala Regelui Carol, aici, în București. O școală, un adăpost ar trebui aice ca să-î primească, după cercetarea din partea unor oameni competenți a scopului și a puterilor acestor oaspeți. Cît n'ar înainta prin această sălășuire împreună idealul de înțelegere a sufletelor românești, și ce amintiri ar lăsa, care nu s'ar putea șterge niciodată !

Ca pe vremea cruciatelor, cînd se adunau astfel mii de galbeni pentru lupta la Locurile Sfinte, să fie un trunchi de prinosuri la Putna, lîngă acel mormînt care ne va aduna acolo. Fiecare va lăsa în el ce poate și ce-l lasă inima pentru neamul său. Și cutare om foarte bogat s'ar gîndi la străbunii săi cari și-au făcut un nume veșnic înălțînd ziduri trainice de biserică sau mănăstire, și, mai făcînd o minune și făcătorul de minuni din mormîntul de la Putna, ar pune hîrtii de cite o mie de lei lîngă lețcaia țeranului sărac care înțelege și prețuiește ce e școala. Dacă va voi, acel binefăcător al Romînilor își va spune numele; dacă nu—va fi mai frumos.

Și se va pomeni atunci din veac în veac că poporul românesc, că bogații și boierii poporului românesc de la 1904 și-au iubit neamul și au știut să se închine prin fapta lui Ștefan-cel-Mare¹.

11 April 1904.

---

¹ Nu s'a făcut nimic. Nație vrednică!.... N. I. (1913).

„AUR“ DE CONSTANȚA HODOȘ.

Drama d-nei Constanța Hodoș, *Aur*, cuprinde, în cele patru acte ale ei, scene foarte puternice. În cel d'întăi vedem pe un zgîrcit ce moare cu gîndul la banii ascunși; pentru acești bani se zbuciumă și toată lumea în jurul lui; și vechea servitoare, Ana, care e sfătuită să fure, de bărbatul ei, cîrciumarul satului, și care trăiește numai pentru a înălța cît mai sus în școli și, decî, în societate pe fiul ei, Petru, și sora bolnavului, o trufașă văduvă, care se înbunează pe lingă el, chemată și iertată numai în ceasul din urmă, tot pentru banii din cutie. Ana fură; d-na Cozma, sora, se răpède pentru același scop și anunță prin ocări în fața fratelui ce s'a lăsat furat, descoperirea: el moare, trăsmit.—În al doilea, tablouri de dragoste curată alternează cu pregătiri întunecate, de conspirație. D-na Cozma stă la curte, tot nemîngiată pentru banii pierduți; Petru a putut ajunge student și e pentru moment acasă; D-na Cozma, care bănuiește pe Ana, are o frumoasă fată, Cornelia, pe care o iubește Petru: atunci d-na Cozma pune la cale o comedie de iubire,

menită să aducă descoperirea hoților de „aur“; actrița joacă superior: Petru-I e drag în adevăr.—În al treilea se face logodna. Petrecerea e întreruptă de vestea grozavă că tâlharii au intrat în sat, călăuziți de o slugă a mortului, care poate să fi găsit în mîna cui e aurul cel mult. — Al patrulea act cuprinde desnodămîntul: toți au mers la cîrciumar și-l chinuiesc: Ana-I înșeală dîndu-li aramă acoperită numai cu aur. Între cei ce năvălesc însă, e și Petru, care e străpuns de un glonț de pușcă. Cornelia moare lîngă dînsul. Vai de cele două triumfătoare pentru „aur“: Ana și d-na Cozma!

Sînt caractere (caracterul lui Petru și al Corneliei e că se iubesc), dialogurile sînt foarte naturale; limba e tot așa de frumoasă ca și în celelalte opere ale autoarei.

În total însă, ca dramă, lucrarea are unele slăbiciuni. Drama trebuie să desfășure o acțiune, care, cu sau fără voia noastră, să ne amestece și pe noi, să ne facă părtenitori ai uneia sau alteia din ființele care se luptă și, la urmă, să ne împace prin seninătatea, prin restabilirea de armonie a unei încheieri logice, drepte. Sau, în așa numitele *Schicksalstragödien*, cînd omul se luptă cu puterile mari, nevăzute ale lumii și e învins de ele, pe drept sau pe nedrept, înfrîngeră lui ne împacă totuși, de și simțim milă; ne împacă pentru că așa e *necesitatea* care nu se poate înlătura, ne împacă în același chip ca și gîndul la moartea noastră însăși.

Însă în „Aur“ nu putem avea simpatii răsperate pentru nimeni, afară de cei doi tineri, cari nu sînt

luptătorii, ci se află în afară de dramă oarecum. D-na Cozma are nevoie de „aur“, pentru a trăi în lux, mândrie și risipă; Ana nu poate șterge prin iubirea ei de mamă—care se arată numai în dorința de a da o carieră fiului iubit—sentimentul de răspingere pe care-l inspiră actul josnic al furtului, chiar de la un zgîrcit. Faptele rele mari, îndrăznețe, pentru scopuri foarte înalte, nu împiedecă iubirea noastră pentru acela care le-a săvîrșit, jertfindu-se oarecum pe sine, jertfind liniștea și norocul său; dar furtul nu poate ajunge tragic, nu poate sta la temelia unei încheștări de suflete, cum e drama. Pentru ca „aurul“ însuși să devie eroul, ca o manifestare a soartei, a necesității totdeauna biruitoare, ar trebui o altă întindere și alt ton în expunerea conflictului dramatic. Desnodămîntul, foarte energetic, nu împacă: amîndouă părțile luptătoare sînt lovite, și lovitura aceasta nu vine de la păcatul însuși, de la greșeală, de-a dreptul, logic, ci printr'o întîmplare.

Ceia ce nu împiedecă de loc că „Aur“ e cu adevărat o lucrare frumoasă și că pe scenă chiar ea poate mișca și zgudui,—dacă ar fi jucată cu toată tragerea de inimă, de actorii cari și-ar iubi rolurile.

PIERRE LOTI DESPRE PERSIA.

Bogata literatură francesă s'a mai îmbogățit cu o frumoasă carte: *Vers Ispahan* („Către Ispahan“) a lui Pierre Loti.

Între scriitorii pe cari-i are Franța astăzi, cei mai mulți caută să povestească într'un stil nou, rar, foarte complicat, casuri de dragoste cum nu se întîlnesc în toate zilele. Rafinări de simțire amoroasă și rafinări de stil, acestea sînt caracterele operelor lor: versuri lirice, nuvele și mai ales romane. Nimeni n'are curagiul de a spune simplu lucruri simple, așa cum face, de pildă, chiar în bătrîneța sa stăpînită de ideale puțin cam ciudate, marele Tolstoi din Rusia.

Loti nu e un povestitor. Dacă ai zice că e un scriitor de călătorii, nu l-ai defini mai bine. Subiectele scrierilor sale sînt în adevăr drumuri în lungul și în largul lumii, pe care le-a străbătut mai mult decît orice scriitor. Dar Loti nu caută atîta să spuie ce a văzut, ce este pe unde a fost — chiar dacă nici n'a văzut bine acele lucruri —, ci el caută a mărturisi ce a simțit el trecînd și stînd în locuri foarte depărtate,

neobișnuite și, după felul nostru de a judeca, sălbatece, pe care le caută înaintea oricărui oraș modern. Simțirile sale sînt foarte delicate și fine și, ca să le exprime, el și-a creat o limbă de o musicalitate rară, în care la fiecă pagină culegî versuri întregi, mirositoare ca o floare rară. Va fi fiind în acest stil pregătire, vor fi fost intenții inițiale urmărite cu multă stăruință, autorul va fi avînd, cu lungă sa activitate literară, o mare știință a efectului. Dar, oricum, întipărirea ce se desface din paginile sale e simplă, liniștită, curată și bună.

Persia de astăzi e pătrunsă numai în parte de civilizația europeană, pe care Loti o urăște, fiindcă e prea mult aceiași pretutindeni, fiindcă ea nu vedește popoare și nu mai poartă, în amănuntele ei, nici pecetea individualităților. În Nord, pînă la Teheran, în partea cu climă aproape europeană, binecuvîntată de ploii și de vegetația pe care o trezesc ploile, sînt drumuri făcute și păzite de Ruși, case de cărămidă, călători în trăsuri. Capitala are un palat european, și de la Nasr-eddin, Șahul ucis mai dăunăzi, Suveranii Persiei poartă hainele noastre și cetesc cărțile franțuzești care apar zi de zi. Ca și Nasr-eddin, fiul acestuia, Muzafer-eddin, care domnește astăzi, petrece luni întregi de zile în Europa, pe care o sperie prin enormele și limpezile pietre scumpe ce-î acopăr uniforma. Prințul moștenitor crește și el în asemenea apucături.

În Sud, însă, de-asupra platourilor înalte, e altă viață. Pe drumuri de stînci ce se ridică aproape drepte în văzduhul de foc, oaze se răsfață în mijlocul copacilor din țerile calde, în mijlocul cîmpiilor de grîne și

de maci albi. Cele mai multe dintre aceste oaze nu cuprind decît sate sau tîrgușoare cu casele de vergi și lut. În cîteva, la Șiraz, la Cum, la Ispahan, dintre aceleași case, care sînt acum în număr mare, despărțite prin grădinî minunate și legate prin strade acoperite, care duhlesc a moarte și ciumă, se îndreaptă spre cer cupolele de smalt albastru, galben, verde, și minaretele moscheilor bătrîne. Ruine, care vorbesc de un trecut foarte îndepărtat, se prefac în pulbere în cîte un colț de pustiū, unde aū stat Împărați ai Răsăritului, în timpurile de egemonie universală a Asiei.

Acestui Sud persan, de flori, moschei și ruine, îi e închinată mai ales cartea lui Loti. De mîna cu acest poet, ajungî a cunoaște una din țerile care trăiesc mai răzlețe în mișcarea puternică a lumii de astăzi.

C O R U R I .

Un scriitor frances, care fără îndoială că nu iubește pe Germani, a călătorit într'un rînd peste Rin, puțină vreme după acel război care e și astăzi durerea cea mare a Franciei. Oamenii i s'au părut bătărași ca trup și suflet—eu spun ce spune el—, și Francesul a fost cuprins de desgust la vederea unei cochetării în tren, între un om simplu și o femeie simplă, cari nu știa să tragă cu ochiul făcîndu-se că se uită pe fereastră și să strecoare complimente pîrînd că vorbesc despre cine știe ce lucruri depărtate. Apoi el a nemerit într'o ospătărie: oamenii îmbujorați la față, fum de lulele, *Krügele*-e de bere prea mari și prea des schimbate; iarăși dezgust din partea finului scriitor frances! Dar iată că de-odată unul dintre grosolanii aceia a lăsat halba din mîna, s'a uitat înaintea fără să caute a vedea pe cineva și a prins să cînte. Nu un cîntec de beție, un cîntec de petrecere, un cîntec de desfrîu, sau un cîntec de lume, sarbăd și trivial; Neamțul cînta musică veche clasică. Și nimeni n'a rîs de toana care apucase pe „betiv“, ci toți s'au ridicat de pe scaune

și aș cîntat, până și burtosul cîrciumar, până și chelnerița cu obraji înroșiți de pișcături, și din gîtlejurile spălate cu bere ale acestei gloate de oameni ordinarî se desfăcu puternică o înaltă și gravă armonie, care părea că preface pentru cîteva clipe berăria în biserică. În adevăr ceva dumnezeiesc trecuse prin acești oameni înfrățiți printr'o tainică împărtășenie cu idealul curat zburînd în sunete. Francesul fu mișcat și-și schimbă părerea: deci învingătorii aceștia n'aș numai puterea brută, ci și altceva.... Mai știi? poate... o superioritate sufletească!

La aceste note de călătorie mă gîndiam ascultînd un concert coral de copii în sala Ateneului din București.

În redingotă și cu mustăți era numai conducătorul profesorul de muzică I. Costescu: un Basarabean cu fața blindă și așa de bucuros de cîntecul just, cald, cuminte al elevilor lui! Încolo, erau băieței mici de tot, alții mai mari și cîțiva flăcăi: în uniforme de la trei școli pe care unii, *mai ales cei mici*, le purtau cu un vădit simț de mîndrie, ca o uniformă de război. Ei cîntau, fără dorința de a străluci—pe care o arătau unii din cei mari la declamațiile de poezii ce se amestecau în cîntece—, fără frica de profesorul care poate da note rele, fără plictiseala unei datorii neplăcute; cîntau frumos: drepti și senini, cu multă luare aminte. Auzim astfel bucăți de muzică străină, compuneri de ale conducătorului coral și de ale altor maiestri romîni, motive populare pe care le întovărășia une ori danțuri.

Era muzică, muzică bună și bine executată, după

hîrtiuțele de note ce se ținea în mînă. Dar mai era ceva: era îndeplinirea unei armonii a sufletelor nevinovate (decît doar de lecții neînvățate sau de flori rupte prin grădele sau de alte păcate mari), era conștiința folosului legăturii dintre oameni, era spontaneitatea unui avînt care se ivia de-odată, vădindu-se prin căldura cîntecului, prin puterea gestului, prin strîngerea mai aproape a rîndurilor. Acei copii înțelegeau,—până la cei mai mărunței, cari căscau mari ochii limpezi asupra cerului roșu și auriu al clădirii Ateneului,—că mersul înaintea al poporului, că înaintarea lumii se razimă pe buna orînduială, pe jertfirea de sine, pe unirea tuturoră pentru scopurile înalte ale vieții. Și privirile ce se opria asupra cîntăreților n'aveau numai luarea aminte cu care se urmărește cutare virtuozi galben-vînați, cu ochii ieșiți din cap, care-și scutură scripca și pletele: ele se făceau duioase, umede!

Și pe această cale a învățămîntului și răspîndirii muzicii educația nouă națională, care va schimba cu *desăvîrșire* acest popor, își face drum.

* * *

Odată oamenii mari asculta melodiile străine cîntate de maiestri străini, veniți pentru cîteva seri sau așezați chiar în țară. Interesul era slab; aceleași lucruri se puteau asculta mai bine în străinătate. Muzica populară nu putuse fi cunoscută așa de răpede, și îmbrățișată cu atîta căldură ca poezia poporului. Mulți nici nu-și dădeau samă de ce poate fi în această muzică.

Cît despre oamenii mici din școli, lor li se preda,

pe lângă desemnul în teorie și gimnastica în teorie,—musica în teorie. El învăța notele, semnele, terminii, dar nu învăța cîntecul. Cu atît mai puțin putea fi vorba de o clasă de musică instrumentală în liceele în care s'a stîns în zădar atîta putere din viața generației de astăzi. Maiestrul de musică—el se rușina de acest titlu, și ar fi voit mult mai bine să i se zică: profesor—nu era folositor și prin urmare ajungea desprețuit. Am cunoscut odată unul care era mai mult maiestru de ștregării.

Mișcarea cea bună a început din Romînia liberă. Un Ciprian Porumbescu, născut în Bucovina, a propovedit cu căldură iubirea muzicii naționale, înălțarea ei la gradul de artă. În școlile „de dincolo”, în Brașov, în Sibiu, supt influența săsescă, în locul rețetelor de teorie musicală, era de multă vreme *cultul muzicii*. Aici coruri, la care se înfrăția întru îndeplinirea frumuseții prin notele glasului omenesc, oamenii din toate clasele societății, se întemeiaseră de mult și răspîndia ca o licărire de ideal asupra valorilor cenușii ale traiului de toate zilele. Dincoace, nu era nimic, și serbările cele mai mari din anii șeptezeci și optzeci s'aun desfășurat fără consfințirea prin cea musică a cîntărilor, în care se vădesc sentimente și idei, care se întăresc, vădindu-se.

Gavril Musicescu, mort dăunăzi—un Basarabean— a introdus cel d'întăiu, în Iași, puternica manifestație a corurilor: el a cercetat musica populară, s'a pătruns de dînsa și a pregătit-o pentru corul care era menirea de căpetenie a vieții sale. Îmi aduc aminte cu cîtă mirare bucuroasă ascultarăm noi, cei mai mulți,

dintre studenții ieșeni de pe la 1890, aceste două revelații în sunete: doina smulgîndu-se dureroasă, frîntă de hohote de plîns, de pe vioara unui rar coleg sosit din Ardealul iubirii adînci pentru neam și speranțelor nemărgenite, și cîntecele de țară pe care le innălța cu glasul și cu inima un ucenic al lui Musicescu, alt coleg, din Moldova aceasta.

Acum elevii cîntă just, frumos și limpede oriunde maestrul de musică e un om nou; cîntă, alături de cîntecul lor, solidaritatea, legătura bună dintre oameni și, mai ales, fiindcă în cîntec e un ton deosebit și se amestecă vorbe într'o anume limbă, legătura sfîntă între cei de același neam. Concerte ca ale d-lui Chiriac se unesc cu concertele școlare ale d-lui Costescu, și lumea—nu lumea strîmbăturilor franțuzești, ci lumea serioasă—primește tot cu mai multă plăcere liturghia artistică a armoniei. Iar visite triumfale ca a cîntăreților D-lui G. Dima din Brașov dăunăzi, sînt semne de recunoaștere în drumul spre întemeierea adevăratei unități culturale românești.

2 Maiu 1904.

EXPOZIȚIA SOCIETĂȚII „FURNICA“ ȘI VEȘMÎNTUL ROMĂNESC.

Societatea pentru industria casnică „Furnica“ a organizat în April o expoziție pentru cunoașterea și vânzarea produselor de îmbrăcăminte ale țeranimei noastre care se află depuse în magazinele ei.

Două din salele Ateneului Român erau prinse de stofe și țesături de tot felul, cum Bucureștii nu mai avuseră prilejul să vadă la un loc. În sala cea mare din mijloc erau așezate în cerc îmbrăcămînți întregi, din fiecare Ținut al României și al întregului pămînt locuit de Romîni. Se vedea acolo cojocul cusut cu flori și sumanul cafeniū al Moldoveanului, lungă haină de postav cu cîrpeli roșii și albastre a Bucovineanului din părțile năpădite de Rutenime, scurteica și fota neagră, desăvîrșit de simple, care înfășoară așa de gingaș peste pinzeturile albe trupul puternic și mlădios al femeilor din părțile Sibiiului, cămășile suptiri, ales împodobite, și fotele roșii, albastre, scînteietoare de fluturi ale portului din Gorj, Argeș și Muscel, județele de mîndru meșteșug al cusăturilor; apoi lucrările mai

simple, mai întunecate ale părților sărace sau năpădite de străini, până la nădragii tărcăți cu fel de fel de sucituri și șerpuituri bătătoare la ochi ai țeranilor șesului, înfruntat de Bulgari.

În cealaltă odaie erau atîrnate scoarțele făcute după icoana cîmpilor în floare și în roadă, scoarțele care apropie cu gust și cu știință colorii pe care numai arta de a împodobi a ultimelor timpuri a îndrăznit să le înfrățească; apoi valuri de pînză, pachete de postavuri, bîsmăluțe, pungii, năframe.

Meșterele negustorese care au fost doamnele mari au răspîndit în toate părțile atîtea din aceste lucrări alese ale minilor dibace din sate. Expoziția s'a închis, și de acum înnainte va urma iarăși numai vînzarea în mic din prăvălia, puțin strălucitoare, de pe Calea Victoriei.

*

Dar din această scurtă vădire a uneia din fețele artei populare, răsare o îndoială și o întrebare. Toate aceste lucruri sînt frumoase, unele foarte frumoase; în aceste linii, în această potrivire de colorii se înfățișează sufletul românesc cel adevărat în silințele sale către un frumos care nu se învață în altă școală decît în largă școală a lui Dumnezeu supt tot cerul albastru și pe altă carte decît pajiștile, pădurile, livezile și ogoarele. Că, în loc de cine știe ce alcătuirii hîde ca la mai toți vecinii noștri, femeile romînce s'au priceput a lucra astfel, aceasta e o dovadă de originalitate is-teață, de născocire bogată, de talent și aristocrație de rasă.

Dar,—cit vor dăinui aceste frumuseți? Se vor înnoi

ele, an de an și veac de veac, să vor rămînea în museele unde se păstrează lucrurile ce nu mai trăiesc ori aș ieși din întrebuintare ?

În toată lumea este acum o luptă oarbă între deosebitele popoare care se întrec în producerea și răspîndirea bogățiilor. Din toate părțile tăbărăsc asupra noastră cu urite haine ieftene, care se fac fără să se întrebe gustul nimănuși, dar în așa chip, încît oricine să se poată mulțami la nevoie cu ele. Pînzături de mașină, postavuri de fabrică, cituri cu flori grosolane și cu flori fine, tulpane de toate colorile, covoare care țîn de azi pînă mine năvălesc pe toate granițele, tot mai multe, și tot mai ușoare de cumpărat. Lupta cu aceste roade vulgare ale muncii industriale, la care robesc milioane de oameni, e grea pentru industria casnică a țeranului nostru, care produce cinstit și original, dar încet și mult mai scump. Apoi brațele încep să aibă preț, cu cît înnaintează lucrul pămîntului: cînd se aduc într'una Bulgarî și Rutenî pentru a munci pe ogoarele boierilor și arendașilor, mai pot fi lăsate femeile casei în pacea senină a odăii de țesut ? Și mine industria va răscoli toate colțurile Romăniei, cerînd pe oricine pentru lucrul cel nou, care răsplătește bine. Și atuncî ce va face această artă strămoșească, această mîndrie a războiului și a acului ? Uitați-vă ce s'a ales din vechiul port în partea Moldovei de spre Prut, în multe părți ale Bucovinei. Haina bărbatului a scăzut pînă la cel mai simplu acoperiș al trupului; iar femeia poartă bariz de țîrg, polcuță și rochie de cit său de postav de țîrg.

Portul românesc nu poate fi păstrat la țară, chiar

în părțile de unde-l gonesc nevoile. Pentru nimic în lume nu se poate cere omului sărac să plătească mai mult sau să înlătore un prilej de a cîștiga mai bine: niciun sfat nu-l va îndupleca.

*

Dar din acest port, părăsit acolo de unde a pornit, s'ar putea face un semn de cinste, o emblemă națională.

Ce e dreptul, s'a încercat, supt înalte auspicii, adoptarea lui în baluri și petreceri. Pentru cîteva momente de modă se poate; dar la urmă curentul—dăunător gustului și artei — către unificarea hainelor de ceremonie, va învinge neapărat. Și trebuie să recunoaștem și aceia că, îmbrăcînd altîta și stringînd briul peste fote, doamnele noastre nu s'aū supus aceluiași îndemn căruia i se supun Ardelencele, Bucovinencele cînd se înfățișează astfel în petrecerile lor, și chiar în acelea la care ieau parte și străinii. Nu era vorba de o manifestare de mîndrie și de înfrățire națională. Se urmă numai un sfat pornit de sus, un exemplu căruia i se poate cineva împotrivi cu greu, și, pe urmă, era o fantasmă, un capriciu, niște drăgălașe toane care nu țin mai mult decît de obicei: o! e atît de interesant să poarte cineva borangic suptîre, salbe de galbeni vechi, aprinse postavuri de casă cu miș de fluturi scipitori! Tot așa de interesant ca și la cîteva luni de zile o mămăligă adusă la masă de lacheul cu mustățile rase! Tot așa de interesant ca și o excursie de plăcere în cîteva sate originale unde se trăiește cu multă muncă și se moare de prea multă muncă! Tot așa de interesant ca un cîntec românesc după o comedie franceză, ca două-trei vorbe de acasă în mijlocul fraselor

de salon străine! Însă e un fel de a batjocuri lucrurile mari: să le găsești prea „interesante“.

În oaste, veșmîntul țeranului, căciula și încălțămîntea țeranului și-aū avut locul pînă la războiū. Era foarte bine: în uniforma soldatului rus se vede pînă astăzi o înălțare a hainei țeranului; evzonul grec poartă și acum costumul popular. Dar pe urmă s'a introdus în infanterie o uniformă cît mai apropiată de a altor oștiri și a rămas numai cușma lui Mihai Viteazul, turtită stîngaciū într'o parte și cu pana, o pană de orice fel de zburătoare, înfiptă pe lature, — ca un semn de paradă în locul bonetei franțuzești de toate zilele.

Mai rămîne portul-emblemă în manifestații rare: astfel aud că doamne romînce se gîndesc a merge la Putna în vechile costume, care li-ar sta așa de bine.

*

Dar Statul hotărăște uniforme pentru atîtor și atîtor școli. Astăzi el impune școlărilor șăpci de hamali sau portari de otele și spențeri și pantaloni cu lampasuri. Fetele se îmbodolesc în haine de bone și pun pe cap berete de excursioniste. Nu li-ar sta oare mai bine — întreb cu toată naivitatea cea mai puțin potrivită cu luminosul veac al XX-lea — în haina pe care a purtat-o neam de neamul lor și care se potrivește și cu clima? În unele feluri de școli măcar și în unele părți s'ar putea încerca. Mai departe, cînd mergi prin sate și descoperi clădirea, mai mare sau mai mică, în care se învață carte, îți răsare înaintea de obiceiū un domn cu haina cam ieșită de soare sau o doamnă, o domnișoară cu o găteală de oraș ieftenă la preț și ieftenă

ca gust. Ici și colo se vede, și numai la învățătorii, un costum amestecat, destul de neplăcut. Oare n'ar fi mai potrivit ca luminătorii satelor să nu se deosebească prin purtarea hainei boierului, care nu deșteaptă totdeauna iubire și încredere, de ceilalți locuitori? Chiar când satul ar trece la haina nemțească, oare cui i se cuvine mai mult decît învățătorului să păstreze milenara uniformă de muncă și luptă a acestui popor?

Și, dacă ne simțim în adevăr un singur popor, cerșile, preșurile, ștergarele făcute frumos și bine de cinstite mîni țărănești, comandate și desfăcute, fie de „Furnica“, fie de alte societăți ca aceasta, ar trebui să-și aibă locul în orice casă românească,—pentru însușirile lor și, nu mai puțin, ca un semn de recunoaștere și de afirmare între noi și în fața străinilor și ca un îndemn tare și statornic dat muncii de la sate.

16 Maiu 1904.

„ZECE MAIU“.

„Zece Maiu“ e același, dar el se schimbă necontenit. Înfațișarea se repetă din an în an, dar înțelesul, însemnătatea serbării naționale tot crește. Și, în felul cum ea e privită, și în duioșia privirilor ce urmăresc puterea țerii ce se desfășură scinteietoare supt soarele de primăvară, și în respectul pentru persoana regală, și în căldura ce se aprinde în inimile tuturoră când steaguri trec după steaguri —, căldură ce nu se cheltuiește, după firea aleasă a Romînului, scump la vorbă, în zgomotoase strigăte de „Trăiască“ saū în „urale“ căzăcești,—în toate acestea se vedește o înaintare în cultura inimii, în purificarea sufletului, în simțul solidarității naționale. Această schimbare trebuie recunoscută și salutată ca unul din multele semne ale unui viitor mai bun.

*

De foarte departe, din trecutul de flori de April al copilăriei aud coruri naive și stingace care vestesc unui mare oraș năpădit de străini neatîrnarea Țerii. Copiii mici și mai mari străbat stradele și cîntă: e o

colindă nouă, nu la pragul vre-unui nou an, ci la pragul unei vremi nouă. În aceste cîntece se spune că ostașii României au învins și că ei și-au învrednicit pămîntul de a fi liber. Din cutare cerdac privește și ascultă, ușurat în nenorocirea lui, un rănit cu mîna legată sau sprijinit în cîrji: supt chipiul lui glorios, ochii aprinși de amintiri, scilpitorii de mîndrie spun și ei că da, cu adevărat România nu mai are stăpîn; cu siguranța aceasta a căzut el în ziua cea mare pe roșia pajiște a cîmpului de luptă. România a înviat, spun copiii, răspîndind în aierul de Maiu mireazma glasurilor lor dulci. Cu adevărat a înviat, răspunde cine poate și mai bine aceasta,—rănitul.

ncă ieri vremea bună și caldă, cînd în palate, în case și în căsuțe se sorbiau ziarele pline de știri răsunătoare și împodobite cu chipurile celor ce plătiseră cu viața soarta, norocoasă a luptelor. Ochi în cari mîndria scînteia printre lacrimi urmăriau ostașii cu opinci și căciulă, cari plecau, pîlcuri-pîlcuri, la drum lung și greu, cu fața adînc serioasă, întipărită de evlavia pe care o au credincioșii cari calcă pe lespezile pridvorului unei biserici. Mînile harnice făceau, ziua și seara, scamă albă, moale pentru trupurile tinere spîrcuite de săbii și străbătute de gloanțe. „Zece Maii“ fusese întâiu în toate inimile, și de aceia el era așa de bine primit cînd se desfășura sărăcăcios și nedepriș pe stradele prăfoase ale orașului cucerit de Evreime.

*

Peste cîți-va ani însă, iată alt „Zece Maii“. Popoarele, cu cultura încă nedesăvîrșită pot să aibă frumoase

avînturi în clipe mari, dar a prăznui după cuviință simbolele, a-și aminti cu recunoștință de jertfele, așa de adevărate și de dureroase, care s'au adus, a privi în viitor, prin conștiința luminătoare a prezentului,— această înaltă însușire o dă numai cultura îndeplinită în chip armonic și răspîndită asupra tuturor. Deci în curînd, „luptele politice“, adecă hărțuirile sâlbatece între cîteva miș de oameni lacomi de cinste, lacomi de putere și lacomi de bani, sforăiturile dramatice din Parlament, intrigile turco-grecești din culise, zbieretele de aramă ale ziarelor de scandal, de minciuni și ofense, frămîntările alegerilor au stăpînit luarea aminte a tuturor. Eroii nu mai erau cei ce întovărașiseră la asalt pe purtătorii steagului tricolor, nu, ci cutare gură-mare din Cameră sau cutare gură-spurcată din redacții. Serbarea națională trecuse în samsa oficialilor, cari aveau datoria să o facă și pe aceasta: ei se îmbrăcau în fracuri, puneau clacurile în cap, se înzorzonau cu decorațiile ce răsplătiau serviciul necunoscut. Regele era socotit că vine după program; înaintea lui treceau după program trupele. Mulțimea din mahalale se revărsa la centru și dădea lupte cu gardiștii, cari se îmbrînciau mitocănește cu mitocanii. Lumea aleasă: politicianii în opoziție, intelectualii (vărog!), spiritele fără prejudecăți (și fără materia cenușie în care, pe lîngă alte lucruri ale minții, se înrădăcinează prejudecățile), sfetnicii desinteresați ai publicului, toți radicalii, socialiștii, anarhiștii, înaintații, blasații și, într'un cuvînt, toți snobișii, toți *înfumurații*, toți puturoșii, toată leota de oameni mari neînțeleși,—stăteau de departe și zimbiau. „Ce guvern, ce oaste“: „de ce

nu s'ar lăsa biete la ființă chinuite în casarmă la plugul, la turma și la căruța lor“, suspinau visătorii,—snobi și ei până peste urechi! Iar alături cu Bulgarii rahagii, cari-și strigaau marfa cu acele cuvinte de „rahat cu apă rece“ care au inspirat pe atîția bărbați duhlii, vînzătorii de gazete răsîndiau foaia „Adevărul“, în număr încadrat cu negru și cuprinzînd articole și ilustrații care ar fi dus oriunde aiurea pe autorii lor—cu cea mai mare dreptate—la ștreang sau la pușcărie!

*

Alt „Zece Maii“ acum cîteva zile. Încă de la ceasul hotărit, toată lumea aproape e în tribune; biletele s'au împărțit rău, dar în îmbrăcăminte, în atitudine, se vede măsură și cuviință. Vorbește tare numai cîte un neobișnuit al serbării sau cîte un original: e destulă tăcere ca să se audă scrișcatul roatelor pe nisip. Între asistenți se văd oameni politici cari nu sînt la putere și cari nu se uită pentru aceasta chiorș la tribuna din față a oficialilor: ei înțeleg că „Zece Maii“ nu e pentru cutare miniștri sau pentru cutare partid, ci pentru tot ce am săvîrșit noi în silinți lungi de veacuri, pentru tot ceia ce am cîștigat, pentru tot ceia ce dorim și așteptăm.

Vin trăsurile diplomaților: tricornuri cu pene albe, fracuri bătute cu aur, șiruri de decorații, săbiuțe la coapse; în tribuna oficială încep presintări, conciliabule, șapte și gesturi. Departe, tunurile sună. Alt șirag de trăsuri; vin miniștrii, cu pieptul străbătut de cordoanele roșii. Un semnal; jandarmii mătură hotărit și

răpede lumea care a străbătut fără bilete. Supt soarele voios bulevardul rămîne liber.

Trăsura strălucitoare a Curții, cu vizitii în roșu, cu lacheii în aur, aduce familia regală. Tăcerea și atenția în public e desăvîrșită. Iată Regina, cu părul alb, cu zîmbetul alb, cu lungă haină albă; principesa Maria, care pare însăși zîna acestei luni a lui Maiu, de lumină, de albastru și de trandafir, principele Carol, grav-grav ca un militar și ca un moștenitor de Coroană ce știe că a îndeplinit vîrsta de zece ani, principesa Elisabeta, care nu cedează în demnitate fratelui ei, pe cînd mica principesă Maria, zburdalnică și veselă ca o păsăruică din acelea ce o privesc de pe statuia lui Ioan Heliade Rădulescu, amîna hotărît pentru mai tîrziu toate grijile reprezentației.

O mișcare. Regele a sosit. Stăpînind puternic frumosul cal arab, el se așează lîngă bronzul înnaintașului său Mihaï-Vodă. Chipiul cu surguciul alb stăpînește lîngă sumeața căciulă. O lumină pare că se aprinde în strașnicii ochi ai strămoșului de sus: ai zice că înțelege, că recunoaște și e mîndru; paloșul pare că zvîcnește în mîna încleștată.

Regele, avînd îndată lîngă el pe Principele Ferdinand, în haina-i de general al roșiorilor, primește defilarea.

În tactul energic al musicilor ce nu se văd, trec vînătorii grăbiți într'un filfiit de pene negre pe pălăriuțele rotunde, asprii, severii dorobanți în albastru-negru, cu căciula de oaie neagră; trec tunurile, obuzierele într'o zguduitură amenințătoare a metalului greoiu, pe cînd trîmbițele sună un marș legănat; trec roșiorii

de foc purtînd stegulețele în mînă, și sumbrii călărași în sunetul goarnelor vioaie. E un ceas și jumătate de cînd armele scînteie la soare, în revărsarea lor neconținută. Jandarmii călări trec în sclipirea de fulger a coifurilor, și închid defilarea.

În pasul, în fața celor ce se întorc acasă vezi ca o impresie religioasă; pare că vin de la biserică saă, mai bine, pare că acei ostași pe cari i-aă văzut, aă luptat și aă învins în numele Romăniei.

Și astfel serbarea națională se înnalță, se purifică, se îmbogățește an de an. Poate că mine chiar se va crede că însemnătatea ei a ajuns așa de covîrșitoare, încît zăgazul de oficialitate se va rupe cu totul, și într'o largă cîmpie deschisă Regele Romăniei își va chema poporul întreg pentru casa-î arăte cu mindrie și iubire oastea, care asigură și făgăduiește.

23 Maiă 1904.

DOUĂ RAPOARTE DE PREFECȚI.

De cîteva luni de zile a apărut la tipografia Carol Göbl, fără a se pune în librărie, cred, „darea de seamă prezentată Consiliului județean“ de d. Luca Ionescu, prefect de Tulcea. Cam în același timp, prefectul de Putna, d. N. N. Săveanu, a tipărit o broșură despre școlile din județul său.

D. Luca Ionescu e cunoscut ca un foarte bun administrator, energic în executarea măsurilor sale, și ca un om statornic căruia nu-i place a rătăci — ca atîtora — dintr'o funcție în alta, socotind cu dreptate că a strica rostul prin multe lucruri e mult mai puțin vrednic de un om de ispravă de cît a rămînea statornic în locul pe care-l cunoaște mai bine și pentru care simte mai mult interes. Raportul d-sale, care stă de mai mult timp la Tulcea și declară că n'are de gînd a-și desface vre-odată munca, în dregătorie sa fără dregătorie, de prefacerea în sens european, modern și românesc a acestui district-provincie, e bine scris, și nu cuprinde numai statistică, ci judecata măsurilor ce s'aū luat pînă acum, prețuirea situației de

astăzi, precum și sfaturii și planuri pentru viitor: e, în unele părți, un resumat istoric și un program, din care se întrevede de o potrivă un spirit luminat și patriotic, doritor de a lăsa în urma sa lucruri în-temeiate.

D. Săveanu a fost profesor de filosofie, a debutat bine în Cameră: în administrație a trecut târziu. Prefecții prea cărturarii nu sînt totdeauna cei mai buni; între altele și pentru aceea că pot vedea în această situație a lor un adăpost, o răsplată, care nu cere silinți nouă; ei își pot închipui — cea mai rea și mai făcătoare de rău dintre iluzii — că ei ar fi făcuți pentru ceva mai bun decît pregătirea alegerilor și iscălirea actelor zilnice. Numai cît nu într'aceasta se încheie astăzi în România foarte rău administrată, silită a se preface cu totul și în această privință, în timpul cel mai scurt, rostul unui cîrmuitor de județ. Nu există o activitate prea mare, o inteligență prea vie și prea originală pentru ca să nu găsească în aceste frumoase Ținuturi, așa de părăsite și de maltratate până mai ieri, o sarcină vrednică de silințele cele mai încordate. Satele, care sînt ca acelea de pe vremea lui Alexandru-cel-Bun, trebuie să iea chip de sate ale unei țeri de civilizație, spre folosul nostru; drumurile vechi trebuie îmbunătățite, atîtea alte drumuri croite din nou; por-nirile păcătoase trebuie înfrîinate, cu orice jertfe și cu orice preț; cu cei ce storc țerănimea, cu aliații arendașilor hrăpitori trebuie umplute temnițele, după procese răsunătoare, care să învețe minte și pe alții; pentru pregătirea unei populații rurale luminate, unei Români

sătești liberate de prejudecăți, de temeri, de sfiala dobitocească a omului care a fost injurat prea mult, an de an și veac de veac, trebuie ridicată sus, deasupra căsuțelor albe și bogatelor livezi, cea de-a doua biserică: școala.

De școală se ocupă d. Săveanu în raportul său. Forma expunerii este simplă. Se înșiră una după alta comunele din județ, se arată populația, și bogăția fiecăreia, se înseamnă care era starea învățăturilor când prefectul fost profesor a început a propovedui oamenilor, cu vorbe bune și exemple potrivite, nevoia luminii, care schimbă sufletele, și prin ele — mai mult decât orice miluire oficială cu pământuri, decât orice pomană cu porumb din grânarele Statului, — viața întreagă: apoi se arată, în cuvinte care sînt adese ori înduioșate și înduioșătoare, cum staū astăzi școlile. Se vede cum cutare sat a cerut el să fie ajutat pentru a clădi, cum altul s'a supus îndemnului, cum un al treilea s'a luptat îndărătnic pentru a nu fi cele patru ziduri zădarnice și cum la urmă a fost adus și acesta la judecata cea bună (te gîndești, cetind, la frumoasa și binefăcătoarea nuvelă pe care dăunăzi d. V. Pop o tipăria în această revistă și care s'ar cuveni să-și afile locul în toate cărțile de cetire ce merg în sate). Din toate cele spuse se desface această încheiere mîndră, pentru care trebuie să mulțamească cei cari nu cred că fac parte pe un timp oarecare dintr'o alcătuire de Stat oarecare pe care aū datorია de a o jăfui pentru poftetele lor, încheierea că: Județul Putna are școli.

Avem astfel din două județe știri nouă, dintre care cele din Putna nu privesc decît școlile. Sint însă alte treizeci de județe despre viața cărora în anul 1903 nu s'a transmis nimic decît rapoarte confidentiale, făcute mai mult sau mai puțin pripit și ascunse pe multă vreme în Archiva Ministerului de Interne, și cifre de statistică, pe care cineva se poate răzima întru citva.

Atîta n'ajunge însă, de sigur, pentru ca să se lămu-rească acei cari peste cincizeci sau o sută de ani vor voi să studieze, nu ticăloase intrigî de cluburi, nu cle-vetirile nerușinate din ziare, nu mahalagisme culese în cafenele și tipărite în locurile de cinste ale foilor, nu jocul cu numirile, strămutările, înaintările, desti-tuirile și decorațiile, ci viața adevărată a acestui popor. Și, iarăși, atîta n'ajunge pentru ca și cercurile largi cărora regimul constituțional li dă puterea de a trimete re-presintanți în Corpurile Legiuitoare, ori ca deputații și senatorii din aceste corpuri, cari aū menirea de a hotări prin votul lor cele mai însemnate măsuri ce se vor aplica unui popor întreg, ca miniștrii cari conduc și supraveghează îndeplinirea legilor și trebuie să ție în samă totdeauna realitatea asupra căreia se va co-bori acea teorie, pentru ca toți acești oameni să-și dea samă în ce țară trăiesc și căror schimbări ea li este supusă.

Istoricul cultural al viitorului va putea scrie pagini hazlii, une ori dureros de hazlii, arătînd în ce chip s'a risipit în veacul al XX-lea averea poporului român de aceia tocmai cari aū avut mai puțină parte la greaua ei cîștigare. Un capitol va fi consacrat, neapărat,

„încurajării de publicații“. Și ce se va mai ride de atâtea neghiobiți pentru care s'a întrebuițat paraua noastră a tuturor!

Dacă s'ar lăsa lichelele, exploatatorii și fanfaronii să-și facă singuri, cu banii lor, sau cu banii cerșiți de la particulari, reclama! Și cu acele sume să se tipărească pe fiecare an un impunător volum pentru fiecare județ, în care prefectul său, în numele lui, un om destoinic, să arăte ce a văzut și făcut în cursul anului, căci e pus acolo ca să vadă și ca să facă. Ce minunată bibliotecă de informații ar putea rezulta astfel, și cât de lesne ar goni ea închipuirile sentimentale, anarhiste sau înveninate pe care ziarele le răspîndesc ca stare adevărată a țerii!

E o hotărîre pe care nădăjduiesc s'o văd și eu cîndva îndeplinită.

30 Maiu 1904.

SCRIITORI MACEDONENI.

Ca orice lucru clădit fără a se scormoni adînc pămîntul prin cercetări, fără a se cunoaște puterea de rezistență a basei și natura împrejurărilor, învățămîntul românesc în Macedonia a rezultat șubred și nepotrivit cu intențiile bune, cu cheltuielile însemnate și cu speranțele mari. Conducerea și supravegherea lui de departe nu i-a adus fără îndoială un tolos însemnat. Jertfirea dictatorului local și înlăturarea ideii unui nou dictator ca acela a fost hotărîri nenorocite.

Școala noastră de acolo nu-și atinge încă pe deplin scopul național, care e de a pregăti copiii pentru o viață în sensul poporului nostru și, în același timp, de a lumina până departe conștiințele întunecate sau umbrite, prin razele limpezi și calde ce pornesc de la dînsa. Din acest amvon s'a predicat prea puțin și s'au ciștigat prea puțin credincioși, de pe această cetate n'a filfiit destul de mîndru steagul. Și poate că defectul cel mare a fost, nu lipsa de convingere, ori lipsa de rîvnă și de pricepere a profesorilor — de și pe alocurea a fost și aceasta, ci caracterul artificial,

de lux și de trufie, al școlii, în care bicicletele d-lui Tache Ionescu ar fi fost tocmai ce trebuia să fie ca să încunune o măreață operă. Căci școala nu chiamă niciodată mulțimea prin strălucirea idealului la care îndreaptă, — idealul nu strălucește decît pentru ochii pregătiți să-l vadă, precum minunile nu se împlinesc decît pentru acei ce le așteaptă; — școala ispitește prin folosul practic ce iese din ea, prin ajutorul pe care-l dă pentru a înfrînge nevoile vieții; celelalte, lucrurile, mari, se cîștigă pe alătura. Însă, precum se știe — dar nu în destul — școala românească din Macedonia n'a răspuns nevoilor de acolo: ea n'a pregătit pentru negoț, n'a pregătit pentru meșteșug, n'a pregătit pentru întreprindere, mai ales aici la noi, pe fiii unor oameni muncitori și ageri. Înfrîurită de luptele naționale învîrsunate, ea n'a dat cunoștința limbilor folositoare omului practic. Răzimată pe credința că orice element românesc trebuie să fie ca acela de la București, ea a jertfit fără milă, de la începutul învățaturii de carte, acel dialect macedonean, așa de deosebit de graiul nostru și pe care noi nu-l înțelegem, dar care deșteaptă atîtea amintiri duioase la aceia cari l-au vorbit din neam în neam, cari l-au scris cu dragoste atunci cînd nu știaū alte litere decît cele grecești, cari s'au deosebit într'acest semn de popoarele încunjurătoare, ce rîdeaū, pentru această limbă, de „Vlah“, de „Vlahul șchiop“.

De și e cam tîrziu într'o epocă de crîșă, cînd fiecare clipă își are prețul, unele din aceste greșeli se vor îndrepta poate. Arominii vor avea poate școala primară aromînească, oamenii practici vor putea trimete copiii lor la o școală practică. Și atunci binele, acel puțin

bine la care ne putem aștepta, se va face în acelea din satele și orașele macedonene unde se vorbește o limbă romanică.

Dar aici vrea să ating un alt element din această nouă și interesantă problemă a culturii românești: legătura pe care o au și pot să aibă Românii macedonenii cu literatura noastră, care trebuie să fie floarea ultimă a vieții noastre întregi și testamentul pe care o generație îl lasă altei generații.

*

Un exemplu:

Reții diu Alpi sînt o mîna de oameni; ei stau sus pe munte, au cîteva sate și un orașel. Bogăția li lipsește, și un viitor național nu se deschide înaintea ochilor lor. De-o parte îi strîng Nemții, de alta, Italienii: oamenii din popor amestecă neconținut cuvintele străbunilor cu vorbe luate de la vecinii din Nord și de la cei din Sud, și ei nu pot deosebi ce e moștenit și ce au împrumutat, ci socot adese ori că spun nemțește ceea ce au exprimat în străvechea lor, reto-romană. Nimeni nu-i sprijine, nimeni nu se gîndește la dînsii în orice fel de combinație politică: n'au niciun centru administrativ sau religios în jurul căruia să se adune, în numele căruia să se recunoască.

Totuși, există o literatură reto-romană, care vine din evul mediu depărtat și se îmbogățește în fiecare an cu cîte ceva. Filologii privesc cu cel mai mare interes aceste ultime flori ce țînesc dintr'o sevă ce tot scade, pe un biet arbore închiruit de bătrîneță, într'un unghi de stîncă. Dar nu numai filologii se

bucură de această înflorire săracă, ci atîția oameni de țară, atîția oameni de oraș chiar, unii mari funcționari ai Elveției, cari-și zic cu ochii în lacrimi: uite așa a vorbit mama și tata și lungul șir al înaintașilor morți!

„Dialectul macedonean“ nu e o limbă rece, grosolană pietroasă: în el se zbate o viață țerănească, o milenară viață de ciobani, în care s'a prins poezia sălbatecă a munților goi, căldura văilor verzi. Și ce s'a scris într'însul? *Ceva, pentru noi, aceștia de aici*. Cîteva versuri, ca să recomande, prin această ofrandă curioasă, pe cutare tînar de loc din Macedonia, care se înfățișa tîrînd după dînsul o prefață iscălită cu un nume cunoscut. Dar cît de colo se vede că aceste versuri eminescane, franțuzite, imitate și contrafăcute nu sînt pentru aceia, cari, dincolo, în depărtarea Ținuturilor muntoase ale peninsulei de peste Dunăre, ar aștepta cu atîta dor un cîntec cîntat pentru ei, o poveste spusă pe înțelesul lor, de cărturarîi ieșiți dintre dînșii. Cutare exercițiu prin ziare care apar în București nu prinde și nu răsbate. Ar trebui cărticele simple, multe, ieftene, care să poată fi în mîna tuturor. Și acelea nu sînt încă.

*

Dar, pe lîngă această literatură, Romînii macedonenî cari au trecut prin școlile noastre superioare și s'au folosit de dînsese, ni mai datoresc ceva, pe care cel mai aleși dintre dînșii au început să-l plătească (și, pe lîngă dînșii, alții, cari sînt mai puțin aleși, și nici chiar chemați).

Ei știu limba românească de aici întocmai ca și

noi. Dar capitalul lor de amintiri, de icoane din natură, de scene din viața socială, dar timbrul sentimentelor lor sînt totuși altele, fiindcă același soare a luminat pentru dinșii alt pămînt. Și ce plină de interes e această viață pe care o cunosc ei: o viață de sat neschilodită de cultura modernă; arhaică și primitivă, bogată în simțiri foarte curate și în hotărîri foarte puternice, și, în același timp cu viața *aromîncască*, ei aū la îndemîna viața atîtor vecini, cari nu sînt numai vecini, ci sînt zilnic și pretutindenți amestecați în viața lor: Slavul hursuz și crunt, Albanesul cavaler, Turcul patriarcal de la țară, Turcul putred de la orașe, Grecul viclean și fanfaron, care se coboară din Tersit și-și aduce aminte de Achile.

Într'unul din prea multele ziare macedonene care iese la București, arătînd, nu atîta un mare entusiasm, cît o mare neînțelegere între sine, vedeam de o bucată de vreme un foileton de d. Nuși Tulliu, care a scris și cîteva poezii. Foiletoanele nu le cetesc, și mai ales cînd aū urmare: e un vechi defect de care nu pot să scap. Odată am cetit un fragment din romanul d-lui Tulliu; era o zugrăvire de mic oraș macedonean, zugrăvirea unui han, unei cafenele unde niște ofițeri turci spuneau lucruri interesante; era bine și instructiv. Mi-a părut rău că această povestire va rămînea îngropată în foiletonul ei.

Cu o adevărată uimire bucuroasă am primit acum cîteva luni, de la un fost elev al mieu, care iscălia cu un pseudonim pe care l-am prefăcut în „N. Macedoneanu“, o schiță din lumea macedoneană, pe care mi-o trimetea pentru „Sămănătorul“. De la acel care

se vădia acum ca scriitor de talent, îmi rămânea a-mintirea unui băiețaș mărunț și sfios, care putea ceta pe Bizantinii în original și avea o mare admirație pentru stradele curate ale Bucureștilor. Acum însă aveam înaintea mea pe un povestitor de tot hazul și de tot interesul tragic în același timp: limba de aici o mlădia ca și bunii scriitorii din România, și spunea simplu, glumeț, vioi și foarte iute o mulțime de lucruri cu desăvârșire nouă. Schițe de ale lui au apărut pe urmă—căci, nu știu de ce, nouă nu ni-a mai trimes—prin alte reviste, prin ziare macedonene, prin ziare politice de aici. Fiecare Duminecă îmi aduce *Romînul de la Pind*, din care cetesc exclusiv foiletonul — fără urmare, și ca o excepție —, foiletonul finului mieu (căci eu l-am botezat literar). Nu cred să se găsească în altă literatură cu atîta humor viața de cafenea politică grecească: șiretenia proastă, megalomania naivă a acestor împărțitori ai Balcanilor sînt magistral reproduse. Culegerea acestor bucăți într'un volum ar impune încă un nume de scriitor literarilor noastre tinere.

*

Ivirea unei literaturii populare în dialect, publicarea în limba de aici a unor astfel de schițe macedonene, apariția unor lucrări științifice de folklore și etnografie ca ale d-lui Pericle Papahagi — și ce cîmp imens e deschis cercetărilor de grai, cîntec și datină! — ar dovedi că din acest punct de vedere a rezultat ceva din silințele culturale ce le-am făcut, noi cei de aici, pentru Macedonia.

6 Iunie 1904.

ARTA LUI ȘTEFAN-CEL-MARE.

De cîte ori n'ai auzit, cetitorule, nu de la un călător american sau frances, căruia nu i se poate cere prea mult, ci de la oameni serioși, de la oameni cu însemnătate, cari s'au născut și trăiesc în România, cari sînt sau se chiamă că sînt Romîni, acest mare adevăr, așa de potrivit pentru ca piepții cămășilor scrobite să se umfle, decorațiile să țacănească mișcate, iar cozile fracurilor să filfiie cu avînt: „România a făcut progrese uimitoare în ultimii ani, ea s'a ridicat la înălțimea unui Stat civilizat, etc., etc. Pe cînd înnainte, etc., etc. (aici se grămădesc epitete sumbre, care fac pe ascultători să binecuvinteze Pronia cerească pentru că i-a scutit de a trăi pe niște timpuri ca acelea). De cîte ori, cetitorule, n'ai fost cuprins de o sfîntă mîndrie, judecînd cît de ticălos, cît de nemernic, cît de nedestoinic, cît de umilit și păcătoșit era neamul tău până ieri sau alaltăieri și ce nație model s'a înălțat, nouă-nouță, cu ochi de foc și aripi de oțel, de pe rugul unde arsesse pe dreptate tot trecutul rușinos? S'ar putea crede însă că unui popor nu-i ajunge

amintirea unei generații omenești, sau a două generații, pentru a-și putea da samă de însușirile lui, pentru a-și putea descoperi scopul firesc al tuturor silinților ce le-ar face și pentru a căpăta încrederea neapărată că e în stare să-l atingă. Cum, adecă, înaintea de oarecare date mari ale veacului al XIX-lea noi n'am fost nimic, n'am dovedit nimic, n'am săvârșit nimic?

Ți se va răspunde atunci de panegiristul a două generații cel mult, și iarăși camășile scrobite se vor umfla, decorațiile vor țâcăni și iarăși cozile fracurilor vor filfii în vînt: „Ba da, înaintea de a fi modelul Balcănilor“ — nu întrebunțez formula „Belgia Orientalului“ din cauza întrebunțării condamnabile pe care i-o dă o anumită presă —, „înaintea de a fi copilul veșnic cuminte, Guguță celsilitor și modest al mamei Evropa, am fost „bulevardul creștinătății“. Da, în de-părtatul veac al XIV-lea am avut pe Mircea cel Bătrîn care a ținut cel d'întăiu o oaste permanentă, în al XVI-lea pe Mihaï Viteazul. Apoi“ — va adăugi el mai domol — „aș mai fost Matei Basarab și Vasile Lupu, cari aș introdus limba românească în Biserică, în locul slavonei; am avut pe Brîncoveanu care a murit pentru legea creștină. — Și... — Cum, nu e destul?“.

Nu, nu e, dragă domnule.

Întăiu pentru că Mircea n'a ținut oaste permanentă, pentru că Matei Basarab și Vasile Lupu aș sprijinit din răsputeri limba slavonă în Stat și în Biserică, pentru că moartea lui Brîncoveanu o cunoști după legenda poporului. Mihaï a fost un strălucit viteaz, iar în Ștefan, neamul nostru a avut pe Carol-cel-Mare al

său. E foarte drept. De aici nu urmează însă alt ceva decît o mare, adevărată, adîncă datorie de recunoștință față de acești fruntași ai tuturor vremilor prin care am trecut. Mîndria *pentru noi* nu urmează însă din însușirile lor. Ca să fim mîndri trebuie alt ceva: trebuie cunoștința că de la un capăt al trecutului la altul, de la Mircea-Vodă pînă la Regele Carol, noi am avut o putere sufletească roditoare, că am produs, am primit cu bucurie, am păstrat și dus înnainte o cultură. Înțelegeți bine: o cultură *a noastră* și o cultură neîntreruptă, luminînd învingătoare prin rîndurile, menite peirii, ale oamenilor.

Și această cultură am avut-o, pînă ce ieri, în rîvna de prefacere, am pus-o, ca pe o haină prea mult purtată, pe rugul purificator al prefacerilor.

De aceasta trebuie să ni pară însă rău, să dregem întru cîtva prin căința noastră de azi greșala—fie și greșeală generoasă!—de ieri. Astăzi, cînd privighem la mormîntul lui Ștefan-cel-Mare, cînd amintirea noastră recunoscătoare îngenunche pe piatra de marmură a mormîntului de la Putna, să ne gîndim, pentru a fi mîndri, și la cultura care a împodobit acel veac puternic și fericit.

* * *

În Balcani se făcuse pacea supunerii față de Turci. Nu numai că oștile creștine nu mai mergeau supt steagurile lor, nu numai că Scaunele stăpînitorilor încoronăți erau goale,—dar viața culturală fusese înteruptă aproape cu totul. Nu se mai scriau cărți, nu se mai clădiau biserici: și acesta din urmă era adevăratul semn al morții. Ardealul, zguduit adesea de răscoale,

trăia, putem zice, numai prin harnicul negoț și meșteșug al Sașilor. Partea din Regatul polon care se afla lângă granițele noastre n'avea grijă mai înalte decît a banului și în cetățile Craiului se străduiau să cîștige, nu Poloni adevărați, ci Germani, Armeni și Evrei.

Atunci Ștefan-cel-Mare, ca multămită și ca pomenire a biruințelor sale, și-a înălțat mănăstirile, și o puternică lumină a pornit din ele asupra țerii întregi.

Căci o mănăstire, din acel timp și de supt acest Domn nu e numai un lăcaș pentru călugări și nu înfățișează numai un gînd de închinare. Clădirea de cărămidă și de piatră e o îndeplinire a Frumuseții: frumoase sînt icoanele de pe părete, acele multe icoane care îmbrăcău, ca un minunat covor, și pe din afară biserica; frumoase sînt săpăturile, ciubucele împleticite de-asupra ușilor lăsate joase în păreții groși pentru ca închinătorii să pătrundă cu frunțile plecate și sufletul smerit; frumoase sînt roatele de smalt galbene, verzi, cu dobitoace fantastice din zodi și povești, care se înșiră, cu diadema pe frunte, supt streșina ocrotitoare, șindilită cu șindilă mărunță și deasă, ca o platoșă, ca o zale de ostaș; frumoase sînt steagurile de biruință dăruite pentru cinstirea pașnică a sîntului ce are hramul, frumoase odăjdiile din vechi stoffe scumpe, ales cusute cu fire de aur; frumoase, crucile săpate; frumoase, potirele, vasele sfinte, legăturile moaștelor, frumoasele clopote greoaie, din arama cărora se desfac măiestrite slove chirilice. Frumuseța ca și sfințenia stăpînește biserica întregă, și casele de locuință, și zidurile împrejmuitoare, și turnurile de pază. De jur împrejur rîde un colț frumos de țară, ales de ochi

domnești cari înțelegeau frumuseța. Și călugărul meșter, iscusitul „tahigraf“ și caligraf, rob de nevoia lucrurilor frumoase care se desface din tot ce se vede, se supune unei chemări mai înalte și, întingind pana în aur, în albastru, în roș, în cerneala cernită, scrie—*zugrăvește*—pe „vâlul“ trainic al pergamentului luciu, în fața căruia, dulce la pipăit, pare că mai trăiește mlădierea și strălucirea vieții, slove frumoase. Unele din ele spun numai veșnicul Cuvânt al lui Dumnezeu: altele, mai puține, se unesc între ele pentru a vorbi despre biruințele ctitorului, în frase slavone scurte, dar, și ele, frumoase.

La pomnirea din 2 Iulie 1904 a lui Ștefan-cel-Mare, unii vin cu cărțile lor, cele mai multe nespuse de rele, o adevărată profanație — dar cine ar putea să spuie cu izbîndă un

Odi profanum vulgus et arceo?

—, alții cu munca lor organizatoare, atîția cu dorința de a se vorbi de dinșii (represintație de vanitate, dată cu „binevoitorul concurs“ al lui Ștefan-cel-Mare). Un arhitect de loc din Bucovina, d. Vladimir Mironescu, a voit să aducă, din parte-I, un volum de acvarele cuprinzînd toată moștenirea artistică ce ni-a rămas de la Ștefan-cel-Mare.

Pentru aceasta a străbătut toată țara și a cules în întregime munca pentru frumuseța a Romînilor din vremea lui Ștefan: acvarelele sale sînt vrednice de originalele după care au fost zugrăvite. Albumul e aproape gata, și în el se cuprinde, pentru noi și pentru străinătate, o mare revelație de veche artă românească.

Veți zice: unde e albumul? Și un cetitor la o sută va dori să-l cumpere.

Cetitor rar—unul la o sută—, albumul e la d. Mironescu. Cel ce l-aș îndemnat să-l facă, nu-l pot tipări. Și d. Mironescu, care e om sărac, nu-l poate tipări, și editorii noștri, săraci sau bogați—ba unul cit de bogați!—, nu-l pot tipări. Și nici publicul nu-l poate tipări, fiindcă banii îi sînt de nevoie pentru trăsuri și rochi și drumuri în străinătate, pentru moftul obraznic și fudulia stearpă. Trebuie 40.000 de lei, și n'are cine-I da.

Deci albumul nu se va face, ci va rămînea în cartoanele d-lui Mironescu. Precum nu se va face nici școala lui Ștefan-cel-Mare, care va rămînea în trei pagini ale „Sămănătorului“ și în mențiunea de contabilitate că Ministeriul de Instrucție mi-a înaintat pentru dînsa un mandat de 500 de lei, pe care nu-l voiș în casa—căci o școală nu se face cu 500 de lei—, ci-l voiș restitui Ministeriului, care a rămas izolat în bunăvoința lui.

Ah! Doamne, cît entuziasm zace în oamenii cu carte și cu stare al poporului românesc! Entuziasm mare, și cald, și guraliv, și bătaios.... *Și iefsten!*

20 Iunie 1904.

POLITICA NAȚIONALISTĂ NEGATIVĂ ȘI CULTURA POSITIVĂ.

Noul Ministru de Instrucție din Ungaria, fost secretariu mulți ani de zile al predecesorului său, și îndatorit acum să fie mai zelos decât acesta, a presintat un proiect de lege școlar, care interesează pe Români de supt Coroana ungurească într'aceia că obligă și mai mult la învățarea limbii maghiare în școlile confesionale, deci și în școlile românești pe care le țin cele două Mitropolii.

Opinia publică maghiară a primit cu mulțămire acest proiect, și alegătorii vor avea de acum în vedere ca pe un bun patriot și naționalist pe d. Berzeviczy. Naționalitățile au protestat împotriva unei măsurii îndreptate împotriva lor. Români și-au arătat limpede părerea, și-au hotărât lămurit situația și scopurile. Clerul lor înalt a stat în fruntea credincioșilor și a vorbit răspicat în ocazii oficiale sau solemne.—Mitropolitii și unii episcopi înfățișându-se ca purtătorii de steag ai neamului: anumite din cuvintele lor, înfășurate în toată reserva cuminte care se potrivește cu vred-

nicia lor arhierescă, vor rămînea înscrise în analele luptei Romînilor pentru păstrarea limbii și deci a sufletului lor. Și presa de dincolo a scris călduros în această nouă clipă de crîșă. Articolele ei în această privință s'aŭ reprodus aice,—cel mai competent chip în care ziariștii bucureștenî se pot ocupa de afacerile ardelene.

Cum s'ar zice, fiecare și-a făcut datoria. D. Berzeviczy, ministrul cuceritor, și-o va face pe a lui, și tot astfel și majoritatea patriotică a Camerei: legea se va vota. Ea se va coborî apoi din teorie în practică. Folosul ce va putea aduce, se va vedea atuncî.

Folos va fi totuși pentru cauza maghiarisării, și el va crește probabil în fiecare an,—ceia ce trebuie să se spună, orîcît de dureros ar fi pentru noi. Dar cei ce vor vedea crescînd numărul tinerilor ce-și părăsesc neamul, fătîș sau sfios, cei ce vor număra tot mai mulți ispitiți și înpăimîntați, cei ce vor socoti astfel pagubele de oameni și de inteligență ale poporului lor, să nu învinuiască pe d. Berzeviczy, ministrul de Instrucție al Ungariei, nici pe atîția alți Berzeviczy, cari vor veni după acesta, cu legi tot mai grele, care toate vor fi bine primite de opinia publică maghiară, votate de majoritatea Camerei din Budapesta, și aplicate, în oarecare măsură, spre paguba noastră. Acest ministru, acest public și această majoritate își fac datoria lor, precum își fac datoria lor Prusienii cari desnaționalizează în Posen, Rușii cari calcă în picioare Finlanda, cari țin ștreangul în jurul gîtului sîngerat al Poloniei; ei își fac datoria lor precum și-o fac ostașii albi și ostașii galbeni, cari se împroască din tunuri, cari se pătrund

cu gloanțele, se taie cu săbiile, se ard și se înneacă departe pe câmpiile de orez al Manciuriei, și pe coasta de stînci a Marelui Ocean, Oceanul... Pacific. Dacă su-primătorilor de națiunii prin legi și prin poliție li se poate zice tirani, călcători de drepturi, dușmani ai libertății date de Dumnezeu, așa se poate zice ucigători de oameni celor ce se luptă cu arma în mînă. Nu e mai mare riscul la care se expune luptătorul într'un fel decît în cellalt; cei ale căror legi, a căror poliție nu vor învinge, vor pierde locul în folosul al-tora, și aceia li vor aplica la rîndul lor atîtea legi și regulamente de poliție, încît își vor mușca mînile de umilință și de părere de rău.

Deci ură, și vorbe înviersunate, și tînguirii duioase, și apeluri la opinia publică a lumii nu se încap: poporul cel mai vestit ca apărător al dreptului și libertății, Englesii, au dus pînă la capăt în Africa-de-sud acea operă patriotică, și civilisatoare, care din alt punct de vedere e o mare crimă, și Irlandesul poate mărturisi despre soarta unui popor supus în creștinul Regat al Marelui-Britanii și Irlandei, așa de mîndru de civilizația sa, de constituția sa, de libertatea sa.

Nu, popoarele nu se luptă așa: ele nu cer dreptatea, ci o impun; ele nu se plîng adversarului, ci-l împiedecă de a înainta.

*

Un Stat își are oastea, în care se exprimă cea mai înaltă, mai grea, și mai sfîntă jertfă a locuitorilor lui. El își cere dreptatea cînd își desfășură steagul înna-intea rîndurilor ce înfruntă moartea, arătîndu-și vred-nicia, dovedindu-și puterea,

Altfel e însă cu o parte dintr'un popor care trăiește supt o stăpînire străină. Odată și aici era mijlocul innarmat al răscoalei: acum aceasta nu se mai poate întrebuița decît în vre-o Macedonie rău stăpînită și slab apărată, și, dacă se întrebuițează și acolo, nu se are în vedere o biruință, imposibilă, ci intervenția europeană împotriva unei vechi împărății mai mult decît pe jumătate năruite, se are în vedere crearea de drepturi la un tratat de prefacere și împărțire, dictat de diplomații Paterilor celor Mari.

Rămîne însă minunata armă a culturii. Dar ea trebuie ținută totdeauna strălucitoare, căci trîndavul care lasă rugina s'o necinstească nu mai poate tăia cu dînsa, apărîndu-și viața.

Se va zice din Ardeal: prin această cultură doar ne-am păstrat, și astăzi legile nouă lovesc tocmai în cultura noastră apărătoare și ne mină sau spre peirea înceată sau spre cine știe ce faptă desnădăjduită—la capătul căreia sint nouăzeci de sorți la sută să găsești peirea violentă.

Nu e așa. Ceia ce ne-a apărat, în Ardeal și Ungaria, ca și în Băsarabia, în Bucovina e alt ceva: *inerția omului fără cultură*, carapacea barbariei relative. Dar aceasta se suptiază zi de zi, și rămîne trupul moale, slab, care nu se poate apăra, căci îi lipsește cheres-teaua oșoasă a culturii adevărate, răspîdite și iubite de toți.

Cultura vine din școli, e drept. Dar nu numai din școli. Irlandesii învață carte englesă, Polonii carte rusească. Cine ar zice că la aceste popoare minunate s'a stîns simțul neamului?

Cultura națională se păstrează apoi, se va zice, prin ziarele naționale, care sînt prigonite și pot fi oprite în Ungaria. Dar în Polonia rusească, dacă apar atîtea ziare polone, aproape numai ziare polone, ele nu pot sufla un cuvînt despre suferințele și idealul de înviere al poporului pentru care scriu. Și, totuși, cum se cetește aceste foi fără interes, pline de știri controlate la censură, de felurimi și foiletoane! Căci, față de anumite nevoi de îndreptățire, dacă nu de nedreptate, nici „puternica Rusie“, violenta Rusie nu poate porunci să nu se tipărească pe limba popoarelor supuse: foiletoane, felurimi și știri fără nicio culoare.

În Polonia poate șeptezeci la sută din cărțile polone tipărite aiurea sînt oprite; revistele vin cu foile smulse. Așa de departe, n'a mers și nu poate merge un alt popor, cu cît mai mic și care nu cutează a zice că nu-l pasă de părerea lumii, pentru că ar fi avînd altă îndreptare decît dînsa. Și ce iese din aceste măsuri? Aă nu se cetește în Polonia? Fericit poporul căre s'ar închina cărții sale cu atîta iubire ca poporul polon!

Deci nu *negativ*, ci *positiv* să se lupte pentru păstrarea neamului românesc acolo unde e primejduit. Ce program vast nu se deschide pentru generația tînără care nu e încătușată de lanțurile, acum căzute, ale romantismului sentimental, care, și în Ardeal, a făcut atîta rău! Școala n'are nicio putere față, de familie, cînd familia este în adevăr și focul unui ideal arde pe vatra ei, nestîns din vechile timpuri ale strămoșilor. Aici în familie să se găsească limba românească ținută în cea mai mare cinste, aici să se găsească tot ce cartea românească dă mai bun și mai sănătos, aici

să se găsească adevăratul cult pentru literatura și cultura națională. Iar pentru cei săraci și neluminați de la sate rolul cultural al părintelui de familie e chemat să-l aibă alt cineva: preotul, care va sluji tot românește, cu toate legile d-lui Berzeviczy, învățătorul, asupra căruia nimeni n'are nicio putere *acasă la el*.

Atunci, dar numai atunci, se poate privi cu liniște la orice legi pentru desnaționalizare. Și, dacă liniștea aceasta nu se vede astăzi, ci bate un vînt de frică, șuierînd deznădăjduit, aceasta înseamnă că nu s'au dat culturii românești toate drepturile ei de aceia cari, altfel, în toată curăția sufletului lor, vrea să rămîie Romîni!

27 Iunie 1904.

ÎNVĂȚĂTURI DIN VIAȚA LUI ȘTEFAN-CEL-MARE

Mai puțin decît de viața lui Ștefan-cel-Mare, cu silințele, izbînzile și suferințele ei, s'a vorbit de învățăturile ce se desfac din toată desfășurarea voinții lui înțelepte. Și de învățătură e tot atîta nevoie ca și de exemple în vremuri ca ale noastre, cînd sînt mai multe cîrurile rătăcitoare, mergînd trufaș spre peirea lor, decît aceia cari-și cunosc drumul și știu la ce capăt bun duce.

Sînt atîția și atîția oameni din viața cărora nu se pot culege decît fapte, care trăiesc în mintea rudelor, cunoscuților, ba chiar și a unui cerc mai larg, decolorîndu-se pe zi ce merge, ca fotografiile expuse la soare. Chiar și acei ce nu trăiesc numai pentru dinșii pot să nu dea îndreptări și sfaturi, oricît de zgomoasă, de strălucitoare, de triumfătoare li-ar fi viața: ei aū mers cuminte pe drumul tuturor, al înaintașilor și al vecinilor, ei și-aū făcut numai datoria lor. Sînt oameni cum se cade, oameni respectați, dar la mormîntul lor nu se poate gîndi nimeni să vie, în ceasuri grele sau în ceasuri nesigure, pentru a cere

deslegări, oracole. Așa cum sîntem noi acum, n'avem măcar destui oameni de felul acesta, dar încă din felul, așa de înalt și binefăcător, al veșnicilor învățători ai neamului!

Cei ce învață pe alții înaintea și după, și multă vreme după moartea lor — atunci spusele lor par a cădea din șninul cerului, ca lumina clară a unei stele eterne — trebuie să fie întăiți oameni originali. Pare că natura, care nu e revoluționară, ci strict legală, lasă în lungi șiruri de ani ca viața să se desfășure de la sine, formele omenești aducînd neconținut altele asemenea lor întru toate; până ce, într'o clipă, o cuprinde dorința de artist de a crea din nou; de a arunca în mișcarea societăților omenești ceva neobișnuit și cu totul nou!

Atunci iea făptuiește *însăși*, de-a dreptul, — pe cînd mașina dă înaintea opera ei de toate zilele, — un *unicum*, care nu se va înfățișa apoi supt alt nume, în alt individ, și nu va sămăna cu alte *unice* pe care, iarăși, înșăși mîna dumnezeiască făcătoare de minuni le va crea personal.

Atunci oamenii aū un *eroi*: ei nu-l văd la început, îl pun în rîndurile celor de o vristă, de o treaptă cu dînsul, și, cînd el se desface de la sine, firește, de ceilalți, precum se desface marmura din lut, îl urăsc chiar și încearcă a-l înjosi. Dar e în zădar; pier numai făpturile mijlocii, care zboară între pămînt și cîer și care trebuie să sufere urmările acestei nehotărîri ce este în ființa lor: un Napoleon, să zicem. Cei ce sînt eroi întregi, *învîng*.

Și învîngerea lor e nespus de binefăcătoare. Ceilalți

oamenii au puterile care li trebuie lor, și, cînd ele se întîmplă să întrecă întru cîtva, la un om de talent—, el își prețuiește îndată prisosul, îl închiriază, îl vlude, îl laudă, îl împarte cu toată scumpătatea. La erou o putere de viață uimitoare se desface din toată alcătuirea lui: în jurul frunții e lumină, lumina pe care o văd aceia cari-l cunosc și-l iubesc; de jur împrejurul lui, până la capătul societății în care trăiește, e o neoprită revărsare de putere, care preschimbă, curăță, înaintează. Eroul n'o socoate: ea e fără nițun preț pentru el; dumnezeiasca lui mamă i-o va da din nou, oricînd. Și, cînd el moare, moartea lui nu e uciderea obișnuită a unei făpturi omenestii: Fîrea l-a luat înapoi la sine, cu grija cu care artistul strînge opera lui, cea mai iubită; și el a adormit pe brațele ei puternice.

* * *

Așa un erou am avut noi în acel Ștefan de acum patru sute de ani, pe care, neștiind cum să-l numească urmașii l-au împodobit cu numele de cel Mare, cel Bun, cel Sfînt.

Urmăriți toată vorba, toată fapta lui, și veți găsi eroul în acel înțeles mare și curat care înlătură zgomotul, trufia, înălțarea de sine, viclenia celor ce se tirăsc și mușcă unde au lins, și care cuprinde în sine desfășurarea largă, îmbielșugată, senină pe care o au puterile cele bune și mari ale naturii, rîurile neobosite, norii ce binecuvîntează holdele, marile oceane, „pașnice”,—frații și surorile lui.

E nou, e neobosit și e cruțat de zdreanța fudulă a

iubirii de sine, pe care o ard razele ce pornesc de la dînsul.

Venia — un tinerel fecior de Voevod, cu ochii buni albaștri și pletele de arhanghel zburînd în vînt—intr'o țară ticăloasă, care era deprinsă de douăzeci-treizeci de ani să se zbuțume toată pentru că un Domn să orbească, să taie, să otrăvească pe altul, pentru ca o haită, o potaie de boieri răpăreți să înlocuiască pe alta în jurul Scaunului domnesc.

El veni, învinse și se așeză în Suceava. Putea să prigonească, să taie, de o parte, să înnalțe în cinste, să imobogățească, de alta. Dar el nu făcu așa: nu pentru că socoteala i s'ar fi părut rea, ci fiindcă *nu putea* face așa. Domnul gonit, care-l ucisese, mișește, tatăl, acela nu fu scăpat din ochi o clipă, și el peri așa cum i se cuvenia. Dar orice boier pocăit putu să se apropie de dînsul, și în rîndurile dese ale sfetnicilor săi el trecu numai odată cu sabia goală: pentru a căuta niște vînzători de țară.

Dar el nu părteni pe boieri și nu făcu din țară un scaun pentru ca ei să-și razime picioarele pe dînsul. Umiliții și smeriții, cari erau și credincioșii și vitejii, găsiră în el pe Vodă al lor, darnic și harnic, mîndru către dușman de mîndria țerii, bun față de ai săi fără deosebire, în genunchi înaintea lui Dumnezeu, de la care recunoștea biruința, ca unul ce se simția eroul prin care Dumnezeu învinge, fiul lui drept și nemijlocit. Precum știa că prigonia e ștearpă, așa știa că puterile cele mari zac în mulțimile liniștite ale unui popor, iar nu în dunga ușoară de spumă care forfotește și

sciente. Astfel el dăduse cele două mari învățături pentru călăuzirea unei țeri.

Și până la argintul bătrînețelor celor mai înaintate el dădu a treia învățătură, care privește legăturile cu străinii.

Erau pe atunci oameni mândri, bucuroși de a fi dăruți și laudați, cari socotiau că nu e neam mai priincios nouă decît Polonul. Și alții ziceau : decît Ungurul. Alții : decît creștinii depărtatei Europe apusene. Alții : decît Turcul. Și, în fundul gîndului celor ce vorbeau așa, era și întredințarea că sîntem un popor nevolnic, care de la noi înșine și prin noi înșine nu putem face nimic, nu putem dăinui măcar.

Ci Vodă Ștefan-cel-Mare a zis: nu. Întăiu el a dovedit tuturor că poate învinge; tuturor, bătîndu-i pe rînd. Și cum s'ar fi avîntat după aceasta altul spre cuceriri, spre faimă, spre strălucirea locurilor înalte, unde nu este lumină adevărată! Dar el nu făcu așa, ci, înfigînd sabia-i curățită de sînge, el se propti în ea, veghind. Oricine i-a fost drept vecin, l-a avut vecin drept și pe dînsul, dar el n'a iubit pe nimeni decît pe al săi, căci iubirea adevărată e puțină într'o inimă de om, și ea nu se răspîndește.

Iar o a patra și cea din urmă învățătură a lui se vădia în zilele cînd, la hramuri, țărănimea biruitoare se grămădia în cuprinsul mănăstirilor întemeiate de el. În acele zile, clopotele ce se avîntau în înălțime spuneau nevoia luminii adevărate, luminii cîștigate prin muncă, și nu împrumutate de aiurea, a luminii

răspindite asupra tuturor, și prin care se înfrățește și se întemeiază bine un popor.

Acestea le spune viața lui Ștefan-cel-Mare, acestea le spune de patru veacuri mormîntul său, celor puțini săi mulți ce au venit la dînsul. Ele erau ieri o mustrare, astăzi sînt un îndemn. Și mine... În noi stă să cîștigăm acel *mine!*

4 Iulie 1904.

ȘTEFAN-CEL-MARE ȘI POPORUL ROMĂNESC

I.

În toate colțurile României serbarea lui Ștefan-cel-Mare s'a desfășurat într'un chip vrednic de eroul serbătorit.

Ministerul de Instrucție a luat numai inițiativa comemorării și cheltuiala în unele locuri. Oricît de bune ar fi fost măsurile oficiale, ele n'ar fi avut însă niciun preț adevărat, ci ar fi înțepenit în ghița formelor moarte dacă la îndemn n'ar fi răspuns de pretutindenți un răsunset, un larg și puternic răsunset, în care se uniau glasurile tuturor.

Însemnătatea serbării stă în acest răsunset, în acest ton cald, armonios, în acest ton vibrant, de argint și de aur, prin care sufletul poporului românesc liber a răspuns la atingerea cu varga fermecată a numelui lui Ștefan-cel-Mare. Pomenirile de pretutindenți, cu atîtea cortegii pompoase, cu atîtea discursuri, și mai bune și mai rele, se vor povesti în cartea ilustrată pe care o scoate tot Ministeriul de Instrucție¹, care are

¹ *Pomenirea lui Ștefan-cel-Mare*, București 1904.

în fruntea sa pe d. Haret. Aici, îndată după măreția și adevărata vădire a iubirii Românilor pentru trecutul lor în cea mai strălucită înfățișare a lui, se va vorbi numai despre felul, neașteptat de înțelegător și de vrednic, în care s'a petrecut serbarea.

În București, lumea a fost neobișnuit de tăcută și de cuminte. Ziarele vestiseră destul de rece aniversarea de jale și de mândrie, în articole stingace prin care se zăria ambiția aceluși „mititel” care se slăvia pe dinsul însuși, de care vorbește Eminescu. Cetitorii au luat ce li trebuia: știrea că la 2 Iulie se vor face rugăciuni pentru odihna sufletului aceluia care a luptat — a luptat și a *cugetat* — mai mult decît oricine pentru păstrarea, pentru mărirea, pentru cinstea neamului românesc. Și au venit astfel, cu o așteptare din zilele mari, dar mai cucernică decît oricînd.

În tribuna oficială, Arhiereii în odăjdii strălucitoare se așează înaintea mormîntului de lemn, de teiș spoit, care înlocuiește în închipuire pe cel adevărat, care se află departe, peste hotar (o clipă-ți trece gîndul că atîta parte din măreția mai nouă e față de cea veche, a lui Ștefan, ca acest lemn de teiș văpsit față de veșnica marmură a mormîntului din Putna). Se încep rugăciunile morților. Între cei de față, foarte mulți vorbesc între dînsii, — pe cînd afară mulțimea stă liniștită și plină de evlavie. Arhiereii îngenuche, și principii Ferdinand și Carol sînt cei d'întăiu cari pleacă genunchii lîngă dînsii. Tot de afară se ascultă cu mai multă luare aminte cuvîntările.

Defilările vin la rînd. Între cei d'întăiu cari trec sînt purtătorii unui steag pe care se deosebește în litere

de aur cuvîntul Sibiiu, pe cînd de-asupra filfii panglicii cu colorile Italiei: e un gînd trist de departe, care stă ascuns în cutele acestui steag ce nu samănă cu celelalte; puținii cari aū băgat de samă trecerea steagului răzleț își simt ochii plini de lacrimi. Apoi școlile, cu copiii mari și mici cari trec, în uniformele lor, ca niște adevărați ostași, pe cînd tricolorul luminii care-l unește, pare un îndrăzneț tricolor de biruință, trezesc în mersul lor aplause, care n'aū nimic formal și nimic impus.

Tăcerea se face: locul dintre tribune e gol. Corurile care s'aū înălțat adinioarea ca o mulțămită către cerul de unde s'a pogorît sufletul eroului, aū amuțit. Școlarii, mulțimea, lumea oficială așteaptă ceva care nu e de toate zilele: închipuirea vremurilor moarte care va trece, în armele ei, în purpura ei, în mătasa, catifeaua și aurul ei, între rînduri țerănești de astăzi care sînt chemate a spune prin veșmînt ce aū fost glorioasele rînduri țerănești de altă dată, de *atuncea*.

Buciumașii trec: buciumele sînt mute, căci stafiile nu cîntă. Dar un cîntec, un mare cîntec se pregătește în inimă, în acele multe inimă ale oamenilor de astăzi prin care trece viața veche, viața veșnică a neamului: un cîntec de părere de rău, un cîntec de mîndrie, un cîntec de nădejde. Trec călăreții în rînduri, trece steagul, trec copiii de casă.... Scînteietoarea întrupare a lui Ștefan însuși trece. Și un nemărgenit freamăt de aplause se ridică din marea mulțime tăcută până atunci, pe cînd ochii în lacrimi ai oamenilor ce nu se cunosc între sine se caută pentru a-și mărturisii bucuria că aū văzut măcar atîta din ceia ce a tost: vrăjirea

prin aur și stofe scumpe, prin mersul solemn al unui mîndru călăreț pe calul, împodobit cu harșale, a lui Ștefan străbunul.

Și în acest timp clopotele sună în tot largul României, clopotele grele din bisericile orașelor, clopotele umile care chiamă pe sătenii la slujbă. Din București venise un îndemn pentru o serbare, dar dragostea fiecărui a dat în fiecare loc o altă înfățișare acestei serbări și fiecare a fost mîndru că a găsit ceva nou pentru a cinste pe Ștefan-cel-Mare. Unii—ca la Rîmnicul-Sărat—au scos un ziar anume, alții—ca la Burdujeni—au poftit toată țerănimea din împrejurimi la o pomenire împreună în umbra codrului, care știe așa de bine de luptele și jertfele noastre; la mănăstirea Agahtonului, micii școlarii s'au prefăcut în ostașii lui Ștefan. La Borzești, unde legenda pune leagănul eroiului, miș și miș de oameni, în haine nemțești și în sumane și cămăși albe, au îngenunchiat împreună supt cerul albastru pentru pomenirea lui Ștefan. La Botoșani, la Iași, cortegiul istorice au trecut înaintea privitorilor,—mișcați cînd erau Romîni, ca și în capitala țerii.

II.

La Putna, clopotele sună de cu seară, în turnurile care sînt poate prea bine drese și văpsite ca să poată aminti după cuviință trecutul, precum mormîntul e prea acoperit de podoabe pentru ca să se vădească deplin celor așa de mulți cari ar voi să-l vadă. Din unghiuri de munte, din așezările albe ale văilor, din orașele năpădite de alte neamuri au venit drumeți fără de număr. Pletele lungi flutură pe umerii voinicilor, ochii

țintesc mîndri înaintea, în căruțele ușoare care duc pe sătenii, pe cei mai adevărați, mai siguri urmași ai luptătorilor Voevodului Moldovei triumfătoare.

O zi întreagă ei au stat acolo, țeranii, — așteptînd tăcuți rîndul lor ca să facă rugăciunea pentru Ștefan și ca să aprindă lumina lor de zece crăițari între cununile scumpe și grele. Au venit, și-au făcut cruce, au văzut aprinzîndu-se lumina care închipuia recunoștința lor, și s'au dus acasă, fără să cumpere de la negustorii de oglinzi și cioburi, de la „propinatorul“ cu vin și rachiu, cari-i așteptau. Am auzit că doi dușmani s'au împăcat pentru că nu se cuvine să se apropie cineva cu inima plină de ură de mormîntul lui Ștefan. Și, după acești călători, au venit alții și alții, în toată ziua de Duminecă, până ce fiecare sat și-a văzut sfîntul din Putna.

Și eu cunosc și o altă pomenire. Undeva, într'o largă și frumoasă țară. Ce greu e drumul la Putna, greu prin cheltuială și greu prin piedeci, care nu se pot înfrînge! Prin tăcerea dimineții limpezi pare că vin de departe, de foarte departe glasuri de clopote, sunet de buciume, tropot de cai și zingănit, de arme; pare că în zare flutură steaguri. E astăzi, a fost ieri, va fi mîine?... Ochiul se pleacă pe rîndurile de carte, și o lacrimă cade, o lacrimă caldă,—o lacrimă roditoare.

Mărire Tie, strămoș sfînt și mare, așa de puternic și după moarte!

18 Iulie 1904.

O COMUNĂ RURALĂ DIN ROMÂNIA

De curînd s'a luat măsura de a se alcătui monografiile comunelor rurale. Măsura e bună dintr'un punct de vedere: din acel științific, pentru că astfel se va ști odată ce e și acest pămînt necunoscut pe care patrioții de profesie îl numesc cu ifos „țara noastră“, cum ar zice: „oia noastră“, „boul nostru“ ș. a. m. d.; apoi — și aceasta s'a avut, firește, mult mai mult în vedere —, din punctul de vedere practic, pentru a se căpăta astfel o basă pentru schimbările ce trebuie să se facă, multe, hotărîtoare și răpezi.

De planul Ministrului de Interne de a căpăta descrierea satelor românești s'a vorbit la început, cu laudele cuvenite. De cărțile ce au căutat să îndeplinească acest plan. s'a vorbit mai puțin. Totuși au apărut cîteva, și o broșură, două cu tiparul urît al Imprimeriei Statului s'au putut descoperi pe un colț de masă la vre-o Bibliotecă. La Ministeriū vor fi fost cetite aceste monografii geografice, dar publicul n'a căpătat știință de ele, nici prin ziare, nici prin vitrinele librăriilor. Cele mai multe nici nu meritaū cîntea de a fi

semnalate. Ideile cele mai bune cad încă la noi de cele mai dese ori în prostie sau în speculă. Precum se organisase odinioară o adevărată companie de exploatare, în parte străină, pentru dicționarele Societății Geografice, așa se vor face și asociații pentru monografiile rurale. Din câteva tablouri statistice, mai mult sau mai puțin desăvârșite — și care se puteau primi și direct de la notari —, din câteva note istorice talse și judecări pătenitoare și ușuratece se pot face broșurile, din care urmașii vor fi aduși a judeca aceia ce a fost satul Peritorii-de-foame, satul Murdarii, satul Storșii și Vînduții la începutul veacului al XX-lea, veac de mare lumină pentru Omenire.

Între astfel de cărțicele pentru cîștig — și chiar fără comparație cu dîneze — se înfățișează în felul cel mai avantajos cartea, de curînd ieșită, a d-lui A. V. Gidei. D. Gidei a făcut și cercetări istorice, a ținut cursuri libere la Facultatea de litere și a tipărit acum în urmă câteva broșuri, scrise foarte frumos, pe înțelesul poporului, pentru a-l dezbăra de acea dragoste pentru bunii creștini ruși care dăinuiește încă în multe părți și se mai adaugă pe lângă atîtea rătăcirii și primejdii de la sate.

Satul ce și-a ales d. Gidei e așezat destul de aproape de București: Bragadiru (numele-l vine de la un Ghica, proprietar al moșiei, care Ghica, Constantin Ghica, a fost brigadir în oastea rusească), Bulgaru și Cornetu, reunite într'o singură comună, supt numele de Bragadiru-Bulgaru, avînd „1541“ de suflete, se află numai la opt kilometri de bariera Capitalei Regatului român, liber, civilizat și democratic (o! mai ales, — pentru

toată potaia cluburilor). Nimeni nu poate avea pretenția să găsească aici, lângă Dunăre, nu departe de Balcani, sate ca acele așezări omenești înfloritoare ce încunjură orașele mari, capitalele Europei centrale și apusene. Dar s'ar putea crede totuși, fără multă îndrăzneală și naivitate, că în raza Bucureștilor traiul țăranilor trebuie să fie bunșor, mai bun, orșicum, decât în altele din satele șesului.

Cartea d-lui Gidel risipește această iluzie.

În comuna Bragadiru-Bulgaru sînt oameni cari stau în tainite cu un singur mic ochi pentru lumină, sînt odăi, în care dorm la un loc trei familii până la *unsprezece* inși, în care, în camere scunde cu lut pe jos, aproape fără ferestre, groaza de frig închide în cursul iernii de șese luni pe toate acele nenorocite făpturi, aproape animale, care și-au întovărășit sărăcia. Sînt acolo plapome care par „unse cu păcură“, perine negre, paturi de scînduri goale, pereți goi; ca vecini stau iarna vitele, porcul și păsările. Sînt oameni cari muncesc din greu din zori și până în noapte și cîștigă pentru aceasta șapte gologani de aramă. Sînt prinzuri, veșnic același, cu ceapă, mămăligă și conserve în oțet care dau gastrită: carnea pe care o înghit acești săteni sînt fărîmile porcului de la Crăciun. Grădinile sînt pustii; toată iarna trece fără nicio muncă, toți acești nenorociți stînd ca niște dobitoace amorțite în nespusa duhoare a speluncii. Dacă se află țeran bogat cu miile de lei, țeran cari știu cete și scrie (nici 40 la sută bărbați, nici 12 la sută femei), nu e niciunul care să nu doarmă la un loc cu toți copiii lui. Nu e niciunul în care să se vadă energie, iniția-

tivă, încredere, o scinteiere de lumină, o încordare de mușchi spre o stare mai bună. Se pare chiar că rasa decade: fetele de 15 ani arată ca și cum ar fi de 11, femeile de 30 sînt bătrîne, muncitorii fabricii de spirt sînt răpede toropiți de muncă și fabricantul aduce pe alții cu șelele mai bune.

Dacă întrebî pe acești oameni ce e de făcut, ei au un singur răspuns să li se dea pămînt. Dar cu acest pămînt nu știu ce să facă: zarzavaturile sînt doar treaba „Sîrbilor“; alte întrebuintări ale țarinei sînt treaba Nemților... Vînzarea produselor se face fără nicio socoteală, cu prețuri proaste. Iarna nu se găsește niciun fel de lucru. Toți sînt ca împlîntați în solul satului; ce este ceva mai departe, nu știu. De țară, n'au nicio idee limpede; nu iubesc nici „Guvernul“, nici pe Rege, de care știu și mai puțin și-l asămuiesc cu Alexandru al III-lea, Țarul.

* * *

Orice generalizare a acestor condiții ar fi pripită, greșită și făcătoare de rău.

Dar totuși care om de inimă, care om cu prevedere, care om cu frică pentru viitor nu va zice, față de această precisă constatare locală: „trebuie făcut ceva“. Dar care *ceva*?

Răspunsul nu poate să fie decît unul singur: e nevoie de organizare și de lumină.

Și cartea veche a adus oarecare folos: viața tinerilor arată să fie ceva mai aplecată către îmbunătățiri și prefaceri decît a bătrînilor. Școala nouă, practică, poate face și mai mult. În satul de care e vorba, cu

un învățător osîndit pentru furt, e, în adevăr, ceva mai greu. Dar, cînd omul va înțelege că viața e făcută ca s'o trăiești, nu ca s'o *suferi*, cînd va înțelege că drepturile „albăstrimii“ îi sînt asigurate și lui, cînd își va da samă că bogăția nu vine de la noroc și de la hrăpire, ci de la munca luminată, atunci va fi altfel și în Bragadiru-Bulgaru. Pentru ca aceste schimbări în suflete să se petreacă, trebuie să se amestece învățătorul și preotul, mîine poate și notariul cel nou, și nici o măsură nu poate fi prea aspră pentru a-i aduce la datoria lor¹.

Organizarea e chemată a desăvîrși opera luminii. Banca populară e deocamdată organizarea, oricît de criticabilă, a micilor capitale. Întinzîndu-se obiceiul de a se lucra pămîntul în de-avalma, supt ocrotirea administrației, s'ar face încă un mare pas de organizare. Ideia d-lui Gidei de a se crea *burse ale muncii*, care să arăte săteanului unde i se cere munca, e și ea foarte bună, și realizarea ei ar aduce și însemnatul folos că nu s'ar mai hrăni Bulgarii, Sirbii și Rutenii într'o țară ai căreia fiil muncitorii mor de foame. Și n'ar putea oare acel „Stat“, acel „Guvern“, care e și al țeranilor, fiindcă ei îl plătesc mai mult și cu o jertfă mai mare, să organizeze desfacerea cu prețul potrivit—să zicem : tot prin Băncile populare—a produselor ce se risipesc acum pe prețuri de nimic în folosul lichelelor evreiești, grecești și bulgărești?

25 Iulie, 1904.

¹ E de mirare cît de puțin a făcut oastea pentru a deprinde pe tinerii țerani cu nevoile cele mai rudimentare ale culturii.

CORRESPONDENȚA LUI ALECSANDRI.

Întăia parte din corespondența lui Vasile Alecsandri a apărut supt îngrijirea d-lui Il. Chendi și a d-rei E. Carcalechi¹.

Cine s'ar aștepta să găsească părerile poetului asupra chemării sale literare, ideile sale asupra marilor întrebări ale vieții, portrete bine schițate ale contemporanilor, descrieri meșteșugite, judecăți despre cărțile văzute de dinsul, s'ar înșela. Alecsandri făcuse studii foarte ușoare, pe care nu le-a complectat niciodată, într'un traiu din care distracțiile luaă cea mai mare parte. Citirea sa era de tot restrinsă; vara întregă

¹ Socce, 1901.—Se dau și note folositoare. O bibliografie foarte completă și îngrijită se află innaintea volumului. Al doilea trebuie să cuprindă scrisorile franceze, multe la număr, ale poetului. Cred că n'ar trebui să se reproducă—precum s'a făcut cu corespondența lui M. Kogălniceanu, apărută în „Convorbiri literare”—chiar textul în limbă străină, căci, oricât de multă obișnuință ar fi avut Alecsandri în vorbirea limbii franceze, el o scria slab și fără culoare; dacă s'ar face altfel, atîția cetitori n'ar putea deschide volumul. O ediție francesă cu traducere ar costa prea mult și n'ar răscumpăra cheltuiala printr'un mare folos. De sigur că la sfîrșit vom avea și un indice de nume.

Astfel pentru întăia oară se va înfățișa într'un chip cu totul vrednic corespondența unui scriitor român.

și-o petrecea privind din cerdacul casei sale din Mircești frumuseța, totdeauna aceeași, dar veșnic nouă, a cerurilor de Iulie și August. Cărțile clasice ale tuturor literaturilor au rămas închise pentru dînsul, și din literaturile contemporane el cunoștea numai, într'un chip ușor, pe cea francesă, începînd de la romanticii cei mari, pe cari a căutat, după puteri, să-i imite. Cărțile erau pentru dînsul un mijloc de trecere a timpului: niciodată ele nu i-au stors un strigăt de admirație, niciodată ele nu i-au impus să cugete mai multă vreme la înțelesul lor, să scoată din ele învățăminte și îndreptări. Veselul ciripitor n'avea privirea pătrunzătoare a vulturului, nici nevoile acestuia de aer mult, de lumină bogată, de înălțime, spațiu și raze.

Nici oamenii nu-i erau bine cunoscuți, — afară de un mic cerc de prieteni, între cari se simția bine și pe cari-i chema cu bucurie acasă la dînsul, în zîmbitoare locuință de țară. Politică a făcut puțină și fără multă tragere de inimă: îl încălzia doar cutare chestie specială sau chestia evreiască, în care era antisemitul cel mai hotărît.

N'a prea călătorit. În străinătate a căutat numai orașele unde se duc de obicei boierii noștri și care-i erau așa de cunoscute, încît nu mai vedea nimic în ele. Pagini ca acelea ale schitelor de drum în Maroc, alcătuite în tinerețe, nu se mai întîlnesc în opera lui. Îi plăcea să se strămute numai în locurile unde era sigur să găsească tot confortul și mulțămiri fine pe care nu le putea da țara.

Tot boier moldovean tipic era el și în ceia ce privește legăturile sale cu trecutul și cu acea parte a

presentului care e viața țărănimii. Scrierile istorice le privia ca făcînd parte din domeniile specialității. Cu sătenii săi va fi fost bun, dar mîndria stăpînului de pămînt, a domnului de oameni nu l-a lăsat să-și plece privirea pînă la smerita bogăție de simțiri a țeranului. Cel ce a strîns și a prelucrat poesia populară, n'a știut, de fapt, ce se petrece în inima celor de cari a fost încunjurat, mai mult în viață.

Deci corespondența lui trebuie să aibă mai mult un interes biografic decît unul literar. Și așa și este.

Ea se împarte în acest d'întăiu volum, astfel: scrisori către d. Maiorescu, scrisori către d. Iacob Negruzzi, scrisori către Papadopol-Calimah și scrisori către d-na Paulina Alecsandri.

Cele d'întăiu sînt de tot puține. Alecsandri s'a raliat la mișcarea „Convorbirilor“, dar n'a avut legături personale cu conducătorul „Junimii“. El se adresează d-lui Maiorescu mai mult ca ministrului, cerîndu-î anumite măsuri și hotăriri. Scrisoarea-raport despre biserica romîna din Paris, scrisoarea-schiță despre biserica din Mircești sînt dintre cele mai întinse și mai îngrijite ale colecției Chendi-Carcalechi.

Din potrivă, poetul a scris foarte des d-lui Negruzzi, ca redactorului „Convorbirilor“. Pentru producția literară a lui Alecsandri chiar, pentru felul cum el judeca scrisese altora — în general într'un chip foarte ușor, dar mai totdeauna prietenos pe cît se putea, chiar iertător cînd era vorba de cineva care-l jignise —, aceste scrisori aū o mare însemnătate. Se vede mai ales cît de fără pregătire, fără cugetări îndelungate

asupra unui subiect și felului cum el s'ar putea lucra mai bine, începea Alecsandri scrierile sale. Se vede însă iarăși ce însemnătate punea el pe unele semne de recunoaștere din partea lumii, care de cele mai multe ori n'au niciun preț: complimente de salon, laude ale confrăților, ș. a. m. d. I s'a părut totdeauna că premiarea sa de Felibrii din Sudul Franciei, cari — fără a discuta seriositatea lor — aclamau pe un Latin de foarte departe, i s'a părut că această premiare e o mare izbîndă și un mare noroc, nu numai pentru el, ci și pentru țara, pentru neamul său. Tresarii de uimire cînd îl vezi punînd odată alături luarea Plevnei și încoronarea lui la Montpellier.

Papadopol-Calimah era, în adevăr, un prieten intim și, față de acest coborîtor de Domn, Alecsandri iea un ton mai cald și se spoveduiește mai deplin. Iarăși, foarte multe știri despre viața zi de zi a poetului. Multe aprecieri cam exagerate ale însemnătății literare a corespondentului său. Plîngerî mișcătoare, din anii din urmă, pentru moartea fratelui său Iancu, pentru boala sa proprie, pentru neplăcerile șederii în Paris supt cerul rău, fără lumină, al iernii nordice, în izolarea strașnică a marilor mulțimi străine, în ocupația fără plăcere a vizitelor goale, a prînzurilor de gală, în care el, ministrul unui Stat mic și privit cu bănuială, se simția așa de puțin, pe cînd era deprins să fie așa de mult în palatul din Sinaia al Regelui României, unde Regina-cîntăreață îl privia ca pe un maestru în arta amîndurora.

Ceva displăcut e, aici, stăruința cu care Alecsandri cere lui Papadopol-Calimah să-i dovedească în public

presupusa — și cu totul neadevărata — obirșie din nobilii Alessandri ai Venetiei.

Față de d-na Paulina Alecsandri, poetul se arată un soț plin de cea mai adevărată iubire și de îngrijirile cele mai delicate. Scrisorile vin din străinătate, din Sinaia, din București, pentru a face ca soția rămasă în Mircești să se bucure și ea de cinstea ce se face soțului glorios, de izbânde pe care el le câștigă.

Cetitorii volumului I-iu din această Corespondență nu vor afla un Alecsandri nou, dar, alături de multe noutăți din viața lui Alecsandri, colțuri simpatice din sufletul celui mai bogat și mai zâmbitor dintre poeții literaturii noastre mai vechi.

1 August 1904.

MAMA LUI ȘTEFAN-CEL-MARE.

Ștefan-cel-Mare a întovărășit în tinereță pe tatăl său Bogdan, atunci cînd el apăra pe cîmpii de luptă cîntea Moldovei și numele ei bun. Dar în Scaunul Moldovei nu stătea lingă Bogdan-Vodă, ca Doamnă, înaintea căreia să se plece frunțile, mama lui Ștefan. Numele ei de Oltea, în mirenie, iar în viața călugărească Maria, nu se întîmpină decît în pomelnicele și hrisoavele amintitoare ale fiului care n'a uitat-o. Se mai știe că fratele ei se chema Vlaicul și era decî un Muntean. Dar cine a fost ea, din ce loc anume și din ce părinți, care i-a fost soarta afară de iubirea domnească, ce a luminat-o o clipă ca o rază trecătoare, în ce împrejurări s'a stîns, nu se poate spune. Și astfel nu vom cunoaște poate niciodată femeia care a dat lui Ștefan cucernicia lui, bunătatea față de cei de aproape și de cei de departe, pietatea față de strămoși, gustul pentru lucrurile frumoase și putința de a uita de sine, care încunună pe oamenii în adevăr mari.

Acum cîteva săptămîni, am aflat însă, printr'o scrisoare a d-lui C. Moisil, profesor la liceul din Tulcea, că la mănăstirea Pobrata, zisă astăzi Probota, se vede

încă piatra ce acopere cenușa Oltei. Pe ea sînt scrise aceste cuvinte, în slavonește, limba Statului, a Bisericii și a învățaturii pe acea vreme : „Aceasta este groapa roabei lui Dumnezeu Oltea, maica Domnului Io Ștefan-Vodă, [care a murit] în anul 69..., Novembre în 4“. D. Moisiu nu cetise anul și nu dădea nici descripția pietrei. Din comunicarea d-sale ieșia deci că Oltea a murit său a fost strămutată în acest mormînt cîndva în Domnia fiului ei.

În călătoria ce fac prin țară pentru alcătuirea cărții mele „Sate și mănăstiri“ am ajuns, într'o caldă, senină și frumoasă zi de Iulie, și la Pobrata. Am văzut mormîntul Oltei, am cetit pisania lui în întregime și vin să vorbesc astăzi cetitorilor despre Oltea care a născut pe Ștefan-cel-Mare.

Pobrata, despre care se va vorbi pe larg în cartea pomenită chiar acum, e o mănăstire părăsită, ale cărei chilii au ars și nu s'au mai făcut de loc. Focul a cruțat însă, din fericire, biserica, una din culmile la care s'a ridicat în vremile cele mai bune meșteșugul de clădire al strămoșilor noștri. Un turn elegant, supțire și gingaș, se ridică de-asupra unei puternice clădiri, care impune prin înălțime, prin grosimea zidurilor și farmecă prin măsura aleasă a tuturor proporțiilor. Ea a fost făcută de Petru Rareș, fiu din flori al lui Ștefan, și de Doamna sa, Elena, ale căror mormînte de marmură, măiestru lucrate, se văd într'o despărțire anume a bisericii, menită de la început odihnei Domnilor din singele cetitorilor.

Dar Pobrata e mai veche decît Rareș. Încă de pe vremea lui Alexandru-cel-Bun, bunicul lui Ștefan-cel-

Mare, era în mijloc, de codru o biserică a Sfintului Nicolae din Poiană. Și astăzi i se văd ruinele în vale. Când Petru-Vodă și-a ridicat prinosul de închinare sfințitului ierarch, el a strămutat aici pietrele de morminte puse de înaintașii săi pe gropile rudelor lor și, împreună cu ele, de sigur, și rămășițele scumpe ce acoperia. Astfel s'a adus aici piatra unui Petru-Vodă, fiul lui Ștefan „cel vechi” și nepotul de fiu al lui Alexandru-cel-Bun: ea e în pridvor, între pietrele boierilor din deosebitele vremi. Astfel s'a adus și piatra ce acopere pe Oltea.

Ea se află afară din biserică, lângă zidul ce stă în fața chiliilor arse, între o lespede de pomenire din 1467, care pare și ea domnească, de și nu a unui Domn, a unui fiu legiuit de Domn sau a unei Doamne purtând cunună, și între alta din 1606, a unui Vornic. E o piatră, dar o piatră bună, tare, care se apropie de marmură: slovele sînt mari, foarte lămurite, săpate fin și deslușit; lipsește numai colțul de jos, din dreapta, unde era scris sfîrșitul însemnării lui Ștefan, adică două litere și titlul de „Voevod”, apoi cuvîntul „amurit”. În mijloc, ca de obicei, sînt săpate frunze întreșute. Totul e mic, simplu, dar foarte cuviincios.

Inscripția, *pisanja* e aceia ce am dat mai sus, iar pe slavonește următoarea: „să estŭ grobŭ | rabi bjiia Oltea mtre gna Io Steffan Voevoda.] | preastavisje vleato 6973, Noemvri 4“. Decî avem data sigură a morții—a morții, nu a strămutării în mormînt, cum am crezut aiurea. Ea este aceasta: 4 Novembre 6973 de la Facerea Lumii, sau de la Hristos—cum socotim astăzi—1465. În adevăr la 1466 Ștefan, făcînd o danie

tocmai Pobratei vechi, pomenește între morți, pe lângă părintele său Bogdan, și pe mamă-sa Oltea (Maria).

Ea a murit deci după opt ani de la venirea în Domnie a fiului său și a simțit bucuria celor d'întăiu biruințe ale lui Ștefan; ea a trăit să vadă pe iubitul ei răsbunat împotriva aceluși ce-l ucisese și-i răpise stăpînirea dreaptă asupra Moldovei. Ea închise ochii cîteva luni numai după ce Ștefan luă Chilia și atinse astfel una din țintele Domniei lui; ea închise ochii în mijlocul desăvîrșitei siguranțe, din lăuntru și din afară, cîștigată cu armele. Ea nu plecă de lângă fiul ei înainte ca acesta să-și fi întemeiat casa, aducîndu-și de la Chiev întăia soție, pe fata de cneaz Evdochia, și în tînărul fiu de Domn Alexandru, care purta numele venerat al lui Alexandru-cel-Bun, îi rîdea un nepot.

Atunci mănăstirea Putna nu se clădise încă, și astfel cea mai vestită dintre mănăstirile domnești era această Pobrată, cea din urmă din ctitoriile bătrînului Alexandru. Aici i se făcu loc, de sigur chiar în biserica veche, și se scrise inscripția, care nu dă răposatei decît acest titlu, așa de smerit și totuși așa de mare: „mama lui Ștefan-Vodă“.

Mica piatră nu mai poate sta unde este¹. Am rugat pe vrednicul preot de la Pobrata s'o strămute în locul de cinste ce se cuvine, lângă Voevodul Petru, ce era carne din carnea ei, și lângă Doamna lui, Elena. Dar aceasta n'ajunge. Cînd strămutarea se va face, luîndu-se și pămîntul în care s'a prefăcut trupul blagoslovit, oamenii mari și mulți să vie acolo, pentru ca și astfel

¹ S'a mutat în biserică, și o piatră nouă s'a adaus, din ordinul ministrului Spiru Haret, cu o inscripție, ce mi s'a făcut o noarea de a mi-o cere.

să se arăte recunoștința poporului românesc pentru Ștefan-cel-Mare. Femeile neamului nostru, cari au știut să serbeze prin daruri de mormint întâia pomenire a lui Ștefan-cel-Mare, să acopere cu prinosul lucrului lor mica piatră pe care stă scris numele maicei lui Ștefan-cel-Mare, și din banul ce l-ar strînge ele s'ar face cel mai frumos acoperemînt de marmură pentru locul de odihnă al Oltei. Și, astfel, supt lespezile lor greoaie, Voevozi, Doamne și boieri vor tresălta de bucurie simțînd iarăși viață în lăcașul pustiū, o viață de aduceri aminte, de încredere și de avînt.

8 August 1904.

DOBROGEA DE ASTĂZI.

Prefectul județului Constanța, d. Scarlat G. Virnav, tipărește, într'un mare și bogat volum de 219 pagini în folio, expunerea asupra „situației generale a județului în anul 1904“.

D. Virnav e inginer și a condus mai multă vreme Școala de Poduri și Șosele din București. Socotelile și tablourile statistice îl interesează mai mult decît pe cetitorul obișnuit, și ele ocupă cea mai mare parte din carte, formînd un element de informație de cel mai mare preț. Cu atîta mai mult, cu cît ele dau la lumină pentru întăia oară rezultatele noii cercetări și conscripțiilor făcute în 1902 și care va schimba în unele puncte părerile de până acum cu privire la județul Constanța.

În expunerea d-lui Virnav se arată, în același timp, lucrările făcute și se anunță programul celor ce se au în vedere pe acest teren unde munca, atît de mult cerută, poate aduce foloase așa de mari.

* * *

A fost un timp cînd nu găsiam destule cuvinte pentru a' ne plînge de acea pacoste căzută asupra capetelor

noastre nevinovate care ar fi fost Dobrogea: pământ de bălți, de stuhuri, de pustiu, prin care la căldura strașnică șerpele își încălzește inelele verzi; pământ de locuitori sălbateci, neîmpăcați cu stăpînirea noastră: spionii ruși, Bulgarii iredentiști, Tatarii mai răi decît dobitoacele, Turcii îndărătnici cari n'aũ alt gînd decît să agonisească plata pentru corabia ce-I va duce în pămînturile pe care le stăpînește încă Padișahul. Ce se putea face acolo, pe un astfel de sol, cu astfel de oameni și între astfel de vecini: sus, Muscalul și jos mezinul lui, Bulgarul? Numai două feluri de oameni erau ispitiți să meargă în acest Ținut de nenorocire, două foarte interesante categorii sociale din România de la sfîrșitul veacului al XIX-lea. Întăiu — înșirîndu-I după rang—membrul din „elita“, politică și socială, care știa că se pot căpăta acolo pe prețuri de nimic moșii destul de întinse și locuri pentru clădit vile în vederea Mării: ciți nu și-aũ îndeplinit acest scop și se găsesc astăzi foarte bine! Apoi funcționarii cari găsiu leafa singură prea mică pentru înnaltele lor nevoi culturale de oameni cu vicii civilizate, precum și acei funcționarii cari erau luați pe fugă din toate părțile, pentru nepricepere sau purtări rele, și cari căutaũ un colț de umbră unde să-și poată adăposti neajunsurile și păcatele: ce recomandăție aũ fost aceste tipuri netrebnice sau corupte pentru noua stăpînire românească, înțelege orșicine.

Desprețul pentru Dobrogea venia dintr'un indoit motiv: Pe de o parte, era durerea pentru pierderea Basarabiei, care nu era răscumpărată prin cedarea către noi a unui pământ aproape cu totul străin. Era

apoi desăvîrșita necunoștință a împrejurărilor dobrogene. Înainte de 1877 n'avusem niciun gînd asupra acestei coaste a Mării Negre, care trebuia să ne ispitească totuși așa de mult, — știam despre sangeactatele de Tulcea și Chiustenge cît știm și astăzi despre Ținutul Nicopolei sau al Rusciucului. După 1877, au apărut—mulțămită numărului celui mic și lenii celei mari a scriitorilor noștri și, nu mai puțin, apatiei asiatică a publicului—numai foarte puține cărți despre Dobrogea : și acelea aveau un caracter cu totul special, și, precum nu erau complete, așa ele nu vorbeau decît unor cetitori foarte rari, cînd s'ar fi convenit ca toți să știe ce am cîștigat.

Pe acest timp însă, cînd noi nu prețuiam cucerirea noastră, alții rîvniau la dînsa. Bulgarii au introdus de la început în cărțile lor de școală obiceiul, pe care l-au păstrat și până astăzi, de a trece Dobrogea deosebit de România, ca o țară „locuită de Bulgari“ și deslipită de Bulgaria pe nedrept, prin tratatul de la Berlin, care încheie războiul „ruso-turc“. Nici despre aceste poftă, noi nu știam nimic.

Bulgarii dobrogeni, mai mulți în părțile Tulcii, fiind acolo în legătură cu coloniile bulgărești din Sudul Basarabiei, cumpărare și ei, cu lăcomie, din foastele pămînturi ale Statului turcesc, pe care acum noul Stat românesc le vindea pe-un cap, cu prețul cu care un risipitor împrăștie o moștenire. Ei se făcură astfel proprietarii de moșioare pe care le lucau bine și cu folos. Cei din orașe văzură crescînd negoțul, măcar în unele centre. Și unii și alții constatară cu plăcere că li se îngăduie să-și vorbească limba—așa de mult

incît nu li s'a cerut să învețe și pe a noastră, pe care și astăzi n'o știu vorbi 4.000 de locuitori ai județului Constanța —, că li se lasă libere școlile. Deci, pe cînd Turcii, pe cari nu era nimeni ca să-i lumineze, zburătăciau în lume, Bulgarii rămaseră și tot așa făcură Nemții din coloniă, Grecii din porturi, căcra noua dominație li vestia numai bine.

Încă de mult Dobrogea, ca și Bărăganul, ca și șesul Brăilei, era un pămînt clasic pentru pășunarea oilor Mocanului din Ardeal. Mocanul înstărit se face însă plugar, ceia ce e idealul oricărui țeran român. Unde se găsisse atîta pămînt pentru Bulgar, se găsi și pentru Mocanul nostru. Și se găsi și pentru țeranul muntean sau moldovean, pe care sărăcia-l gonja de dincoace, din „țară“.

Starea cea nouă a coloniei, locuință de mici proprietari de toate neamurile, era astfel fixată. Și mica proprietate, bine asigurată, așezată în apropierea Mării și a Dunării, își aduse roadele obișnuite. Pămîntul se dovedi fericit, ridicînd holde frumoase. Pe dealuri se culegeau struguri și în adîncimile lor se scotocia pentru piatră.

Față de marele avînt economic al locuitorilor, Administrația rămînea însă neconținut în urmă.

O singură dată ea se gîndi să *naționalizeze*, și pentru aceasta întrebuiță calea răpede și violentă, ale cărei foloase se văd la Unguri. Pe cînd trebuia cîștigarea locuitorilor prin binefaceri și impunerea culturii noastre prin vădita ei superioritate.

La acest program s'a venit tîrziu. Din el s'a aplicat numai partea întăiu.

Pe cînd profesorii și oamenii de carte din Dobrogea nu se pricep și n'aũ tragerea de inimă ce trebuie pentru a răsîndi cultura romăneasă, pe care ei înșiși n'o cunosc, în cea mai mare parte, decît neîntreg și superficial — fac o excepție hotărită pentru d. Moisil, directorul din Tulcea —, cei doi prefecți de acum își înțeleg misiunea și se străduiesc a o îndeplini.

D. Virnav a înmulțit școlile și bisericile, a crescut cu mult rețeaua de șosele și e pe cale de a transforma orașul, care trebuie să fie vrednic de splendidul său port. Și statisticele publicate acum mărturisesc despre ceia ce s'a îndeplinit.

O stabilitate desăvîrșită ar garantă și mai mult aceste rezultate, și poate ar fi o măsură cuminte aceia care ar da în minile Regelui de-a dreptul atribuția de a numi pe prefecții dobrogeni, cari lucrează la înfrumusețarea unui Ținut ce întrece și astăzi ca bogăție și fericire a populației pe cele mai multe din vechea noastră Romănie.

15 August 1904.

DOÎ POVESTITORI.

Tipografia „Minerva“ a tipărit în acest an „Poveștirile“ și „Șoimii“ d-lui M. Sadoveanu, iar o firmă din Ploiești, care încearcă de-o bucată de vreme și editura, alegându-și une ori mai bine, alte ori mai rău cărțile, a pus în mîna publicului un nou volum al d-lui Vasile Pop: „De dragul celor mici“. Cărțile d-lui Sadoveanu au fost bine primite și fără îndoială că pe d. Vasile Pop lumea noastră cetitoare îl va înțelege și-l va răsplăti prin înțelegerea ei mișcată.

D. Sadoveanu are o rodnicie vrednică de talentul său; după cărțile pe care abia le-a dat la lumină, el se va infățișa, în scurt timp, printr'un volum deschise din viața de război a țeranului român în 1877, și părți din această lucrare au și apărut aici și în revista „Luceafărul“ din Pesta. Tânărul scriitor și-a făcut despre cariera sa o idee care nu samănă, din fericire, cu a înaintașilor săi: i se pare, cu dreptate, că oricine are puteri trebuie să le cheltuiască și să le cheltuiască bine, adevărat în așa fel încît să atingă cît mai deplin ideile sale de frumusețe și să folosească pe cît se poate mai mult oamenii între cari trăiește, conaționalilor și contemporanilor săi, — alții venind

numai în planul al doilea. El poate închipui lucruri pe care, cînd le povestește el, le crezi adevărate și le judeci mai frumoase decît lucrurile adevărate pe care le ai zilnic supt ochi: de ce și-ar înfrîna darul numai pentru ca din partea unor oameni pretențioși să i se aducă lauda că se destăinuiește rar, decî, zic ei, într'un chip mai impunător, mai vrednic, mai desăvîrșit?

Nici d. Vasile Pop nu e un lustruitor fără odihnă al lucrurilor ce de la sine apar lustruite; școala producției chinute, tulburate de auto-critica exagerată care trece prin nălucirea că s'a îndeplinit în chip tainic o operă desăvîrșită și veșnică, pentru ca la urmă să se ajungă la vădita neputință de a scrie, — această școală nu e a sa. Fără a ținea în seamă răceala cu care cei mai mulți au întîmpinat începuturile sale, și învingînd, după cît știm, grele împrejurări, d. Vasile Pop n'a conținut până astăzi manifestarea sa literară, și acum, cînd el e chemat să-și iea locul ce i se cuvine în literatura tinerilor, scrisul i se va face, de sigur, încă mai bogat, nevoia de-a se împărtăși altora în ce gîndește mai ales și spune mai frumos va fi mai puternică.

În acești doi povestitori mai ales—și, pe lîngă dinșii în N. N. Beldiceanu, dacă va ști să se mărginească în subiectele ce se potrivesc cu sufletul său și nu va fi ispitit de nota sentimentală, în I. Ciocîrlan, în C. Sandu, în Cercel, în N. Macedoneanu (Bațaria), dacă nu se va înstrăina, prin ocupațiile sale nouă, de literatura românească,—generația care se recunoaște, se unește, se îmbărbătează și luptă împreună astăzi, iar

mîni va fi stăpînă pe viața neamului nostru, și-a găsit nuvelistii și romancierii cei noi.

Oricine vede că această generație are un caracter deosebit, de care nu se poate despărți, pe care nu-l poate preface și în numele căruia va învinge. Cei ce s'au strecurat de la 1880-90 încoace s'au putut mulțami cu imitații, cu contrafaceri, cu variante; acestoralții li trebuie ceva în adevăr nou în toate. Povestitorii de cari am vorbit daū, împreună, cu toată lămurirea și puterea trebuincioasă, această notă nouă.

* * *

Generația de astăzi are privirea îndreptată asupra neamului întreg: în toată întinderea lui geografică, în toată alcătuirea lui socială, în toată desfășurarea lui istorică; pe dînsa o interesează toată Romînimea cîtă este orînde și orî în ce strate, toată cîtă a fost, în orice vreme. Orice datină, orice amintire, orice colț umil al sufletului mulțimilor ferite în graiul lor are preț pentru dînsa. Și luarea aminte a ei nu e rece, curioasă, abstractă, ci caldă, frățească, bună.

Deci în alegerea, în gradarea pe care o face, cel d'întăiul loc îl ieau aceia cari au avut sau păstrează mai mult firea neamului, fire anumită și originală, care-i e cel mai puternic drept la traiul. Alții au avut, dăunăzi, slăbiciune pentru tipurile de tineri moderni, din cale afară de moderni, cu mîntea în plete, inima în toane și talentul în mofturi ciudate, pentru naturile bolnave, nenorocite sau ticăloase care se pot ivi în aierul greū al orașelor mari, supt înrîurirea unor civilizații străine, putred de bătrîne. Nouă, cestor de

azi, nu ni mai trebuie băiețandrii cu nevricale, băiețoii cu strîmbături, băieței cu visări goale ca experiența lor de lume și de viață; în lături urîtele figuri de carton spoit, maimuțoii de mucavă! Prin literatură voim să trăim în noi o adevărată viață și o viață scumpă nouă, și știm acum unde se găsește ea, și știm cine o culege și are puterea să ni-o înfățișeze.

D-lui Vasile Pop îi plac „cei mici“, deci cei mulți și, dacă te uiți bine, cei buni, cei naivi, cei curății, chiar dacă au pelița smolită a dănciucilor ce se luptă din arșice ca să știe care din ei va fi „Împărat“, sau încearcă ce poate spune din inima unui om o coardă întinsă pe un piept de lemn uscat. Trecutul îi lasă hotărît la o parte; nu l-a văzut luptînd, nu l-a auzit plîngînd, n'a mers cot la cot cu dînsul pe aceleași drumuri grele, mîngîindu-l și ajutîndu-l, și deci îl lasă la o parte. Îl lasă la o parte și pentru alte cuvinte: d. Vasile Pop nu descrie, ci, ca maestrul său Caragiale, lasă să se înțeleagă, atinge numai; strălucirea de veșmînt a vremurilor ce s'au îngropat în aurul și purpura lor nu-l ispitește. Apoi fapta—ceia ce cunoaștem mai bine, mai de-a dreptul, mai sigur de la acei oameni—nu-l privește, căci nu se încălzește cînd ea se desfășură, mîndră ca un steag, în luptele ce s'au potolit de mult. În sfîrșit, nici dialogul nu e ceea ce-i place mai ales să dea—cu tot dialogul dibaciū din „Cerșitorii“, cu toată precizia de ton din schițele țigănești, cu toată notația gingașă a vorbirii țeranilor înduioșați în „Domnița“. Nu,—acest scriitor trage cu urechea la mișcările ascunse ale inimii, el pîndește înaintarea gîndurilor; el e un psiholog răbdător, modest și simplu,

— și de aceia se îndreaptă spre cei cari au simțirea mai adevărată și mai gingașă.

Dar nu ca să scrie, ca Prosper Mérimée, ca I. L. Caragiale, opere de artă îngrijit săpate într'o marmură frumoasă și rece. D. Vasile Pop e un sentimental. Un adevărat sentimental timid, care se rușinează și se ascunde, și nu un sentimental de paradă, totdeauna cu tirada 'n gitlej. Sentimentalul e însă foarte adeseori, în cealaltă manifestare a sa, un humorist. Și astfel și este un humorist d. Vasile Pop, dar iarăși un humorist discret, care subliniază, fără a zîmbi, lucruri care sînt însă și foarte duiosase. Ce poate fi și mai vesel și mai duios decît dulcile, curatele, albele sale povestiri din viața copiilor?

Și M. Sadoveanu a scris despre „cei mici“. Ce sînt alta decît „cei mici țeranii bătrîni cari ospătează într'o zi de serbătoare în bordeiul lor fără veselie pe tînărul străin și vorbesc apoi înaintea oaspetelui adormit de fiul lor mort, care era cam așa, dar... dar *mai frumos*; ce sînt alta sîntîi țeranii cari în primejdia morții de mîna dușmană desfășură, în șanțurile umede, reci, otrăvite ale Plevnei cele mai alese simțiri de frăție omenească, cea mai nobilă și mai tăcută jertfire de sine, cea mai curată veselie a unor suflete ce au rămas limpezi ca ale copiilor? Dar altceva îl chiamă în același timp: din trecut îl chiamă umbre, și el, romantic, dacă voiți să-I ziceți, dar romantic în această parte a creațiunii sale—, el le urmează. Sînt umbre care plîng vechi dureri, umbre desnădăjduite ce nu se pot odihni, sînt umbre blinde care par că n'au trăit niciodată; dar acelea care stăpînesc mai mult sufletul

scriitorului sînt umbrele în zale ruginite, umbrele pătate de sînge, umbrele care aû *făcut fapte* cînd erau între oameni, care aû petrecut, aû băut, aû iubit, aû luptat, aû cucerit și răsbunat. În veșminte din toate vremurile, în situații din toate treptele, Voevozi, boierii vechi, boierii noi, haiducii — pe aceștia ni i-a dat povestitorul într'un curent care se vestește puternic ca acela al povestirilor — inferioare ca valoare artistică firește — ale bătrînului Alexandre Dumas, care, între altele, a fost profesorul de istorie al poporului frances.

În puține cuvinte, aceștia sînt cei d'intăiû povestitori tineri ai poporului român de astăzi, și norocul a voit ca scrisele lor să fie astfel încît oricine din neamul lor îi poate înțelege și se poate încălzi de poesia sănătoasă din sufletele lor.

22 August 1904.

„CINTECELE DE VITEJIE“ ALE LUI GHEORGHE COȘBUC

Gheorghe Coșbuc a dat la lumină, culegînd din reviste care nu se prea cetesc, din reviste care se uită și din manuscriptele sale, despre care prietenii spun că ar fi multe, un volumaș alb, de o sută și cîteva foi, pe care l-a intitulat „Cîntece de vitejie“.

Apoi el s'a întors la ocupațiile sale de funcționar, pe care i-ar fi îngăduit să nu le iubească, dar din care mai mult decît din strălucita lui poezie vine pînea de toate zilele pentru el și pentru ai săi. De soarta cîrticelei pe care a făcut-o să zboare în lume nu-i va fi păsînd mult lui, nepăsătorului poet, în desprețul căruia pentru reclamă, pentru recunoaștere și prețuire chiar, în neîncrederea căruia pentru prietenie, în izolarea desăvîrșită a căruia zace și o picătură neagră de amărăciune.

Între fabulele nesărate ale poetului de salon Florian e una care vorbește de soarta deosebită a două păsări, prinse în cușcă, precum poetul cu sufletul liber e prins în zăbrelile lumii și-și cîntă de năcaz lui, făcînd astfel bucurie lumii, la care nu s'a gîndit. Una din acele păsări era o mică pasăre sură, care a murit

fiindcă nu i s'a auzit glasul. Iar cealaltă, care trăieşte până la sfîrşitul fabulei, care e veşnică, croncăneşte fără încetare din marele-i plisc Iacom de corb nesăţios : pas să-l uite cineva pe acesta şi să nu-l dea de zece ori cît îi trebuie ca să mai slăbească puţin cu cîntecul !

Cu cîtă căldură n'a vorbit presa noastră, prietenoasă pentru anume poeţi cari se înţeleg lesne şi ca oameni şi ca scriitori, de cutare corb cu glasul funebru sau de cutare gaită cu pene de împrumut, cu cîtă bucurie n'a vestit neamului românesc noua operă a neobositului maestru ! Iar, cînd se întîmplă așa o nimica toată ca un volum nou al lui Coşbuc, atunci e o linişte, o tăcere... Duşmanii de altă dată nu se mai văd, dar prietenii scriitorului român sînt așa de discreți... Și apoi cutare domnişor care ştie toate intimităţile literare ale scriitorului cu care s'a întîlnit de cîteva ori la cafenea, te va trage la o parte și-ți va spune, cu toată cruţarea şopotitoare a „prietenui“ faţă de prietenul său, că e pe sfîrşite cu talentul lui Coşbuc, care se mai încearcă numai din cauza comandelor oficiale.

Tăcerea cu care au fost primite „Cinteele de vitejie“ nu e de loc îndreptăţită și, dacă — din motive care se pot înţelege, dar nu se judecă, — poetul a pierdut marele său avînt cuceritor din vremuri, conştiinţa fecundă că el se găseşte între al săi cari-l iubesc, îl admiră și-l aşteaptă cu nesăţ cuvîntul,—opera sa din urmă e întru toate vrednică să stea alături cu celelalte.

* * *

„Cintăreţi de vitejie“ am mai avut noi, dar nu-i

prea cetim, fără a fi vinovați de uitare nemeritată și de nerecunoștință. Pe la 1860 cînta din trîmbița veche a baladelor Dimitrie Bolintineanu: el făcu să răsune în auzul unor cetitori cari prețuiau foarte mult această musică patriotică și războinică, isprăvile lui Mircea Bătrînul, și ale lui Ștefan-cel-Mare, și ale lui Mihael Viteazul, și ale altora mai mici. Intențiile cîntărețului erau foarte bune și faima lui pătrunsese pretutindeni: dar noi cari trăim, astăzi, în vremuri cînd admirația vine mai greu, găsim că balada de la 1860 era cam slabă, că sămăna prea mult cu o tînguire de păstor, și nu a unui păstor care să fi păscut în adevăr oile la munte, ci a unui păstor de pe scenă care plînge sentimental în poalele onorabilului public.

Nu trecu mult și, pe vremea războiului, Alecsandri luă asupra-și sarcina de a cînta pe luptătorii ce mergeau, cu primejdia vieții, să smulgă din mîinile dușmanului bronz pentru coroana Regelui neatîrnat al României. El n'a făcut balade romantice trecutului, ci a socotit că poate făuri o strălucitoare platoșă de aur pentru eroul ce stătea viu cu sabia în mîină. El a scris povestiri din luptele cu Turcii și a dat recunoștinții noastre pentru ostași, mîrdriei noastre pentru biruință, încrederii nouă în viitor aripile largi ale odei. Și Curtea și nația i-au mulțămît destul pentru aceasta.

Dar, cînd ajungi astăzi la această parte din opera lui Alecsandri, nimic nu ți se mișcă în suflet și lacrimile nu se coboară în ochi. Și totuși „poetul național“ își dăduse toate silințele, făcuse ce credea el că poate face mai bun pentru a răspunde așteptărilor ce se formaseră, încrederii ce se pusese în el. Causele neiz-

bîndei lui erau acestea : lipsa statornică de putere, de energie a talentului său, plăcut, armonios, dulce — căci alți plămîni trebuiau pentru a scoate sălbatecul chiot al biruinții muncite ! — și, apoi, deplina necunoștință a lui, înstrăinarea lui față de țeranul român, care, el, biruise : marele proprietar Alecsandri nu era de sigur acela care putea vorbi în numele acestui țeran și pe înțelesul lui.

Puterea lui Coșbuc e însușirea lui de căpetenie, o putere grămădită, încleștată, care zbucesc în puține cuvinte zguduitoare sau care, deslănțuită, ca în zugrăvirea strălucită a năvalei lui Mihai în lupta de la Călugăreni, samănă cu căderea prăpăstuită a unei năprasnice furtuni. Aceasta nu e nici un *pastor fido* modulînd din fluierașul sentimental o serenadă pentru strămoși, nici un fin om de salon, un înalt funcționar literar care, cu toată conștiința însemnătății sale, depune cununii de mărgele și flori de mătăasă pe groapa, bine spălată de sînge, și presărată cu nisip, a voinicilor. Nu, acesta e urmașul unui șir de preoți de sat de acolo de sus de supt munte, unde e viața grea și unde a fost totdeauna muncă multă și luptă destulă, acesta e un aspru țeran cu sufletul de stîncă. Cînd ajunge să vorbească de trecutul mare, în sufletul lui care se deschide bate ca un larg vînt de mîndrie, de sălbatecă bucurie, pare că și el ar fi fost dintre ai lui Basarab bătrînul, „păstorul de oi“ care a răpus pe Carol-Robert,

stăpinul țerii feudale,
ca și cum și el ar fi purtat arcul și sulita și spada
pe urmele, săpate adînc de minia răsbunătoare, ale

lui Ștefan și ale lui Mihai, străbunii, de fapta cărora se împărtășește cîntînd-o tare, limpede în auzul țerii întregi și a neamului întreg. Iar, cînd se coboară la luptele cele din urmă, pe care le-a dus Ardelenii supt steagul Austriei, Romîniil de aici supt flamura neamului lor, supt liberul tricolor, el nu strigă în gesturi teatrale, precum ar face-o orice tîrgoveț aprins prin inchipuire, ci el, știind bine ce s'a putut petrece în sufletele, împărțite de multe simțiri, ale unora ca dînsul, se oprește induioșat pînă la lacrimi și, cînd răsună cîntecul său, el duce plînsori de doină, bocete de mamă, suspine de tovarăși ai celor ce s'aun pierdut, și le amestecă, într'o simfonie măreață, spre mărirea simplilor sătenil din neamul său cari au murit pentru țară, urmînd învățăturile străbunilor.

Aceasta face din „cîntecele de vitejie“ ale lui Gheorghe Coșbuc, cu imnurile liniștite și mîndre, cu fragmentele din bronzul epopeii, cu chemarea înnaintea noastră a morților ce tresaltă de tunurile zilei de 10 Maiu, amintire a faptei lor cu urmări veșnice, cu duioasele răvase și povestiri ale sătenilor ce întrebă de acasă și spun de unele și de altele uitînd tocmai ceia ce-l face mare înnaintea tuturor timpurilor, din tot acest bogat cuprins al celor o sută și cîteva pagini cartea cea mai oțelitoare de inimă pe care a scris-o un poet romîn.

29 August 1901.

ZIARELE ȘI DEBUTUL TINERILOR SCRITORÎ.

Între neajunsurile pe care de o bucată de vreme le fac cele mai multe ziare literaturii românești e și tiparul gratuit, imbielșugat, fără control, fără îndreptări, fără condiții și răsplătit prin reclamă pe care-l pun la îndemîna oricărui tînăr care vrea să ajungă răpede la o situație literară sau care vrea să-și capete pe această cale mai lesnicioasă un nume pentru a-l întrebuița apoi în alte direcții, mai practice, ale vieții.

Cutare tînăr și-a mîntuit școala. „Școala“ înseamnă astăzi Universitatea sau măcar liceul fără bacalaureat; e un semn de progres față de trecut, cînd ambițioșii filfiiu din aripile lor ciunge îndată ce aveau gimnaziul de patru clase întreg sau întrerupt prin conștiința că sînt pregătiți pentru viață (dar pe atunci elevii erau mai bătrîni așa, încît, în ceia ce privește vîrsta, nu este deosebire). El vrea să cugete, să simtă și pentru alții, cari să afle în acest chip că el cugetă și simte într'un chip superior, așa încît orice om luminat trebuie să se deprindă a-l păstra numele în amintire. Va fi, își zice el, un om de condei: bărbat de știință, poet, nuvelist, critic. O dorință frumoasă.

S'ar cuveni ca el să se supuie acuma judecării cuiva

care pricepe saŭ, dacă vrea să fie cu totul sigur, să aibă o hotărîre fără apel, a mai multor oameni cari se pricep. Pentru aceasta nu e de nevoie să bată la ușa unui judecător pe care nu-l cunoaște și de vederea căruia se poate sfii: dacă e un candidat pentru cariera omului de știință, își poate întreba profesorii, cari au avut destulă vreme să-l vadă la multe încercări și să-l prețuiască temeinic și sigur. Ei îi vor spune saŭ că nu e chemat pentru lucrul științific, lipsindu-i răbdarea, spiritul de sistemă, logica dreaptă, simburile de originalitate, saŭ că e potrivit numai pentru anumite cercetări, dincolo de raza cărora ar cădea în greșeli și s'ar compromite față de oamenii serioși, saŭ că e într'adevăr o putere deosebită. În acest caz — care e destul de rar — cel d'întăiu sfat ce i se va da de orice profesor cinstit și cu iubire față de elevii săi va fi să se pregătească și să știe aștepta. Un om făcut, o reputație bine așezată, un talent ce și-a dat probele pot scrie și lucruri mărunte pe care de multe ori au datoria de a le scrie pentru a semna ceva altora ce au mai mult răgaz, pentru a în dreapta ceva, pentru a înlătura ce nu se cuvine să se creadă. Tînărul trebuie să se înfățișeze publicului, căruia-l e dator cu stimă, pentru a căpăta și el stimă din partea lui, cu o lucrare mare, bine gîndită, nouă, studiată multă vreme. El e un necunoscut care nu poate veni cu polițe și fițiuci, precum îi e îngăduit aceluia care răspunde cu valoarea sa recunoscută; el, tînărul, trebuie să plătească în aur strălucitor, bun și greu.

Dacă însă școlarul ajuns liber vrea să facă literatură în înțelesul restrîns al cuvîntului, el, care nu-și

găsește editor și n'are poate părinți bogați, mîndri de zgomotul ce-l poate face fiul lor, are calea revistelor, a celor cîteva reviste bune. Pe acest teren nimeni nu-l poate cere să înceapă cu o mare poemă sau cu un puternic roman.

A îndeplini frumuseța e mai greu decît a găsi unele adevăruri de preț mai mic: la adevărurile acestea duce un drum drept, care e bine cunoscut și pe care-l faci cu stăruință și știind să-ți economisești puterile și să te ferești de ispita ipoteselor zădărnice care te fură în prăpastie; la frumos duc poteci ascunse, multe de tot și nu-ți e îngăduit, dacă vrei să-ți rămîie într'adevăr numele și isprava, să te strecuri unde altul și-a sîngerat fața în crengi, și-a înțepat picioarele în spinii și-a ciocnit genunchiul de piatra goală și a făcut cale. Aici nu se cere să-ți fi mers poteca până la capăt, până sus, de unde se văd largile orizonturi, unde răsuflă aierul slobod și curat, unde razele de soare căzînd din recele cer albastru îți pun cunună pe frunte; aici trebuie să se vadă numai că gicești pe unde se merge. Și orice om cu experiență vede îndată din cea d'întăiu propoziție de prosă ce înnaintează, din cel d'întăiu freamăt de versuri ce vrea să zboare, că are înnaintea sa pe un *ales*. Nu e, de sigur, desăvîrșirea, siguranța, nu sînt formele depline, ci încă o stingăcie de adolescent, adesea foarte neplăcută, dar ceia ce nu poate trece nerecunoscut, ceia ce te face să îndemni și să lauzi, e *avîntul*, puterea care caută drum.

Cînd ți s'a zis de profesor sau de critic că n'ai chemare, lasă poarta de aramă de unde începe drumul științei, părăsește pajiștea cu florile înnalte de

unde începe prin zidul negru al arborilor ici și colo, pentru cine poate nemeri, suișul către înălțimi. Aceasta nu e o înfringere de care să-ți fie rușine și pentru care să-ți năcaz acelui ce te-ar fi învins și umilit: e rușine să nu-ți fi făcut datoria, să nu-ți fi trăit viața, să-ți fi irosit ca fiul risipitor puterile pe care le-ai avut în adevăr, să fi fost, într'un cuvânt, din vina ta, mai puțin decît ce-ai fost chemat să fi. Dar că-ți spune cineva că n'ai menire de învățat, sau de poet, sau de povestitor, sau de lămuritor al frumuseții în literatură și artă e ca și cum ți-ar spune un maestru de-musică pe care l-ai fi întrebat în treacăt, că n'ai glas sau că degetele nu-ți sînt potrivite pentru piano. Că să fi numai un om cum se cade—ceia ce poate oricine e sănătos la minte — și cîți te vor cunoaște te vor lăuda: nu e și aceasta glorie?

Iar, dacă ți s'a spus să aștepți, ai acum o datorie față de tine. În sufletul tău zace un zeu care nu s'a trezit încă; nu-l grăbi, căci o picătură de untdelemn fierbinte din lampa ta nerăbdătoare îl va face să-și destindă aripile și să fugă pentru totdeauna. Cetește mult, călătorește mult. Adună cunoștinți despre lucruri și oameni și, mai ales, adună cunoștinți despre tine. Lucrează la desăvîrșirea ta însăși, ceea ce e opera de artă cea mai înaltă la care se poate lucra. Și, cînd vei simți că *trebuie*, vorbește, scrie!

*
Ce se întîmplă însă astăzi, cu obiceiurile de ușurătate ale tinerilor noștri, de o parte, și cu uritele năravuri de lene și șiretenie ale ziarelor noastre, de alta?

X a fost refuzat sau amînat la reviste, Y a fost înștiințat de profesorul său că nu e încă vremea să se manifeste sau că vremea aceasta nu va veni niciodată. El mai întrebă și pe alți profesori, venerîndu-i în tot felul, doar va storce o vorbă de politeță pe care el va preface-o neapărat în articol de credință, în dogmă. X va ataca o revistă după cealaltă; dacă va fi lipsit de inteligență, el va ajunge la cutare ticăloasă foaie unde „directorii“ sînt oameni de o samă cu dînsul sau și mai puțin înzestrați și mai puțin luminați decît el; acolo va fi primit în triumf și-și va începe cariera de scriitor român în acea tainiță de păcate.

Dacă însă X va fi inteligent, el își va zice: de ce aș scrie la cea din urmă dintre reviste, cînd pot scrie la cel d'întăiu dintre ziare, bucurîndu-mă aici de o publicitate cum n'o pot avea nici aceia cari m'au rîspins pentru totdeauna sau pentru cîtăva vreme, care mi se pare mie prea lungă?

Și în adevăr *poate* scrie. Ziarele noastre sînt prea mari, cu mult prea mari, pentru numărul, pentru timpul, pentru talentul, pentru hărnicia și cunoștințele ziariștilor noștri. Acești factori lasă în fiecare zi un deficit de hîrtie albă care *trebuie* totuși înnegrită până la ceasul apariției. Atunci, pentru a răspunde acestei nevoi, se taie cu foarfeca, se traduce — și se traduce încă destul de prost — sau se caută cu nerăbdare în corespondență prosă de-a lui X, versuri de-ale lui Z, iar ochii redactorului se umplu de lacrimile recunoștinții cînd între darurile poștei din acea zi se vede erudiția amicului Y. Răpede la tipar, și peste cîteva ceasuri

fericitul — eu zic: nefericitul — autor, X cel cu părul lung sau Y cel cu căutătura adîncă, aș plăcerea de a se vedea tipăriți, și ei știu cu mîndrie că măcar o parte din mulții cetitori ai ziarului vor primi în suflet ideile și sentimentele lor sau măcar că ei vor ști cum că există X sau Y. Și apoi atîna-se redacția la pachetele recomandate din partea „amicilor noștri“, cari vor ajunge să dea și știri despre sănătatea sau despre planurile lor. Iar ziaristul, bucuros că a cîștigat o umplură permanentă, va tipări cu sfințenie, — firește fără a mai face corectura la tipar, ceia ce și pentru mulți autori e indiferent—și se va gîndi pe alătura și la folosul ce a adus partidului atrăgînd pe „amicul“ care poate fi, cine știe?, cu diploma ce are, un om cu însemnătate și un alegător, un orator, prețios.

Mulțămiiți uniți, mulțămiiți și ceilalți; ba mulțămiiți și publicul, care socotește că, cetînd astfel de literatură și știință, poate să nu mai cetească revistele și cărțile, care se vînd ca vai de capul lor, ca vai de obrazul bieților scriitori, cari n'aș vrîsta și firea lui X și Y. Și totuși ce bine ar fi dacă în locul acestei încurajări demoralizatoare pentru tinerii ce debutează, redactorii fără materie ar reproduce din reviste și mai ales din cărți,—care la cele mai multe ziare își lasă titlul la bibliografie și pier cu foile netăiate... Așa s'ar aduce un adevărat serviciu culturii acestui popor, căruia fiecare trebuie să-i facem binele ce putem.

5 Septembrie 1904.

SFÎRȘITUL EXAMENELOR.

O măsură ministerială a suprimat examenele la școlile secundare ale Statului.

Examen înseamnă cercetare, probă de știință prin întrebări puse la întâmplare sau prin compoziții asupra unor subiecte alese la întâmplare. Chinezii, popor vechi, civilizat și cuminte, le au pentru școlarii, le au pentru oamenii în vârstă, chiar până ce ei intră printr'un examen căruia noi îi zicem *concurs* în rîndul dregătorilor Statului, adică al oamenilor cari pot fi obraznici față de aceia cari lucrează mai mult decît dinșii pentru ca să fie mult mai puțin răsplătiți. Pentru examene miș și miș de copii, miș și miș de oameni tineri și de oameni mai bătrîni învață cu greu atîtea litere și se cufundă în cetirea înțelepciunii, adunată în strașnic de multe volume, a timpurilor trecute, bune și sfinte. Pentru examen aceiași nevrîstnici și vrîstnici au purtare bună și maniere alese, pentru a căpăta o diplomă că nu bat pe tatăl lor și nu-și șterg nasul cu degetele și pentru a schimba această diplomă cu o leafă.

Fără să fi cunoscut pe Chinezii, Europeanii au ajuns și ei la părerea că un examen, un concurs sînt lucruri foarte folositoare, și le au. La ei însă examenele

aă și un alt rost, foarte însemnat și folositor societății. Chinezul caută să treacă numai la examene pentru a putea mânca fără să facă nimic; Europeanul caută să treacă examenul și să întreacă pe acei ce-l trec împreună cu dînsul. El, omul alb, e ambițios, pe cînd omul galben e numai practic și, altfel, cumpătat în socotelile lui practice. În Europa, de la șapte ani se deprinde omul a se crede mai mult decît aceia în mijlocul cărora trăiește, și pentru aceasta ce mijloc ar putea fi mai potrivit decît examenul întăiū, concursul pe urmă?

Până acum avurăm și noi parte de examene... Până mai dăunăzi le visam încă, eū, „elev bun“, precum visam căderea de pe o rîpă sau cînele negru care mă urmăria cu gura căscată. Pe vremea cînd culegeam în școală o învățătură care valoră a zecea parte din silințele și suferințele mele, erau două examene în fiecare an: unul de iarnă și unul de vară. Trebuia să știū întăiū tot ce s'a predat în patru luni, apoi tot ce s'a predat în nouă. Să știū tot în amănunte, și nu să se vadă ce ai folosit din toate amănuntele ce s'au coborît în sufletul tăū de copil, ce a rămas statornic și veșnic legat de ființa ta. Ți se cerea, nu să se vadă că ai ajuns, ci să faci din nou tot drumul greū prin care ajunseseshi la scop, la țintă.

Te învățai astfel cu chinul și cu durerea. Paginile mizgălite ale manualului se luaū iarăși în cercetare una cîte una. Unii profesori erau mai buni și cereau numai faptele, materialul în orice formă; aceia știăū săū știăū ceva. Dar era — din bielsug — și profesorul care nu știă nimic, și ce putea face bietul om, cum

putea să ție..., să treacă el examenul decît îndatorindu-te să spui întocmai ceia ce el urmă; grav, cu degetul pe carte?

Unii învățați, adevărați și cinstiți, pentru examen, și erau astfel inteligenți frumoși care slăbiau pentru toată viața, strivite; erau trupuri vioaie și sănătoase care se chinuiau și îmbătrînea oarecum înainte de maturitate pentru că hrănea silințele peste fire ale sufletului chinuit. Cei mai mulți întrebunțați, în războiul fără armistițiu dintre profesor și elev, stratageme, șirelicuri de război: fiindcă era o ispitire a norocului, profesorii dădeau să se facă *bilete*, cuprinzînd capitole din materie, întrebări, și școlarii trăgeau fiecare un bilet, două, ca la Italienele cu papagalii sau cu șoarecii albi. Cei virtuoși aveau o zguduire în tot trupul cînd apropiau mîna, cîtva timp nesigură, tremurătoare, de maldărele de hîrtiuțe. Cei mulți însă erau îndrăzneți, și privirile lor cercetau cu multă luare aminte aceiași sortii de hîrtie albă: căci scriitorul biletelor întrebunța mai multe feluri de hîrtie, foarte asemănătoare de altfel între ele, sau ei tăiau în cîte două sau trei feluri hîrtia liniată, și cine știa meșteșugul lua cu siguranță o întrebare din partea materiei pe care o pregătise.

Siguranța deplină însă față de tot examenul n'o avea nimeni, -- cei buni încă mai puțin decît ceilalți. Cine știe ce punct special răsare în mintea profesorului, cine știe ce mai întrebă *delegatul* care îl întovărășește? Cine știe ce confuzie, ce oprire în loc se poate petrece în mintea împovărată, *îndopată* atîta vreme și pe care acum o fulgeră frica, paralisînd-o?

regal a trecut, în sunet de muzică și bubuit de tunuri, strălucind din aurul bogat al podoabelor și din oțelul sever al armelor. El a străbătut vechile strade reînnoite, a intrat în vechile biserici reparate, a înviat marele oraș mort al trecutului nostru. Umbrele nemîngiate ale strămoșilor încununați s'au potolit o clipă în durerea lor de înstrăinare și supt pietrele prăfuite ale vechilor morminte a trecut ca un fior de viață, zguduindu-le.

Regele a intrat ca un adevărat triumfător. El nu se luptase cu dușmanii țerii și nu aducea rămășițe de oști supt steaguri rupte, încununată de gloria celei mai mari jertfe ce se poate face pentru neam. Ceașurile acelea de luptă grea au fost de mult, și ele pot fi iarăși numai la chemarea celor mai puternice și neînclăturate nevoi și primejdii, cînd Dumnezeu răsunării și al dreptății smulge săbiile cele mai cu înțelepciune păzite. Carol I-iu, cel d'întăiu rege al României unite, învinsese într'un război mai greu pentru dînsul decît multe altele și cîștigase o biruință mai rodnică decît cutare izbîndă de trufie zădarnică asupra străinului. Bucuria cu care a fost primit astăzi mărturisește că el a cucerit împotrivirile cele mai îndărătnice, că a încălzit sufletele cele mai reci, că a dat viață inimilor celor mai amorțite și că a impus rînduială destrăbălării celei mai îndrăznețe. Prin puterea unei demnități împărătești, a unei nepărteniri neclintite, a unei desăvîrșite jertfiri a tuturor jignirilor, el a ridicat Coroana de Oțel la acea înălțime senină unde nimic n'o poate înnegura și a făcut dintr'însa

semnul văzut al legăturii tuturor celor de aici, semnul văzut al viitorului celor de aiurea.

Căci îmi aduc aminte de o altă primire, acum șeptesprezece ani, care va rămînea ca o pată pentru toți aceia, din așa-numita „oposiție“ și din „guvern“, cari au știut, prin păcătoșia unora și nemernicia altora, s'o pregătească Suveranului în care totdeauna, la orice popor luminat și cuminte, se întrupează Patria.

Regele venia în 1887 ca să sfințească Mitropolia. Pentru a treia oară Iașul îl vedea ca rege, după ce-l cunoscuse de mult ca prinț tînăr. Nicio mișcare din inimă nu vestia momentul istoric. Gazetele prost scrise ale liberalilor repetau pentru nu știu a cîta oară frazele de ghiată ale tipicului, ce păreau scoase dintr'un manual de corespondență. Profesorii noștri își făceau lecțiile ca de obicei, și nu ni se dădea altă pregătire (pe atunci încă sufletul școlarilor nu era recunoscut oficial) decît împărțirea puștilor stricate pe care trebuia să le presintăm, dragă Doamne, la trecerea Suveranului. La Universitate, același lucru ca și la liceu. Ba încă s'au găsit de acolo cîțiva generoși profesori, cu mintea plină încă de amintiri revoluționare parisiene, cari au îndemnat, printr'un manifest tipărit, iscălit și lipit pe strade, pe „cetățenii“, studenții și nestudenții, ai Iașului să se dea înlătură înaintea Regelui care sprijine pe Ion Brătianu împotriva „voinții țerii“. Ziarele conservatoare aveau și mai puțină pază la gură.

Cu puștile la umăr, am văzut trecînd alaiul pe lîngă poarta vechii Academii Mihăilene. Erau mulți asistenți

reci și nerespectuoși. Regele privia înaintea, deprins cu astfel de oameni. Penajele albe ale jandarmilor călări, cari-l urmau trăsura, se pierdea acum către clădirea puternică a Otelului Traian și tropotele, fâșnetele, zingănitul se îndepărtau, cînd ca o zguduitură se făcu în mulțime. Caii se dădură înapoi speriați, mulțimea avu un freamăt de mirare spăimîntată, porțile școlii se deschiseră supt apăsarea ei subită: trăsura regală se oprise. Peste cîteva minute, ca să ni putem forma o bună educație cetățenească, aflam ce fusese: „oposiția“ aruncase cu mere stricate asupra cortegiului ce cuprindea pe Suveran. Și, peste cîteva zile, de la feștele liceului, văzurăm, într'o rece și tristă dimineață, aceeași trăsură mergînd răpede spre gară fără altă întovărășire decît a gardei și a unor golanți cinici, cari înțelegeam bine supt ce impuls gîlăiau strigînd: „ura“!

Potrivit cu aceste exemple, peste vre-o doi ani studenții Universității cari se învredniciau de cîntea vișitei regale—acum Regele presinta Iașilor pe moștenitorul său în Domnie — uitau să-și scoată țigara din gură și pălăria din cap la apropierea Suveranului.

*

Astăzi această eră e închisă, și triumful Regelui e desăvîrșit tocmai acolo unde a trebuit odată ca el să se înfășure cu mai mult despreț.

Dar venirea Regelui în Iași mai are un înțeles, care vorbește tuturor inimilor românești.

Iașul e locuit pe trei sferturi de Evrei. Bogăția, viața, mișcarea lui e a lor. Flacăra zionismului s'a aprins și arde mai puternic acolo. Noi avem în Iași numai două

lucruri: școlile, care sînt așa și așa, și bisericile, ce nu-și găsesc lesne părechea aiurea.

Și Regele României vine în Capitala pîngărită de murdara viață de afaceri a unui alt neam, nu pentru a vedea încă odată această viață modernă a „celel de a doua Capitale“. El vine din Ținuturi adevărat românești, străbate stradele unde să nădăjduim că ai noștri vor fi avut măcar locurile din față, și merge să sfințească biserici înălțate din nou supt Domnia lui. El ascultă slujba creștină, slujba românească, pe locul unde aceiași slujbă a fost ascultată de strălucitul său înaintaș Vasile Lupu, ctitorul Trei-Ierarhilor, de mărețul străbun Ștefan-cel-Mare, care a clădit într'o zi după biruință biserica Sfîntului Nicolae, „arhierarul și făcătorul de minuni“. Și încă odată prinosul de recunoștință al „celui d'întăi rege al României unite“ s'a înălțat în cuvinte călduroase, ca o mireasmă bine primită, către sufletele veghetoare ale strămoșilor. Prin aceste acte și cuvinte trecutul și prezentul nostru se leagă iarăși, nedespărțite, înaintea străinului păgîn și dușman.

Da, oricît s'ar scurge la noi valul necurat al vînturilor de cîștig, pămîntul e al nostru, căci noi am arat și am luptat cu el, căci noi am sămănat în el bobul pîinii de toate zilele și sfintele oase ale ostașilor noștri morți pentru țară. Și vîntul va lua odată înaintea pleava pe care el a adus-o, iar noi, — noi vom rămînea înrădăcinați în glie!

10 Octombrie 1904.

O CARTE A LUI I. RUSU ȘIRIANU.

O broșură despre Sf. Nicolae din Iași.

Redactorul *Tribunei* din Arad, d. I. Rusu-Șirianu, dă Românilor o carte foarte folositoare.

În această carte, intitulată *Românii din Statul ungar* (334 pp. în 8°, București. tip. „Voința Națională“), se cuprinde întâiu o statistică bogată și precisă care lămurește îndată pe orișicine asupra numărului, situației și dezvoltării Românilor de peste munți. Mai de parte, datele sînt lămurite prin priviri generale și din ele se scot îndrumări pentru activitatea ce s'ar potrivea mai bine cu starea și însușirile acelor cari reprezintă supt stăpînirea ungurească neamul nostru.

Un spirit cuminte, o căldură patriotică discretă, fără exclamații, oftări sau provocații copilărești, care totdeauna strică mai mult decît folosesc (dacă măcar folosesc, fie și în cea mai slabă măsură), se desface din această operă de orientare și recunoaștere, care sosește tocmai la timpul său. Autorul arată o deplină încredere în viitorul Românilor ardeleni și ungurenii, dar această încredere nu vine din dorințele și speranțele lui, ci reiese din dovezile de fapt, din constatările prin cifre pe care le-a adus înaintea. E drept că pierdem pe încetul pe înaintașii rătăciți prin Ținuturi din care n'aũ fost în stare să înlăture pe vechii

locuitorii (precum în Ugocia, în Bereg, în Clanad, cu toate că odinioară erau și Voevozii ai Românilor ugoceeni și beregeni), e drept iarăși că Ungurii stăpîni își fac toată datoria față de neamul nostru, căutînd să impuie maghiarisarea și că, astăzi chiar, legea școlară nouă a lui Berzeviczy sperie naționalitățile cu stricarea și dispariția școlilor confesionale, care dau Românilor carte românească. Dar, în schimb, tot noi ne păstrăm mai bine, tot noi cucerim mai mult, așa nesprijiniți de nimeni cum sintem, tot noi avem cea mai bună sănătate, cea mai răpede înmulțire și aducem din sărăcia noastră cele mai mari jertfe pentru bisericile, școlile și băncile noastre. În cei din urmă ani, Romîni de peste Carpați au făcut două lucruri de cea mai mare însemnătate: organizîndu-se pentru ajutorul bănesc între sine și cucerind orașe, dintre care au astăzi cinci în mina lor, și ei progresează necurmat și în altele.

Romanisarea, în marginile în care se face, aduce numai folos. De multe ori ea vine din încuscirii, așa încît acel ce vorbește românește are și singe românesc. Pe cînd maghiarisarea, așa cum o înțeleg Ungurii, e o mare primejdie pentru sufletul lor, pentru ființa psihică a neamului: căci trebuie o puternică majoritate a elementului curat (la noi cel traco-romano-slav) pentru ca deosebirile de cugetare și simțire, caracterul particular care îndreptățește existența ca popor, să se păstreze.

Un amănunt neexact: d. Rusu-Șirianu crede că un nume de sat mixt sau fost mixt care are un înțeles în ungurește și în forma românească, analoagă, un altul, a fost întăiu unguresc, și adecă un nume impus de Stat. În vechile timpuri, astfel de impuneri nu se făceau ca astăzi. Și e foarte cu putință ca forma ro-

mănească cu înțeles să fie mai veche, iar Ungurii să fi făcut ca Francesii în Algeria, prefăcînd numirea străină în alta cu sens în limba lor (de ex.: Ued-el-Aruș = Rivière de la Rousse, în Algeria; cf., în Ardeal, Pîclișa = Poklos, în ung. pokol, iad).

La sfîrșit, autorul afirmă din nou credința sa că politica de pasivitate a Romînilor trebuie părăsită. Eă opun acestei convingeri convingerea mea de mai înainte. Se poate — ba e aproape sigur — ca în comitate, al căror rost politic e mare în Ungaria, lupta Romînilor să dea roade, făcîndu-i să aibă o largă parte în conducerea lor, dar în Budapesta, în Parlamentul de acolo, nu se poate folosi nimic, căci în lupta națională neapărată Ungurii nu pot face concesiile, cum nu le putem face noi.

*

Cu prilejul sfințirii strălucitei biserici a Trei-Ierarhilor din Iași, făcută de Vasile Lupu, și a armonioasei clădiri, datorite lui Ștefan-cel-Mare, a Sf. Nicolae din același oraș, Administrația Casei Bisericii a publicat o elegantă broșură cu titlul: *Cîteva cuvinte asupra bisericilor Sfîntul Nicolae Domnesc și Trei-Ierarhi* (Carol Göbl, 1904). Partea Istorică e de d. Al. Lăpădatu: concisă, sigură și interesantă, ea face toată cinstea autorului. Partea arhitectonică e tradusă — rău tradusă (găsești expresii ca „vusurii mulurate!“!) — după note ale d-lui Lecomte du Noüy, restauratorul celor două sfinte lăcașuri. Din ea se vede, nu numai că d-sa nu e un scriitor și un om de știință, dar încă și aceia că ideile ce-și face despre clădirile pe care le-a reparat sau rezidit nu sînt de loc clare: d-sa nu e cituș de puțin lămurit asupra curentului artistic din care vin Sf.

Nicolae cel domnesc și Trei-Ierarhi, asupra modelelor, antecedentelor, asupra meșterilor și valorii de originalitate a acestor opere de arhitectură. În curînd voi avea prilejul să arăt aceasta mai pe larg într'o „Istorie a artei bisericești la Romîni“¹, pe care o am în lucru.

10 Octobre 1904.

---

¹ Aû ieșit studiile despre arhitectură și pictură, apărute în „Convorbiri literare“ și reproduse în „Negotul și meșteșugurile în trecutul românesc“, București, Minerva, 1906.

CUM S'AU RESTAURAT VECHILE MONUMENTE?

Cînd am început viața noastră modernă, acum vreo șeptezeci de ani, aveam în minile noastre o scumpă și bogată moștenire a trecutului. Pe lângă puterea de roadă a unui pămînt pregătit pentru marea cultură a grînelor, curățit, dar nu stors, pe lângă minunatele virtuți de răbdare, de supunere, de hărnicie și de cinste ale țerănimii, ce alcătuia cu mult cea mai mare parte din populația țerii,—aveam tradiții sănătoase, aveam caractere neînduplecate în simplitatea lor smerită, aveam îndreptări culturale, vechi legături care făcuseră nespus de mult bine, aveam așezăminte care în curs de mai multe veacuri se dovediseră desăvîrșit binefăcătoare și aveam, în sfîrșit, o strălucită îmbielșugare de monumente istorice. Toate aceste însușiri erau numai ale noastre, între popoarele balcanice de care ne despărția Dunărea și ne unia atîrnarea de Împărăția turcească. Vecinii slavi și chiar grecii nu avuse norocul de a păstra măcar unul din aceste înalte elemente ale vieții unui popor, neapărat și ale vieții unui popor modern. Dacă luam din Apus Constituție, parlament, mode de îmbrăcăminte, cafenele-concert, oteluri cu chelneri în frac, restaurante cu mîncări străine, industrie cu capitalurile Germanilor,

Belgienilor, Englesilor sau Americanilor, picturã impresionistã, literaturã decadentã, pornografie suptirã, zile de primire, ceaiuri cu pesmeți și mofturi, cluburi politice, livrele care se vãd, și care nu se vãd, care se poartã pe trup de oameni ce staũ pe caprã și care se poartã pe suflet de oameni ce staũ în jilțuri și faetoane, dacã, va sã zicã, luam aceste lucruri toate, puteam fi siguri cã a doua zi dupã „liberarea“ lor — adecã dupã ce Rușii vor fi deschis portița gãinãriei Turcului—vecinii, iubiții și aleșii noștri vecini le vor avea pe toate.

Pãnã la armata de sistem german, și pe aceia. Asemenea lucruri sînt marfã de import pe care fabricanții cei mari ai Europei civilizate le rãspîdesc cu o dãrnicie nespusã, al cãrei nobil motiv e cîștigul, împãrtășirea la roada muncii țerãnești pe întinse cîmpii, care se face la dreapta și la stînga Dunării. Așa cum am ajuns noi, și nu mai puțin Bulgarul care ni bate grãnicerii, Sîrbul care-și spintecã regiile și dã la cap reginelor, Grecul care iea Constantinopolul cu articole de gazetã, pot ajunge mine toate rasele galbene, roșii, verzi, negre, pestrițe ale pãmîntului. Nu ne putem mîndri cu civilizația pe care am plãtit-o, ci numai cu aceia pe care am întemeiat-o.

Aceia era însă: ea stãtea încheгатã în piatra, în cãrãmida mănãstirilor și bisericilor; pe lemnul icoanelor, în adîncurile sculptate ale odãjdiilor. Ea se desfãcea ca o mireazmã rarã din buna viață de familie, din așezãmintele adevãrat democratice și binefãcãtoare care puneau pe Domn la îndãmina oricui, ca un izvor de dreptate și de mîngiere, ea vorbea din rîndurile

cărților umile făcute pentru toți într'o limbă neschimbată în desăvârșirea ei.

Și ce-am făcut noi cu aceste comori? Le-am risipit în vînt ca un lucru netrebnic și ne-am bucurat strașnic de hida sălbătăcie ce săvîrșiam.

Monumentele, ca unele ce apasă greu pe pămînt și fac multă umbră pe dînsul, erau mai greu de jertfit pe altarul civilizației cu stampila de proveniență *europăeană*. Și în privința lor am făcut însă destule păcate, și nu e vina noastră că n'am făcut mai multe.

Unul din păcatele mari e că le-am lăsat pe unele să se dărime, iar cellalt că am *restaurat* pe acelea care nu se dărîmau de la sine. Inaugurarea a două monumente „restaurate“ îmi dă prilej să spun cîteva cuvinte despre acest fel de activitate, care costă mult (2.000.000 pentru Trei-Ierarchi, — peste jumătate de milion pentru Sf. Nicolae cel domnesc; Dumnezeu știe cît pentru mănăstirea de Argeș și tot el va ști cît pentru Mitropolia din Tîrgoviște) și păgubește cel puțin pe atîta.

De pe la 1855, de la războiul Crimeii, nu ne-am mai îngrijit de biserici și mănăstiri decît întru atîta că urmăream îndeplinirea acelei nevoi financiare și naționale care era secularizarea veniturilor lor, luarea acestor venituri pe sama Statului. Trebuie să adaug că, însuflețit de cele mai bune intenții, Guvernul muntean al lui Vodă Știrbei începuse, cu meșterii din țară, cea d'întăiu campanie de restaurări, cu rezultate vrednice de plîns. Așa am pierdut atîta din frumuseța Tismanei și a Dealului, așa am pierdut *cu totul* Bistrița olteană.

Deci ruina rămase stăpînă pe clădirile sfinte, de la 1853 înainte. Cînd se secularisară mănăstirile închinate și călugării greci plecară, ruina lucră și mai bine în pustiu.

Peste vre-o douăzeci de ani veni războiul și conștiința de mîndrie pe care o aduse. Începurăm să ne credem cel mai bogat neam din lume, o țară cu avuții nesecate. Ne gîndiam ce s'ar mai putea face din ele. Și atunci ne amintirăm de mănăstiri și biserici. Nu le cunoșteam — căci pînă astăzi nu este o singură carte despre ele —, nu le prețuiam cu inima — căci abia acum evlavia pentru trecutul nostru începe a licări în simțirea unora —, nu le înțelegeam ca frumuseță —, căci abia astăzi înțelegem că este o frumuseță în afară de moda Parisului, Berlinului și Vienei; dar totuși voiam să le restaurăm. Porniam de la unul din cele mai rele sentimente ale unui popor, trufia.

Cu dînsa veniam însă — ciudată împărechere, care se lămurește numai prin anumite vechi cusururi boierești — neîncrederea în noi înșine. Cine dintre noi ar putea restaura, cine ar putea învăța măcar să restaureze? Pentru a pune în lumină nouă arta națională, ni trebuia, neapărat, un străin. A fost d. Lecomte de Noüy; — putea fi altul. Nu e vorba de nume, ci de sistem.

A restaura un monument istoric nu înseamnă a-l face din nou. Nu înseamnă a-l cirpi. Nu înseamnă a-l îndrepta. Nu înseamnă a-l „completa“. Nu înseamnă — mai ales — a-l dărîma. Ce s'ar zice oare de Greci dacă ar da în antreprisă unui diplomat al școlii franceze din Atena reclădirea Partenonului, sau de Italiani

dacă ar dispune ca un American să „completeze“ Forul?

La noi așa s'a făcut. Să nu se supere nimeni, căci e așa. Bisericile au fost rase până la pământ, până la temelie, ba la unele s'a făcut și altă temelie. Anumite clădiri, zidite cinstit, în vremuri simple și proaste și sărace, au fost date jos cu dinamită. Pietrele de mormânt — lucru sfânt pentru toate popoarele — au fost scoase și zvirlite afară în ploaie, fără un șopron deasupra lor, ca la Tîrgoviște. Pisaniile amintitoare ale ctitorilor s'au dat în lături ca netrebnice: și astfel s'a făcut cu piatra ce pomenește pe Ștefan-cel-Mare. Poadoabele atât de venerabile ale întâilor meșteri, au fost *contrafăcute*, lăsîndu-se ca originalele să zacă într'odaie oarecare sau supt ploiosul cer al lui Dumnezeu. Zugrăveala veche a perit și a fost imitată numai după alte procedări și pierind cu totul caracterul impunător al vechimii. Farmecul pe care-l lasă atîta viață omească ce se strecoară între patru pături s'a împrăștiat. Cînd și țerna mormintelor a fost răscolită, fără preot, fără slujbă, fără cinste, duhul bun al trecutului care ne ocrotește și ne îndeamnă a zburat din lăcașurile pingărite.

Aceasta s'a făcut; ce se poate face astăzi? Căci niciun cuvînt n'ar fi prea tare dacă am rămînea în vechea rătăcire.

24 Octobre 1904.

CUM S'AR CUVENI SĂ SE ÎNGRIJEASCĂ MONUMENTELE ISTORICE?

Un monument istoric cuprinde în sine mai multe lucruri: un meșteșug de a clădi care nu se mai obișnuiește, o frumuseță care nu se mai poate îndeplini și, pe lângă acestea, o sumă, mai mare sau mai mică, de amintiri, luptând, trăind între acele ziduri sau între pereții aceia. Pe arhitect îl interesează mai ales liniile și legătura lor: lui poate să-i pară rău că ele n'au fost mai bine alese sau potrivite în cutare privință; pe privitorul obișnuit îl chiamă și-l înduioșează toate aceste elemente la un loc: farmecul frumosului, al neobișnuitului, al trecutului se amestecă pentru el într'o singură simțire care nu-și mai află părechea. Pentru dînsul o astfel de clădire se înalță ca o înviere a morților.

Orice monument istoric e așa de scump, încît trebuie păstrat, făcîndu-se jertfe mai mari decît pentru o nevoie de toate zilele a timpului nostru, căci prin el căpătăm o părere mai puternică despre vechimea, despre faptele, despre drepturile și datoriile noastre. Trebuie să-l păstrăm, plătind astfel și ce se cuvine aceluî depărtat întemeietor, a cărui muncă a slujit și ea ca să ne păstreze de sine stătător și luminați.

Sintem ținuți să-l împiedecăm să se dărîme. Piatra care cade să fie prinsă înapoi, cea care a căzut și nu mai este, să nu fie înlocuită prin alta, chiar întru toate asemenea, decît atunci cînd lipsa ei ar pune în primejdie trînicia clădirii; căci un colț atins de ruină spune mai mult decît o înnoire scînteind de aur sau înnălbînd de var proaspăt. Cînd o zugrăveală nouă pe un strat de tencuială adausă acopere vechi chipuri ce nu se mai văd, dar pot să iasă la iveală, dărîmîndu-se ce s'a așternut asupra lor, e foarte gîngăș să se hotărască dacă zugrăveala veche trebuie chemată la viață prin nimicirea celeilalte. Cea nouă poate fi mai frumoasă, mai caracteristică. Orîcum, ea trebuie păstrată pe deplin în reproduceri fotografice.

Pentru ca să se aibă acuma exemple, nu era nici un motiv să se jertfească zidul de împrejmuire al mănăstirii de la Argeș, să se dea la pămînt tot ce încunjura biserica, ce răsare acum așa de ciudat, ca un lucru veșnic neisprăvit, ca o minune căzută din cer în mijlocul întinselor locuri goale. Nu era nicîo nevoie, dar nicîo nevoie, să se nimicească puternicul turn de la poarta Trei-Ierarhilor din Iași, numai pentru cuvîntul că n'ar fi fost frumos sau n'ar fi păstrat în întregime vechea înfățișare, atunci cînd atîtea întîmplări din viața Moldovei vechi erau legate de dînsul, atunci cînd ochii tuturor erau deprinși să-l caute în mijlocul coperemintelor învălmășite ale Scaunului Domniei moldovenești. Solida Mitropolie din Tirgoviște n'avea niciun păcat care să reclame neapărat desăvîrșita ei radere pentru ca în locu-i să se dureze pe încetul, cu multă cheltuială și fără nicîo pietate față de trecutul țerii și față de sfințenia religiei, o biserică bizantină nouă,

alcătuită *altfel*, într'un chip care ar corespunde, după judecata arhitectului, celei mai vechi înfățișări a acestei biserici. Și așa mai departe până la sfârșit, căci șirul păcatelor făptuite, cu arhitect străin sau fără dînsul, e foarte lung, din clipa cînd ne-am simțit moderni, până astăzi.

Deci, încă odată, monumentele vechi trebuie ținute în picioare, întărite și apărute bine. Frumosul și scumpul lucru care se chiamă restaurare — și înseamnă la noi altceva decît în țerile cu socoteală la hotărîre și la ban — nu ni este de nevoie. Sîntem datorî să menținem, nu să cîrpinim, nu să facem la loc, nu să înnoim, să închipuim și să creăm. Oricine e slobod să facă o clădire nouă în stil vechi, dar să nu fie îngăduit a o ridica pe locul, pe ruinele unui vechi monument al țerii.

Pentru a menține cît mai este vreme vechile monumente, trebuie să le știm însă cîte sînt, unde sînt și în ce stare adevărată se află, trebuie a li prețui tuturora valoarea de frumuseță și vechime. Avem nevoie de un inventariu întreg, adevărat, competent al bogățiilor de artă veche ce cuprinde țara. Fără acest mijloc de orientare, se va face și de acum înainte greșala de a alerga acolo unde ruina era mai puțin amenințătoare și unde erau mai puține lucrări vrednice de a fi mîntuite, pe cînd alături/o zidire mult mai prețioasă prin vîrsta și însușirile ei cădea la pămînt sau era înlăturată de cutare primar sălbatec, de cutare mahalagii lacomi cari (ca la Sf. Constantin din Tirgoviște) ar dori să vadă un morman de cărămizi în locul bisericii unde nu se mai slujește, pentru ca

să cumpere ieftin locul și să facă vânzarea materialelor puternice ale vechimiilor.

Avem o comisiune a monumentelor istorice. Din ea face parte unul dintre cei mai buni gospodari din țară, d. Ioan Kalinderu, care e omul socotelilor sigure și conștiincioase, și câteva persoane speciale care nu fac *absolut nimic*. Lângă această comisiune este Casa Bisericii, care e administratoarea îngrijită a tuturor averilor bisericești din România. Lângă comisiune și lângă Casă este și un biuroù al Restaurațiilor, care funcționează cu totul independent de orice putere administrativă din țară, fără a întreba pe nimeni și a răspunde nimănui, un biuroù care încuie, descuie, alege, execută, poștește la inaugurare cu puteri absolute. Casa Bisericii dă socoteli și anunță hotărîri: de la comisiunea monumentelor istorice și de la biuroùl restaurărilor nu iese nimic în tipar.

La Viena însă, este o comisiune archeologică, de la care pleacă orice privește monumentele trecutului, și publicațiile ei, ce se urmează frumos, an de an, sînt o neconținută lămurire față de opinia publică și un tezaur de informații arhitectonice și istorice. În alte țări de cultură și de organizare sănătoasă, tot așa este.

Și în ceia ce privește monumentele, trebuie să ne îndreptăm după ele, și aici trebuie să ucidem năravurile asiatice.

Casa Bisericii e, de drept, și trebuie să fie de fapt, stăpînă pe partea practică a lucrărilor. Arhitecții ei trebuie să fie singurii admiși a conduce aceste lucrări. Dar ei trebuie îndreptați, și pentru aceasta este de nevoie o comisiune de istorici. Nu mulți: doi-trei.

Dacă d. Kalinderu va consimți să-i presideze, nu poate fi decît folositor pentru activitatea comisiunii, căci experiența practică și controlul sînt oriunde bine venite. Dar comisiunea să lucreze, să călătorească, să adune informații, să publice, — fără îndoială, nechel-tuindu-se cu dînsa decît ce reclamă călătoriile, socotite în chipul cel mai modest.

Numai atunci vom fi *civilizat* în adevăr și acest domeniu al vieții noastre.

* * *

Dar cine ascultă în această frumoasă Romănie de la 1904 glasul isolat al unui visător zădarnic, precum e omul, fără rost politic, fără legături sociale, fără ifos și fără dibăcie, fără știință de lingușire și fără știință de obrăznicie, care iscălește aceste rînduri aruncate în vînt?

14 Novembre 1904.

CRONICA.

A murit în Iași profesorul N. Basilescu, care a dat literaturii noastre câteva bune traduceri din poeziile clasice, tipărite în *Convorbiri literare*. Acum în urmă el publicase o carte de filosofie despre Hereditate, care a fost judecată de mulți ca avînd și o adevărată valoare de originalitate. Om tînăr și stăruitor, el ar fi putut folosi și mai departe în amîndouă aceste direcții.

*

Supt titlul *La Moldavie au Concile de Florence* (Paris, 1904), harnicul director al Seminarului catolic din București, pînă Carol Auner, tipărește o cercetare, cum nu se poate mai îngrijită, asupra soliei trimisă de Moldova la sinodul de Unire a Bisericii Răsăritului cu a Apusului, ținut la Florența în 1439, și urmărilor ce au rezultat pentru Biserica moldovenească.

*

D. M. Sadoveanu dă un nou volum, care va face mult bine prin frumuseța și sănătatea ce se desfac din fiecare pagină a lui. Aveni la începutul acestei cărți despre „Durerile înăbușite“ ale vieții celor foarte umili, a căror nenorocire nu poate decît să adoarmă în brațele mîngietoare ale morții, — marea povestire

Ioan Ursu, în care se înfățișează putrezirea unui suflet țerănesc aruncat de sărăcie în zarva înecăcioasă a fabricii și care nici prin cea mai deplină căință nu mai poate intra iarăși în seninătatea simplă a cîmpului. E până acum cea mai puternică din nuvelele acestui tînăr care a trecut abia de douăzeci de ani, dar care are puterea făuritoare și conștiința liniștită a talentului său, cum se întîmplă numai la scriitorii cari numără în urma lor lungi ani de faptă. În *Sluga* și în *Dușmani* se zugrăvesc foarte fin, cu o cucerire înceată a sufletului cetitorilor, ivirea unei simțiri de frică față de o răzbunare așteptată, care nu se îndeplinește, ci pierе ca o negură mocnită. *Epilogul* începe cu un tată bețiv și bolnav și ce mîntuie cu o față căzută fără a fi desfrînată, și fără a fi vinovați unul sau altul. Urmează gîndurile triste ale unui bătrîn prigonit de fiul și nora sa, morții acuma, și care li crește copilul, prinzînd a-l iubi. Și apoi întîmpini: copii din flori cari robotesc ca argați supt ochii duiosi ai părintelui vinovat, care trebuie să plătească plăcerile celuilalt fiu, celui legiuit, pentru care stăruie mama; moșnegii singurateci în pragul morții, cari-și doresc baba fugită și o întîlnesc pentru a schimba două vorbe și a merge apoi spre moarte pe drumuri deosebite — admirabila povestire *Moș Sinion* —; vînătoarea unui lup, de care par că ți-e milă, căci prea sar mulți ca să-l omoare pentru că trăiește viața speței sale; un biet traiu de bețiv în cocioaba unui cismar bătrîn; cu un ucenic tăcut, care moare, și o babă înrăită care-l lasă — lungă și mișcătoare povestire —, și, la urmă, păreche pentru *Ion Ursu*, înfățișarea zdrobitoarelor nenorociri ale unui voinic țeran păcătoșit de viața ora-

șelor. Se va putea critica slăbiciunea acțiunii, dar cei ce vor fi aplecați a o face, nu trebuie să uite că aceste povestiri nu se dau pentru a robi mintea prin țesetură încurcate ale faptelor, ci pentru a coborî în suflet, prin măiestre mijloace artistice, un sentiment melancolic față de toate acele greșeli, păcate și fapte rele, care privite bine, nu sînt vinovații ale omului care le săvîrșește sau ale celor între cari trăiește, ci năpăști ale orbului noroc, pe care nu toți au lumina și însușirile ce trebuie pentru a-l învinge.

*

D. Iosif Popovici tipărește deosebit, în broșură, interesanta sa comunicație despre dialectele românești făcută la întrunirea din urmă a Asociației ardeleni.

D-sa face să apară la Halle a. d. S. (Niemeyer, 1905), întâia broșură — care numără totuși 168 de pagini — din studiile sale asupra acestor dialecte. Ea tratează despre „dialectele Muntenilor și Pădurenilor în comitatul Uniedoarei“ *Rumaenische Dialekte, I, die Dialekte der Munten und Paduren in Hunyader Komitat*). Pe lângă observații de limbă se dau poezii populare, povești, știri despre felul de viață al locuitorilor, despre ideile lor. Autorul adaugă și cîteva pagini despre onomastica românească în genere, arătînd cum se pot împărți și lămuri numele ce obișnuesc a se da în satele noastre. Din parte-mi, răzimîndu-mă mai ales pe tot materialul de mai multe mii de documente ce-am tipărit în vol. V, VI, VII din *Studii și documente*, voi începe cu un capitol despre onomastică lucrarea asupra vieții și datinelor românești vechi pe care o am în pregătire.

14 Novembre 1914.

O CARTE DESPRE IAȘI.

— Cîteva observații și propuneri fără gînd rău
împotriya nimănuî. —

La premiile Academiei, care cad une ori și pe cărți slabe — așa încît cine n'ar avea dreptul să încerce, chiar cînd e încredințat că a dat la lumină o carte slabă, o carte rea? —, s'a presintat anul acesta și o lucrare frumos tipărită în format mare și bogat ilustrată, care poartă pe copertă, lingă o pecete urită din anul 1834, titlul: „N. A. Bogdan. Orașul Iași, schițe istorice și administrative; 160 ilustrații (*sic*)“. Sînt în adevăr 160 de ilustrații, toate interesante, multe nouă și cea mai mare parte bine executate și un text, care se întinde pe nu mai puțin de 338 de pagini, format mare și literă mică.

Ce se poate cuprinde în această carte se vor fi întrebă cetitorii cărora li s'a adus la cunoștință titlul de mai sus? Iată ce: o descriere a Iașilor supt raportul climei și al așezării geografice și al numărului locuitorilor ș. a. Apoi un al doilea capitol, în care se spune cît de vechi e Iașul; pe urmă un al treilea, în care se arată ce s'a petrecut pe stradele lui înguste, între curțile mari cu case mici, pe vremea cînd orașul era, cum zice bine, cu cuvîntul vechi, autorul:

„Scaun de Domnie“. Apoi afli de dezvoltarea Mitropoliei care s'a așezat în veacul al XVII-lea (pe timpul lui Vasile Lupu) în Iași și a rămas acolo până în zilele noastre. Și se arată prin câte focuri și prefaceri a trecut Curtea Domnească, adevărată zidire în care se adăpostea bucuria și restriștea, grijile amare din ultimele timpuri și smerita glorie din vechile veleturi, ale Domnilor Moldovei. Trece pe urmă la bisericile Iașilor, cărora autorul li zice „mănăstiri și biserici“, la cele 48 de sfinte lăcașuri pe care le poate număra acel ce a scris cartea,—48 de biserici de zid, trainice și mai toate frumoase: strălucită moștenire a vremilor pe care le lăudăm de paradă fără a le înțelege, când chiar nu le batjocurim fiindcă nu le-am înțeles. Vin la rând „așezămintele culturale“, vechi și nouă, făcute de o potrivă cu jertfe: cele mai de demult, trainice, celelalte, atât de trainice cât mai îngăduie interesul de partid, interesul personal și destrăbălarea gospodăriei de astăzi. Și iată acum expunerea Artelor Frumoase care au înflorit în Iași. Și, pentru plăcerea cetitorilor, pagini din atîția călători cari au trecut pe aici de la 1593 până astăzi (autorul știe numai de la 1593) și au văzut drumuri prăfoase sau așternute cu tină, albe case pașnice, boieri fierbînd în ifosul lor mai mult decît împărătesc și atîtea chipuri frumoase la ferestruicile cu zăbrele. În sfîrșit, șapte capitole despre Iașii de astăzi, cu înșirarea primarilor—nume, biografii, portrete — și a „oamenilor de samă“ cari, binevoind a muri, s'au făcut vrednici de a fi lăudați și dați în stambă de d. N. A. Bogdan.

Și acum cetitorul va zice: cine e d. N. A. Bogdan, pe care Primăria Iașului l-a învrednicit de înalta

cinste de a strînge la un loc într'o formă plăcută ce se poate ști mai însemnat cu privire la Iași într'un volum menit să se înfățișeze familiei regale, care venia să viziteze orașul?

Colaborator al „Familiei” și al multor ziare vechi și nouă, d. N. A. Bogdan a scris anecdote și povești, poezii și piese de teatru, care n'aũ prins. E un Ieșan, care cunoaște bine Iașul de acum și care-l iubește de sigur. Comanda Primăriei îl va fi bucurat foarte mult, și s'a apucat de scris cu multă rîvnă. Prietenii și cunoscuții i-aũ pus la îndămină vechi gravure și tablouri, portrete și fotografii. Apoi d-sa, care uitase — cui nu i se întîmplă aceasta în România? — că nu e istoric, a luat înaintea sa un studiu al d-lui Ghibănescu și a dat capitolul al II-lea, a luat *Istoria Romînilor* a d-lui Xenopol și cărticelele răposatului unchiu al mamei mele, Manolachi Drăghici, și a dat capitolul al III-lea; d. C. Erbiceanu, cu *Istoria Mitropoliei Moldovei*, i-a dat capitolul al IV-lea, și un articol al lui Papadopol-Calimah, în *Convorbirile literare*, capitolul al V-lea, și așa mai departe pînă la capitolele din urmă, unde ajutaũ statisticele din Arhiva Primăriei. Aceasta cît privește fondul, căci forma — stil de cancelarie și multe extrase, mai ales zădarnice —, forma e a d-lui N. A. Bogdan. Și astfel autorul acestei cărți mari, frumoase și mult-împodobite se va fi mirat la sfîrșit ce lesne se poate face o carte, oricît de învățată, pe cînd sîntem totuși cîtiva în această țară cari ne mirăm la fiecare lucrare nouă de greutățile cu care ea, în fondul și forma ei, se smulge din sufletul nostru. Și iarăși va fi rămas nedumerit concurentul la premiul Academiei gîndindu-se că tot în Iași un om foarte rîvnitor și cu cu-

noștinți mai mari decît ale d-lui N. A. Bogdan, d. Gh. Ghibănescu, stă și adună de lungi ani de zile știre după știre fără să se încumete a da încă o istorie a orașului, pe care nicio Primărie nu i-a cerut-o până acuma.

Judecînd în toată dreptatea și fără supărarea nimănui, cartea aceasta pompoasă n'aduce nimica nouă decît ilustrațiile. Trebuia ca lucrarea să fie dată d-lui Ghibănescu, singurul om care se mai ocupă sîrguitor de studii istorice în Iași, făcîndu-le cît poate de bine; ea se putea mărgea la 100 de pagini în 8°; orice erudiție — adevărată, nu, ca aceasta, falsă, — era de prisos; și căldura, înduioșarea se cădea să-i fie cea d'întăiî însușire.

Volumul are 22 de coale: coala de tipar se va fi plătit, în multe exemplare care se vor fi tras, până la 100 de lei; pe lîngă aceasta vine costul ilustrațiilor. Și poate plata autorului. Iată că avem 3.000 de lei, sau 4.000 de lei, și chiar 5.000 de lei.

E mult. Și Iașul e sărac. Și iată ce se putea face cu 5.000 de lei spre a veșnici visita Regelui la Iași.

O bibliotecă publică, o modestă bibliotecă pentru acei ce nu sînt nici profesori, nici studenți, nici elevi de liceu măcar, dar vrea să se lumineze din cărți care nu sînt scrise pentru mințile înalte. E o rușine că Iașii n'o au, precum e o rușine că n'o au nici Bucureștii, nici Craiova, nici Brăila și că Galații o au numai din pomana răposatului Urechii și a Academiei Romîne. Orice oraș din țară — decî și Iașii — au odăi goale, și chiar case aproape goale. Lemnele de foc și cîteva lămpi cu gaz costă puțin. Iar personalul... Personalul ar fi putut să fie dintre acei studenți cari

fac societăți culturale fără nicio urmărire practică, și cari s'ar fi schimbat cu ziua, fără plată.

Și, dacă s'ar fi spus acest gând înaintea Regelui, Reginei, Principilor și atitor puternici, atitor bogătași ai țerii, puindu-se ca întâi dinar cei 5.000 de lei pe cari Primăria îi avea pentru jertfe culturale, — ar fi rămas nesimțitoare inimile, și nu s'ar fi adăugat alte prinoase, de bani, de cărți, de lucruri?

Și, în Biblioteca pentru popor a Regelui Carol I-ii, alții, tîrziu de tot, ar fi binecuvîntat ceasul solemn cînd s'a întemeiat acest așezămînt.

28 Novembre 1904.

ȘCOLILE CĂLUGĂRIȚELOR CATOLICE.

Călugărițele catolice care țin școli în România au căpătat și cinstea unei ședințe a Camerei. Un deputat naționalist a denunțat încă odată faptele dăunătoare de care s'au făcut vinovate maicele cu capișoane albe, iar Ministrul de Instrucție a dat lămuriri care se puteau prevedea cu privire la rostul școlilor catolice ale călugărițelor „Maicii Domnului din Sion“.

În tot cursul verii s'a discutat despre maici, făcându-se în jurul lor un zgomot de care ele s'ar fi scutit bucuros. După atîția ani în cari nimeni n'a bătut la ușa lor decît doar comisiunile examinatoare de la sfîrșitul anului sau cutare domn inspector foarte grăbit — cu toții persoane foarte politicoase și gata să arăte că știu și ele franțuzește ca și maicele directoare, profesoare și pedagoage —, a venit un ultim raport, foarte întins, în care se arăta că în această clasă de școli particulare se calcă sistematic regulamentele școlare, care aiurea se observă ceva mai bine. După procedură maicele din Iași, Galați și București au fost date în judecată. Unele dintre ele fiind străine și cunoscînd rău limba țerii, de care, trăind între ele, n'au nevoie (și apoi ce om cu creștere nu știe franțuzește în România și nu e mîndru peste măsură de aceasta?), s'a

cerut un avocat. Ministrul, tolerant, l-a îngăduit. Membru corespondent al Academiei din Paris, argumentator dibaci, vechi profesor la tot felul de școli particulare, d. A. D. Xenopol, fost rector al Universității din Iași, a primit acest rol. D-sa a vorbit cu multă convingere și a fost răsplătit cu o sumă destul de mare, ce i s'a părut apoi neîndestulătoare. Consiliul de judecată și-a dat hotărîrea. În acest timp presa română clocotia de veștile și aprecierea acestui proces. Ziarele de informații împărtășiau cetitorilor toate cuvintele schimbate. Unele ziare de partid au văzut îndată că maicele Sionului sînt bune conservatoare, și au deschis un foc foarte bine susținut împotriva ziarelor liberale, căci era vădit că liberalii prigoniau catolicismul, ei cari altă dată îl sprijiniseră așa de mult încît Patriarhul ecumenic trebuise să intervie. Cu acest prilej s'au descoperit și alte lucruri: anume că liberalii, înțelegîși cu cine știe ce factor care nu se poate numi, au plănuit să dea o lovitură de moarte culturii franceze în România. S'a mai văzut cu acest prilej că sînt alte maice care țin școli la fel, dar acelea, învățînd catolicismul pe nemțește, sînt, din potrivă, liberale. Și cîte și mai cîte, într'o vreme cînd afară era foarte cald...

După aceasta a fost un moment de mare emoție. Ce va face ministrul cu hotărîrea Consiliului? Mahalagismul nu se oprește ușor în revărsările lui tulburî și încărcate cu lucruri netrebnice și nesănătoase. Ba că unul zice așa, ba că altul vrea așa, ba că un al treilea a pus piciorul în prag și a zis că, dacă, etce-tera. Au trecut astfel nemiloase săptămîni de nehotărîre. Călugărițile s'au ales în sfîrșit cu un ultim

aspru. Acuma, o nouă eră de așteptări nerăbdătoare se deschide: cei ce voiaŭ să știe ce va face ministrul cu hotărîrea Consiliului, vreaŭ să afle acum ce vor face maicele cu hotărîrea ministrului. Ce lucruri interesante! Și mai interesante ar fi fost dacă d. A. D. Xenopol n'ar fi înțeles să apere și mai departe, în aceeași condiții, interesele libertății de învățămînt, culturii de salon și civilizației franceze, rămînînd conductorul, cum am zice vice-directoarea, școlilor catolice-franceze (nu catolico-nemțești, ferească Dumnezeu!) și dacă această hotărîre eventuală n'ar fi fost zădărnicită de călugărițele nerecunoscătoare, care deveniră imediat, pentru sprijinatorul lor cel mai convins, o primădie națională saŭ, ca să zicem cu un cuvînt al d-sale, care va rămînea celebru: „un tacîm de femeie!“ Cu d-sa fugia stegarul crucii latine, și, cum am spus, „afacerea“, „afacerea tacîmului“ acum, pierdea din interesul ei.

Mulți stînd de o parte — Romîni cari știu franțuzește, dar nu vorbesc decît românește cu Romîni și cu străinii din România; oameni respectuoși față de religia strămoșească, fără să doriască prigoniri pentru dînsa; spirite tolerante, care nu înțeleg însă ca toleranța să lovească în interesele noastre, — se vor fi mirat însă de atîta zgomot, așa de multă vreme prelungit și vor fi socotit că maicele nu merită — ca să întrebuițăm graiul lor — „ni cet excès d'honneur, ni cette indignité“, adică nici atîta cinste, nici atîta onor, și că, pentru un intermezzo de vară, acesta ținea cam mult.

În adevăr, ce sînt, ce trebuie neapărat — din punctul

lor de vedere — să fie maicele? Și ce poate să li se ceară, dacă vrea să ajungă cineva la alt capăt decît închiderea școlilor, care se poate face și cu mai puține forme, dacă o are cineva ca scop?

Ele sînt niște femei care aū părăsit lumea, crezînd că pot sluji mai bine astfel pe Dumnezeu. Slujba lui Dumnezeu n'o pot săvîrși altfel decît după confesia lor, care e cea catolică, pe care o cred cea mai bună, precum noi credem pe a noastră mai bună. Sînt călugărițe care se roagă, sînt altele care împart binefaceri, sau care caută pe bolnavi în spitale (și în așa fel, încît li rămîn recunoscători pe viață). Altele slujesc lui Dumnezeu învățînd pe copii. Aceasta o fac — se poate spune fără leac de păcat — cu toată iubirea.

Firește însă că ele, călugărițe, ele, catolice, ele, femei cu o cultură modestă, cu multe prejudecăți, înțeleg cultura școlii altfel decît o licențiată în litere sau științi, de religie ortodoxă. Ele înțeleg să formeze femei morale în sens creștin și catolic, și nu femei învățate, care să poată ocupa posturi. Mai fiind și Francese, ele înțeleg să prefacă micile Răsăritene din România în cît se poate mai desăvîrșite imitații ale Francesei.

Așa fac, — și nu pot altfel.

Noi putem însă îngădui aceasta, acum cînd sîntem un Stat național, care-și alcătuieste o cultură națională și are scopuri naționale bine definite?

Să vedem. Întăiu, cîte fete urmează la călugărițe și din ce clasă sînt ele adunate?

Orice s'ar zice, puține școlărițe ieaū învățatură fran-

cesă și catolică de la dînsele. Săteanul dă la școli înalte băieții, și nu fetele. Funcționarul vrea să le pregătească pentru o slujbă, și pentru aceasta școala maicelor, unde se învață carte puțină și cu totul neserioasă, nu e bună. Cei bogați și de neam mare nu se prea uită la astfel de instituții din țară: până ieri încă, ei credeau că e de nevoie creșterea fetelor la anumite școli scumpe din străinătate, mai ales de la Paris. Clientela școlară a maicelor se mărginește astfel foarte mult: ea cuprinde fetele negustorilor cu stare, ale nobililor scăpătați, fetele care nu sînt menite a-și câștiga singure pînea, ci a se mărita bine, într'un grad superior zestrei ce pot aduce saŭ rangului social al părinților lor. Se mai adaugă la aceste eleve și fetele acelor părinți pe cari i-a speriat lipsa de îngrijire *educativă* din școlile Statului și cari înțeleg ca școala să dea, dacă nu o inimă curată și nobilă, măcar o înfățișare și o vorbă decentă. Unde n'aŭ găsit bune institute particulare—și cîte sînt acelea în toată țara?—, ei și-aŭ înscris fetele la maice, atunci cînd nu exista neapărata nevoie de a se asigura viitorul printr'o slujbă.

Călugărițele n'aŭ chemat; ele aŭ primit. Școlile lor aŭ prins în trei orașe, și aceasta se explică desăvîrșit: În Iași, unde trăiește o aristocrație franțuzită și scăpătată, în Galați și București, unde se află negustori romîni, dar mai ales greco-romîni, bulgaro-romîni, sîrbo-romîni, armeno-romîni, chiar evreo-romîni, cari vreaŭ să pregătească fetele lor pentru o căsătorie avantajoasă, la noi tot atîta, cît și la Atena, la Constantinopol, la Sofia, la Belgrad, la Smirna saŭ la Marsilia. Unele din eleve se fac catolice, își lasă averea că-

lugaritelor, emigrează. E adevărat. Nu catolicisarea lor ni strică, ci pierderea unei părți din averea, în bani și oameni, a țerii. Dar oare fără călugărițe n'ar face același lucru? Mergeți de Paști la biserica românească din Paris, biserică ortodoxă, vă rog, cu preot care n'are, adesea, curagiul de a se îmbrăca preotește cînd iese pe strade, și veți vedea funcționarî în congediu, pensionarî al Statului, locuitorî aproape statornicî al marelui oraș al Apusului, șopotind franțuzește cît face slujba preotul în româneasca Sfintului Sinod. Ceia ce fac călugărițele în opera de desnaționalizare, e altceva decît un strop în Mare?

Dar, se zice, maicele nu sînt totdeauna morale. Să se constate aceasta, și să se pedepsească în casurile adevărate! Și se mai zice: ele își permit chiar a ofensă dinastia. Un greș păcat, de sigur, și care trebuie urmărit. Dar, fiindcă e vorba de aceasta, n'ați întîlnit niciodată în vre-o autoritate, în vre-un vagon, supt ochii conductorului, cutare canalî insultînd ordinar familia regală fără să se ia vre-o măsură? Eu am văzut. Și unde se tipărește oare ziarul „Acțiunea“, care pretindea să tragă urmări din ticăloșia criminală de la Belgrad? Oare să fie călugărițele catolice cei mai periculoși antidinastici din România? Și, în sfîrșit, se adauge, ele ne desprețuiesc. E drept. „Tacîmul de femei“ ar fi o explicație. Și apoi reputația României nu se face cu ce cred despre dînsa cîteva femei cu cultură mediocră.

Statul are datoria de a controlă în școlile particulare trei lucruri: igiena, moralitatea și — în oarecare măsură, potrivit cu scopul mărturisit al instituției, —

știința. De spirit s'ar atinge în zădar: el poate scăpa totdeauna prin ochiurile largi ale celui mai strict regulament și celui mai sever control.

Iar, dacă i se pare că umezeala ruginătoare se ridică prea sus în ziduri, să nu înceapă prin a spoi ostentativ în afară, ci să dreagă la temelie. Și măsuri pentru a opri desnaționalizarea sînt (și Rusia le-a luat cu folos): taxe strivitoare pentru absenteiștii ce deser-tează din țară, taxe pe imprimarele străine, un nou regim al pașapoartelor, și, *mai ales*, absoluta nerecunoaștere a diplomelor străinătății. Acestea ar fi în adevăr *fapte*, care pot ispiti pe un patriot și pe un îndrăzneț și ar face gloria partidului care l-ar susține până la capăt.

12 Decembre 1904.

PROCESUL UNEI RĂSCOALE DE ȚERANI.

Acuma cîteva luni, se vorbia cu multă patimă, cu multă frică, cu și mai multă fățarnicie și cu foarte puțină înțelegere și compătimire adevărată, despre răascoalele țerânești din Moldova de jos. Sătenii din unele părți ale Ținuturilor Vaslui și Roman se înțeleseseră pentru a căpăta cu orice preț pămînt, — cum, de almintrelea, orășenii se înțeleg, organizîndu-se în partide politice, pentru a căpăta budget. Ei se duseseră în mari cete flămînde și rătăcite, pentru a cere o împărțire de moșii, — precum orășenii se strîng în mulțimi zgomotoase și îndrăznețe pentru a cere Regelui schimbarea Ministeriului. Deosebirea era numai că țeranii înțelegeau să plătească pentru țarina ce li s'ar da, și ar fi plătit-o de sigur, precum plătesc dările lor cele mari, pe cînd orășenii se feresc pe cît pot de a răspunde dările lor cele mici. Li s'a răspuns că nu este pămînt la Iași, ci să se întoarcă acasă și să facă jalbă de acolo. Oamenii de cuvînt, ei s'au dus înapoi, și cei din Suhuleț au cerut primarului să aducă din condei o plîngere frumoasă, de care să se induioșeze acel zeu crunt și atotputernic, pe care țerănimea noastră îl numește Guvern și îl crede în stare să facă toate minunile. Primarul era un cămătar, care creștea

prețurile pământurilor și pe care nu-l iubia nimeni din sat, nici chiar rudele lui de aproape: cine știe ce proprietar său ce funcționar de mîna a doua îl făcuse primar ca să-și poată căuta împreună de interese! Primarul mai era și un om cu cunoștinți de lume, care știa că la București nu li place să se știe că sînt undeva oameni fără pămînt, cari, neștiind altă muncă, mor de foame. El nu a vrut, deci, să aștearnă *suplica*. Era pe atunci toiu arzător al verei; în Ținut nu se făcuse decît pînea scumpă a grîului, pe care boierul o vinde morarilor din oraș sau străinilor de departe; foile păpușoiului închircit se răsuciaă, galbene, pe ogoarele pline de pulbere: deci pentru iarnă rămînea mila boierului și a Guvernului, de care nu poate să fie sigur și bucuros nimeni. Astfel, bieții oameni s'au supărat pe primar, și, judecînd după vechi norme care au fost, veacuri întregi, datină, dar acum nu mai sînt lege, ci păcat greu împotriva legii, l-au mazilit cu tărăboi mare și i-au luat din mîna pecetea, cu care, de almintrelea, nu știaă ce ar putea să facă. *Legal*, aceasta se chiamă o răscoală: ce ar fi, în adevăr, dacă toți săteni cărora li se impune prin o mie de mijloace un primar rău, s'ar ridica și i-ar lua pecetea, „simbolul?” Și tulburătorii știaă, din experiența altora, nu că au făcut o faptă rea, ci una care nu se îngăduie astăzi, pe care nu o suferă Guvernul. Ei știaă ce-i așteaptă acum: armata. Și, ca unii ce sînt dintr'un neam viteaz, vestit de dîrz și de îndărătnic cînd crede că are dreptate, ei au rupt reteveie din garduri, au sunat clopotele, ca pe vremea lui Ștefan-cel-Mare, au trimes olăcarii la toate satele de prin prejur, unde, pe ogoare și în inimă, era cam aceiași stare de lucruri, și s'au

gătit de apărare, alegîndu-și un căpitan, tot ca pe vremea lui Ștefan, al cărui an jubilar era tocmai acesta. Nicî vorbă să aibă la îndemînă puști sau pistoale, cu toate că atîția dintre dînșii făcuseră oastea și alții erau vechi vînători, vierî și jitarî, deprinși a trage bine. Domnul de la oraș care-l întărise în credința lor că se vor împărți pămînturile lăsate de Ștefan-cel-Mare, un nemțesc Buttman, tipograf, gazetar și agent electoral al cui îl plătia, era o biată secătură singuratecă și nu putea împărți alte arme decît fulgerele ziarului său, pentru care cerea abonament de la acești săraci.

Trenurile au adus răpede jandarmî rurali, cu cari țerănimea noastră nu se împacă, fiindcă se poartă adesea ca și micii funcționari abusivi, și trupe de infanterie și cavalerie. Acum 10—20 de ani, lucrurile s'ar fi petrecut astfel: un domn civil ar fi ieșit din rînduri și ar fi rostit, în vuietul de furtună al chiotelor și ciocniturilor de reteveie, cîteva cuvinte într'o limbă ciudată pe care țeranii, ca drepti Romîni ce sînt, nu o înțeleg: el ar fi făcut adecă „somație“; apoi oastea s'ar fi răpezit asupra reteveielor, împușcînd și călcînd în picioarele cailor. Mortii s'ar fi îngropat, răniții ar fi stat în spitale pînă să-l judece; iar un ministru, brav ca Napoleon după Austerlitz, ar fi anunțat Camerelor că ordinea a fost restabilită.

Acum însă sîntem mai cuminți. E drept că soldații, ai căror cai costă scump și trebuie păziți de răceală, au dat afară din ocoale, în ploaie, vitele răsculaților. Dar, cînd a fost la adecă, s'a găsit cine să vorbească țeranilor în graiul lor, și astfel o singură șarjă a fost

de ajuns ca să plece capetele, dacă nu să moaie inimile. Spre marea părere de rău a opoziției, care, ca orice opoziție românească, are nevoie din cînd în cînd de țeranî asasinați de către Cîrmuire, n'au fost decît cîțiva răniți de căzătură și calul lovit al unui domn locotenent, care cal a suferit daune într'o regiune ce nu s'a putut precisă pe deplin în cursul procesului. Dreptatea cerea sfaturî și îmbunări. Dar legea modernă, franțuzească, e rea și cere răsbunare. Vinovați au fost, cum au spus-o și ei, fără încunjur, toți, căci nu a fost niciunul care să nu creadă că i se cuvine pe plată pămîntul arendat Evreilor, Bulgarilor și Grecilor și care să nu fi fost hotărît a da cu bățul pentru aceasta. Toți sînt însă destui pentru iertare, prea mulți pentru judecată. S'au luat astfel cîțiva, mai mult la întîmplare, și moșnegi, cari se tîrau, și mai tineri, cari mergeau în pasul cailor jandarmilor. Au ajuns la oraș, au intrat în temniță, au stat acolo cîteva luni — săracii cei de acasă! — și procesul lor s'a judecat acum cîteva zile.

Ciudat proces!

E vădit că acușații nu înțelegeau nimic din formele dreptății europene. La instrucție, ei au iscălit ce li s'a cerut. „Adecă dacă mi-ai fi spus. d-ta să zic așa“, a spus unul din ei către președinte, „nu așa fi zis?“ Cum puteau ei să priceapă rostul acelor cîțiva domni, dintre cari unul, fiindcă era procuror, îi înfunda cît mai rău, iar alții, fiindcă erau avocați, îi scoteau albi ca zăpada? Și, printre noi, cărturarii, sînt atîția cari se crucească zilnic asupra rostului acestor vechi proceduri medievale din alte țeri cu alte datini. Au spus ce știa, și, fiindcă au vorbit lămurit, cum e obiceiul acestui

neam, aũ fost numiți obraznici. Apoi aũ așteptat, gata și pentru una și pentru alta. Și, cînd jurații i-aũ achitat, ei aũ mulțămît plîngînd.

Jurații aũ făcut bine. Însă ar fi fost și mai bine dacã, în acea mulțime strînsã la proces, s'ar fi gãsit oameni pentru douã lucruri: pentru a strînge bani de ajutor în folosul celor și mai nevinovați de acasã și pentru a da oamenilor cîteva sfaturi și învățãturi, asupra cãrora sã se gîndeascã pe cale, încredințîndu-se în același timp cã durerile satelor rãsbat în sfîrșit și pînã la orașe.

19 Decembre 1904.

SERBĂTORI ȘI BACȘIȘURI.

În literatura specială pentru serbătorile de iarnă, tot așa de nelipsită ca și zaharicalele în formă de porc și cărțile poștale ilustrate în care praful de sticlă face fulgi de zăpadă pe pletele și barba aceluși „moș Crăciun“ al cărui chip e adus de-a dreptul din Apus, nu lipsește niciodată nota „spirituală“. În locul obișnuitelor necuviinți bătășane, în locul insultelor personale, care vrea să treacă drept glume, în locul cuvintelor învîrtite, întoarse de la înțelesul lor, pentru a însemna lucruri pe care nu le spun decît oamenii cu totul lipsiți de creștere, în locul lungilor tîndăleli anoste sau obraznice —, în care o parte din publicul nostru tot mai recunoaște humor și poate rîde, — apar ironiile pe socoteala mîncării multe, primblării celor fără haine bune și fără haine de gust pe stradele mari ale Bucureștilor și, în sfîrșit, mai ales pe socoteala celor cari urează pentru bacșiș.

Bacșișul e un cuvînt turcesc, care înseamnă mai multe lucruri, și turcești, și neturcești. Cînd cutare tînăr începător al vieții de funcționar se lasă greu la căutatul său caligrafiatul unei hirtii de care vede bine că ai o mare nevoie și capătă ca un îndemn o impunătoare piesă de 5 lei, atunci însemni în socoteală că

ai dat un bacșiș. De fapt nu e un bacșiș nevinovat, ci un urît rușfet, care învață cu nărav pe acel tânăr care rîvnește la crăvății scumpe și la primblări cu Muscalul la șosea. Se zice iarăși că s'a dat un bacșiș cînd reporterul de gazetă a primit o *tratație* cu spirtoase saū cu mîncări pentru a lăuda fără conștiință — talentul unui poetastru saū al unui stîlp de Ateneū. Se zice că și aiurea laudele unor ziare atîrnă de asemenea mici liberalități pentru vanitatea simțitoare și recunoscătoare. Dar acesta nu e decît bacșișul cel rău, imoral, cel turcesc și oriental, prin care cineva capătă un lucru la care nu are dreptul saū dobîndește ceia ce i se cuvine numai în aceleași condiții în care l-ar dobîndi și acela căruia nu i s'ar cuveni. El înseamnă înlocuirea aceleiași garanții a oricărui societăți civilizate care e dreptatea prin bunul plac al funcționarului, al scriitorului care se poate cumpăra și care va fi mai mult saū mai puțin drept după plata nelegiuită—cîtă filosofie se ascunde și în sensul pe care-l are astăzi acest cuvînt „nelegiuit“, care însemna la început numai ilegal! —, ce se aruncă.

*

Dar este și un alt bacșiș, cuvenit, binefăcător și bun.

El înlocuiește rigiditatea și neîndestularea formelor; el e un element întimplător, individual, original, adaus la aspra mecanică precisă a serviciilor sociale și plăților, al căror regulator e legea de fier a ofertelor și cererilor, a celor ce pot da munca și a celor ce au nevoie de dînsa.

Exemple.

Statul plătește cu cîteva zeci de lei pe lună un om

cu oarecare știință de carte, care trebuie să ducă din casă în casă, și azi, și mâini, și poimîni, și în zilele de lucru, și Dumineca, și sărbătoarea, și desdedimineață, și până destul de tirziu, noaptea, și vara, cînd și cîinii se dau la umbră, și iarna, cînd crapă lemnele de ger, scrisorî, cărți și pachete. Unele din aceste scrisorî sînt o nevoie—aduc știri de bucurie, știri de durere, știri de interes —, altele sînt de folos — scrisorî de rude și de prietenî —, atîtea însă, dacă nu cele mai multe, sînt o glumă, sau o convenție în care s'a deprins lumea, sau un mijloc de a trece vremea. Ce pagubă ai avea dacă nu ți-ar sosi știrea că d. X, pe care abia dacă-l cunoști, și-a adus aminte care e numele tău de botez și ți-a trimis un bilet alb sau o fițuică roșie, urîndu-ți ce ar ura la 90 la sută din neamul omenesc? Ce pagubă dacă nu ți-ar sosi cutare revistă neghioabă de care nu știi cum să scapi? Ce pagubă dacă n'ai arunca în coș cutare reclamă de grafon sau de sonerie electrică „indispensabilă oricărui menaj”? Și totuși pentru ca să ajungă la destinație acea hîrtie netrebnică, tipărită și netipărită, un om aleargă noaptea în bătaia vîntului, un om poate mai bătrîn, mai slab decît tine, un om cu cît mai rău hrănit și îmbrăcat decît tine, care ar fi și el bucuros să stea, în acea clipă de luptă cu răutatea elementelor, la gura sobei, într'o odaie luminoasă cu perdelele lăsate, cu paharul de ceai bălănat pe masă, cu chipurî vesele în toate colțurile. El însă trebuie să meargă, măsurînd lungile drumurî negre, asprele drumurî albe, zgîțînînd ușile și porțițele închise, sunînd clopotele și soneriile, luptîndu-se cu javrele ce împodobesc curtea oricărui bun Român. Dacă ar obosi și

ar zăbovi și ar amîna, sînt ațiția oameni tineri, voinici, cari aû cîtăva știință de carte, și ar fi bucuroși să-ı ia locul, fiindcă n'aû nici măcar siguranța de hrană a curierului. Și omul are acasă poate femeie și copii, cari se înmulțesc și cresc, și cer tot mai mult de-ale mîncării, de-ale îmbrăcămînții și de-ale școlii.

Fiindcă din contribuția ta, mai totdeauna prea mică și totdeauna cu necaz plătită, se înjgheabă o leafă pentru acest veșnic călător, crezi că nimic din bielușugul tău nu te mai poate mustra cînd pe masa plină a zilei de Crăciun, lîngă bradul din noaptea Anului Nou, bietul drumet, degerat îți întinde ca în orîșicare zi știrile ce vin să te caute?

Și același lucru se poate spune despre nesfirșiți alți oameni sărmani cari nu vor atinge niciodată, dacă ar munci o mie de ani și nu s'ar odihni o clipă, bogăția pe care norocul, obiceiul, vechi legi egoiste, înguste, strîmte, îl aruncă în laba trîndavă a unui jucător de cărți sau jucător de bursă, a unui cămătar, a unui avocat, unui speculant politic, unui fecior de bani gata.

A, lumea noastră înnoată în grelele ape, amare de ură, sărate de lacrimi, ale unei nedreptăți, care va înneca-o odată!

Sînt unii cari-și pot mărturisi lipsa. Oamenii cu nume mari, oameni culți, cari aû ocupat sau ocupă funcții înalte, frumoase femei delicate, glumeți spirituali cerșesc la ușile oamenilor sau ministeriilor pentru petrecerile lor. Nenorociți în zdrențe puturoase, cu fața roșie-vînată, brăzdată de lacrimile gerului, îți cer banul la colțul stradei. Nenorociți, de sigur, dar și fericiți într'o părere, fiindcă *pot vorbi*.

Ațiția alții însă nu pot face alta decît să-ți întindă

petecul de hîrtie colorată, aurită, pe care desemnuri și versuri proaste spun discret, *poetic*, o nevoie adevărată și-ți amintesc o *înnaltă datorie socială*. Nu-î răspinge; dă, dă cît poți: și curierului, și servitorului, și odăiașului, și „celui cu gunoiul“, și „celui cu gazul“, și băieților cari vin cu colindul și cu buhaiul și cu sorcova și cu steaua — știi de ce? ca să-și capete, muncind, acel dar de Anul Nou pe care copiii tăi îl aŭ din bielsug, căzut de-a gata din cerul luminos al seninei nopți de Decembre!

Căci nu trebuie să uiți că, atîta vreme cît este pe lume o *sigură* lipsă și o *singură* durere, nimeni n'are dreptul la prisos!

2 Ianuar 1905.

UN NOŪ VOLUM AL D-LUI M. SADOVEANU.

Noul volum de nuvele al d-lui M. Sadoveanu începe printr'o lungă povestire intitulată „Crîşma lui Moş-Precu“, care dă şi numele cărţii. E icoana vieţii într'un sat din Moldova-de-sus, unde sînt preoţii de modă veche, cari unesc cu darul lor sfînt pe acel profan al beţiei şi fac la petrecere cîte năzbitii toate, ce pot fi judecate însă şi ca fără-de-legi, unde sînt apoi dascăli maniaci şi notari uşurateci şi gospodari cari-şi pierd rostul cu aceiaşi băutură ce coboară aşa de jos pe preot, unde sînt flăcăi mîndri, furaţi adesea de dragoste, şi fete vesele, bucuroase de glumă, şi babe rele, care n'au odihnă pînă nu induşmănesc şi nu încurcă, şi, în sfîrşit, femei nenorocite, a căror viaţă e un lung chin în ploaia ocărilor şi bătăilor. D. Sadoveanu dă un nume şi fapte fiecăruia din aceste tipuri, care-şi păstrează de la un capăt pînă la altul firea lor deosebită. El n'a vrut să descoase o întîmplare, să schiţeze o glumă sau să desfăşure o tragedie. Cu descrieri ale naturii, cu multe săgîi şi cu cîte un tablou dramatic, autorul ţese, cum am spus, viaţa satului.

Sînt capitole desăvîrşite în această lucrare şi rămîi uimit de bogăţia amintirilor precise pe care tînărul scriitor le are asupra oricărei părţi din viaţa de la ţară: vor-

bește de moară și de iaz așa, încît, după această singură dovadă, un al doilea moș Neculaî Zadoina morarul și l-ar lua tovarăș!

Urmează cîteva schițe, mai vechi și mai nouă, în care se vedește iarăși observație, închipuire și stilul sănătos, cumpătat, poporan.

Cu acest volum se mîntuie un an de literatură românească, ce s'ar putea numi, după acela dintre scriitorii care s'a ridicat, în cuprinsul lui, printr'o bogăție de activitate admirabilă, la situația de cel mai cetit și iubit dintre nuveliștii de astăzi, — „anul lui Sadoveanu“.

2 Ianuar 1906.

PENTRU ȚAR....

În „Tribuna“ din Arad, s'a tipărit un foarte frumos articol, intitulat „Un tip“, în care se osîndește cu asprime sufletul acelei părți din boierimea noastră care se ogîndește, cu o cruzime naivă, în testamentul răposatului colonel Roznovanu, fost președinte al Camerei romîne. Se știe că acest coborîtor al Rusetelor moldoveni a lăsat averea sa bisericei-mausoleu din Roznov; care e pusă supt ocrotirea Țarului și în care Țarul și tot neamul împărătesc al Rusiei trebuie să fie pomeniți la locul care se păstrează în orice țară din lume (afară de a noastră, căci se zice că la Chilia-Veche și în mănăstirile rusești din Dobrogea, tot Țarul e pomenit la leturghie)—*suveranului*.

Pe cînd Regele Carol onora prin trimiterea unei coroane pe acest ofițer înalt al armatei sale, pe acest demnitar mare al Statului, se afla ofensa unui astfel de testament.

Cum e presa noastră din România, dar s'a făcut o li-niște mai plină de muștrare decît cel mai fulgerător articol! Din partea lui, Statul nu-și va fi uitat drepturile de care în starea de astăzi nimeni nu se mai poate atinge. Iar Romîni de peste hotare aduc expresia sentimentelor lor în acest articol al „Tribunei“.

MEMORIILE DE TEATRU ALE DOAMNEI ROMANESCU

Memoriile d-nei Romanescu au apărut la Socec. Ele cuprind, într'un elegant volum bine împărțit și cu coperta modernă, amintiri din întreaga carieră de teatru a celei ce a fost țără îndoială cea mai bine înzestrată, mai harnică și mai prețuită dintre actrițele romînce. Începe cu încercări din copilărie și se mîntuie cu acel rămas bun de revoltă care a închis, fără îndoială, simțitor înaintea de vreme, o bogată carieră și a lăsat acest biet teatru „național“ al Bucureștilor fără una din acele puteri care nu se înlocuiesc după voință.

Sînt aici schițe de oameni de teatru și de oameni de lume, multe chipuri văzute foarte bine, uneori într'un ascuțit unghi de dușmănie neiertătoare sau de prietenie recunoscătoare, — ceia ce la o femeie și la o „artistă“ se înțelege de la sine. Găsești note despre repertoriul de altă dată pe care cu greu le-ai putea culege din ziare, unde apoi ele n'ar fi întovărășite, ca aici, de observația personală, cit de scurtă, dar care dă culoare și relief titlurilor șterse ca o panglică veche uitată într'un saltar pe care nu l-a mai deschis nimeni. Destule anecdote, și mai cu mult haz, și cu mai puțin. În sfîrșit sfaturi, bune, bogate, și unele din ele nouă, pentru acei și acele cari se gîndesc a începe o

carieră care pentru scriitoarea acestor Memorii a fost — pe cît îngăduiau deocamdată împrejurările culturale și sociale de la noi—un drum de glorie.

Oricine va scrie istoria teatrului românesc de la 1880 încoace, și mai ales în acea vreme de mare înflorire, de strînsă legatură cu toate stratele românești cele mai înalte, acelea tocmai care sînt mai protivnice astăzi teatrului în limba noastră, — va trebui să ia în mîină această cărticică. Ațiția o vor deschide cu dorința de a găsi anume lucruri pe care îi asigur că nu le vor descoperi decît în indicații de tot ușoare și învăluite. Va fi, iarăși, în lumea celor din teatru și de pe lângă teatru: actori și actrițe, ațiția foști directori (numărul lor a fost crescut acum chiar cu d. Sihleanu), mulți critici dramatici de astăzi sau de ieri, dorința nervoasă de a ști ce zice de un cutare și de o cutare, cum laudă și cum critică tovarăși și tovarăse. Dar și publicul cel mare poate ceti cu plăcere aceste pagini, căci, pentru întâia oară, d-na Romanescu dovedește că poate scrie, și anume cu tot atîta limpeziciune, cu cîtă vorbea odată pe scena teatrelor noastre și, adăugim îndată, cu tot atîta *simplicitate*, cu tot atîta „natural”. Cine s'ar aștepta la acel patetic de gesturi largi și vorbe mari pe care actorii îl strămută atît de adese ori din teatru în viață, s'ar înșela cu totul. Aici nu sînt frase, ci în scurte și vioaie propoziții ca ale unei conversații iuți se perindează oamenii și lucruri. În această carte *cu totul* lipsită de seninătate, este înșă, fără îndoială, multă tinereță naivă,—adevărată, nu jucată. Chiar în mărturisirea durerii adînci pentru neglijarea nemeritată din ultimii ani, a năcazului ce

păstrează unei ocupații nerecunoscătoare, e de sigur o sinceritate curajoasă.

*

Cine e deprins a construi pe alături de cartea în care cetește, va înjgheba pe încetul, la străbaterea capitolului, un fel de istorie a teatrului românesc în vremea cînd el a fost onorat de jocul ales, înțelegător, dulce și elegant al Aristitei Romanescu.

El va deosebi două faze pe care le-a străbătut scriitoarea acestor Memorii, întipărind în ele—dar cu mult mai mult în cea de-a doua—personalitatea ei cuceritoare.

A fost întâi, până la 1880, vechiul teatru romantic și patriotic, vagabond, cheltuitor, sărac, boieresc, foarte nobil și foarte grandios chiar în mijlocul lipsei celei mai desăvîrșite. La începutul lui e Milo, neam de boier mare, păstrînd toate legăturile sale, cult în adevăratul înțeles al cuvîntului, cetitor cu înțelegere al literaturii franceze, scriitor, poet el însuși—, ca și cutare din înaintașii săi în veacul al XVIII-lea. El nu servia publicul ca un chelner, nu-și făcea datoria ca un funcționar, nu pretindea să-l domine ca un geniu superior; nu, — el era un boier vesel, hazliu, un *bon seigneur* care binevoia să distreze pe cei de o samă cu el și îngăduia chiar lumea de rînd, *prostimea*. Ca el a fost Carageali și Vlădicescu — care mi-a impus așa de mult în copilărie, încît i-am sărutat mîna—și Pascali și acel Teodorini pe care-l zugrăvește atît de inteligent și de duios nepoata lui, scriitoarea acestor Memorii. Erau actori foarte cunoscuți și foarte iubiți, de cari generația lor avea o neapărată nevoie, nu numai pentru jocul, ci și pentru personalitatea lor.

În această lume, — sfoasă și stîngace, simțind tot mai mult nevoia învățaturii pe care o va căuta, cu stăruință, în Franța, crește d-na Romanescu.

Prin ea și prin câțiva actori, Manolescu și Nottara, apare, prin anul 1880, un nou teatru, influențat de cel francez, *creat*, putem zice, de acela. Acesta nu e nici nobil, nici plebeian, nici patriotic, nici nepatriotic, ci înainte de toate înțelege a fi *artistic*. Milo era *actor*, aceștia se zic și sînt „artiști“, oameni de meșteșug, muncitori, conștiincioși, dibaci, imitînd și prelucrînd. Învățînd la Paris, la Londra, „artistul“ poate să se înfățișeze și la Viena, unde a jucat d-na Romanescu, și nu fără succes, fără un adevărat succes de stimă.

Apreciatorii, mecenatii, criticii se schimbă la rîndul lor. Boierimea ușuratecă, veselă, cheluitoare s'a dus. Tinerii întorși din Paris gustă întâiu frumuseța jocului nou, cronicarii dramatici cari se inspiră din ziarele franceze—Racoviță, Gion—laudă și caută să îndrepte; lumea aleasă, care locuiește pe jumătate la Paris, cum făcea și poetul ei, Alecsandri, încunjură, admiră, răsplătește. Teatrul Național se înființează pe bazele Comediei franceze. Stilpii ai „societății înalte“, un Ion Ghica, fiul său Scarlat, un G. Cantacuzino, un Grădișteanu, sînt directorii. Între factorii teatrului, autori—Alecsandri, Bengescu-Dabija, Polizu-Micșunești—, între acești directori, între public, între „artiști“ e o desăvîrșită armonie. Se înțeleg, se prețuiesc, se iubesc, cu toate incidentele personale pe care, de mult învechite, Memoriile de față le scot la iveală.

Și în acest mediu nou, care nu-și găsește, orîce s'ar zice, actorul incontestat, apare, e recunoscută, se impune actrița. Cu gesturi nobile, blînde, cu cîntătorul

glas „de argint“, cu o figură pe care n'o tulbură cu totul nici cele mai tragice dureri, cu mult simț de literatură, cu mult simț de *lume*, de societate, trecînd lesne de la un rol la altul, mlădioasă și totdeauna simpatică, d-na Romanescu resumă viața teatrului nostru în această epocă.

Ea a fost un Alecsandri al artei sale, un Alecsandri din a doua *manieră*, cea artistică, pentru că Alecsandri tinăr corespunde lui Milo, pentru care a și scris.

Și tocmai ca și Alecsandri ea a văzut imprăștiindu-se lumea fermeșată în care se deprinsese a trăi. Dar în locul ei n'a lăsat un Eminescu. De ce, se va vedea în un alt articol.

9 Ianuar 1905.

UN ZIAR!

Am ajuns acolo, noi, Romîniî toţi, din România, din Ardeal, din Banat, din Bucovina, din Turcia — despre Basarabia nu mai e de vorbit în această privinţă —, încît nu mai avem niciun ziar. Să nu se supere nimeni, fiindcă nu-mî pot permite o mustrare la adresa puternicelor persoane neiertătoare care hotărăsc opinia publică prin ziare, ci fac o simplă constatare: ni lipsesc ziarele.

Ele nu lipsesc, bine înţeles, partidelor politice. Ele aū şi astăzi ca şi altă dată fol care apar zilnic, în format mare şi în format mic, pentru ca să aprecieze toate lucrurile din punctul de vedere al interesului lor. Se poate zice chiar că niciodată ziarele n'aū fost mai strîns legate de partidele pe care le represintă. Înainte, erau anumite părţi din viaţa românească ce rămîneau, dacă nu mai sus, măcar în afară de viaţa politică a frămîntărilor pentru putere. Era viaţa culturală, literară, ştiinţifică, artistică. Toată ţara, tot neamul, aveaū aceiaşi scriitori, oameni de ştiinţă, artiştii de frunte, înaintea cărora se închinaū cu toţi. Astăzi, din fericire pentru partide şi din nenorocire pentru acele personalităţi distinse şi pentru publicul către care ele înţeleg să vorbească prin scrisul, cuge-

tarea și meșteșugul lor, nu mai este așa. Fiecare partid își are, nu numai oratorii, agenții electorali, miluiții, senatorii, deputații, miniștrii, ci și filologii, filosofi, astronomii, istoricii, topografil (*tipografil* erau clasați de mult din acest punct de vedere), lexicografil, desenatorii, peisagiștii, nuveliștii, poeții lirici, romancierii, și așa mai departe: fiecare din acești cercetători și artiști e insultat în unele ziare, și laudat în altele peste măsura meritelor sale. „Avem și noi istoricii noștri“, s'a răspuns cuiva care, voind să tipărească o dare de seamă, nu nemerise culoarea ziarului.

Aceste ziare tipăresc articole de fond, care răspund articolelor de fond din celelalte ziare și provoacă un nou răspuns din partea acestora, și așa până la nesfârșit. Ele dau informații politice despre uneltirile și faptele neînsemnate ale oamenilor însemnați și neînsemnați cari fac politică: de cele mai multe ori e un vulgar răsnet de mahală, în care însă atîția se uită cu evlavia financiarului care urmărește cursurile sigure ale Burselor.

Totuși se cuvine a se ținea în samă că de un timp considerația de care se bucurau ziarele în cercurile de partid chiar, a scăzut foarte mult. Adesea ele sînt lăsate să scrie ce vrea, fără indicații, fără control și fără răspundere. Oamenii politici au desaprobat în plină Cameră, cu un zîmbet desprețuitor, scrierile ziarului lor. Să ai un ziar, e un vechiu obicei, de care nu te poți scuti, cu toate că e așa de costisitor. Cheltuiala cu el se pune mai mult între cele netrebnice. Dacă un om de afaceri vrea să-și arendeze ziarul unui partid, e mai bine decît să clădești unul din nou sau să-l ieși de veci. E ca o sală ce se închiriază pentru o singură

întrunire publică. Și prefacerile politice sînt, vădit, din ce în ce mai mult aduse de alte motive decît talentul și energia cu care ziarul duce o campanie dreaptă. Partidele nu caută să cîștige publicul nestampilat; ele se mulțămesc cu cifrele sigure pe care le dau registrele clubului. Războiul politic se poartă numai cu armate permanente, și nu cu voluntari.

Mai sînt iarăși ziare pentru omul modern, fără prejudecăți, fără muștrări de cuget, fără avînt, fără milă, care simte însă nevoie să ridă un urît rîs; muced ca al morților, asupra tuturor marilor, sfintelor lucruri naive la care două mii de ani s'a închinat lumea. Ele vor dovedi lesne că toți oamenii de frunte sînt caraghioși sau canali, că toate faptele sînt greșeli, că toate scriserile sînt prostii, că toate ideile sînt iluzii și toate iluziile mofturi, că viața omului are un singur scop: să mestece și să rînjească. Acestea ar fi ziarele *sincere*, neatîrnate, iubitoare pentru publicul de orice partid sau din niciun partid. Paginile acelea nu-ți miroasă a hoit, cetitorule?

Dar, slavă Domnului, precum mai sînt oameni cari nu pot fi numiți nicăiri „ai noștri“ pentru tărăboiul opoziției și pentru ospățul bugetului, se găsesc și de aceia cari nu sînt moderni, de loc moderni și n'au nevoie să știe că în sufletul rău alcătuit al individului X lumea toată, cu podoabele și culmile ei, se reflectează zilnic ca o schimă hîdă. Ei ieau ziarele de informație și anecdote.

Cele mai multe ziare de peste munți s'au redus de cîtva timp la acest tip, chiar dacă adaugi din cînd în cînd un articol de afirmație națională, un îndemn de activitate politică. „Deșteptarea“ din Cernăuți—de

palidă memorie—pe care a înlocuit-o foaia incalificabil de violentă în urmărirea de scopuri personale a partidului popular — era și ea cam tot așa. Din ziarele nemțești, din cele ungurești se culeg o foaie, două, trei, ba patru, dacă vrei, de știri ciudate, despre furturile, omorurile, răpirile, sinuciderile, nebuniile din lumea toată.

La noi așa era odată „Universul“. El s'a prefăcut însă pe încetul într'o gazetă de informație curată și serioasă, aruncînd cu totul în umbră *reportagiul* de incidente tragice. Telegramele sînt autentice, bogate și sigure. Corespondența din străinătate începe a se face vrednică de cetit, de și ar trebui complectată și dată la intervale statornicite d'innainte. Lucrurile mici din țară se îngrămădesc în rînduri cu slovele cele mai mici.

Din acest punct de vedere, această foaie e mai presus de critice.

De un timp însă, este un public, un public mare — covîrșind de sigur celelalte categorii ale publicului de ziare —, care cere ceva mai mult. El cere pentru fiecare fapt o legătură și o judecată. O judecată sigură, dreaptă și nesupusă schimbării toanelor și intereselor. Ațiția-l mint prin scris și grai și el poate încă așa de puțin să se facă în acel singur sens care e cinstit și priincios: al interesului general, al interesului cultural, al interesului național.

Astfel de îndreptări se dau prin această revistă. Dar ea n'are decît 300: adică trei sute de abonați și cîteva sute de cumpărători cu numărul între sutele de mii de Romîni cărțurari. Mii și mii de oameni n'au încă nevoia de a-și întregi sufletul prin literatură. Dar

lor li trebuie să afle totuși ceia ce se petrece în fiecare zi și ar dori să știe tot odată cum trebuie să înțeleagă acele întâmplări. Lor li trebuie un ziar a cărui acțiune să fie paralelă cu a noastră, fără să înțelegem prin aceasta că am pretinde vre-o prioritate sau epitropie față de oricine.

Un ziar costă însă mulți bani și crește încet. „România Jună“ s'a încercat și a perit, neputând să lupte cu anii grei. Ziarul ce ar trebui însă, e aproape gata. Cele mai multe din articolele-prime pe care le tipărește de un timp „Universul“, sînt înțelepte și nepărtenitoare, pornind de la oameni cu simțul răspunderii lor. Această parte de orientare ar trebui să crească, să se amestece în cît mai multe rubrice, să schimbe cu desăvîrșire foia stricătoare a gustului care e „Universul literar“, ce ar trebui să se hrănească din reproduceri mărturisite, din știri literare și din aprecieri conștiințioase. Neamul românesc n'ar putea fi destul de recunoscător oamenilor cari i-ar da această hrană de temei în cea mai ieftină, mai răspîdită și mai bună dintre gazetele de astăzi.

16 Ianuar 1905.

O CARTE OFICIALĂ DESPRE JUDEȚUL TULCEA.

Din raportul de prefect pe care-l publică d. Luca Ionescu supt titlul *Județul Tulcea*, e de cules întâiu interesanta și sigura statistică, plină de cifre nouă, din care se vede că Românii nu sînt de loc cei de pe urmă veniți în acest județ sașu coloniști momiți cu făgăduieli și aduși pe cale administrativă în această „țară bulgărească” a Dobrogii de Nord. Dacă astăzi avem în județul Tulcea peste 50.000 de locuitori din neamul nostru, jumătate din acest număr îl atingea poporația românească puțin timp după războiul și, fără îndoială, și înaintea anului de prefacere 1877. Astăzi, la un loc naționalitățile celelalte au ceva mai multă parte decît Românii, dar niciuna nu-î întrece. Ceia ce nu împiedecă, firește, că în unele părți, ca în plasa Babadag, Bulgarii sînt îndoit mai mulți decît ai noștri. Ei s'au scoborît aici din Basarabia, mai curînd decît să putem crede că au venit de jos, din țara lor. În schimb, Ținutul de pe lîngă Măcin oferă peste 21.000 de Romîni pentru mai puțin decît 20.000 de Bulgari.

D. Luca Ionescu caută a da de originea acestor băștinași romîni ai Dobrogii-de-sus. Pentru aceasta nu trebuie să se coboare însă cineva prea departe, nici să se gîndească la stăpînirea românească de tot

scurtă, pe vremea lui Mircea, deci acum *cinci sute* de ani încheiați, în aceste părți. Nu, acești mulți Romîni ai Măcinului au venit din aceleași nevoi și cu aceleași scopuri ca și acei cari încing cu țerănimе de-a noastră, la Cladova, la Vidin, la Nicopol, la Turtucaia, malul drept al Dunării. E *exsudarea* firească, nespus de veche, și abia în ultimele timpuri întreruptă, a populației românești din valea carpatică a Dunării.

E păcat însă că, avînd atîția locuitorii romîni vechi în Dobrogea, nu ne putem lăuda cu bogăția, și cu o cultură a lor așa de înaintată, încît să poată impune altor neamuri și să le cucerească prin respect. Ai noștri sînt săraci, și cîrmuirile ce s'au urmat acolo n'au știut să-I ajute spre bogăție altfel decît prin cochete — și scumpe și nepractice! — case pentru coloniști. Iar școlile satești nu sînt pregătite a potoli urile ascunse și a da înainte de învățatură cunoștința limbii noastre. Cit despre gimnasiu, ele nu sînt tocmai așa cum s'ar cuveni să fie, cu toate că ici și colo sînt puteri reale și bine îndreptate. Școlile de meserii încep abia să apară.

Această carte mărturisește de altmintrelea cu curaj — acesta e cel d'întăiu pas spre îndreptare, totdeauna, — aceste lipsuri. Și, pe lîngă ele, altele care miră și înspăimîntă. Tratatul din Berlin ni-a dat marea întindere de pămînt gras, buruienos, năpădit de rogozuri, lacurile și gîrlele dunărene ale Deltei. Trebuie autoritatea, incontestabilă, a doi prefecti, răposatul I. Nenitescu și, acum, d. Luca Ionescu, pentru ca să credem că Statul românesc *n'a știut s'o iea în stăpînire* nici pînă în clipa de astăzi. Care e firea locurilor, la ce ar putea fi întrebunțate, cine sînt pescarii ruși

— Ruși de sigur, și mai mult sau mai puțin pescari — cari locuiesc aici statornic sau vin numai din an în an, toate acestea sînt încă taine. Atîtea popoare se zbuциumă ca să iea ce nu au, iar noi, de aproape treizeci de ani nu ne pricepem; cum să ocupăm ceia ce ni s'a dat, ceia ce am cumpărat cu scumpe jertfe de pămînt și de suflete. Și sînt deputați și senatori cari nu și găsesc subiecte de interpelare!

Acum de curînd un ofițer a dat la lumină o bogată compilație asupra Dobrogei. Ea poate fi folositoare în cele mai multe din capitolele ei, dar e tot numai o compilație pentru ușurința noastră. Noi sîntem datori însă a da lumii lucrări originale, cercetări adîncite și complete. Geologia Dobrogei, fauna ei chiar, întru cîtva, au fost studiate, dar sînt atîtea domenii ale vieții originale din aceste părți de care nu s'a atins nimeni cu serioșitate și statornicie. D. Luca Ionescu are meritul de a fi văzut aceasta. N'a așteptat decî să vie cutare tînăr învățat străin în căutarea de subiecte nouă, ci a cerut un proiect omului foarte competent care e d. Moisil, directorul gimnasiului din Tulcea, și a făcut să se voteze cîteva mii de franci cu care să se poată începe lucrul.

Dar România are acum un alt guvern. Folositorul plan va fi el oare păstrat și urmărit cu îngrijire din an în an? Ar fi un mare bine dacă frămîntările noastre politice — aproape cu totul sterpe pentru țara însăși — n'ar atinge acest colț, în care, pentru a despărăgini, spre cinstea și cîștigul nostru, trebuie perspective de viitor sigure și o continuitate desăvîrșită.

ZIARELE STRĂINE DIN ROMÂNIA.

Vorbim o limbă care e numai foarte puțin răspîdită peste hotarele de locuință ale neamului nostru. O învață dincolo de dinsele numai aceia cari pot să aibă legături de afaceri cu România. O învață iarăși învățații cari se consacră cercetării limbilor ce vin ca elemente de căpetenie din vechiul grai al poporului de jos din Roma, filologii romaniști.

Nici negustorii, nici romaniștii n'aū nevoie însă de literatura românească, din care nu cunosc decît cutare mostră, bună sau rea, rătăcită prin cărțile de citire ale începătorilor. Vorbind cu oameni culti și foarte culti din lumea mare, îi vei aduce într'o mare încurcătură dacă li vei pomeni despre existența unei literaturi scrise în românește. Cu toate traducerile, apărute pe la 1850—60, din Alecsandri și Bolintineanu, cu toate reclamele în franțuzește ale lui Eliad Rădulescu în fasa tristă și puțin serioasă a desvoltării sale sufletești, cu toate cele cîteva nuvele sau poezii românești ce apar foarte rar și în mijlocul unei desvîrșite indiferențe prin cîte un colț al revistelor europene, cu toate cele cîteva versuri din Eminescu, — totuși un poet așa de mare și așa de modern prin vederile lui filosofice, — străinii de aproape sau de de-

parte, cei ce au pentru noi simpatie și aceia cărora li sîntem antipatici, nu știu nimic despre scrisul românesc. Cu un zîmbet stîngaciu, ți se va menționa doar activitatea literară a Măriei Sale Reginei, despre care vorbitorul ar fi știind că a scris și în românește.

Dacă noi am avea numai literatura d-lui Haralamb Leca, să zicem, atunci această lipsă de atenție ar fi pe deplin îndreptățită. Lucruri de acestea le au și străinii, din oricare parte a Europei, și firește mult mai bine în original decît cum le avem noi în imitații și contrafaceri, pe atît de fudule, pe cît de zădarnice. Dar mai avem, din fericire, tot mai multă și tot mai cetită, și o altă literatură.

Ea pleacă de la un popor cu niște datini și cu o fire cum nu se găsesc la alte popoare, și le oglindește într'un chip destul de frumos pentru ca și cetitorii luminați ai Europei să se poată încălzi de dînsa. Aici e o adevărată frumuseță și o frumuseță *originală*, luată de la un neam simpatic și interesant. Pe un timp cînd editorii din Apus nu știu unde să mai caute ceva nou pentru un public desgustat de tot ce e obișnuit, literatura românească, *adevărat* românească ar fi bine primită. De amîndouă părțile ar fi folos, fiind că noi ne-am înfățișa altfel înaintea lumii de cultură dacă s'ar ști că nu sîntem numai un popor care a ieșit de sub „stăpînirea turcească“ la 1877, se „desvoltă pașnic“ sub un Rege înțelept și produce, dacă nu griul cel mai bun, măcar griul cel mai ieftin, ci și un popor ajuns la conștiință și în stare să o manifeste în formele trainice ale frumuseții.

Un mijloc de răspîndire a acestei literaturi româ-

nești ar fi ziarul străin care apare la noi dintr'un motiv său din altul. Unde editorul german — abia-mi vine să zic, editorul frances, căci Francesii nu prea au mare interes pentru alte literaturi —, unde acest editor nu s'ar învoi la tipărire, ziarul, cu coloanele lui mari care staū totdeauna la îndemână, se înfățișează de la sine pentru ca să aducă această mare îndatorire spiritului neamului nostru.

Cum se poartă însă în această privință ziarele ce se tipăresc în România noastră pe limbi străine?

Avem în București două ziare francese. Două, pentru că sînt două partide de luptă. Decî o gazetă liberală, *l'Indépendance Roumaine*, și o gazetă conservatoare, *la Roumanie*. Ele au un scop îndoit: pe de o parte, să facă a se cunoaște în străinătate vederile partidului ce represintă, iar, pe de alta, să dea cetirea politică din fiecare zi tuturor locuitorilor României, cari, Românii săi ba, nu știū românește săi căroră nu li place a ceti românește. „L'Indépendance“ e fără îndoială cel mai bine redactat ziar din țara noastră, am putea zice: singurul bine redactat, în afară de ziarul de informații „Universul“. Ziarul literar de Duminecă nu se poate compara însă cu cel politic: e o culegere de tăieturi făcute la întîmplare prin literatura francesă mai nouă. Foiletonul n'a avut nici o însemnătate de informație pentru străinătate, cît l-a ținut d. Pompiliu Eliade; colaborația d-lui Nerva Hodoș, care se anunța așa de bine, n'a fost continuată.

Aici, în ziarele francese, prin urmare, nu se face ce se cuvine. Înainte de toate, pentru că nu se simte datoria de a aduce, nu numai serviciul partidului, ci

serviciul culturii acestei țeri. Apoi pentru că lipsește dorința de muncă și continuitatea trebuitoare.

Ziare germane apar tot două: *Bukarester Tageblatt*, fără nume de redactori, și *Rumänischer Lloyd*, cu nume de proprietar. Sînt foii urît tipărite pe patru pagini, ca acelea din Austria și Germania. Cuprinsul începe cu un articol de fond despre fel de fel de lucruri, mai mult străine, urmează cu știri despre accidente, crime, numiri și scoateri din funcții și termină, prin foarte multe anecdote, cu anunțuri bogate pe care nu le citește nimeni. Foiletonul e o reproducere din cărți sau din reviste de limbă germană.

Simpatii mari pentru noi n'are nici *Tageblatt*-ul și nici *Lloyd*-ul, care sînt românești și bucureștene, numai pentru că apar în România și în București. Fără îndoială e o deosebire de ton între ele: *Lloyd*-ul păstrează o nobilă răbdare indiferentă și se ferește ca de foc de a se amesteca în chestii mari sau iritante. Din potrivă, *Tageblatt*-ul e curajos, discută toate, face rînduială în toate, ni dă note de bună purtare sau ne pune în genunchi pentru păcate, ni dovedește ce netrebnicii sîntem numai cu puterile noastre, cît de mult avem nevoie de capitale străine, și mai ales de străini fără capitale, dar, în schimb, ce garanții sîntem datorii a da în cas cînd am fi miluiți cu acei frumoși bani europeni, lucii și bine muncii. Afară de aceasta însă, literatură românească, cultură românească, de aceasta nu se îngrijesc redactorii germani sau — poate — evreo-germani ai celor două ziare.

În, sfîrșit, iese la București *Patris*, ziar grecesc. Uneori se zice că sînt acolo, cu privire la Macedonia, articole neplăcute pentru noi. De obicei însă, e un ziar

grecesc care apare la București, cum — să zicem — ar apărea la Atena. Ce i se poate cere în legătură cu cultura noastră unui astfel de ziar?

...Totuși sînt țeri unde străinii cari scot ziare străine înțeleg altfel cuviința.

28 Ianuar 1905.

UN PROFESOR: VASILE BURLA.

Și eu am ceva de spus despre Vasile Burlă, de care mă leagă și o veche datorie de recunoștință, ce nu se poate uita.

Era dintr'un neam de răzeși din Bucovina, și, în acele convorbiri cu elevii pe care le zugrăvește așa de viu d. Sadoveanu, el nu uita să spuie că nu e numai un adevărat Român, ci un coboritor de boieri printre Români. Învățase la Viena și se prinsese de dragoste pentru filologia de mărunțișuri, foarte îndrăzneată însă une ori în construcții, a anilor 1860.

Venit ca profesor în Iași, el nu putea să se găsească mai bine decât în societatea „Junimii“. Îi plăcea acolo calitatea culturală a oamenilor, sinceritatea lor, lipsa lor de afectatie și acel respect pentru tradiția de glumă și petrecere cu vin bun pe care o aduseseră membrii conducători, crescuți ca și el în universități germane.

„Convorbirile literare“, care se întemeiază atunci, îndemnau la scris. Un mare război filologic se începuse între știința de diletant a lui Cihak și între știința de uimitor autodidact a d-lui Hasdeu. Pentru originea unui cuvânt se dădeau strașnice lupte, în care Cihak a știut totdeauna să păstreze măsura, dacă nu să câștige biruința. Burlă s'a amestecat în discuție,

tipărintd cîteva articole foarte bine informate și cinstit muncite, dar ale căror rezultate nu erau totdeauna definitive. El le-a strîns mai pe urmă într'o broșură de „Studii filologice“.

Ca profesor de limba grecească, el a dat ceva mai tîrziu o îngrijită prelucrare a gramaticel lui Curtius,— carte grea, de sigur, dar care e totuși până astăzi cea mai bună din care se poate învăța grecește.

Sfărîmarea cercului ieșean al „Junimii“ lăsă pe Burlă singur. Activitatea lui științifică încetă, cu toate că până la sfîrșit i-a plăcut să cetească mult, fie și pentru a nu scrie nici-odată ce-și pusese în minte. Familie n'avea. Despre societatea noastră, el avea părerea rea pe care o aŭ de obiceiŭ Bucovinenii. Nici în școală nu punea mare temeiu.

De sigur că, așa de cinstit cum era, el a dorit să săvîrșească ceva ca profesor. Avea și știința și iubirea. Îi lipsiaŭ însă alte două însușiri, care pot părea secundare, dar fără care cele d'întăiu rămîn sterpe: anume măsura și consecvența.

Era saŭ prea bun saŭ prea aspru, saŭ prea vesel saŭ prea trist, și se schimba adesea. Ochiul pătrunzător și crud al școlarilor vedea aceasta, și, pe vremea mea cel puțin, Burlă nu mai avea o adevărată și deplină autoritate. Faptul că-l plăcea a vorbi, a glumi cu copiii cari nu înțelegeaŭ ce se cade și nu se cade, nu-l ajuta să fie ceia ce i s'ar fi convenit după multele lui însușiri.

Cînd i se părea că pierde terenul, el lovia. Și a doua zi-l părea răŭ, și nemărgenita lui bunătate învingea astfel. Pentru cîteva vorbe nesocotite și cîteva din atitudinile revoluționare pe care școala socialistă le-a

pus la modă în Iași, unde ele se văd și până astăzi, cel ce scrie aceste rînduri a fost exclus din internatul Liceului din Iași. O rudă la care căutasem adăpost, m'a aruncat pe stradă. Și atunci același director care mă izgonise m'a primit ca un părinte și, făgăduindu-mi reintegrarea, a zăbovit-o înadins pentru ca să sta în casa lui, în biata lui casă de *bohème*, goală, fără rînduială, și ca să mănînc la birt hrana pe care o plătia el din biata lui leafă mîncată de multele datorii care au fost nenorocirea vieții sale.

De atunci el n'a uitat pe elevul neastîmpărat și ne-supus, care știa carte și i se părea lui că nu e rău la suflet. Cînd m'a văzut întăia oară om isprăvit, mi-a sărit în gît. Bucuria lui n'a fost slabă cînd a stat în capul mesei fostului său școlar. Și acum cîteva săptămîni el îmi scria încă o scrisoare, în care lega trei lucruri care mă înduioșau de o potrivă: visurile lui științifice—un studiu despre ortografie —, grija pentru încă un elev bun, cine știe cît de neastîmpărat și acela (el zicea însă că *nu*) — și amintirea vechiului elev fără astîmpăr din alte dăți.

Despre el ca despre puținii alții se poate zice vorba ce se cuvine oamenilor foarte buni, cari au avut greșeli, din care niciuna n'a fost un păcat decît doar față cu dinșii: Dumnezeu să-l ierte!

DR. IACOB FELIX.

Supt raportul frecventării ședințelor, membrii Academiei Române se pot împărți în patru categorii: cei cari, nefiind în București, nu vin decît întâmplător sau la sesiunea generală din Mart; cei cari, fiind totuși în București, s'aũ deprins a nu veni niciodată; cei cari vin regulat, încasează diurna și, după ce aũ stat o clipă, merg acasă sau pe la afaceri și, în sfîrșit, acei cari își fac datoria până la sfîrșitul ședințelor.

Unul dintre aceștia nu se va mai vedea la ședințele de Vineri. Puținii ascultători din tribune nu vor mai recunoaște pe bătrînul foarte alb, curat și îngrijit, cu favoritele blajine și strălucitori ochi buni, care venia sprinten, strîns în redingota lui neagră, zguduia puternic, din toată inima, mîna aceloră dintre colegi cari-l plăceau și se așeza la un colț de-o parte, cetind iute, nervos, în vre-o carte nouă, ale cărui foi le tăia cu vitejie. Căci, de multă vreme, bătrînul academician conștiincios nu auzia decît cu ochii, pe cari îi îndrepta multămiți, bucuroși, îndemnători către acel vorbitor despre care știa că spune lucruri folositoare, cu scopuri cinstite. O alegere în secția științifică va da răposatului doctor Felix un succes, mai rău sau poate și mai bun, dar pentru cîți l-aũ cunoscut pe dînsul și

l-aș iubit pentru însușirile lui alese, ascunse totuși cu atîta discreție, el nu va fi înlocuit nici-odată. Ei vor căuta și de acum înaintea senina frunte lucie aplecată cu o sîrguință tînăra asupra cărții nouă.

Și, iarăși, supt raportul frecventării bibliotecii, sînt mai multe categorii de membri ai Academiei Romîne. Unii află prin raportul anual al d-lui Bianu că această bibliotecă tot mai există, ba chiar se îmbogățește din an în an. Alții împrumută de la dînsa multe cărți, care li folosesc sau ba. Mai rare ori se vede însă cite unul în sala cea mare, lucrînd de-avalma cu oaspeții străini, cu studenții și studentele preocupați de lucrările seminariilor și de examene, supt ochii funcționarului de serviciu.

Măcar Vinerea după ședință, erai sigur să vezi printre acești lucrători obișnuiți, fără titluri și situații, pe dr. Felix. De departe i se auzia glasul cînd cerea, în odaia catalogului, cărțile de care avea nevoie. Și, odată ce le ținea în mîna, venia cu dînsule în mijlocul celor mulți și tineri din Universitatea unde fusese profesor pînă dăunăzi, și, la această altă masă, începea iarăși răsfoirea energică, și frunța plină de atenție se pleca asupra rîndurilor.

După cît spune toată lumea, d-rul Felix a fost, pretutindenți și totdeauna, omul datoriei sale. Aceasta e încă destul de rar la noi. Dar nu numai pentru atîta se cuvine a i se pomeni cu respect numele și a se păstra o duioasă amintire despre bătrînul care ne-a lăsat. În viața și în scrisul său științific el a dat dovadă de sentimente înalte și curate, pe care le-a ex-

primat,—cu toată sfiala ce era în fundul naturii sale,—deschis, pe față. În cugetarea sa a fost pătrundere și în cuvintele sale, care mărturisiau necurmat, la orice prilej, unul din cele mai mari rele de care suferă societatea românească, stătea un grăunte de eroism.

D-rul Felix era un străin. Fusese adus cu contract din Boemia, unde se născuse. Aceasta era prin anii 1860: e timp de-atunci! Tinărul doctor, învățat, muncitor, cinstit și amabil, avea frumoase perspective de viitor. Ele s'au și îndeplinit: Felix a fost medic al Capitalei, profesor la Universitate, director al Serviciului Sanitar și membru al Academiei Române.

Străinii științifici cari vin la noi sînt, până în ziua de astăzi, oamenii ambițioși, lacomi și totuși pururea nemulțămiiți. Cutare Sas, doctor de ochi, care a căpătat la noi o clientelă bună, de sigur ceva avere și s'a împărțășit și de funcții oficiale, a scris dăunăzi, rămîind de altmintrelea în București, una din cărțile cele mai pline de ură față de noi care să fi ieșit în ultimele timpuri. Principiul cel vechi al aventurierilor rămîne încă neatins: exploatezi pe *Valah*, faci bani din încrederea și din prostia lui, îl batjocorești între al tăi și-l dai dracului cu toate ale lui, cît poți mai iute. Căci doar nu ești în zădar reprezentantul înaltei, nobilei, binefăcătoarei și milostivei civilizații europene... Ca și Davila, a carui energie aristocratică nu o avea, doctorul Felix nu a fost printre acești *conquistadores* asupra „barbarilor“. El nu a înțeles să vie în țara noastră pentru scopurile lui, ci să primească în sine, pentru scopurile ei, această țară, cu limba ei, cu aspirațiile ei, cu dureroasele și strașnicele ei nevoi. Ca puținii dintre doctorii timpurilor noastre, el nu

făcuse în inima sa o zărăfie, ci un altar pentru buna zeită Caritas. Pentru dînsul fapta și scrisul porniau de o potrivă de la acea milă de oameni, care e *Musa* inspirătoare a artei sale.

Cînd vîrsta și infirmitățile ei l-au scos din slujba Statului și a școlii, el nu și-a dat dreptul de a muri în trîndăvie. O nouă activitate științifică, cea mai bună poate, începe pentru dînsul atunci. Fusesse profesor de igienă, venise ca igienist la direcția Serviciului Sanitar, și el se gîndi astfel să cerceteze acum în toată istoria noastră igiena publică, dezvoltarea îngrijirii ce s'a dat pe vremuri sănătății tuturor. Astfel apărură în „Analele Academiei Romîne” un șir de studii, care formează la un loc o mare carte bogată și aproape definitivă, care își îndreptățește titlul: „Istoria igienei în România”.

Acest medic bătrîn, fără atingeri cu erudiția istorică, s'a priceput totuși, cu vechea și buna sa metodă germană, să găsească prin cărțile noastre, pe care a ajuns astfel să le cunoască și să le prețuiască, mai tot ce-l era de nevoie. Cartea e bine informată și scrisă curgător. Între lucrările de „istorie științifică”, e, de sigur, cea mai bună.

Dar și din alt punct de vedere ea se impune, nu numai luării aminte a învățatului, ci și a oricărui om de bine.

Căci și în această lucrare, ca și în toate celelalte ale lui, el mai are un scop, pe lângă cel științific. Înțelegînd și iubind în același timp țara noastră și neamul ei, el vedea bine că nimic trainic nu se poate răzima decît pe sănătatea, bogăția și bucuria de viață

și de lucru a țeranului. Și în mijlocul atîtor prefaceri, îndreptățite și neîndreptățite, a atîtor creațiuni, în parte fără viitor, a atîtor jertfe pentru lucruri necugetate sau netrebnice une ori, în mijlocul acestei revoluții culturale, zgomotoase, risipitoare și încrezute, el vedea că faptul care s'a uitat mai mult e prezența în România a peste patru milioane de țeranî foarte săraci, foarte întunecați la minte și amenințați de toate bolile trupului și ale sufletului. Și, pe cînd atîția Romîni neaoși cîntau biruința din trîmbițele ușurătății sau prefăcătoriei, pe acest om din Horschitz îl durea inima într'adevăr de durerea neștiută a acelor 40 de sute de miî nenorocite.

Nu mai departe, acum cîteva zile ieșia o cărticică de medicină populară, „Almanachul Hygeia“, în prefața căreia doctorul Felix, care nu era scump la sfaturî și la scris, tipăria aceste rîndurî, datate din Decembrie 1904, deci cu cîteva săptămîni înnaintea morții sale:

„Toți membrii națiunii formează o singură familie; oricît de diferită să fie pozițiunea lor culturală și economică, ei se influențează reciproc unii pe alții, și soarta aceloră cari muncesc cu brațele înrîurește și asupra traiului present și viitor al aceloră cari nu lucrează și trăiesc din averile moștenite. A trecut timpul cînd acest principiu economic a putut să fie ignorat; astăzi stratul cult al societății a început a se interesa mai mult de soarta celei mai numeroase părți a națiunii, care ne hrănește pe toți cu munca sa, a îndemna pe muncitorul de pămînt spre o activitate mai roditoare, a-i da educațiune profesională; dar toate

silințele cercurilor cîrmuitoare vor fi zădarnice, dacă condițiile muncii nu vor fi îmbunătățite.“

În doctorul Felix țeranul român pierde unul din puținii săi prieteni adevărați, și lacrima pe care, în neștiința lui de oameni și lucruri, nu poate să o verse țeranul însuși, o plîngem aice, noi cărturarii tineri, cari gîndim și scriem pentru dînsul și în numele lui.

30 Ianuar 1905.

UN ORATOR AL GENERAȚIEI BĂTRINE:
NICOLAE IONESCU.

A murit Nicolae Ionescu, oratorul generației înălțate astăzi, tribunul unor lupte uitate de multă vreme, șeful liberal al unor prefaceri care s'au săvârșit cu totul.

E ciudat că a mai fost vorba odată, acum câteva luni, de moartea acestui om, atunci când de mult el nu mai trăia cu adevărat. Căci nu era traiul nici pentru un om de o solemnă indolență ca a lui, ațipirea în odaia rău îngrijită de la cel mai ieftin rînd al unui otel bucureștean, alegerea la Cameră sau la Senat, după multe stăruinți umilite și fără ca alesul să se fi putut mișca până la alegători, să fi putut desmormi o clipă coardele de aramă ale vestitului, ale *unicului* său glas, pierderea fără gînduri și fără simțire în marea viață roditoare a cîmpului, supt cine știe ce șopron de șindilă veche, la o răzășie părăgenită din Roman și, iarăși, țintuirea într'un scaun la Academie — era așa de bătrîn, de scortșos, de pecetluit în încheieturi, încît pentru dînsul părea cu totul nepotrivită așa o jucărie de lemn cum sînt acelea din sala sărăcăcioasă a ședințelor, ci vedea bine că i s'ar fi convenit un mare jilț de piatră aspră, cu care să se fi

făcut una trupul său impietrit. Nici ca agitator, nici ca orator parlamentar, nici ca profesor — a fost profesor de istoria universală la Universitatea din Iași—, nici ca om în societate, el nu mai era de mult între cei vii. Îl amintea numai acelor puțini cari-l știuseră în viață acel chip de pustnic părăsit, innodat în incheieturi și cu graiul mort, acea față de o gălbeneală de ceară, foarte liniștită, acei ochi stinși supt ochelarii bătrânești cari păreau înfiți în carne și părul buhos, mișos, care în bogăția și neorînduiala lui dădea acestei fețe de patriarh încremenit și o culoare de tineretă zglobie.

Sînt oameni la mormîntul cărora nu poți vorbi decît de viață, de viața intrupată odată în ei, care n'au zburat de la dîinșii decît în clipa din urmă, aruncînd în urmă trupul zdrobit al învinsului, și care, pecetluită cu firea, cu numele lui, va merge și de acolo înnainte anî și zeci de anî încă, stăpînind mințile, încălzind inimile, îndemnînd și poruncînd. Așa, în acest înțeles, mor și tinerii de douăzeci de anî și bătrînii cari au ajuns cele din urmă hotare ale traiului. Dar sînt și alții, altfel oameni cari au avut un nume, o glorie, înnainte cărora s'au descoperit capetele mulțimilor admiratoare, și pe cari moartea-î găsește morți și-î ia, nu numai fără luptă, dar fără bărbăteasca supunere senină, îi ia cu un fel de desiluzie, ca din mormînt. Departe trebuie să te cobori în urmă, îmbrăcînd formele de cugetare și de simțire ale unei epoce cu totul stînse, pentru ca să poți înțelege întru cîtva și spune care a fost pentru acel om rostul ce i-a dat numele, faima și admirația celor ce-l așteaptă, în cea mai mare parte, de mult în lumea morților.

Neculai Ionescu sună foarte puțin boierește; e un nume șters, răspîndit pretutindene în mulțimile țirgo-veților. Înseamnă Neculai fiul lui Ion. A fost deci la Brad, un sat de țerani liberi și proprietari din Ținutul Romanului, un preot Ion, care a botezat Nicolae pe unul din feciorii săi. Altul s'a chemat tot Ion ca tatăl său, și, pentru a se deosebi de atîția alții cu numele lui, și-a zis Ion Ionescu *de la Brad*.

Era, pe vremea cînd Ion, fratele mai mare, și Nicolae, fratele cel mic, au ajuns tineri, o vreme de prefacere în ceia ce privește stratele societății noastre. De la 1821, boierii noștri făceau liberalism, dar tot între boieri, vorbind de constituție, cerînd senate parlamentare și învinuindu-se de *ciocoinicie* și de *carvunarism* (carbonarism).

Fiii acestor boieri au făcut revoluția de la „patruzece și opt“, revoluția pentru Drepturile Omului, așa cum le vestiseră și le cuceriseră luptătorii francesi de la 1789: ei vorbeau de îndreptățirea tuturor oamenilor la stăpînirea pămînturilor și la stăpînirea societăților. Pe cerul tînăr al sufletului lor plutiau ușoare neguri albe, ca niște aripi de îngerî, și multora li se părea că sînt de fapt îngerî cari vin miloși, cu trîmbița desrobirii pe buze.

Se făcuseră școli la noi, supt regimul european ca forme al Regulamentului Organic. Cu multă pază și sfială se învățau și lucruri bune în ele. Feciorii de țerani, primiți într'insele, se pregăteau pentru o viață care nu fusese îngăduită de multă vreme lăstarelor țerănimii. Cite unul a mers și în străinătate cu bursa Cîrmuirii. Și astfel printre frăsele sunătoare ale boierilor tineri din București, stăpîni la 1848 pe „Romă-

nia" regenerată, se auzi și graiul lui Ion Ionescu de la Brad, un graiș așa de frumos, de cuminte și de bun, așa de priincios muncitorilor încātușai ai cîmpului, încît nu poate să-l creadă nimeni pînă nu l-a cetit.

Ion era agronom, economist, om de știință și de practică. Nicolae nu s'a ales așa. În curînd el a înțeles că în gîtlejul său e o musică rară, puternică și felurită, care poate fermeca oamenii. S'a descoperit cuvîntător. Pe cînd Ion, izgonit din țară ca revoluționar, era pus să administreze nu știu ce averi ale Vizirului prin Asia-Mică, Nicolae, rămas în Moldova, se pregătia pentru cariera unui om politic în stil mare, cum îi înfățișa pe atunci Franța, modelul nostru, în persoana de visionar vibrant a unui Lamartine. El a scris și în ziare, ba a întemeiat ziare, dar chiar pentru acele timpuri scrisul său părea slab. Învățase franțuzește, englezește chiar, cetia mult, dar învățătura nu era chemarea lui. Avea glasul: deprinse gestul, larg sau energic, mersul solemn, atitudinea de dictator. El desăvirșia pe încetul *mijloacele din afară* ale oratorului. Din ce în ce mai mult lumea le cunoștea și le admira.

Dar pe atunci, prin anii 1850, cînd el atinsese treizeci de ani și deplinătatea însușirilor și puterii sale, noi n'aveam Cameră, Senat, întruniri publice, care i-ar fi trebuit lui. Domnul liberal al Moldovei, Grigore Ghica, se înconjurase de „tineri din popor”: un Codrescu, un Vasile Alexandrescu, un Nicolae Ionescu, pe cari-i întrebuinta la gazetărie și corespondență, Ghica fiind căpetenia mișcării pentru reforma situației românești cu ajutorul Europei. Peste cîtiva ani se

ajunse însă la „întrebarea“ de această Europă a „locuitorilor Principatelor“, și atunci, în fierberea celei d'întăiū mari lupte dintre partide, celei d'întăiū mari frământări a mulțimilor, el se arată în sfîrșit ceia ce doria să fie, fermecătorul pentru frumoasele idei mari ale deșteptării neamului, ale neatîrnării lui și împodobirii cu toate așezămintele de libertate, egalitate și fraternitate pe care le cunoștea lumea. *Causa* învinse: România se făcu, și mîndrul Alexandru Ioan I-iū răsări din figura de om șters și stors a colonelului Cuza.

Acum e vremea lui Nicolae Ionescu, își vor fi zis atîția.

Și se înșelaū: era vremea lui Ion. Omul practic și inimos care înțelegea că fără alt țeran decît al vremilor de umilită robie, România nu înseamnă decît o pană de papagal într'o căciulă spartă, își încordă toate puterile până se ajunse la împroprietărirea țeranului. În acel timp, Nicolae căuta ce trebuie să facă. Și, neînțelegînd că fără un mare fond de idei, de judecată, de cultură, de cinste a gîndului, de iubire către oameni, un mare talent de orator e o mare primejdie, el se opri ascultîndu-și cîntecul, același cîntec: întăiū duios și nou, apoi cunoscut, nesuferit pe urmă, iar, la sfîrșit, ridicol. Cînd înțelese și el aceasta, tăcu. Și pentru el tăcerea era moartea, — căci Universitatea, știința, studiile istorice, de care trebuia să-l lege catedra lui, acestea nu-l puteau stăpîni niciodată. Așa a trăit Nicolae Ionescu de prin 1880, de cînd l-am cunoscut, cînd ni făcea trei lecții pe an, până acum, în 1905.

Pentru tinerii de astăzi este un învățămînt în trista cariera a acestui meșter al cuvîntului,—al cuvîntului *sterp*.

ACTIVIȘTI ȘI PASIVIȘTI.

Activismul a înviș la Romîniî din Ungaria. De acum ei vor lupta în cadrele Statului unguresc de astăzi, în marginile legii actuale. Pentru ce? Pentru nimic deocamdată, pentru un program care nu se poate realiza, pentru o revendicație care face parte din tradiția romantică a bătrînilor, pentru „autonomia Ardealului” și alte cereri, de multe ori tot așa de apropiate de realitatea ce se poate prevedea ca și aceasta. Deci ei vor luptă pentru a lupta, în rînduri, cu un steag, foarte venerabil, dar fără țintă. Vor luptă ca să se știe că sînt și ca să se vadă că pot. Vor *demonstra* alegînd deputați și mergînd, în această calitate onorabilă de deputați, la Budapesta. Asta e, și mai mult nu, orice s'ar zice și orice s'ar scie.

Să facem cîteva constatări cu acest prilej. Să încercăm unele lămuriri; cit despre judecata hotărîtoare asupra acestei schimbări de tactică, aceia o va da un viitor apropiat, — în sensul nostru-cred, adecă în sensul în care s'a mai vorbit odată în această revistă.

Generația tînără era de multă „activistă”. Frumuseța cavalierească a pasivității, a protestării prin tă-

cere—un fel de afirmare mîndră a lui „apa trece, pietrele rămîn”—nu mai impunea acelor cari se află încă în avîntul cuceritor, în neastîmpărul cam zgomotos al tinereței. În jurul Romînilor, alte naționalități fierbeau: Ungurii își urmăriau, cu un strălucit *temperament*, înșuşirea lor de căpetenie, visul vechiu al neatîrnării desăvîrșite, care ar înălța iarăși crucea plecată a Co-roanei Sf. Ștefan; Sașii își apărau cu o îndărătnicie rece privilegiile rămase. În aceste împrejurări, cum să stea numai neamul nostru la o parte, atunci cînd el are numărul, cînd se organizează economiceste, cînd înaintează în cultură? Pentru timpurile de astăzi, așa de furtunoase, pentru viitorul asupra căruia joacă fulgerele unei furtuni și mai mari, trebuie să ne înfățișăm între luptători și să ni dovedim puterile.

Tinerii se cade să fie focoși și încrezători și harnici: înțelepciunea prea desăvîrșită, venită prea curînd, se chiamă mai bine lipsă de viață și de inimă, decădere de rasă. E bine însă cînd lîngă tinerii adevărați tineri sînt bătrînii vrednici de bătrîneța lor, cari știu drumul pe care avîntul tinerimii poate să se cheltuiască aducînd adevărate foloase, iar nu să se risipească. Căci poți fi un lucrător înfocat, și tăind brazda în pămîntul de hrană, și tocind fierul plugului în stîncă. Bătrînii au datoria să organizeze și să conducă. Atunci cînd ei socot că pasivitatea politică e tot ce poate fi mai bine, mai cuviincios și mai cu priință pentru adevăratele noastre interese, ei nu trebuie să uite însă că în fiecare generație ce se ridică, în împrejurări ceva mai bune și cu oarecare cultură, fierbe vinul nou al unui suflet ce trebuie să se reverse, dacă nu va fi adunat cu cumpătate. Dar oamenii în vîrstă în-

țeleaptă ai Romînilor de peste munți au uitat că tinerii nu se pot mulțami cu cetirea cutării gazete blege și berce, cu discursurile schimbate fără folos la ședințele *Asociației*, organizată până astăzi ca un fel de bancă saă de fermă-model, cu netrebnicele rivalități la alegerea unui preot în locul altui preot, unui epitrop de biserică bogată în locul altui epitrop, unui comitet de administrație în locul altui comitet de administrație. Ei au socotit că pentru totdeauna studenților întorși din Cluj, din Pesta, locuri înfocate, din Germania străbătută de desfășurarea atîtor curente largi, nobile, li ajunge orariul unei școli confesionale, cancelaria unui avocat, datoriile sufletesti la o biserică, viața pașnică a familiei și, pentru burlaci, saă chiar pentru aceiași părinți de familie, ca lăcaș de sociabilitate, de discuție, de petrecere a sufletului, „casina“, cu șirurile de gazete ardelene și bănățene nule și de gazete bucureștene neînțelese, saă cutare cafe-nea cu prisosință scuipată, unde fumul tabacului în-nea și berea toropește, scutind de gînduri, de planuri, de muștrări de cuget pentru timpul ce a perit zădar.

Cei cari cîrtesc asupra dorinței de luptă politică a tinerilor să se întrebe în toată curăția cugetului: Unde au fost societățile de lectură, unde au fost conferințele învățătoare—s'a așteptat d. Vojen de la Iași, om vestit și plin de însușiri, neapărat, ca să le ție!—, unde sînt revistele, unde cărțile de cercetări istorice, de cercetări asupra limbii, asupra poporului, unde sînt bunele bibliotecii pentru pentru popor, unde sînt ziarele luminoase și calde, din care omul cel mai umil să-și poată culege siguranța asupra lucrurilor și judecata

lor, unde sînt cursurile pentru oamenii în vîrstă cari ar vrea să învețe și ei? Unde, unde? Ați primit voi oare pe tineri cu brațele deschise, cu inima iubitoare, ca pe niște copii ai voștri, i-ați dus în ogorul larg unde mîna voastră îmbătrînită ar mai cîrmui plugul și li-ați arătat oare încotro se deschide rostul lor de muncă,—așa de mare, încît generații întregi, mai bogate, mai însetate de faptă decît cea de astăzi, ar avea ce să lucreze până la bătrîneță? Ori, din banii cîți i-a strîns neamul, ați pornit să faceți bogăția nouă, care cere, nu numai brațe, ci și știință, inițiativă și tot entuziasmul tineretii? Cu ce stați alături de celelalte neamuri în ceia ce privește activitatea comerțului și industriei?

Așa fiind, tinerii de acolo aū cerut — cum cer, în împrejurări ceva mai bune, tinerii d-lui Tache Ionescu din România —: *politică*.

O conferință, cu legitimitate contestabilă—dar ce e în adevăr *legitim* la un popor care duce viața politică a Romînilor din Ardeal? — s'a adunat la Sibiiū. Cei mai mulți membri ai ei erau tineri. În alegerile ungurești care băteau la ușa, ei voiaū să se amestece. Cîțiva bătrîni s'aū lăsat duși de un curent pe care nu erau deprinși a-l îndrepta. Părintele Lucaci, vestitul părinte Lucaci și-a pus candidatura pentru Parlamentul din Budapesta, și a căzut. Gheorghe Pop de Băsești, boierul mare, primitor și bun, al Romînilor ardeleni, șeful lor național, a rămas în balotagiū, și, cînd a fost să se hotărască balotagiul, alegătorii unguri din Cehul Silvaniei l-aū lovit cu bețele, aruncîndu-l cu capul spart între peste 30 din partizanii săi, răniți. Tinerii

aă fost mai fericiți. Opt deputați romini, mai mult avocați, își vor lua locul în Parlamentul unguresc, — dacă, bine înțeles, vor fi validați.

Ei aă căpătat, de sigur, o biruință prin surprindere, căci partidele maghiare lucraseră cu siguranța că nu vor avea Romini în fața lor. Biruința nu se va repeta, căci un guvern, o naționalitate dominantă — gândiți-vă la alegerile de astăzi în România sau la atentatul contra lui Gheorghe Pop — pot oricând să împiedece alegerea unor persoane neplăcute sau dintr'un neam care încurcă. Și ce va da mai departe biruința de astăzi, se va vedea.

Ca totdeauna și ca în toate părțile Rominimii, țeranul de dincolo a fost și acum mai presus de toate așteptările. El a înțeles, a voit și a dus lucrul la capăt. El e învingătorul. Prin sufletul său a trecut iarăși conștiința națională în forma călduroasă a unui sentiment.

Dar numai cu sentimente, care se pot sfărîma de violență, un popor n'are siguranța viitorului. I-ar trebui, ca s'o aibă, neatîrnarea economică și lumina minții. Cine rămîne să le dea pe acestea și cînd vor fi ele date, tinerii deputați biruitori ai Rominimii din Ungaria?

19 Februar 4905.

O COMOARĂ DE ARTĂ.

— Albumul de țesături din Sibiiu —

Nu se poate pune la îndoială, decît de cutare ambițios care nu cunoaște împrejurările saū nu le poate judeca bine—că viața culturală a neamului românesc e strînsă în București, focarul vieții politice a Romînilor neatîrnați. Toate celelalte centre, care mai sînt, și e bine să fie și mai multe, cît de multe, trebuie să se subordoneze acestuia, direcției sănătoase ce pleacă din București. Cei de la Brașov, de la Sibiiu, de la Blaj o știu, cei de la Iași, vor ști-o neapărat și ei. Cei mai mulți dintre scriitorii buni de astăzi se află în Capitala Romăniei, și, cîtă vreme acest fapt nu se va schimba, direcția va porni de aici. În literatura propriu zisă, ca și în deosebitele ramuri ale științei.

Este oare și căldura pentru literatura romănească, pentru lucrurile înalte și nobile ale neamului, mai mare în acest București? Credem că *nu*. O literatură poate trezi sentimente de iubire saū într'o clasă ce s'a ales din mijlocul poporului saū în masele acestui popor chiar. Pe mulțimile de la sate, din nenorocire, nu ne putem răzima pînă în viitorul foarte îndepărtat cînd cultura, în loc să-i prelingă, va străbate și va

trăi în ei, până în vremea cînd ei vor fi scutiți de veșnica frică a foamei. Rămîne clasa înțelegătoare, care-și zice inteligentă, cu multă bunătate pentru sine însăși, saū intelectuală, — cu cît mai multă încă! Cel mai bun *înțelegător* sînt aceia cari simt românește, fiind din bun și vechiū neam românesc, cari n'aū a-vînturii de lăcomie saū de stăpînire și trăiesc *modest* o viață de gînduri, cu o familie mulțamită, între patru păreți curați și veseli. În București însă mulți oameni de aceștia nu veți găsi; afară de cîțiva studenți, cîțiva profesori — de cei mici —, ce pustiū de prosă sacă, crudă, nemiloasă!

Ici și colo în provincie poate fi mai bine. Insule înflorite de oameni buni, luminați și — luminoși, răsar din turburea mare a politicianilor sfîntuitorii, a jucătorilor de cărți și a burgheșimii străinii. În Ardeal, chiar pe alocurea în Bucovina, să zic: și în Banat, e mai bine. Anumite împrejurări politice deschid și mai mult inima pentru acel graiū scris, strîngînd ce e mai bun, mai adînc, mai sfînt în gîndirea omului, care se chiamă literatura.

Și tot acolo, pornind din același avînt — în sine mai mic de cum îl dorim, dar mare față de halul în care zace Romînimea cealaltă —, se ivesc planuri care s'ar părea aiurea ilusia zădarnică a unui visător, și acele planuri, hrănite lungi ani de zile în cercul restrîns al prieteniei, iese la iveală apoi înaintea tuturor prin fapte. Prin fapte de acelea care ar trebui să uimească, dar nu uimesc pentru că acolo unde aū fost săvîrșite, lumea le discuta și aștepta de mult, iar dincoace ele sînt abia cunoscute și foarte neîndestulător prețuite. Cînd ai la îndemîină mijloacele unei Cîrmuirii mai tot-

deauna risipitoare sau sprijinul unei Academii bogate, frește că poți face multe,—une ori și bune; sau ești foarte vinovat dacă nu le faci. Dincolo însă, banii sînt scumpi și puțini, și în stringerea lor pentru o asemenea faptă culturală e o întregă poveste de hărnicie nerăsplătită și de curată credință, care înduioșează.

Nu voiți vorbi de „Enciclopedia romîna” cu care ne-au surprins anii trecuți Sibieni. Această d'întăiu „Enciclopedie” în românește are cîteva însușiri și multe defecte, care trebuie deslușite pe larg și deplin, deosebit. Aici vrea să arăt ce este noul dar al celui Sibiu românesc: „Albumul artistic represintînd 284 broderii și țesături după originalele țerănești, întocmit din încredințarea comitetului Reuniunii agricole romîne din Sibiu de D. Comșa, profesor la Seminarul Andreian și president al Reuniunii”.

Cine știe ce e costumul românesc și ce sînt podoabele lui? Le vezi cînd treci cu trăsura prin sate sau cu trenul prin gări. Odată doamnele romîne din București făcuseră sport cu el. Apoi l-au părăsit. Societatea bucureșteană „Furnica”, întemeiată în acele bune vremuri de încălzire trecătoare, tot mai are o prăvălie pe Calea Victoriei și furnisează postav țerănesc, pînză țerănească pentru unele uniforme de școală. Ba mai este o societate în București. Se organizează și expoziții, în care se cumpără, pentru ochii lumii, bucăți ciudate, precum s'ar cumpăra un Buda chinez sau o cutie de lac negru venită din Iaponia. S'a tipărit, de d-na Marghiloman, și un mic album de modele, care nu s'a prea răspîndit. Despre originalitatea, bogăția, fineța de veche artă cinstită, cu tradiții sănătoase,

ale lucrului de mină făcut de țerancele noastre din munte nu domnesc idei adevărate și îndestulătoare.

Păcatul acesta de uitare și despreț se datorește și creșterii greșite a stratului bogat al societății noastre și spiritului practic său blasat ce domnește printre funcționarii și în burghesime. Dar în fond Românul e bun și sufletul lui se câștigă ușor. Pentru aceasta trebuie însă un om. Nouă el ni-a lipsit; Ardelenii l-au găsit în tînărul profesor bătrîn, frumos la chip și frumos la inimă, care e d. D. Comșa.

Un profesor de seminar care se pricepe la lucrul de mină, un agricultor care prețuiește pe țeranii până și în arta lor, un „intelectual“ care străbate căsuță de căsuță și stringe „zdreanța“ veche împreună cu țesătura nouă, un om foarte ocupat și puțin plătit care-și adaugă de bună voie ocupații nouă, cu totul neplătite: Ardealul are curiosități de acestea, cetitorule bogat și cu vreme de prisos al României libere! Încă de cînd nu i se albise un fir de păr, d. Comșa s'a gîndit la „albumul“ pe care abia acum trebuia să-l scoată; și s'a mai gîndit tot odată, el și cîțiva prieteni, la o societate de agricultori —, în acele părți unde agricultorul român e aproape numai țeranul —, la o Exponție a plugarilor și meșteșugarilor noștri, „Exponție industrială“ ținută în plină cetate a Sibiului, supt ochii străinilor cari nu ne iubesc și vor trebui totuși să ne admire, — ba chiar la un „noii război de țesut“, care să ajute pe țerancă a lucra mai bine, mai iute și mai sigur.

Și, vedeți oameni buni cu inima putredă și uscată ca iasca, el le-a făcut pe toate: și societatea agricolă, care lucrează și e tot mai bogată și mai binefăcătoare

prin pildele și sfaturile ei, și Expoziția industrială, cu care tot neamul nostru s'a putut fâli, și chiar războiul de țesut, și astăzi și albumul, falnicul și strălucitorul album. Pentru toate acestea însă d. Comșa nu s'a trufit cît se trufeste la noi cineva pentru o intrigă, pentru o ocară, pentru o... genealogie, și așa mai departe. Nu s'a trufit, ci scrie numai așa în prefața Albumului, după ce pomenește de „dragostea mare pentru țărâtime” și „voința neînduplecată de a-l veni în ajutor cu orice preț: „Provedința mi-a rînduit să văd pîrguindu-se rodul atîtor osteneii”.

Ce e această carte? Etnograful ca și artistul ar putea scrie îndelung asupra ei. E, în 40 de planșe, lucrute cu o exemplară cinste și o fineță care nu rezultă mai puțin din știința cromolitografului decît din luarea aminte a supraveghetorului, *antologia*—și e potrivit cuvîntul, căci „anthos” e floare —, antologia meșteșugului de colorat, de izvodit, de potrivit, de lucrat cu dragoste și mîndrie al țerancei noastre. Din crucilițe, din liniuțe, din pătrate, din fire de coloare, din linii armonice și nou amestecate, din jocul cîtorva colorii puternice, — printre care „aristocraticul” Ținut de țărâtime al Siliștei alege negrul, — se alcătuieste o epopeie a tînurilor tot așa de mîndră ca aceia cu care în primăvară Dumnezeu binecuvintează cîmpiile ce le-a dăruit Romînimii.

Acesta e albumul. Și, știți, el costă 60 de lei. Și peste 18.000 de lei s'a cheltuit ca să-l facă, și în el zace un entusiasm curat care nu se poate plăti cu bani. Și voi veți ceti aceste rînduri și veți putea vorbi de

albumul pe care nu-l veți fi văzut, veți căuta să-l căpătați în dar dacă se poate, și veți lăsa pe visătorii fără socoteală să se descurce de la sine. Așa s'a făcut și așa se va face. Căci altfel nici n'am fi noi unul din cele mai nenorocite popoare de pe lume, și cele mai innapoiate.

20 Februar 1905.

UN CĂLĂTOR FRANCES ÎN ROMÂNIA DE ASTĂZI.

Maî de mult, în vremile sălbatece și rele.

Se aude la Curtea „Grecului”—aî cărui urmaș sînt astăzi Romîni indiscutabilî—de la București sau Iași că vine un călător de cinste din Europa spre Constantinopol sau de la Constantinopol spre Europa, dacă nu cumva el bate, întimplător, alte drumuri. Mare mișcare între boieri și slujbași. Se ieau măsuri aspre pentru mulțămirea musafirului. Cel maî elegant, maî ager, maî învățat și maî cunoscător de franțuzește dintre boierii tineri e numit *mehendar* și trimis la punctul de graniță pe unde va sosi acel om cu perucă și pantalonî, până la genunchi. El merge cu o cară a Curții, curățită, văpsită din nou, cîrpită și îmbrăcată pentru acest prilej. „Siorul” călător (*signor, sieur*) sosește: strîmbînd din nas, el găsește că trăsura e o vechitură caraghioasă, că însoțitorul său, care se pierde în temenele și în vorbe dulci ca zaharicalele, e un maimuțoiu grosolan cusut în haine de preț și că schimele lui de politeță nu fac nici două parale. Și cînd se maî uită la drumul noroios, înghețat, prăfos ce se deschide înaintea lui... Nu, de sigur pe acolo se poate ajunge numai în Iad.

Și carăta pornește, trasă de telegari focoși cari în-

ving mai totdeauna greutatele aceluî drum mare nepietruit sau sămănat cu bolovanî din rîuri. Cînd s'ar întîmpla să stea în loc, săteniî de pe margine, cu pîrcălabî, vătămăniî, vorniciî lor, sînt gata să ajute. Se cufundă în apă pînă în gît, îşi încheie opincile 'n noroiu, îşi îndoaie trupul supt greutatea roţilor pe care le ţin în umeriî lor. Călătorul blastămă: ce țară și ce bătăranî sălbateci și răspingători! La conace, căpitanul de *menzil* (de poștă, i se va zice mai tîrziu) așteaptă cu toate cele gătite: nevasta a directat prin casă, a pus perdele albe la ferești, a potrivit oale cu flori, care să salute pe drumet. Cum se va auzi tropotul și sunetele cele multe ale caratei zguduite și ciocnite și slăbite din toate încheieturile, răpede fața de masă, și pui de găină pe taler. Omul Europei sosește: stă, minîncă, bea, și zîmbește cu despreț: „Ce casă, ce mîncare, ce oameni!“. Se ajunge la București, la Iași: escortă de Arnăuți, steaguri, musică turcească, altă carată, cai domnești. Ce paradă ridiculă, zice drumetul, care se plînge că-l doare tot trupul de scuturătură. Audiență la Măria Sa: toți slujbașiî se îngrămădesc în calea lui, cînd întră carata cu secretariul, cu Postelnicul poate, aducînd pe oaspete. El trece prin gînguri, prin cămări și ajunge, printre temenele și parfumuri orientale, în iatacul unde-l așteaptă Voevodul.

Acesta a fost dragoman și știe din Constantinopol limba, apucăturile „evropienești“. După dulceți minunate și cea mai aromatică dintre cafele, după oferirea unei pipe cu tabacul turcesc cel mai scump, începe vorba, în franțuzește, și în ce bună franțuzească une ori! Domnul întrebă una, alta, tot lucruri pe care le socoate plăcute musafirului. Acesta răspunde dulce,

zîmbește. Ce mulțămît trebuie să fie, gîndește „Grecul“, care-l petrece cu cea mîi îngrijită cînste pînă la celalt hotar.

Și iată că peste un timp apare cartea, scrisă cu meșteșug. colorată, strălucitoare de spirit. Vodă aprinde ciubucul și, cu lumina pe față, începe a ceti. Și ce batjocuri Doamne, și ce ironie, și ce usturătoare șfichiuri... Ce mulțămîtă țigănească! Literatura asupra țerilor noastre s'a îmbogățit cu o carte de valoare, pe care învățații viitorului o vor comenta cu sfințenie.

Acum.

*

Nu mai sînt Voevozi cu ișlice și fermenene, nici tineri mehmandari cu pricepere în temenele, nici țeranî cari să ridice pe umerii lor carăta domnească cu străinul, nici căpitanî de menzil și căpitănese așteptînd pe oaspete în colțul perdelelor albe, nici iatacuri aromite cu odogaciū. Sîntem o țară „europeană“: avem funcționari demni, drumuri bune, oteluri, saloane, audiențe. Călătorul care ne vizitează sosește cu scrisori de recomandatie saū cu faima sa personală, pe care n'o ignorează nimeni într'o societate trăind așa de mult în curente literare apusene. Și-a luat carnete, aparate de fotografie, albumuri de schițe. Un singur lucru l-a uitat, dar nici nu e de nevoie: cunoștința țerii și neamului spre care vine, pentru a le vedea. Pentru a le vedea și a scrie despre ele.

Să zicem că drumețul e d. André Bellessort, autorul unei cărți vestite asupra „Societății iaponese“, premiat de Academie, colaborator la „Revue des Deux Mondes“. D-sa are nevoie de lucruri originale și care să aibă, pe cit se poate, și o parte stingace, veselă. Ca

oricărui călător literar din timpurile noastre, îi trebuie coloare locală și elemente de satiră.

Micul tren românesc se coboară răpede de la Predeal, de de-asupra muntelui. Azuga, Bușteni, Sinaia... Stații ca oriunde, conductorii în uniformă francesă, ofițeri ca la Paris. În reședința regală un castel renan. În vagonul de clasa întâi, în stradele Capitalei de vară, la cofetării, în parc, în saloane, — franțuzește, lucruri franțuzești, cărți franțuzești. Călătorul începe a se enerva: el a venit doar pentru coloare locală... Și nu e! Și cel puțin de ar fi materialul pentru satiră. Dar imitația e perfectă!

Și, când va intra în București, același lucru. Și la Cerneți sau la Mihăileni, și în orice casă de surtucar din sate, — cam tot așa. Păcat de drum...

Dar te poți gândi: nu haina face pe om, și nu omul face natura, *toată* natura și cea mai înaltă. În această țară în care cauți zădarnic „stilul românesc“, în care hangiul evreu, industriașul mare sas, lucrătorul ungar, zarzavagiul bulgar, politicianul grec, guvernanta francesă, lăutarul țigan te fac să bănuiești o regiune geografică, „fără tradiții, fără moștenire incapabilă de a-și ajunge, făcută dintr'o bucată de voința oamenilor săi politici“, — e un suflet al oamenilor și un suflet al lui Dumnezeu, care trebuie bine cunoscut.

Călătorul va întreba poate despre acestea. I se va răspunde, ca d-lui Bellessort, vorbindu-i despre trecutul nostru prin descrieri ca acelea de mai sus, din care el va scoate încheierea că strămoșii noștri erau mai jos decît cei mai de jos sălbateci, prin cărțile „magistrale“, „monumentale“, „escelente“ ale d-lor Xenopol și Pompiliu Eliade, care silesc la aceeași

încheiere. I se va răspunde vorbindu-i despre preșent printr'un program politic sau printr'o vanitate personală. I se va vorbi despre artă și literatură prin câteva contrafaceri sau articole de *șic*. I se va vorbi despre natura românească prin excursii de la un castel la altul, cu câte o mănăstire ca distracție curioasă. I se va vorbi despre țeran prin cutare revendicații socialiste.

Omul va crede că a înțeles toate,—va rîde în gîndul său, și despre informatori și despre țara lor, și, întors la el acasă, va scrie.

Iar ai noștri vor rămînea uimiți aflînd din ultimul număr din „Revue des deux mondes“ că d. Bellessort... a mai văzut toate aceste lucruri „în republicele Americii de Sud“, și că lucrul care e mai bun la noi sînt încă dulcețile.

Articolul d-lui Bellessort făgăduiește însă o urmare. Vom vorbi și de aceasta, la vremea ei.

27 Februar 1905.

IARĂȘI CEL MAI NOU CĂLĂTOR FRANCES ÎN ROMÂNIA.

În sfârșit, d. André Bellessort și-a încheiat, în „Revue des Deux Mondes“, marea publicație franceză la care colaborează și d. Pompiliu Eliade, învățatul meu coleg și distinsul stilist, articolul despre România, care va servi altui d. Pompiliu Eliade al viitorului, care nu-mi va fi însă coleg, ca să documenteze că noi eram o societate prea puțin serioasă și o țară „curioasă“, vrednică numai de o „primblare“ luătoare în rîs.

Cetitorii acestei reviste nu vor avea, în mare parte, prilejul să guste frumoasele frase de meșter al condeiului pe care le-a așternut cercetătorul nostru, ei nu vor putea să se bucure văzînd ce măreț se zugrăvesc dealurile și cîmpurile noastre, pe care călătorul le-a prețuit stînd în gazdă la un proprietar prietenos din Ținutul Dorohoiului, ce falnic se cîntă desfășurarea boilor înjugatăi la o mașină de treier. Dar noi, aceștia de pe aici, *aborigenii*, cum zicea nu mai știu care student infumurat, care se hrănea totuși la Paris dintr'o bursă a Statului român, noi, va să zică, *aborigenii* ne-am pătruns adesea, de și cu totul altfel, cu evlavie, cu recunoștință, cu nemărgenită iubire fiască, de taina sfîntă a dumnezeieștilor amurguri mirositoare, tăcute,

line, aurite și împurpurate, care vestesc nopțile noastre, noi am văzut de atâtea ori, dar nu cu o simțire de curiozitate, ci cu una de adîncă prețuire a muncii grele din care ne hrănim cu toții, actele simple, patriarhale, dar impunătoare ca înțeles ale lucrului cîmpului românesc. Astea le știm, și, oricît de trumos le spune străinul, cu glasul lui rece și largile gesturi de declamator, nu ni face nicîo plăcere.

Dar d. Bellessort, care a judecat precum văzurăm societatea românească, asemenea cu acelea din „America de Sud“ (de „porțile Orientului“ vorbise înaintea noastră un alt prieten frances, venit să smulgă mili-oane pentru Hallier), mai spune și alte lucruri.

După ce se lămurise din cetirea d-lor Pompiliu Eliade și Xenopol, după ce călcase covoarele scumpe ale cîtorva saloane și împănase cîteva vile, unde era sigur că găsește reproducerea cea mai deplină a vieții parisiene, d-sa a căpătat încredințarea că, pentru a-și încheia bine „primblarea curioasă“ și a putea vorbi cu toată competența despre țara și neamul românesc din *Europa* de Sud, îi mai trebuia un lucru: să vadă pe Evreii din Moldova. Căci, în adevăr, d-sa văzuse, la Azuga, Sași și Unguri, apoi Greci, Bulgari, între zarzavagii, hangii ca și între bogătași, între bărbați politici, între oameni de societate plăcută; văzuse Țigani schilozi în marginea Bucureștilor. La curte ici și colo văzuse țeranî, pe cari-i chemase proprietarul spre a-i arăta oaspetului său, ca niște specimene ciudate de ce este omul de muncă în aceste părți. În Țara-Românească, d. Bellessort a fost mai mulțămît ceva, în Moldova însă cu totul desgustat de căciulile bieților creștini, de vorba lor bună, supusă, de omenia lor

sfoasă, de cojoacele mițoase și de cojoacele fără mițe, de picioarele lor goale, de sfintele lor picioare singurate, de mucenici. D-sa, om foarte simțitor—cum sînt toți pe acolo prin Apus, îndată ce a luat condeiu în mînă și trebuie decî să „facă frumos“ înaintea cetitorilor, — d-sa se prinde odată de înduioșare înțelegătoare pentru niște ghetete pline de noroiu, descoperite în colțul unei murdare prăvălii evreiești, și, privind-le, urmărește atîtea rătăcirii prin noroiurile dimineții umede ale aceluî biet părinte de familie evreu, care a înfruntat atîtea și atîtea oboseli și suferinți pentru a-și face „gheșeftul“ de toate zilele. Dureroase, sublime ghetete cu care, dacă ar dori Europa, proprietarii lor ar fi gata să facă un articol de export, oferindu-li-se, bine înțeles, condiții avantajoase... Ghetete murdare de biet Evreu muritor de foame în mijlocul unui sat de țeranî moldovenî cu burtele pline! Picioarele goale însă, murdărite, tăiate, schilodite, biete labe de om totdeauna năcăjit, — *fi donc!* Vitele cîmpului sînt de sigur mai interesante aici — măreții boi grași de la mașina de treier a boierului, decît oamenii îndobitociți ai cîmpului!

D. Bellessort știe că România a avut „doi“ poeți: Alecsandri și Eminescu, cari pot încăpea într'un rînd, și în al doilea d-sa spune că, ce mai rămîne din literatura românească, nu face nici cît „literatura politică“ săvîrșită pînă acum în România (ce-o fi literatura aceia, care se va fi îmbogățit, firește, cu prilejul ultimelor alegeri, așa de intelectuale, va fi știind d-lui și cine-î va fi spus așa). În casa, cu saū fără covoare, a unui Maiorescu, a unui Hasdeu, a unui Slavici, în

sala de ședințe a Academiei, într'o sală de conterinți, într'o sală de cursuri a Universității, de ce s'ar fi dus! În acest gen ce poate să aibă un popor alcătuit din aristocrația „Americii de Sud“ și din țărănimea bestială a Africii, coborîndu-se din „sălbatecii“ de la 1800 sau adus de fluxul murdar al Fanarului! Deci la Tîrgul-Neamț, la Piatra-Neamț, la rabinul de la Buhuș, la medicul evreu din Darabani, la anticarul evreu din Darabani, la anticarul evreu din Iași! Atîta-î mai rămînea pentru a cunoaște bine România...

S'a dus, i-a văzut în *sabăș* la Neamț, i-a văzut în Grădina Publică la Piatra. I s'a părut interesant că acest popor păstrează în asemenea locuri și după atîta amar de ani datinile vechi ale Iudeii, mîndria poporului ales al lui Dumnezeu, care nu se întinează prin munca de robii asupra pămîntului aspru, ambiția de a se înălța sus prin stăpînirea banului, de a călca pe capetele *goilor*, fără credință, siguranța că va veni odată ziua de dreptate și de răsplătire, pe care ei o pregătesc printr'o stăruință ageră, printr'o înfrînare a tuturor poftelor și nevoilor vieții, pe care toți trebuie s'o recunoască! Acestea le-a cules d-sa de la rabinul Buhușului, „fiu al lui David“, de la anticarul idealist și visător al Iașilor, care-î prorocia, tușînd de moarte, cu mîna răzimată pe Lassalle al Evreilor și pe Rousseau al tuturor celor cari-și au viitorul prea departe, în sfîrșit, de la bietul medic de sat, plătit de comunitate, care dovedia limpede că legile noastre sînt rele și nedrepte față de ai săi. Ba le-a prins și din convorbirea proastă—înfățișată innadins încă mai proastă poate—a unui cerc de funcționari tembeli la Piatra, din flecăriile fudule ale unui netrebnic fecior de popă

din Moldova, care-și încheia dorințele în „trăiască socialistii, trăiască Evreii“, adăugind numai că nu e străin și de acele vicii care desăvârșesc pe un tânăr modern. I s'a părut că înțelege așa ceva: superioritatea Evreului, necesitatea biruinței lui și din vorba, totdeauna glumeață, originală, incisivă, a unui om de Stat român, dincolo de ochiul rîzător al căruia cîțiva sînt încredințați că este o inimă sincer iubitoare pentru țară și neam. Și — a făcut conclusia.

Noi însă, d-le Bellesort, sîntem un popor așa de omenos și drept, cum nu-și poate închipui cine ne vede în trei săptămîni, vorbind cu *asta* sau cu *ăla*. Și sîntem un popor de veche cultură cinstită a gîndului și a inimii. Ură n'avem împotriva niciunui neam, nici a Evreilor de sigur. Numai ni pare rău și pentru noi și *pentru ei* că sînt prea mulți, fiindcă știm că din ei și noi nu se poate face nici odată un singur popor, care să fie ca al nostru, *cum se cuvine* față de două mii de ani ce i-am luptat și i-am muncit aicea. Vezi asta e, domnule călător, înaintea mării europene a căruia scoatem, ca și țeranul moldovean, cu adîncă plecăciune căciula, și adăugim sfios, ca și dînsul, că avem și noi, măcar cît Evreii, datinile noastre, jertfele noastre, sfintele noastre nădejdi, luptătorii harnici și curații visători ai noștri, — *pe cari d-ta nu i-ai știut și n'ai vrut să-i știi!*

6 Mart 1905.

ATENEUL ROMÂN ȘI SUFERINȚELE SALE.

Se știa de mult cu cîtă greutate poate să se ție Adunarea generală a Ligei, secția București. Se fac convocările, și mai prosaic, și mai poetic, se trimet la domnii membri, se dă de știre prin gazete: la cutare dată va fi adunarea cea mare și se va auzi glasul, și simpatic și autorizat, al domnului Zi-I pe nume vorbind despre interesele de viață ale neamului românesc. Se poate ceva mai interesant! Și domnii membri, prinși cu politica ori cu afacerile lor zilnice, ori cu petrecerile lor de Duminecă și serbătoare, nu vin. De pe dulapurile prăfuite, eroii de ipsos ai națiunii se uită lung și jalnic... Dacă ar fi de ipsos și membrii, gîndesc ei ca niște oameni cu mintea de întunec gol în scăfiria lor albă, n'ar lipsi niciunul, și fiecărui i-ar înnegri servitorul odată pe lună nasul cu pămătuful. Dar te puî cu chefurile oamenilor vii! Popor fără entuziasm, zic ei scuturîndu-se încet de praf, în tăcere. Și a doua convocare și a treia. Adunarea se va ținea la altă dată, *neapărat* la o a treia, cu „orice număr al membrilor prezenți“. Fie și unul, cel cu discursul în gît. Și chiar dacă l-ar zugruma și pe acela mărima discursului pe care nu l-a putut trece încă prin

coardele vocale în care Dumnezeu i-a pus înțelegerea și caracterul...

Și totuși eroii de ipsos alb, cu părul sur de praț și nasul negru de pământ, n'au dreptate în patriotismul lor intransigent, de oameni cari, nefiind scoși niciodată în stradă și fiind departe de masa cu gazetele, nu știu cât s'a schimbat rostul lumii acesteia din ziua când Italianul i-a turnat la calup. Știu „domni membri“ de ce nu vin la Ligă!

Iar, pentru că Liga samănă bine cu Ateneul, nu mai vin „domni membri“ nici în odăile de adunare de lângă marea sală de conferințe, de concerte, de exhibiții cu musică și fără musică, de cinematograf melo-comic. Nu vin. Și iarăși convocări nouă, știri prin toate ziarele, ultimatul că adunarea se va ținea cu „orice număr al membrilor prezenți“. Într'un tîrziu, ca și dincolo, vin cîtiva. Și aici ca și dincolo, se ieau socoteli, împotriva cărora nu ne gîndim să spunem nimic de rău, aceasta fiind și într'o parte și în alta singura însușire bună. Discursuri nu se țin la adunarea Ateneului, fiindcă „domni membri“ vin cu toții ușurați de cuvîntările lor, mulțamiți, peste măsură de sătul de strigăte ironice, de hohote de rîs, de înteruperi și schiăunări ca ale dobitoacelor. Și această constatare duce firește la altă nenorocire a Ateneului Român.

Înainte de a se începe conferința cutărui domn cu prisosință cunoscut, cutărui tînar ce nu-și găsește astîmpărul la un lucru cinstit și folositor, a cutărui vestit giumbușar lipsit de cuviință sau ale unor doamne ce nu vor să înțeleagă că de la rostul casei trebuie

să se desfacă numai femeile de o inteligență deosebită, care pot într'adevăr să folosească poporul lor,— înainte de apariția victimei, încununată cu florile cadrului auritei scene, un străin s'ar umplea de uimire văzînd cît de cercetat e Ateneul Român. Lojile sînt în adevăr goale, dacă domnul conferențiar sau doamna conferențiară (aŭ vorbit și domnișoare; copii cred că nu, și pînă acum nici un prunc) n'are multe rude fără ocupație; dar în staluri ce bogăție de capete tunse și frisate și pletoase și pleșuve, capete care păstrează pălăria sau șapca pînă la sfîrșit și capete care se descopăr cînd apare în lumină *omul seriei*. Aplausele ropotesc chiar pentru acel care atunci întăiu apare în arenă, în strașnica arenă. Așa făceau și Romanii cînd se înfățișa gladiatorul pe care-l vor sfășia, neapărat, lei. Apoi glasul începe să răsune pe cît permite, nu numai acustica salei, dar și condițiile particulare ale oratorului, căruia-i e permis să fie și răgușit, și ascuțit la voce ca fierestrăul pe piatră, și peltic, și gîngav (muți n'au vorbit încă). Iar răspunsul e de aici înainte, un ceas, două ceasuri—căci interesul nu slăbește —, strigăte, urlete, pocnete, hohote, cîte un șurierat chiar. Oratorul resistă, fiindcă știe că așa e datina și fiindcă, pe lîngă aceasta, are o ușoară licărire de conștiință că așa i se cuvine pentru lucrurile netrebnice sau adese ori pentru lucrurile ticăloase pe care le spune. Spectacolul vesel, corurile saturnalei nu tulbură pe mucenicul de bună voie, care desvoltă, încheie, și, în loc să se împuște acasă sau să se spînzure în dosul scenei, cum a făcut dăunazi tenorul acela pe care lumea-l fluierase, el cere la anul următor să i se mai îngăduie a ținea o conferință. Și i se îngăduie. Ce

voii? Gloria e dulce și trebuie multă cruzime ca să împiedeci pe cineva de a gusta gloria,—aceia pe care o merită.

Acum în urmă s'a cerut din partea prezidenției Ateneului un serviciu special de pază pentru a se păstra liniștea în sală. Agenții secreți în număr îndestulător ar avea misiunea de a lua de guler pe cine ar tulbura ordinea. La secție, zurbagiule! Cred însă că măsura, foarte bună în sine, rămîne neindestulătoare. Odată ce poliția se amestecă la Ateneu, să-și facă toată datoria, un comisar cu carte, dintre licențiați, să stea pe scenă, întovărășit de numărul de agenți trebuitori, fiindcă, vezi, și conferențiarul pot fi recalcitranți. Între comisarii sînt și licențiați în litere, și aceștia ar fi indicați pentru o asemenea însărcinare. Comisarul va lua întâi în cercetare pe conferențiar și, dacă va fi un om moral, un om în toată mintea, un om de ispravă, pentru care să poată iscăli măcar patru gospodarii bătrîni din mahalaua lor, un om cu răspundere pentru faptele lui, să-i dea drumul pe scenă. Aici să-l asculte cu luare aminte. Dacă va lua cumva în batjocură viața de familie a cuiva, cum a făcut-o cîndva un ghiduș, dacă va ofensa numele bun al unor oameni vrednici de respect cari nu se află în sală, dacă va batjocuri întreg poporul românesc, în viața lui casnică și în viața lui sufletească, precum a făcut, dăunând chiar, un poet decadent, — atunci comisarul să ia măsurile de cuviință. Altfel îl va lăsa să vorbească și va putea chiar să dea semnalul aplauselor. S'ar putea libera și condicute de conferențiar, iar la

delictele de competența comisarilor s'ar însemna de o potrivă tulburarea conferințelor prin zgomot și tulburarea sufletului cetățenilor prin conferințe.

13 Mart 1905.

LA DESCHIDEREA SESIUNII GENERALE A ACADEMIEI ROMINE.

La 15 Mart trecut s'a deschis o nouă sesiune generală a Academiei. Odată sesiunile se deschidea, se desfășura și și dădea obștescul sfârșit al lucrurilor și al oamenilor, fără niciun interes din partea publicului. Era vremea cînd puțini oameni știa ce sînt Analele învățatei adunări, și broșurile cu coperta cenușie nu-și află locul în vitrina librăriilor lingă cărțile care se cumpără. Se credea atunci că la Academie se adună un număr de persoane, învățate, mai puțin învățate și neînvățate, pentru a încasa diurna prezenței lor și a vorbi din cînd în cînd de ortografie, de dicționar, pe care nu erau în stare să le mîntuie. Se mai socotia pe atunci că Academia Romînă e datoare să meargă în toate pe urmele glorioase ale Academiei din Paris, unde publicul „cult“ de la noi cunoștea, firește, o singură Academie. Deci, înainte de toate, ortografie, dicționar, discursuri solemne, stil, mers, gesturi, lecturi academice. Și se mai mira lumea, cu gîndul la același model firesc și neapărat, de ce intră în Academie o caracudă de istoric, istoric literar, filolog, profesori de științe și amatori în materie de știință, pe cînd acolo trebuie să stea în jilțuri im-

punătoare căpeteniile recunoscute — și cu mult mai mult cele nerecunoscute! — ale literaturii poetice. Un Hasdeu se mai înțelegea, căci a făcut și literatură poetică, de și foarte slabă; un Odobescu firește, căci archeologul era printre cei d'întăi scriitori ai țerii, dar, încolo, un Macedonschi era încredințat că un Sturdza-l usurpă scaunul. Și atîția alții, mai ales în „presă“, erau de aceeași părere. Iar asupra membrilor bucovineni, ardeleni ai Academiei cădea din vreme în vreme batjocura gazetărașilor cu nasuri evreiești și eline, cari se întrebau, cu toată sfînta indignare a patriotului, cînd e vorba de limbă, moștenire sfîntă a strămoșilor, cum se îngăduie în areopagul literar al României oameni cari, cu precugetare, scriu în ortografia, ba chiar în jargonul științific al unui Laurian și Cipariu!

Asupra unui punct, de alminterea, toată lumea era de aceeași părere, că la anumite date Academia începe a deveni interesantă: anume în Mart, în April, cînd primăvara, care dă cîmpului florile, face ca acest aspru trunchiul al Academiei să poarte mlădițe verzi de premii. La premii, băieții, era și este încă strigătul atîtor adolescenți geniali, atîtor prooroci întunecați ai artei sfinte și atîtor oameni de treabă, cu oarecare vîrstă și situație, dar pe cari naivitatea sau lipsuri îngrijorate în judecata lor îi făceau să fie siguri că, tipărind, au tras o poliță asupra casieriei unde bătrînul luga a numărat, oftînd, atîtea „răsplătiri“ nemeritate. Pentru a se împărtași de prinosul academic, se organiza adevărate comploturi de lingusiri și stăruințe, se strecurau minciuni și se puneau la cale momiri, care, dacă ar fi povestite, ar forma de la sine un mi-

nunat roman humoristic. Unele apucături se mai încearcă încă și până astăzi.

Dar iată că, în sfârșit, conștiința publică românească devine mai sigură, mai largă și luminoasă. Înnăntarea pe toate tărîmurile culturale se simte în același timp și la Academie. De o parte, oamenii sînt în stare a înțelege simbolele, a-și lămuri, prin timp și nevoi ce nu se pot înlătura, neajunsurile, a descoperi, însemna și saluta cu bucurie toate cuceririle pe calea cea grea către mai bine. De alta, prejudecățile, iubirea pentru forme, idolatria ce se îndrepta către altare de mult goale de zei, izolarea de curentele mari naționale, de avînturile nobile ale tineretului,—toate păcatele acestea ale cercurilor închise, care nu dau nimic și nu primesc nimic, și alte păcate ce vin din cele d'întăiū: rivalitățile, tendința de a se întuneca și a se înlocui, gustul pentru glumele de club, — se duc. Cu bogăția sa foarte mare, cu caracterul său simbolic foarte înalt, cu conștiința muncii sale orînduite, cu valoarea netăgăduită a onora din membrii săi, Academia aduce o putere însemnată în sprijinul silinților, tot mai multe și mai rivnitoare, către noua cultură a Romînimii. Și, pe lingă jucătorii la bursa premiilor, pe lingă tipurile, multe la număr, ale lui „gescheiter Itzig“ de la gazetă, pe lingă ambițioșii cari ar fi în stare a face până și moarte de om numai pentru a putea adăugi la titlurile lor pe acela de „membru — membru activ, mă rog! — al Academiei“, mai sînt alții cari urmăresc acum mersul lucrurilor în Academie și se bucură cu atît mai mult, cu cît vechile porți prăfuite se deschid mai larg și strălucesc în podoabe nouă. Unii, cei de

aproape, se pot vedea la ședințele publice, înlocuind pe vechii ciraci ai cutărilor personalității care și când se scarpină pe nas aű nevoie de aplause : sînt acum studenții cinstiți și muncitorii, sînt oameni în vîrstă cari vin bucurosi la ospățul de știință, sînt bătrîni chiar, cari-și aduc aminte de trecut și compară. Cînd se face o comunicare din minte sănătoasă și din inimă curată, e așa o luare-aminte tăcută, colo sus, în tribune, care e ea însăși o *faptă* culturală. Și departe sînt alții cari nu pot veni, dar sînt de față cu gîndul: aici la noi în țară, saű peste hotarele pe de-asupra cărora trece de o potrivă vîntul cerurilor și vîntul înnoitor al direcțiilor de cultură.

27 Mart 1905.

O CRISĂ ÎN VIAȚA UNIVERSITARĂ: STUDENȚI VECHÎ ȘI STUDENȚI NOI.

— Cu prilejul apariției unei reviste studentești —

Dacă mai este o nădejde față de rușinile și ticăloșiile fără număr de care ți le mîină înaintea turburele valuri ale vieții de toate zilele — și politice, și culturale, și sociale —, dacă-ți mai vine a lucra, a te gîndi la vremuri pe care nu le putem încă înțelege cît au fost de sfinte, de curate și de bune, dacă mai cutezi a privi la un viitor pe care cei mai mulți și-l asigură pentru ei, prin averea cîștigului, hrăpirii, moștenirilor și zestrelor, dacă nu pleci într'o pribegie la Berlin ca a d-lui I. L. Caragiale, — nu e alt motiv decît încrederea într'o *creștere nouă* a tinerilor, siguranța că prin aceasta se poate îndrepta, dacă nu de azi pe mîine, cel puțin de azi pînă la sfîrșitul vieții noastre, dacă ni va fi dat să vedem clipa îmbunătățirii neștrămutate, tot ce astăzi e putred și primejdios, tot ce acopere de rușine și dă spaimă.

Pentru că, oricît ni-am păstra admirația numai pentru forme, momeli și minciuni, noi nu sîntem un mic popor de rînd. Nu, un mare popor vrednic e acest popor românesc, în mulțimile lui vaste, muncitoare și înzestrate cu bună răbdare creștinească. Priceperea e

vioaie, judecata e dreaptă, sufletul e statornic, inima miloasă, purtările sînt întipărite de toată cuviința. Aceste însușiri se găsesc de la un capăt al Romîniilor la altul, în satele de orișunde, fie că la primărie e zugrăvită marca Romăniei, fie că în locul ei se văd vulturii răpareții sau cruci strimbe. Oriunde e tot așa; peste tot locul te simți ca la tine acasă, între ai tăi cu gînd bun și inimă caldă. Duceți-vă însă în țerile cele mai luminate și nu veți găsi aceste bogate daruri ale firii; îndată ce veți fi părăsit clasa petrecătorilor străluciți, clasa locuitorilor întăriți din orașe clasa oamenilor de școală și de carte, veți vedea o muncitorime orășenească desgustată, urînd munca, mîncată la inimă de binele, de bogăția mai mare a celor ce au banul, pizmătăreață și neiertătoare, iar, și mai adînc, o țerănime trăind viața dobitoacelor. Fi-rește a dobitoacelor cu grajduri bune, cu blana țesă-lată cu hamurile lustruite, cu ieslele pline, pe cînd *oamenii* noștri, oamenii noștri superiori în făptură, n'au, în cea mai mare parte, norocul unei stări bune. Dar, cît despre aceia, tot oameni rămîn...

Pentru acest popor însă, până dăunazăi n'a fost școală modernă. La sate era o formă goală pentru leafa învățătorului, care înșela, fura sau desprețuia satul. Liceiele păreau făcute anume pentru a duce și mai departe putreziciunea unei boierimii decăzute, a unei mitocănimii brutale, a unei funcționării destrăbălate. Rare ori a fost la un popor așa o răsadniță de tineri leneși, înfumurați, doritori de cît mai multă plăcere, hotărîți pe cît mai puțină muncă, obraznici, nemiloși, nerecunoscători, în sfîrșit fiare de pradă viclene și nesățioase,—ca la noi aici, în România, în liceie, în gim-

nasii, în școli reale. O stare de lucruri care s'a păstrat aproape până astăzi. Încercarea unui ministru de a inspira oarecare sfială, rușine, oarecare conștiință prin uniformă, n'a izbutit. Șapca „elevilor“ noștri va ajunge de o potrivă, în desprețul lumii sănătoase, cu șapca acelor copii cinici ai orașelor Franciei cari sînt înfierați cu porele de „voyoux“. Și aceia, sărmanii, au măcar îndreptățirea lipsei totale de creștere, în cea mai mare sărăcie și părăsire.

De la asemenea licee se venia la Universitate. Facultăți destule: de drept, ca să fii ministru, de litere, de științe, ca să fii profesor de Universitate, de medicină ca să câștigi mulți bani, de teologie, ca să fii popă la oraș, ca să fii Vlădică. Mulți profesori: unii dintre ei, oameni iubitori de laude zilnice, umflate, de articole de ziare, de cuvîntări înfocate, de plecăciuni și metanii, de închinăciunea în patru labe; alții, oameni cu nevoie de colaboratori, de tineri robi supuși și muncitori, cari fac orice lucru și nu țin niciodată să li se știe numele; foarte mulți, bărbați politici, cari nu desprețuiesc nicio putere și cari fac loc, în tactica lor superioară, batalionului ales al studenților lîngă regimentele de gloată ale celorlalți vînători de slujbă, ale mahalagiilor cu bîte, ale oamenilor șireți cu poște; foarte puțini *învățători*. Se învața și carte la Universități, dar se învața înainte de toate — trebuie să spun însă: mai ales la Universitatea din București — arta de a parveni, de a fi om mare cu trudă mică.

Cînd, acum unsprezece ani, am intrat ca profesor în Facultatea de litere a Capitalei românești, m'am înspăimîntat. Doi-trei tineri cu dorința de a se lumina, de a ști ceva pentru ei, pentru știință, pentru viață,

pentru școală. Iar, încolo, ce stol zgomotos de tinere păsări de pradă! Stam pe catedră și vorbiam, dar, precum ei vedeau bine că nu vorbesc în limba lor, îmi dădeam și eu samă că ei au nevoie de o limbă pe care cinstea sufletului mieu mă împiedeca să o învăț. Chiar studentii buni vădiau, cunoscuți de aproape, iarăși ideea fixă de a ajunge iute și sus, călcând în picioare orice, necruțator și sălbatec. Mai toți și-au schimbat părerile și sentimentele, după interes, cu o candoare de egoism care mă uimește totuși la fiecare cas nou. Neapărat că acești aleși printre aleși se priviau toți ca profesorii de Universitate prin chemarea lui Dumnezeu, ca genii pecetluite de Atotputernicul. Vai de cine li-ar fi stat în cale, fie și... profesorul lor admirat, iubit, respectat, „domnul profesor“, pentru care n'aveau destule zimbete de pisică și gudurări de vulpe...

Ce puteau fi acum în *provincia* saū la liceele și gimnasiile din București, pe care le vînau cu atîta dibăcie, cu instinctul înnăscut al familiilor de funcționari ce se nutresc din leafă, — tinerii ca aceștia? Catedra de acolo, scaunul părintesc de bun învățător, era înțeles de dinșii altfel. Era numai o scară, o scară pe care n'o cruți, pe care o pîngărești și-o scîlciezi în suirea grăbită spre înălțimi. Cine vorbea bine, se visă în Cameră, desbătînd interesele națiunii în cuvîntări demostenice, care să se pomenească din neam în neam. Cine știa ceva mai multă carte, cine-și dădea osteneala să mai cetească și apuca a tipări, acela nu se putea închipui în viitor decît ca profesor de Universitate. Unul, cercetat de inspector în privința unei metode

din cale afară de pretențioase, unul care trăiește și, dacă nu e profesor de Universitate, e deputat, răspunse scurt: „Dacă cer prea mult aici, ei bine, faceți-mă profesor la Universitate!“. Iar elevii cu șăpci sau fără șăpci, adormiți, blegi, nerușinați, romantici, făceau ce se poate face cînd gîndul profesorului e pierdut spre mări.

*

Întru cît s'aŭ schimbat de atunci lucrurile?

10 April 1905.

UN POET AL FLORILOR: d. D. ANGHEL.

D. D. Anghel, care scrie de vreo cincisprezece ani și s'a ridicat astăzi mult mai sus decît începuturile sale sfoase, de tînăr *eminescian* supus, la „Contemporanul“ din Iași, e un poet foarte poet, în bine și, întru citva, și în rău. În acești cincisprezece ani d-sa s'a gîndit neîncetat la rafinarea simțirii sale pentru frumusețile naturii, pentru mișcările tainice, trecătoare, fugare ale sufletului și la meșteșugita turnare a unui vers aromitor, străveziu, plin de un farmec blînd și dulce, a unui vers în simplitatea pârută a căruia este atîta voință și muncă. A izbutit. În cartea sa de astăzi, „În grădină“, sînt flori pe care nu le privești numai din treacăt, ci vrei să le ai lîngă tine, bucurîndu-ți simțirile de însușirile rare ce sînt cuprinse în ele. Nu odată ești silit să cetești de mai multe ori versul frumos, după care vine altul, rare ori tot așa de frumos, dar totdeauna măiestru alcătuit răbdător și cu o nesfîrșită dragoste lucrat. Oamenii fără gust și fără simț musical cari se prăpădesc după defilările de silabe ale d-lui Haralamb Leca, să-și dea osteneala să compare.

Dar cărți cum e aceasta se scriu numai odată. Pe urmă trebuie să vie alt ceva. Ce anume? Poetul acestei îmbielșugate grădini, care e o grădină boierească,

o grădină scumpă, o grădină pentru oameni avuți, trebuie să-și amintească totdeauna că bogăția unui suflet de scriitor poate să aibă numai două izvoare: sau o cetire foarte întinsă, neconținut înnoită și aducând o cugetare spornică de toate zilele, sau coborîrea, umilirea sufletului către natura întreagă și către toți oamenii, contopirea cu întreaga făptură. D. Anghel n'are decît să aleagă.

10 April 1905.

INSCRIȚII DIN BISERICILE ROMÂNIEI.

Biserici și mănăstiri, unele drese, și foarte rău drese, altele în toată măreția vechimii lor, acopăr tot pământul țerii, cu sutele. De când s'a încheiat cu evlavia părinților noștri, nimeni nu li-a avut grija, dacă nu s'a întâmplat să nemerească la ele vre-un preot gospodar, vre-un egumen cu tragere de inimă, cari au fost de tot rari și cari și-au închinat viața clădirii ce li se incredințase. S'a ruinat tot ce ajunsese a se dărâma, și cine a vrut să strice și să mîzgălească o clădire îndoit de sfîntă, fiindcă e și a lui Dumnezeu și a strămoșilor, a fost lăsat să pîngărească în voie. Odoare scumpe s'au sfărîmat, s'au păcătoșit, s'au azvîrlit prin poduri, ca la biserica Colții din București, — după însăși mărturia parohului, teolog și profesor de religie, — s'au înstrăinat, s'au strămutat în casa preoților fără conștiință și fără cinste, s'au furat de hoți și s'au mistuit de focuri care puteau fi prevăzute și împiedecate. Cutare argintar rus a cumpărat lucruri cu inscripții, a ras inscripția și le-a vîndut la alte biserici, cum se vede dintr'o cruce de la Cuibu-cu-barză din București. S'au strîns cu hapca tot felul de lucruri scumpe, care, între blesteme, ce se aud și până acuma, au luat drumul Museului din București, unde

nici până astăzi nu li s'a dat o orînduire, unde nici până astăzi nu li s'a făcut un catalog științific și artistic. Cine a vrut, a fost lăsat să preschimbe, să prefacă și să schilodească. Rare ori s'a văzut la un popor ce pretinde să înfățișeze cultura, o astfel de păcătoșenie.

În biserici și mănăstiri se păstrează însă, prin slovele săpate în aur și în argint, prin lespezile scrise ce acopăr morminte, prin pomelnice săpate în marmură la altare, prin piatra cu slove așezată de-asupra ușilor,—amintirea trecutului nostru, care ni este scump, ori de-a fost rău, ori de cuprinde în el mari nenorociri, ori de vădește și cite o clipă de fericire. Aceste pisani, această scriere pe piatră s'aun făcut totdeauna cu o evlavie, cu o iubire, cu o înțelegere deosebită. În Moldova s'a dezvoltat o întreagă caligrafie lapidară cirilică înriurită de literele gotice ale Sașilor din Ardeal și Germanilor din Galiția. În Țara-Românească frumuseța neîntrecută a maiusculilor Renașterii, înalte, rotunde, măiestru împodobite, a fost împrumutată din Veneția, pe calea tipăriturilor ce s'aun făcut puțin timp după 1500 cu meșterii de acolo sau pe calea unor săpători de piatră sîrbi, ragusani, cari știaun cum se lucrează în acea Italie înnoitoare a artei. Și un scris și cellalt s'aun desfășurat firește în curs de mai multe veacuri, și până după anul 1830 datinele trecutului rămăseseră în această privință neatînse. Anumite inscripții din Botoșani sau cea de la mănăstirea Icoanei, de la Sf. Vineri din București, s'ar putea așeza, dacă n'ar fi data, *leatul*, în timpurile cele mai bune.

Asemenea pisani au o înaltă însemnătate pentru

istorie, căci ele lămuresc asupra tuturor oamenilor ce au îndeplinit în trecutul nostru o scenă însemnată, asupra înrudirii lor, asupra dregătoriilor ce au dobândit, asupra ceasului morții lor și asupra atîtor întimplări din viața lor. Chipurile ctitorilor, zugrăvite pe pereți, arată înfățișarea și îmbrăcămintea acestor oameni.

În sfîrșit limba în care sînt scrise aceste inscripții, din vremea cînd se obișnuiește întrebuițarea și la prilejuri solemne, și pentru scopuri socotite ca veșnice, în marginile veșniciei omenești, a graiului nostru, — această limbă, bogată, vie, cumpătată, e un îndreptar nestrămutat pentru toate timpurile. În ea apoi cerce-tătorul dialectelor, al schimbărilor încete ale limbii poate găsi lămuriri din ceșe mai prețioase.

* * *

În vara anului 1904 am pornit pentru a vedea locuri și clădiri. În gînd n'aveam să fac știință, să culeg inscripții. Cu atîta mai mult, cu cît eram încredințat că tot ce e mai bun a fost strîns bine, de episcopul Melhisedec¹ și de d. Gr. G. Tocilescu². Ispita însă era prea mare ca să pot scăpa de dînsa. Ici și colo mi-am luat în treacăt însemnări și, verificîndu-le acasă, am văzut că ele nu erau cunoscute sau că era greșită cunoștința lor. Atunci am adaus la scopul călătoriei mele și acela de a strînge inscripții. Și pe urmă am

¹ *Notițe istorice și archeologice adunate de pe la 48 mîndștiri și biserici antice din Moldova*, București 1885.

² *Raporturi asupra citorva schituri și bisericilor din țară, presintate Ministeriului*, etc.; extras din „Analele Academiei Romîne”, VIII; București 1887. Trebuie a se aminti și Musceleanu, *Monumentele străbunilor*, București, 1873; o fasciculă.

făcut călătorii saŭ cercetării nouă pentru a-mi întregi colecția.

N'am crezut că pot lipsi publicul de cunoașterea ei. Fără îndoială că, avînd alte mijloace și împrejurări de lucru, răgaz, lumină potrivită, primire bună, fotografii, decalcuri, aș fi cetit de atîtea ori mai bine. Așa, a trebuit însă să mă mulțamesc cu ce puteam. Decî m'am hotărît a tipări inscripțiile. Pe încetul din acest plan s'a ivit acela de a da o colecție cît se poate mai complectă a inscripțiilor din toată România, din Romînimea toată. Acest plan îl urmăresc, și, dacă voiŭ avea măcar o parte din norocul cel mare pe care-l aŭ atîția leneși, ticăloși și exploataitori, voiŭ duce la capăt și această sarcină.

Voiŭ da decî și mai departe, cu ajutorul vre unui administrator cu rîvnă, ca d. P. Gîrboviceanu, vre unui Consiliu comunal priceput, ca acel din București în anul 1904, vre unui prieten care știe bine că nu cer niciodată pentru mine, pentru huzurul saŭ păcatele mele, precum știe d. Barbu Știrbei,—și alte inscripții. După mia pe care o dau astăzi, va veni mine altă mie. Și așa până la capăt.

Apoi într'o zi va veni un așezămînt de cultură, va veni un învățat demn, solemn, impunător, vor veni lucrători preciși, cari vor pune la cale, cu ce am dat eu, ceva mai întins, mai strălucitor decît pot da astăzi. Se vor arăta atunci toate greșelile și toate scăderile mele, uitîndu-se numai două lucruri: munca mea necruțătoare și inima din care a pornit totdeauna. Dumnezeu îl va ierta poate, eu îi iert d'innainte.

O CARTE DESPRE ARDEAL.

În cartea d-lui Augustin Paul „Între Someș și Prut“, pe care a tipărit-o de curînd „Minerva“, orice cetitor cu dorință de a-și cunoaște poporul va găsi o mulțime de lucruri folositoare care-î erau până atunci necunoscute sau fals orî neîndestulător cunoscute. Sînt în frumosul volumaș iefteu amintiri din acel sat al Maramurășului unde s'a născut autorul, note de limbă, de istorie din acele părți. Apoi cîte o scenă din călătoriile d-lui Paul, care a fost cîțiva ani profesor de liceu la Birlad și Brăila și, întors în Ardeal, spre paguba învățămîntului nostru, a scris mult timp—cunscie și acum—foiletonul „Gazetei Transilvaniei“. Călătoriile acestea au atins sate din Secuime, în care elementul românesc se păstrează deosebit, cu toate că și-a pierdut limba pe care prin silinți duioase, plătind din greu școală și învățator, caută s'o cîștige înapoi astăzi. Alte orî autorul vorbește de cutare locuri din țară, de dincoace, și ceia ce spune e interesant pentru că oglindește felul de a vedea și simți al Ardeleanului care trece în România întăiași dată. Peste un timp aceste pagini vor fi mărturiile istorice adevărate și folositoare. Tot așa întinsa biografie a episcopului Mihail Pavel din Oradea-Mare sau a profesorului

Ioan Popescu din Birlad, Maramurășean de obârșie. Stilul e măsurat, cuminte, une ori cald. Cu însușirile ce are d. Paul mă mir cum nu izbutește a da cît de puțină viață foiletonului „Gazetei“, foaie venerabilă care în materie de literatură și cultură orbecăiește căutînd soarele și la Răsărit și la Apus, și firește mai mult la Apus.

24 April 1905.

CU PRIVIRE LA DRAMA „MANASSE“ (= MANASE)
A d-lui RONETTI-ROMAN.

Un scriitor cu numele neobișnuit, frumos, romantic, despre care nu se știa nimic mai înainte, scrie o poezie în spiritul poeziei post-romantice și-i dă numele de *Radu*, nu pentru că s'ar zugrăvi într'insa un chip istoric din vremile Razilor viteji sau un chip țărănesc din timpurile când Radu lucrează așa de sîrgincios țerna grasă a pămîntului pentru bielsugul cel bun al altora, ci numai pentru că Radu sună tot așa de frumos și pune tot așa de mult pe gînduri că și „Ronetti-Roman“. Era pe vremea când răsuna în tăiu coardele de înalte cîntări veșnice ale lui Mihail Eminescu, tînăr cu numele foarte vulgar, cu trecutul, cu legăturile bine cunoscute de toți, om de petrecere și de sfat pe care-l cunoștea atîția. De „Radu“ totuși nu s'a ținut multă samă, cu toate că acel care a cercetat cu iubire poema, acoperind de laude pe autor, era însuși d. P. P. Carp, într'unul din puținele sale articole literare. Rămăsese doară obiceiul ca din cînd în cînd autorii de scrieri asupra literaturii române să adauge la titluri „Radu“ și la nume „Ronetti-Roman“.

După douăzeci de ani de tăcere romanticul pierdut

se ivește iarăși. Data aceasta, el nu mai caută în lumile bogate ale închipuirii eroi și aventuri pentru a face poeme mari, cu avîntul larg. Nu, viața a schimbat pe om. Poetul a trăit în lume, nu și-a aflat locul aici, pentru că „Ronetti-Roman“ era Evreu și om de afaceri. Înșușirile sale cele mari nu puteau înlocui pentru mai nimeni conștiința neamului și îndeletnicirilor sale. Poate că altul ar fi murit, ar fi căzut în sărăcie și neorînduală și ar fi mîntuit rău. Dar, cum sînt oamenii și oameni, sînt poeți și poeți. Autorul lui „Radu“ s'a obișnuit, a desbrăcat poezia, a prins de coarne viața dușmană, a izbutit să capete liniște, fericire, prin muncă, prin munca sa de om de afaceri. Alții umblau după locuri, după înălțimile politice; fostul poet, prosator al faptei, și-a cîștigat pînea căutînd moșii ca arendaș. În sufletul său însă a rămas o rană: aceea a mîndriei jignite, a nedreptății îndurate, a superiorității strivite. O primise pentru că era Evreu și osîndit prin aceasta a fi om de afaceri sau a peri. Se uită în jurul lui și văzu o mulțime de oameni cari sîmănau cu strămoșii săi. de cari acum începea să se mîndrească, în loc de a se feri, și poetul rîspins pentru originea sa căpătă, printr'o judecată și cîntărire false, incredințarea că și acești oameni sînt niște nedreptățiți, niște jigniți ca și dînsul. Făcu atunci ca atîția alți Evrei, al căror suflet se zbate în fatalitățile situației lor: pe de o parte rîvni la Ierusalimul depărtat, la înțelepciunea străbunilor simpli, iar pe de alta arunca blăstămii învierșunării, al urii de rasă, de lege, de clasă, asupra acelor cari aveau păcatul de a dori și Evreimii noul Ierusalim.

Din această desvoltare sufletească izvori broșura

Două măsuri. Frumoase pagine calde pentru înălțarea unui neam care ne urăște și pe care noi nu-l iubim, fantasii istorice foarte depărtate de adevăr, deslegări nouroase pentru greutățile pămîntești și afurisenii în stilul proorocilor asupra neghiobului de popor, de Stat românesc care trăiește încă din principiile goale ale anului 1848, din trufia cerșetorului spaniol, care strică, spurcă și pierde tot și va fi măturat ca o pleavă de Sfînta Civilizație, dacă... dacă nu va da drepturi Evreilor, tuturor, în clipă, îndată, cu scuse. Firește ar fi fost și mai bine, — dar d. Ronetti n'o spune — dacă apoi Romîni ar fi plecat în America, în La Plata sau în Uganda.

Și acum, tăcere. Lumea nu înțelegea „Două măsuri“.

Iată însă că prosatorului înăcrit al broșurii politice își îmbracă felul de a vedea într'o lucrare de teatru. „Manasse“ apare, și iarăși tăcerea îl primește. Autorul, căruia trebuie să i se recunoască o desăvîrșită nepăsare pentru literatură în de obște și pentru soarta literaturii sale în deosebii, nu se îngrijește de loc de aceasta: încă odată își făcuse datoria, și el se întoarse la moșia luată în arendă pentru a-i storce încă o recoltă, incredințat de altfel, cum spune în „Două măsuri“, că pămîntul românesc se stîrpește din an în an pentru că are neajunsul de a fi încă românesc față de lege.

Adevărat că d. Pompiliu Eliade scrie o lungă, foarte lungă dare de seamă despre „Manasse“, în *l'Indépendance Roumaine*, cu multe și mari laude și cu observații numai în privința limbii, pe care criticul o stăpînește așa de bine. Dar lumea trece iarăși liniș-

tită înainte, cu toată călduroasa și priceputa recomandatie. Mă rog, popor oriental fără simț pentru artă!

Și, după multe luni de zile, iată că direcția teatrelor din București pune pe afiș „Manasse“. Succesul e mare. Zelig Șor de la Folticenii, unul din personagiile „dramei“, e de o necuviință, de o ticăloșie desăvârșită, și actorul căruia i s'a încredințat acest rol, de un talent superior. E o plăcere să ascuți așa un jargon întrebuintat pentru a spune lucruri așa de pipărate: însușirile „Lipitorilor satului“ (nu e nicio aluzie) se unesc cu acelea ale cântonetelor de *café-chantant*. Pe de altă parte, Evreii aceia din București, cari „nu se cunosc“, au în sufletul lor — și cine i-ar putea muștra — și un colțișor pentru naționalism: să jertfești pentru neam cinc-șese lei și să și petreci, e lucru care face. Atunci trecu prin oarecare presă, în care niciun redactor nu se chiamă cum l-a chemat pe tată-său, un fior de admirație. Articolele veniră unul după altul, și repetițiile piesei tot așa. S'au făcut și prostii mai mari, dar despre acelea n'am de ce să scriu aici; ele nu sînt caracteristice, și n'ajută la înțelegerea căsului „Manasse“.

Ce e dar în această piesă, își vor fi zis atîția oameni cari nu se supără de loc cînd literatura românească primește adăugiri și podoabe de la străini?

Eu zic: mai puțin decît în „Două măsuri“. Mai puțin și ca idei și ca simțire și ca formă și — ca sinceritate.

Manase (nu „Manasse“) e un bătrîn Jidov de la Folticenii, care, ajungînd văduv, vine să stea la fiul său din București. Acesta e bancher și primește creștinii la

ei, lăsînd pe fiică-sa Lelia să facă prietenie cu ei. Ea se împrietenește atîta pînă se amorezează de unul, care e făcut numai și numai din zahăr: Frunză, vă rog, un frunză verde de halal să-î fie, va să zică. Cu Manase a venit maimuța aceia de Șor care tirguiește căsătorie pentru Lelia. Se și face, cu un individ păcătos, care nu dă greș la nicio socoteală, și e Evreul bogat, *parvenitul*. Mai una, mai alta, — Lelia fuge la Frunză. Manase merge.... s'o cumpere de la acesta (sătira e menită însă ca să facă de rîs pe *creștin*). Și Manase, neputînd încheia afacerea, moare.

Autorul a zis acestei scrieri „dramă“ fără să creadă, poate, că ea va ajunge să se represinte. În adevăr tipurile dramatice lipsesc cu totul, afară de al lui Șor, care e de curată, — nu comedie, ci farsă. Ce e Manase? Un habotnic care vrea să-și mărite fata cu un Evreu, fie și cel mai mare mișel, fie și spre nenorocirea ei, și care nu e trăsmit de moarte cînu aude că Lelia a fugit cu Frunză, ci cînd vede că aceasta nu se dă la „gheșeft“. Ce e Lelia-Julietă, ce e Frunză-Nimica toată, ce sînt toți cum li mai zice?

D. Ronetti Roman a vrut totuși să dea *poporului* său icoana *realistă* a tipurilor din care se alcătuieste astăzi: samsarul, *streberul*, ce se saltă tot mai sus, bancherul cu prieten creștin, chiar filosoful, studenta (foarte șters zugrăvit), și, dintre toți, cum spune și în „Două măsuri“, i s'a părut mai bun habotnicul, vechiul Evreu cu nimb romantic.

Din aceasta noi am făcut ce am vrut, iar autorul a tăcut, după obiceiul său desprețuitor.

Asta e tot, și „nimic mai mult“.

LIPSA DE LOAIALITATE.

Între cuceririle cele mai târzii, dar cele mai însemnate ale culturii morale a unui popor, e loialitatea. Ea nu se impune în niciun chip; n'a fost niciodată o lege care să pedepsească pe acel care nu e loial; omului neloial nu i se poate închide ușa sau refusa mâna, precum se face aceasta unui hoț, sau unui escroc. Neloialitatea lui culege toate foloasele unei societăți bune și nu trage niciunul din ponoasele unei societăți urite. Și totuși a fi neloial e mult mai murdar decît a avea multe păcate, e mult mai veștejitor pentru suflet, mult mai corupător pentru deprinderile unei societăți.

O societate se asigură pentru traiu prin legi de care trebuie să asculte orîșicine, fiindcă altfel pedeapsa lovește, pedeapsa scrisă și cîntărită, aproape tot așa de sigură și fixă, cum e pedeapsa pe care o dă natura celor ce calcă legile ei. Ea se mai asigură prin datini, prin așa-numitele „convenții sociale“: toată lumea s'a deprins, s'a înțeles pe încetul a face într'un fel, în anumite împrejurări; cine face altfel, cine dovedește prin aceasta că e mai rău decît acele datini, acela e înlăturat fără judecată; lumea întoarce capul cînd îl vede și pune mâna în buzunar cînd îl întilnește, ca să nu i-o întindă.

Unele societăți trăiesc numai cu aceste datini. Ele sînt privite ca sfinte. Rînduri de oameni și le-au trecut ca o pavază împotriva nedreptății, a păgubirii unora prin alții, a-uriciunii și păcătoșiei morale. Credința desăvîrșită a miilor de oameni li-a făcut ca un chivot de diamant care nu se poate zdrobi. Bătrîni, înțelepți spun, la orice întîmplare, datina, și totul s'a încheiat.

Nevoia legilor s'a simțit mai mult la unele popoare decît la altele, potrivit cu firea fiecăruia. Dar de regulă ea se ivește atuncea cînd oamenii au în sfîrșit multe lucruri însemnate, multe cuceriri și stăpîniri de preț, pe care trebuie să le apere bine, pentru cîtă muncă se află strînsă și înfățișată în ele. Legea e scrisă, față de datina moștenită prin cuvînt și păstrată în minți numai, fără semne. Ca și datina, legile sînt neschimbate, infrangibile ca oțelul cel mai bun și mai adevărat. Ele nu trăiesc împreună cu societatea, nu se desvoltă odată cu dînsa; sînt ca o crisalidă pe care viața o sfarmă dacă poate, sau în care uneori viața, prea slabă pentru a birui, se stinge. Mai multe, mai migăloase, mai sigure decît datina, întemeiate pe conștiința că ele cuprind adevărul desăvîrșit și neschimbat, legile sînt însă și ele neîndestulătoare.

Ceia ce nu poate da atunci legea minții, datina superstiției, aceia o dă, în tovărășiile de oameni cele mai înaintate și mai înalte.—*simțul inimii*. Și inima prețuiește, cîntărește, judecă. Și atunci de la dînsa, judecătorul cel mai gingaș, pe care însă nu oricine-l poate înțelege și urmă, vin anumite osînde. Ele nu cuprind în ele nici îndărătnicie neînduplecată, nici poftă fierbinte de răsbunare. Nu se rostesc în mijlocul fulge-

relor și trăsnetelor unui Munte Sinai cu fruntea în neguri. Le spune un înger bun, zîbind de milă. Dar din inimile tuturor oamenilor de bine *chipul moral* al oșinditului s'a șters. Îl vei întîlni chiar, vei răspunde la întrebările lui, îi vei da poate și mîna, dacă ești îngăduitor, cum sînt cei mai mulți, dar el rămîne de atunci înaintea un om fără altă garanție decît aceea pe care legea o impune și o păzește; el e scos deci din frăția oamenilor nobili, a aleșilor unui timp.

Evul mediu a numit loialitatea, pe care a cunoscut-o cînd încă nu erau decît datine, și nu legi, *cavalierism*. Nu era dator nimeni să fie cavaler, și avea legătură zilnice și cu cei cari nu erau. Dar cu cîtă sfințenie păzia acel ce *era*, curăția cavalerismului său!

Țeranul nostru are și el, din moși și strămoși, un cavalerism al lui, ale cărui reguli nescrise le știe foarte bine oricare locuitor al satelor. Precum atunci, în evul mediu, erau cavaleri și necavaleri, la țeranul român sînt oameni cu *omenie* și oameni fără *omenie*. Omenia cuiva nu se poate strînge într'o definiție de școală: este ceva al inimii, foarte ales, în care e bunătate, e dărnicie împărătească — un „să întreacă de la mine“! —, e o dreptate mai înaltă decît cea pusă în cîntar, e dorința de a îndatori, de a face plăcere cuiva, e recunoștință discretă, e cumpănire în cuvinte, e desinteresare, spirit de jertfă, credință în prietenie, e milă, hărnicie în a da ajutor, e modestie, respect pentru simțirile adînci ale sufletului aproapelui său: pentru durerea lui, pentru iubirea lui, pentru dorurile lui. Cînd țeranul zice de cineva „om bun“, înțelege un om cu desăvîrșire bun, care nu poate fi decît bun în toate,

un cristal moral desăvârșit, în care, dacă un unghișor e drept, trebuie să fie și toate celelalte. Acela e „kalos kagathos“, „cel frumos și bun“ al Grecilor vechi. Pe lângă el sînt mulți oameni nehotărîți, slabi, pentru cari n'ai lua răspunderea. Și, de cîte ori cineva calcă „omenia“, el ajunge „viclean“, el „viclenește“.

*

De cinsprezece ani și mai bine sînt amestecat în atîtea lucruri ale vieții oamenilor noștri luminați și învățați, cari s'au ridicat cu mult mai presus decît satele săracilor și celor umili. În acest timp am găsit destulă vrednicie, hărnicie și chiar talent. Dar m'a uimit în cel mai dureros chip, și mă uimește zi de zi, și mă va uimi până mi se vor închide ochii, lipsa de loialitate, de „omenie“, a acestor oameni mari și foarte mari.

Într'un număr trecut, cetitorii au putut să vadă ce scrie la vîrsta de șeptezeci de ani un bătrîn glorios despre femeia pe care crede că o iubește un prieten al său și ce-i răspunde despre fiica sa moartă un alt bătrîn, de cinzeci-șaiszeci de ani, vestit și el pentru lucrările sale.

În același număr s'a putut vedea cum pentru 12.000 de franci un tînăr capabil acopere de batjocuri *pe care nu le crede* tocmai pe acel om care i-a întins cu mai multă prietenie adevărată mîna de ajutor.

De cîte ori se schimbă ceva în viața politică, se vîd strecurîndu-se prin întunerecul furtunii oameni cari-și pun avutul în siguranță, *dincolo* de linia credinței față de ai lor.

Și, uite, ieri, cînd mă întorsesem de la un drum lung între țeranii de omenie, în cel d'întîiu ziar ce am deschis, văzui o batjocură în care se țintia viața de fa-

milie a unui adversar — un medic politician — fără a i se pune numele, în care adecă se vorbea de necredința soției lui. Iar în cea d'întăi revistă ce am deschis, revistă scoasă de un tânăr, de un profesor de Universitate, de un om foarte învățat, care n'a auzit în viața lui o vorbă rea de la mine, am găsit o minciună, două minciuni, minciuni *acoperite*, fără răspundere, minciuni aruncate în treacăt, care mă țintiau, într'un cuvînt : viclenii josnice.

Pe lingă atîtea însușiri, domnilor, siliți-vă și la puțină loialitate, la puțină *omenie!* Noi, cei proști, credem că parcă ar fi mai mult decît toate însușirile celorlalte!

8 Maiu 1905.

POESIILE D-NEI MARIA CIOBAN.

Într'un volumaş de 79 de pagini, a  apărut la Arad „Poesiile“ d-nei Maria Cioban. O parte din ele era cunoscută  i din reviste. Adecă partea cea mai bună, poezile alcătuite în versuri lungi, puternice  i destul de armonioase. Cei ce le-a  cetit, a  căpătat o bună idee despre talentul scriitoarei.  n culegerea de astăzi se mai găsesc însă multe bucăţi de lyric  subiectivă, foarte slabe, fiindcă nu e aici nici adevărata naivitate, nici cugetarea originală, care singure pot asigura izb nda în acest gen.  n aceste versuri scurte, nici limba nu mai e aceeași ca în pove tile versificate. Singura cu totul bună e cea care deschide cartea.

D-na Cioban, care a tipărit  i sfaturi foarte folositoare către scol ritele sale — căci e profesoară  i, mi se spune, o profesoară foarte bună —, poate găsi în aceste observa ii, pe care de sigur că i le vor face alții, o îndreptare pentru în-su irile sale poetice, foarte reale. A povesti, deocamdată, a ceti  i a se observa mult, pentru a se putea încerca apoi pe terenul lyric, dacă-i place să-l străbată din nou.

D. SPIRU C. HARET ȘI CHESTIA ȚERĂNEASCĂ.

Broșura d-lui Spiru C. Haret, „Chestia țerănească“, are întâiū marea însemnătate că vine, nu de la un cugetător sau scriitor isolat, ci de la un om politic de partid, care a fost și va mai fi ministru. Probabil că manuscriptul a fost cunoscut și de factori mai influenți din partidul liberal. Aceasta poate da nădejdi mari.

Ceia ce propune d. Haret e de mult în gândurile și inimile noastre, ale citorva cărturari cari vedem interesele mari ale neamului de-a dreptul, și nu prin vâul intereselor de partid. Fără să se jertfească marea proprietate, d. Haret ar vrea să asigure pe deplin țeranului situația de proprietar și arendaș, să-l puie la adăpostul stoarcerilor, abuzurilor și nenorocirilor. D-sa e de părere să se creeze o bancă țerănească, să se fixeze maximul cu care se poate arenda pământul (după regiuni și pentru un număr de ani mărgenit); să se suprime multe forme zădarnice ale administrației, să se creeze „judecători itineranți“, ca aceia cari străbăteau satele în Anglia evului mediu.

Ceva din aceste măsuri se va îndeplini, și va fi bine și frumos. Dar viitorul tuturor atîrnă de două mari schimbări, cu enunțarea cărora ar fi fost natural să

înceapă și să se mîntuie broșura. Țeranul trebuie să vadă, să înțeleagă, să știe și să voiască. „Nimic fără școală“ e cel mai mare adevăr, și, dacă aș fi regele Carol I-iu, în loc să fiu unul din credincioșii săi supuși cărora Dumnezeu li-a cruțat acest păhar, aș găsi mijlocul să țin douăzeci de ani de zile ca ministru de Instrucție pe acela care cunoaște și iubește mai mult școala satelor, adică pe însuși d. Haret. Iar, al doilea, ni trebuie o administrație capabilă și cinstită.

Dar s'a născut patriotul care să ni-o dea pe aceasta? Și vom vedea care acea clipă de neasămănat noroc: *stabilitatea*, adică peirea partidelor de căpătuală, a tuturor partidelor de exploatare, bandelor de gheșeft — liberal și conservator —, care ne-aū adus unde sîntem ?

Maiu 1905.

DOUĂ CĂRȚI PENTRU ROMÎNI.

A apărut despre războiul din 1877, data cînd am descoperit că putem să și învingem — mai credem astăzi? — o carte a lui Mihail Sadoveanu. Ea se cheamă simplu : „Povestiri din război“.

Și cartea ea însăși e simplă, așa cum sînt toate lucrările acestui mare scriitor cu o așa de puternică și senină tinereță încît pare că-ți închipui că ar putea scrie cîte patru cărți pe an timp de o sută de ani, rămîind la capăt tot tînăr. Nu sînt de loc cuvinte căutate, cuvinte nouă sau cu înțelesul preschimbat, întorocheturi și zorzoane, farbarale, cu care ne deprinsesem peste saț și pe care le rîspingem astăzi, ori de la cine ar veni. Vocabularul nu e nici sărac, fiindcă oricînd ideea și simțirea își află cuvîntul care li se potrivește, care le prinde, și nu e nici bogat în sensul celui care prin fața, mersul și schimele lui te trage de mîncă pentru a-ți arăta că e bogat. Nu, nici una, nici alta ; e un grai lin, cald — dar nu focos —, dulce — dar nici-odată dulceag ; într'un cuvînt, un grai *așezat*. Așa po-vestește Românul, fără gînd la dînsul și fără gînd la aceia pentru cari scrie, ci stăpînit întreg de subiec-tul său, în care trăiește, la o parte de sine și la o parte de ceilalți. Scriitorul nu e un scriitor, cu toa-

nele, nacafalele și mofturile sale, ci un tovarăș care, văzînd, îți spune și ție: Uite, acolo e Țiganul Buză-murgă, care a mers la război și nu-l e frică, fiindcă te poți strîmba și poți face pe altul să rîdă, ceia ce e plăcut și foarte bine; uite călărașul acela care zace în praful crunt, giulgiu mîrșav pentru mucenicii luptelor, acela, așa de eroic în moarte, nu vine din nicio carte de cetire, din niciun catehism de „virtute militară“, din niciun articol de ziar și din nicio predică funebră; nu, el e numai Vasile al lui Tudor. Nu-l știi poate? Dar de aceia e tovarășul lîngă tine, ca să-ți spuie încet, cu glasul scăzut ca înaintea măreției morții, și a unei astfel de morți, că e dintr'o casă sărmană, în sat sărman, cu oamenii sărmani, că n'a avut altă bucurie decît un gînd de însurătoare cu fata cutare, care stă acum acolo departe și așteaptă și va aștepta pînă ce icoana mortului frumos și tînar va muri în inima ei de pămînt. Rănitul acela care se tîrîie în brînci, de-ți e milă de dînsul, acela se gîndește la casa lui pustie și, te mirî la cine — se zice *ce* sau *cine*, cînd e vorba de un măgar?, aș vrea să știu aceasta pentru polemicele mele —, la măgarul de casă care va fi stînd sărmanul în ploaie, ca un simplu măgar de sat ce este, în țara unde drepturile sînt la orașe. Ostașii aceia cari sfătuiesc ticăit cu ochii la roata galbuie a unui felinar jalnic, ei spun de o femeie dintr'un sat unde boierul cere pentru dînsul toată frumuseța, și cel ce vorbește e bărbatul acelei femei, și el stă acuma 'n primejdia războiului, la care însă nu se gîndește. Panciuc se chiamă cel de colo, om măhălos și bun; el stă după luptă și-și alege un gînd: vrea adecă să meargă între cei ce zac cu viață

încă într'înșii, să meargă departe în durerea neagră și să aducă înapoi spre căldura sigură a taberei pe cutăre rănit, Florea, dintr'un sat cu el, care Florea i-a luat iubita, lui, lui Panciuc; și-l va aduce de sigur, dar va muri pe urmă, în cea mai sfântă bucurie de jertfă, dînd trupul după suflet acelei femei de departe care ar muri dacă i-ar muri bărbatul. Și așa tot înnainte, în lungul șir al acelor cari s'au dus la război, el recunoaște și-ți vorbește de dînsii.

Dar războiul însuși: învălmășelile sălbatece de la a salturi, căderea tăcută de glonțul venit ca de la sine, din zări ucigașe, mucezirea oaselor rupte în umbra scîrboasă a spitalelor, sînt și acestea? Firește că da, ici și colo, cîteva rînduri, o pagină. Ai simțul avînturilor și înceștărilor și ingenuncherii multor trupuri secerate. Dar lacomișii de măceluri vor veni în zădar aici. Acesta e un scriitor *cu pietate*.

Și apoi nici nu-l ating pe dînsul bucuria loviturilor, rîcnetul biruinților sălbatece. El e un Moldovean cu sufletul bun și duios. De aceia se pleacă spre toți acești oameni fără nume și li întreabă gîndul, inima. De aurăriile multe ale unora se sfiește întru cîtva, și privirea-i e mai puțin pătrunzătoare atunci; dar, cînd se află numai între cei umili, a caror jertfă supusă va fi tot așa de neștiută ca și supusa lor muncă, atunci el simte frățește față de ei, vorbește cu dînsii, dorește cu dînsii și plînge de jalea lor. Dacă o lacrimă ți se ivește în ochi și ție, cetitorule, las'o să cadă. Durerea aceia ce ți se spune, n'a fost niciodată așa, dar a fost în acel timp atîtea dureri adevărate, asemenea cu aceia, și mai grozave decît aceia, asupra cărora n'a plîns încă nimeni...

II.

D. C. Sandu e Muntean, din Brăila. Minunata sa carte „În urma plugului“, fără portret și fără biografie, spune însă aceasta pe fiecare pagină. E, ca și la d. Sadoveanu, simțirea și felul de gîndire al neamului nostru: cumpătat, cinstit cu sine, de o îndrăzneală înțeleaptă. Toți: vătaful care-și iubește stăpîna nenorocită și moare pentru dînsa, fără să cuteze a-î atinge un fir de păr — îl chiamă Vasilachi, și e atîta putere de talent în autor, încît ți se pare de la o vreme că auzi Romeo și ce alte nume mai frumoase știe poezia cea mai adevărată și mai curată —, rîndașul acela care primește apărarea preutesei frumoase și o iea cu dînsul, după ce luni de zile amîndoi s'a-î luptat împotriva păcatului care-î învăluie în mreaja lui de farmec, ucigașul care răsbună prin glonteale lui omorul unui cal iubit, făcut prin trădare de un pizmaș și un dușman, soldatul care se lasă furat de taina amurgului și pierе 'n umbrele nopții, spre satul lui, — toți aceștia sînt Romîni. Dar, cînd chipurile, odată închegate, se mișcă, desfășurînd acțiunea care te stăpînește îndată, vezi că același cîntec e pe o altă arie. Duiosie este și aici, dar în treacăt; jale, une ori, cît să se gîndească cineva la un mijloc de îndreptare, de răsbunare și pedeapsă. Încolo, *fapta* domnește aici, — pentru dînsa sînt cele mai multe pagini și cele mai frumoase. Scriitorul o privește, se bucură de dînsa, sîngele i se zbate în vine ca în vinele eroilor săi, cari se îmbată de mișcările lor iuți, necruțătoare. El n'are la început nicîo pîrtenire sentimentală, venită din motive abstracte: ce-î este dacă unul e fecior de boier și cellalt un țeran, ce-î este chiar dacă acesta din

urmă a furat și cellalt vine să pedepsească furtul, puindu-și viața în primejdie în milocul unui sat vrăjmaș? Cine va fi mai viteaz, acela va trece înaintea celuilalt, după ce-și va fi dovedit vitejia.

E în acești oameni fără osebire o *cavalleria rusticana* foarte impunătoare. Ea se întilnește și în viață, așa încît adevărul nu e încărcat de loc. Ioan Ionescu de la Brad povestește într'o carte asupra plugăriei în Mehedinți ceva care samănă cu aceste scene brăilenē. Un băietan e pălmuit de un țirgoveț, un Grec. Al lui află, și, cînd se întoarce acasă, el găsește poarta închisă. Dar toți frații își fac diata, testamentul, până în seară, merg, ucid pe cel ce a rușinat neamul lor, și rămîn haiduci.

D. Sandu știe și iubește aceste fapte. Știința și iubirea, pentru oameni, pentru locuri de care i-a fost încunjurată copilăria, se vădesc la fiecare rînd aproape. Nu se poate să osebească cineva mai bine, mai fin, ce se cuprinde într'o priveliște a naturii decît face dînsul. Cuvinte puține, notînd precis, scurt. Rar, frase. Mai mult propositiți, care nu descriu, ci notează. Nici odată musica nu-ți învăluie sufietul — acea fermecătoare musică a d-lui Sadoveanu, care te alintă și te îmbată —, nu-ți deschide porțile albastrului visurilor. De ce nevoie? Acum știi, vezi. Nu pierde nicio clipă, ci privește înaintea, atent, sigur: oamenii merg rāpede, și cine știe ce se poate petrece în clipa cînd te vei fi uitat visînd?

Aceasta e „În urma plugului“, o carte mică, în urma căreia locul d-lui Sandu nu poate fi însă decît între cei mai buni scriitori ai noștri.

NUVELELE D-LUI CAZABAN.

„Cutreierînd“, de d. Cazaban. Titlu cam căutat și fals, apărînd pe copertă lîngă un desemn care întristează. Dacă deschizi cartea, vei găsi povestiri de un cuprins amestecat și în forme felurite : schițe cu haz, schițe fără haz, cîte o șarjă foarte izbutită, cîte o lungă povestire dureroasă. Stilul e iute, vioiu, sigur. Se simte în toate o înrîurire a maestrului sobrietății puternice, Caragiale.

Fără îndoială cea mai bună carte pe care a tipărit-o d. Cazaban. E o singură dată un subiect scîrbos, care, în felul cum e tratat, nici nu mișcă, nici nu indignează, nici nu te face să rîzi (e vorba de o cîntăreață nevrîsnică și de cei cari poftesc la dînsa). E mai curată decît toate celelalte scrieri ale autorului, și mai ales decît cea care a precedat pe aceasta și de care, cu părere de rău pentru talentul autorului, nu s'a putut vorbi aici.

În toate bucățile din volum se vede o idee preconcepută, un plan, o intenție. Dar, chiar cînd le are cîneva, ele nu trebuie să se vadă. Altfel, nu ți se contopește sufletul cu ceia ce se povestește, nu crezi. E mișcător fără îndoială un bătrîn pe care l-a rănit fără vină jandarmii puși să-l apere de oameni răi. De

ce însă nu sîntem mișcați cînd ni vorbește de unul ca acesta d. Cazaban? Și, totuși, cînd cetești în ziare despre judecata țeranilor din Șepreuş, despre fiul care a perit de baionetă apărînd pe tatăl său — un bătrîn ca acel din „Cutreierînd“ —, minunea milei se face în inima ta. Dar vezi că dincoace nu te-a tras nimeni de mîncă!

Cu oarecare discreție și măsură, și mai ales cu mult mai multă seninătate, autorul acestei cărți va fi în adevăr un scriitor, nu numai pentru prietenii și ziaristi, ci pentru public. Ceia ce e cu totul altceva.

5 Mai 1905.

ÎNVĂȚĂTORII BULGARI ÎN ROMÂNIA.

Poporul român e într'o bucurie fără păreche. Amintirea secetei din 1904 a perit fără de urmă. Plouă, și toate sămănăturile ni făgăduiesc bielșug. Sultanul a recunoscut nația românească în Macedonia. Lucru bun, de sigur, — dar ce de procesii destrăbălate, de lampioane și masalale, de urale la... Legația turcească, și, fiindcă Italia ne-a sprijinit, adăugind cîteva cuvinte amabile, ce mai cuvîntări clocotite și telegrame fără număr, până și de la „cercul pan-latin“ (ce e aceea, mă rog?).

Acum sîntem în zodia bucuriei pentru sosirea institutorilor bulgari. Primirea lor se anunța întăiū destul de rău, adecă după datinele zgomotoase și fără măsură ale trecutului. Pe urmă însă, cel mai mare dușman al relelor apucături trebuie să recunoască în sfîrșit că a fost mai bine decît oricînd. E drept că nu s'a împiedecat cutare institutor de-al nostru, care nu e în stare să se împiedece însuși, de a vorbi de apărarea Bulgarilor de către Romîni pe vremea Rămănilor, adecă atunci cînd mai lipsiau șese secole ca să se audă de Bulgari. Dar, de astă dată e un cas isolat. Persoanele oficiale și particularii s'aū păzit la vorbă, precum s'aū păzit, fără escepție, după datina lor, Bul-

garii. Paza la vorbă e însă, precum stie poporul și nu știu cărturarii, ba adese ori nici învățații, „începutul înțelepciunii“. Cuvîntarea d-lui ajutor de primar Ciurcu a fost chiar de o deosebită frumusețe duiosă.

Iar că Bulgarii au venit la noi ca să vadă că, acolo unde-și inchipuie o țară decăzută, pe care generalii lor ar supune-o în cîteva marșuri viteze, este de fapt o înaltă putere de civilizație, care, dacă nu se laudă, poate pedepsi pe orice îndrăzneț, — aceasta e bine. Recunoștința singură, de care ni vorbesc vecinii, n'ajunge, și, la dreptul vorbind, n'avem nevoie de dînsa. Ni trebuie însă *recunoașterea*, respectul, pe care sîntem mai bucuroși a-l primi decît a-l impune.

5 Maiu 1905.

O CRISĂ ÎN VIAȚA UNIVERSITARĂ : STUDENȚII VECHI ȘI STUDENȚII NOI.

I.

Primum a treia fasciculă din *Noua Revista Universitară*, a *Unirii* studenților din București (n-le 4—5). Cea dintâiu a fost bună, a doua slabă, a treia, hotărît rea. De ce nu înțeleg studenții noștri că o revistă a lor nu-și poate avea rostul decît dacă se ocupă numai de ceea ce-i privește ca studenți, dînd adecă știri universitare, din țară și din străinătate, și bibliografie? Ce caută aici filosofia și poesia, care, dacă sînt bune, se pot tipări aiurea? Într'un articol iscălit de d. Xenii, se dorește clădirea cu cheltuiala Statului a unei Case studențești. Aceasta nu mi se pare de nevoie, fiindcă studenților nu li trebuie club, nici case de întruniri politice, nici local de petrecere, ci bibliotecă și sală de lectură. Regele le-a dat însă de mult în Fundația sa Universitară. O societate de ajutor ar trebui singură, dar aceleia i se poate face loc într'o odăiță de oriunde, la cantina universitară, de pildă. Cînd oare va dispărea de la noi miragiul vieții studențești parisiene, cu beretele, palatele, discursurile, toastele și „monomurile“ ei dobitocești? Student nu e nici o profesie, nici

o breaslă, ci o fasă din viață oricui se pregătește pentru activitatea în stratele de sus ale societății.

II.

În timp de vre-o zece cinsprezece ani schimbări mari s'au petrecut în ceia ce privește purtarea, felul de ocupație, simțirile și părerile în cele mai multe lucruri ale studențimii noastre. Aceasta o vede oricine — studentii înșii poate mai puțin decât alții —, deși mai nimeni n'o spune, — între altele și pentru că această prefacere, între atâtea prefaceri de toate zilele, pare un lucru fără însemnătate. Când pot fi aduse în discuție atâtea puncte de vanitate și de interes ale deosebitelor personalități sau deosebiților oameni foarte obișnuiți cari se cred, personalități, când partidele se spurcă și se încaieră cu atita avînt, ce să-i pese cuiva de ceia ce se petrece în sufletul unor tineri ce nu și-au desăvîrșit încă ființa?

Totuși asemenea schimbări sînt cu mult mai vrednice de luare aminte decât atâtea din celelalte. Nimeni n'ar cuteza să spuie că starea noastră de astăzi e pe deplin multămitoare, și ai fi îndreptățit chiar să declari că e rea. Rea în ceia ce privește multe elemente materiale din viața unui popor. Dar mai ales rea în ceia ce privește sufletul, care e astăzi foarte adesea un suflet de neîncredere, de batjocură, un suflet de linguisire și de ocară, după împrejurări, și acestea toate fiindcă e un suflet nearmonios, schilod, și un suflet strîmt, iubitor numai de sine, lipsit de puterea de a admira, de abnegația ce trebuie pentru a se supune unui mai mare, de virtutea cea înaltă a jertfei.

Celor de astăzi mai totdeauna li se propoveduiește în zădar. Urmărirea interesului, mulțămirea biruinții, bucuria clevetirii și a faptei rele îi stăpînesc cu desăvîrșire. În ochii lor nu poți trece decît drept un naiv care n'are cu ce-și pierde vremea sau drept un șiret care se slujește de vorbe mari. Cutare care-ți dă încuviințarea lui, e numai un om politicos, care ar fi în stare să recunoască și maniacului de la Mărcuța însușirea de Împărat al planetei Jupiter. Altul va spune peste cîteva momente tocmai ce ți-a spus ție, lui Y, care ți-ar scoate ochii, dacă ai fi numai în mîna lui; și aceasta o face fiindcă e bine să ai mulți prieteni. Prin strigătele de aclamație ale tineretului de dincolo trebuie să descoperi glasul discret al unui interes care cere să fie mulțămît; cînd nu i-l descoperi, e păcatul tău; dacă vei fi huiduit de dînsul. Și așa mai departe. Crengile moarte, care se taie.

Dar, dacă acei tineri, cari nu sînt încă în rîndurile de luptă și de pradă, dacă acei ce se pregătesc încă pentru viață, vor fi altfel, — atunci trecutul întreg va putea fi îngropat, îngropat de viu, cu cîtă viață se mai zbate într'însul.

*

Și sînt altfel. Studentul lui Caragiale, Rică Venturiano, e mult mai rar astăzi decît în vremurile bune, și așa încît nu-l vei mai recunoaște. Odată generosul adolescent trăia numai în gîndul că veghiază asupra națiunii; sabia lui de mucavă era oricînd în stare să „distrugă tirania“ în lăuntru, iar în afară să realizeze unitatea neamului românesc. Una, două, trei, — avem Transilvania. Patru-cinci-șese, iată și Bucovina. — Dom-

nule, domnule, strigă gifiind din urmă un cetățean care știe ce poate tinerimea țerii, mai este Basarabia și Banatul, și... — Stăi, pe rînd... Zici Basarabia? Șepte-opt-nouă. Luați-o și-o puneți înă celelalte.

O, *studens gloriosus!*

Da, dar în anumite împrejurări, cînd cariera face cu ochiul, să fi văzut „gloriosul“ cum știe să intre pe brînci, dacă nu-l vede nimeni decît stăpînul ce răsplătește și de recunoștința față de care se va scutura, de alminterea, mîni, batjocurindu-l.

Astăzi Rică Ventureanu se îmbracă în costum cultural. E grav, dogmatic, vorbește numai în acele bînguri sbstracte pe care învățații le numesc *filosofeme*. Nu mai este : „cînd o națiune“, ci : „orice societate în cursul desvoltării sale“, etc. Iarăși, din literatura lui s'a dus curentul liric, învăpăiat, cu aripi și... cu urechi, mari amîndouă. Acuma poesia lui — căci poet trebuie să fie totuși! — e subtilă, modernă, plină de subînțelegeri — lucru rar, adus de departe, plătit scump.

Atunci ce e Venturiano ăsta simbolist și sociolog, înaintea de toate? Ce-l deosebește? Înșuririle celui vechiu: credința în vorbe, lipsa desăvîrșită a cunoștinții de sine și alții, ușurătatea și grandomania, simțul genialității, care nu mai are nevoie de nimica. Mîne, cu siguranță, el va fi un vulgar gheșeftar. A lăsat la garde-roba vieții mantia de teatru, și de cele mai multe ori a rămas... fără nicio haină pe dînsul. Căci îi ajungea mantia.

*

Pe lingă grăndiosul Venturiano model 1900 mai este însă un tînăr. El a învățat în totdeauna cu tragere de

inimă și știe ce mare lucru, dar și ce puțin lucru, este a ști. El vrea să facă un lucru de la el și caută drumuri, cu frică și cu sfială. Îl vezi cercetînd încet, pe cînd Venturiano trece în goană de tragedie, prinzîndu-și prin toți scaii și ciuliniî marginile togei eroice. Une ori el vrea să afle un adevăr modest, aproape de dînsul, care poate sluji însă celor puternici și îndrăzneți cari cearcă suișul. De multe, de foarte multe ori, el n'are însă ambiție științifică. Și nici chiar ambiție didactică, socială, pofta de a răsbate, de a întrece, de a se sui sus și de a trăi bine, — blidul de linte al generațiilor din urmă, care au înțeles viața *porcește*. Iată ce ar vrea el: să afle un loc pe lume unde să poată fi folositor, și să muncească acolo într'atîta, încît să *ajungă* folositor în adevăr.

Iertați-mă, văd că am vorbit de studentul de la Litere, de la Științe, poate de la Teologie (unde stăpînește însă acum tipul teologului plecat și flămînd, care va face burtă). E oare mîrgenire de specialist, miopia profesorului care nu vede decît în Facultatea lui saū pe lîngă dînsa? Se poate. Dar, cînd îmi cercetez acum amintirile, în rîndurile puținilor oameni foarte buni ce cunosc, mai că nu văd pe milostivul „doctor fără de arginți“, binecuvîntare dumnezeiască pentru aceia între cari trăiește, pe cînd e așa de des candidatul de vînzător de sănătate cu cupea proprie, și nu văd de loc, dar de loc, pe juristul științific și pe apărătorul celor mulți cu nevoi mari! Bine înțeles nu văd eu: am experiență mică...

*

Acestălalt student merită multă silință, prin bună-

tatea, sărăcia și folosul lui. Înainte de toate avem însă o mare datorie față de el; să nu-l strivim, să nu-l ucidem cu învățătura noastră.

Doamne, ce haos de cursuri și conferințe și seminare e o Universitate românească, și mai ales cea de la București! Sînt patru secții la Litere, sînt alte orînduirii la științe, dar aceasta nu limpezește lucrurile. La urechea tînărului obosit de cușca de fier a liceului din care a ieșit, răsună neconținut, din gura profesorului care pîndește, înseamnă, strigă la catalog și pune note: „Învată, învață... Și asta și asta, și asta!”.

El însă, acel tînăr, știe cum se învață, și poate învăța și singur, *pe urmă*. Deocamdată gîndul lui e altul; el vrea să-l luminezi în tot cuprinsul științei; dacă poți, să-l luminezi în cuprinsul *vieții*; el vrea să-l îndrepti. Să-l îndrepti, nu trăgîndu-l de ham, tu într-o parte, iar altul, numai pentru că-ți e dușman, în alta, zăpăcindu-l și îngrozindu-l. Ci să-l spuți cum ai învățat, ce crezi de ceia ce știi, cum îți închipuși viața și de ce o trăiești așa. Să-l spuți toate, cald și adevărat. Și să-l lași să aleagă.

Aceasta e datoria noastră.

29 Mai 1905.

DESPRE OAMENII FĂRĂ LIMBĂ CARI-ȘI CAUTĂ UNA
ȘI N'O GĂSESC, ȘI DESPRE OAMENII CU
LIMBĂ, CARI O AU DE LA PĂRINȚI.

S'a zis, — și nu se mai zice astăzi de nimeni, de frică să nu-l rîdă vrăbiile văzduhului —, s'a zis: Românul e născut poet. De sigur, fiindcă mult îi place Românului de la școli și de prin orașe să facă poesii. E mijlocul de a te iscăli într'o revistă sau de a te afișa pe un volum cu cea mai mică cheltuială. Mai greu ar fi să zici că Românul moare poet, căci observația fiecăruia arată că poate vre-o zece oameni să fi murit la bătrînețe tot poeți. Românul se mai naște, prin părțile cele mai calde din țara lui: orator. Cine nu știe — va! și printre vecinii noștri bulgari, cari vin să ne pipăie, ca să știe cum să înceapă a ne mânca (asta e credința lor), — cine nu știe de ce avînturi cicero-nice, demostenice și jaurès-ice e în stare cetățeanul nostru (țeranii nu sînt cetățeni)! Dar e și filosof, Românul. Adecă nu numai student în filosofie, ci filosof pe viață, și care nu se grațiază niciodată.

Căci, altfel, zău nu s'ar înțelege de ce atîtea chestii care se pot cunoaște foarte bine din cercetarea faptelor foarte multe și limpezi, ce stau la îndămină, care se pot deslega foarte răpede cu un dram de bun simț

și care se pot lămuri pentru orîșicine prin două-trei cuvinte cu miez, prinse într'o propoziție sănătoasă, de ce asemenea chestii pornesc a se discuta de la adevărurile veșnice și de la Adam și Eva, de la dobitoacele Raiului și de la șarpele Păcatului. Ba mai ciudat este că se desbat cu căldură, cu necuviință și cu furie une ori chestii care n'aũ niciun rost, sau care aũ fost rezolvite de la sine de mult, prin mersul firesc al lucrurilor.

Între acestea din urmă, un loc de cinste se cuvine chestiei limbii literare. Umbră a lui Eliade Rădulescu, care a vorbit mai mult de limba literară după ce nu vroia s'o scrie, a lui Treboniu Laurian, a lui Fontanin, a lui Massimu, a lui Pumnul, care boteza în „ciune“ pe orice neofit al limbii românești, umbre ale voastre toți cari v'ați luptat cu atîta înfocare pentru ca Românul să știe odată cum se cuvine să vorbească și să scrie, umbre care, făcînd parte odinioară din același popor, vorbind în Cîmpiile Elisee limba lui Virgiliu (pe care unii din voi o știaũ) sau a lui Homer (pe care n'ați știut-o cum se cade niciunul), fiindcă românește nu vă puteați înțelege, — sfinte umbre, binecuvîntați-mă. Vreaũ să vorbesc de limba literară. Voiũ fi grav, voiũ fi complet, voiũ fi nou; tainele științei se vor deschide înaintea cetitorilor, pe cari-i voiũ duce după lumînarea mea ca băbuța de la peștera Dimbovicioarei. Numai să fiți, vă rog, cu luare aminte...

Tot așa, cînd doi gospodari, într'o zi de Duminecă, aũ tras în ei tot praful de pe drum, aũ scărpinat toate colțurile capului lor și aũ răscolit cu bățul toată țerna de prin prejur, și aũ pus la cale pe toți vecinii și pe toți aceia despre cari aũ auzit măcar: pe vii,

pe morți, pe cei ce n'au fost nici-odată, ajung de se uită unul la altul și zic: „Hai să stăm de vorbă. Descopere casa ta, s'o acopăr pe-a mea. — Ba de ce? descopere tu casa ta, s'o acopăr pe-a mea. — Ba tu! — Ba tu!“. Iar — de se vor bate orî nu gospodariî — casele staū fără grijă, și-și fumegă prin șindilă saū stuh fumurile lor albastre.

Gravitatea gospodariilor e deplină: altfel discuția n'ar avea niciun foc. Și apoi nici nu se poate în alt chip cînd ai în față bătrîni profesori de douăzeci de ani cari n'au scris, poți zice, nimic și oameni de gust cari simt așa de fin încît, ca fostul meu elev (foarte *fast*) d. P. V. Haneș, își dau cu gîndul, așa într'o clipă de „descopere-ți casa ta s'o acopăr pe-a mea“, că Vlahuță, poetul Vlahuță, nuvelistul Vlahuță scrie atît de rău, încît e o adevărată primejdie să cetească cineva pentru alte scopuri decît a culege „greșeli“, operele lui.

*

Toată lumea se înțelege asupra acestor lucruri: că avem nevoie de o limbă literară, că limba literară nu este și că trebuie s'o căutăm: undeva, supt praf, supt masă, în secțiile Academiei, în biurourile redacțiilor romîne fără Romîni, la cutare revistă reformatoare, la Dumnezeu în cer saū la Dracu 'n praznic. Sînt atîtea lucruri pe lume, încît trebuie să se găsească undeva și o limbă românească, saū, dacă nu e limba, măcar cite ceva, din care, potrivit bine, poți coase o limbă, fie și limba cea mare a boului care „nu poate vorbi“. Și se aprind lumînărilele galbene ale băbuțelor de la Dîmbovicioara, care scocioaresc prin toate co-

clasurele, doar vor găsi cît de cît ceva pentru limbă.

Și se zice că odată oamenii de ăștia cari umblă după limbă, sau cari ar dori să-și impuie limba lor, ar fi găsit pe un moș care făcea slujbă de paraclisier undeva, la o biserică veche. A văzut el atîția boierii tineri și bătrîni de la oraș, scotocind prin tufșurii și printre bolovanii și i-ar fi întreat, cu cuviință, așa prost cum e țeranul român:

— Mă rog dumneavoastră, ce căutați? Poate să vă fiu de ajutor, că sînt din partea locului, și tot de aici a fost și tată-mieu și bunicu-mieu, paracliser aici la biserică.

Cei fără de limbă se uitară lung la om, apoi scurt unul la altul, și riseră.

— Noi căutăm limba, moșule.

— Care limbă, întrebă moșul cu mirare, căci îi vedea că vorbesc.

— Limba românească.

— Adecă aceia pe care o vorbesc Romîni?

— Aceia.

— Apoi e asta, domnilor.

Asta? Va să zică o avea moșul... Unde? Ori poate voi să înșele... Trebuia întreat după toate regulele criticei celei mai severe.

— Care asta? Mă rog, nu te grăbi. Spune lămurit și tot încet, cu luare aminte.

— Asta, domnule, în care vorbesc eu acum cu d-ta. Buzele zîmbiră desprețuitor. Atîta era? Și unul dintre cercetătorii spuse cu milă bătrînului, cătînd să se facă înțeles de dînsul:

— Vezi, uite ce e, moșule. Cum vorbești d-ta, e bine

pentru ai d-tale de acasă, și pentru popă, pentru circiumar, pentru ciobanul cel ce cîntă prostii cînd paște oile. Dar noi, noi avem gînduri mari și suflete suptîri, și nu găsim limbă.

— Săracii oameni, se gîndi paracliserul. Vrea să spuie ceva și n'a cum, ca gușatul satului, care-ți cere apă de parcă zice pîne, și, până-l înțelege, îi sacă pe-lița din gură.

Dar el, ca prostul, tot mai întrebă (căci se știe că prostul se grăbește la întreat, iar cumintele la răspuns):

— Și ce sînt gîndurile și simțirile acelea ale d-voastră, care n'a putință de graiu? Nu le-a avut nimeni până acum, din cei bătrîni? Că, uite, noi avem cărțile bisericii, vechi unele din ele și de patru sute de ani — vreme e aceia! —, și tot omul înțelege. Ba la mine acasă este și o carte scrisă cu mîna, cu povești despre Domni ce au fost, și, vezi, eu sînt cel care cetesc, dar parcă eu am și scris. Și iarăși e vreme de cînd i-a căzut condeiu din degete scriitorului!

— Da. Însă limba aceia e făcută după slavonește.

— Și după grecește, adăugi altul.

— O fi, dar noi înțelegem, mîntui paraclisierul.

— Dar dacă ai un gînd care nu-l poți spune în limba aceia?

— Vezi valea ceia de colo. N'a fost totdeauna: Acum vre-o cîzeci de ani numai s'a surpat pămîntul. Și valea n'avea nume, dar pămîntul era roșu, și i-au zis Valea Roșie. Și am fost și eu în oaste prin alte părți, și am văzut lucruri care aicea nu sînt, și nu m'am speriat cum să li zic, ci li-am zis precum ziceau oamenii de

acolo. Cred că asta ați vrut să înțelegeți. Cuvîntul se întoarce de la înțelesul lui, se potrivește și se împrumută. Dar numai așa pe încetul... Înșă, în urzeala ei, limba rămîne tot așa. Iar ce e urzeală străină, se în-lătură de la sine. Eă zic firește în prostia mea, dar dv. sînteți oameni învățați și...

— Și, moșule, căutăm limba noastră, o limbă mare...

— Ca limba bouului care nu poate vorbi, zise în gînd moșul, pe cînd drumetii neobosiți mergeau scotocind și nu se puteau înțelege unul cu cellalt.

5 Iunie 1905.

CÎRLOVA, CU PRILEJUL UNEI CĂRȚI NOUĂ.

D. I. Rațiu, din Blaj, ni dă o cărticică despre Cîrlova. Numele lui Vasile Cîrlova e cunoscut de oricine a fost silit să învețe literatura românească după „Autorii moderni“ sau alte cărți de școală mai nouă, dar nu cu mult mai bune (și mai ales mai cuminti), care au venit pe urmă. Elevii sîrguitorî de odinioară își aduc aminte de unele titluri care vin ca o aburire de vînt ușoară, într'o sară tristă și senină: „Păstorul întristat“, „Ruinele Tirgoviștii“. Din biografie știm că Vasile Cîrlova a fost ofițer, ofițer amoretat și că a murit tînăr, cum nu mor, de regulă, ofițerii amoretati.

Din cartea d-lui Rațiu, scrisă cu multă evlavie, ceterorii nu vor afla mult mai mult. Între altele și pentru că nu se pot descoperi amănunte biografice privitoare la Cîrlova și nu pot ieși la iveală scrieri nouă de-ale lui. Cîrlova a fost unul dintre colaboratorii, aduși de întîmplare, la revista lui Eliade Rădulescu, *Curierul*. Era o cunoștință personală a redactorului, care-l zice Vasilachi, în cîteva rînduri ce-l vestesc moartea, fără să se dea măcar data, exactă a ei. Nu știm de unde era; a murit la Craiova, și se spune chiar în care cimitir a fost îngropat. Este și un chip al lui, pe care d. Rațiu îl pune înaintea cărticelei sale: un o-

fițer cu capul mic, rotund și ochii mari, foarte obișnuit, ca o figură de acelea care se adaugă când e vorba numai să se arăte uniforma.

Dar poetul? Se poate zice cu conștiința liniștită că „Păstorul“ și „Ruinele“ nu înseamnă astăzi nimic, că nu se pot ceti. Chiar pentru vremea aceea ele erau slabe și aă fost judecate astfel: se vede și din tonul cu care Eliad vorbește de Cirlova. Nu trebuie să uităm că nenorocitul ofițer scria prin anii 1830, când se începe și activitatea literară a unui Costachi Negruzzi, a unui Bălcescu, a unui Alexandrescu. Și versurile lui Cirlova nu se pot asemăna, de cele mai multe ori măcar, cu ale lui Alexandrescu, chiar cu încercările, cu totul lipsite de avânt, ale lui Negruzzi.

În tot — foarte puținul — ce a scris Cirlova, este o singură bucată în adevăr bună: cu limba sigură, versul corect și sunător, măsura fără greș. E imnul la steag din 1831, „marșul“:

Frații miei copii războinici, ascultare mumei dați;
Iată ceasul, mic și mare armele să'mbrățișați!

Dar nici acesta nu poate sta alături de alt marș, ceva mai târziu numai, al lui Murășanu. De la un capăt la altul, Cirlova se ține numai în generalități morale, — ceia ce e, în de obște, slăbiciunea lui. Nici i-coane, nici amintiri; nimic hotărît, zăgrăvit cu coloarea lui, numit cu numele lui. Tot albastru palid. Parcă soarta poetului se desface din acest fel al scrisului său.

N'ar fi exagerat acela care ar califica toată opera lui Cirlova: „poesie de domnișoară“.

Maiu 1905.

VERSURILE D-REI ALICE CĂLUGĂRU.

Alice Călugăru, *Viorele*, București, 1905. Cine va lua în mână volumașul iscălit cu acest nume franțuzesc și avînd pe copertă, pe lingă un buchet de viorele, portretul autoarei, mai ales cine-și va aduce aminte că numele d-rei autoare a figurat și prin numerele literare fără niciun fel de valoare ale celor mai făcătoare de rele dintre gazetele și revistele de speculă, nespuse de proaste, — nu va fi aplecat să cetească. Îl sfătuim să învingă însă acest d'intăiū sentiment și să încerce. Va găsi atunci un graiū foarte frumos, de o mlădiere vrednică de cele mai mari laude, o deosebită ușurință de vers, mult simț pentru armonie. Ici și colo note din natură sau note sufletești adevărate, ca în „Iarna la țară“, „Apus de toamnă“, „În grădină“, „Cîntec“ și în frumoasa legendă a Macului:

Sint macul, floarea cea de foc
Și ca suflarea de ușor,
Al celor fără de noroc
Viclean și blind mîngietor.

Răsfoiești volumul într'un cîntec ușor, care n'are sfială, dar nici îndrăzneală, care n'are putere, nici mare

originalitate, dar nu cuprinde accente ciudate, de imitație, cum te-ai aștepta. E un act de dreptate să se spuie că această domnișoară e un scriitor și are decî datoria să se lămurească pe sine asupra lucrurilor ce va scrie, înlăturînd de acum înaintea toate acele elemente de... — cînd e vorba de bărbați, se zice reclamă, ce aū indispus pe cîțiva oameni nepărtenitori, cari se grăbesc însă astăzi a-î recunoaște talentul.

Maiu 1905.

NUVELELE D-LUI I. GORUN.

D. I. Gorun (Al. Hodoș) dă încă o culegere din nuvelele sale, risipite până acum în deosebite reviste mai vechi, și mai ales în „Viața“, la alcătuirea căreia a fost ajutorul de căpetenie al d-lui Vlahuță. De câte una din ele își va aduce aminte cetitorul, dar chiar și acelea i se vor părea nouă prin înfățișarea mai deplină pe care o capătă scrierile de același fel ale aceluiași autor atunci cînd sînt puse alături și desfășoară astfel pe încetul un anumit chip de a lucra, un anumit fel de a simți, de a vedea și de a înțelege arta.

Și altă dată d. Gorun a dat — în „Alb și Negru“ — această putință de apropiere și întregire a bucăților una prin alta; astăzi avem de sigur înaintea noastră materialul cel mai consistent și mai trainic.

Titlul, „Taina a șasea“, e dintre acelea pe care nu le găsește oricine, și prin meșteșugul lui te pregătește pentru o carte în care este mult meșteșug. A șasea taină e căsătoria și, cel puțin în partea d'întăiu a culegerii — căci a doua dă, supt un al doilea titlu ironic: „Că la noi“, portrete sociale —, se întîmpină numai nuvelete cu privire la viața dintre soți.

Acesta e însă, fără îndoială, numai un caracter ex-

terior și poate chiar o întâmplare, căci scriitorul nu-și va fi impus de la început acest cerc al cercetărilor sale de suflete. Îndată ce ai cetit însă două-trei din aceste puternice schițe în negru, vezi celelalte însușiri deosebitoare, care se întilnesc de alminterea și în tot ce a mai scris d. Gorun, și în poesiile sale întru cîtva, și care vor deosebi totdeauna chipul său de scriitor,

Cine ar zice volumașului: „Crise sufletești“, l-ar numi pe numele său cel mai adevărat. De acest fel sînt toate nuvelele. Și ce nume nepotrivit, care nu spune nimic, e și acesta, „nuvelă“ său, dacă sînt mai puține pagini, „nuveletă“! Odată, acum cinci sute de ani, Italienii din școala lui Boccaccio, imitatorii *Decameronului*, dădea contemporanilor și contemporanelor, foarte doriți de lungi povestiri naive, grosolan pipărate, astfel de „novelle“, cu forma desfăcîndu-se foarte liniștit, chiar cînd cetitorul întrețea cu un hohot de rîs greoi, care-l umplea ochii de strălucirea ispitei. „Novella“, fiindcă era o poveste nouă, cum n'o mai spusese altul, adecă avînd altă desfășurare, cu alte persoane. Și pe la 1800 se povestea tocmăi așa, de-a lungul și pe de-a 'ntregul, cu psihologie ca la cinematograf, și nu mai mult. Vă aduceți aminte? „Și el se duse atunci la biserică, unde văzu o prea-frumoasă fată, care se chema în cutare chip. Și lui îi plăcu fata. Și, ducîndu-se la un prieten al lui, îi spuse: „Dragă cutare, tineretele mele“, și așa mai departe.

De atunci însă, în marea prefacere a sufletului omenesc, ce s'a săvîrșit în zilele noastre, nuvela nu mai „înșiră mărgărite“, ci străbate sufletele și le arată în strălucirea fulgerătoare a unei crise. Problema se pune

de la început, scurt: ce va face eroul în cutare împrejurare neobișnuită? Și împrejurarea neobișnuită e aleasă astfel, încît să nu fie un accident fără urmări fiindcă nu vedește nimic, ci o clipă a mărturisirilor fără voie, cînd supt durere sau supt bucurie, adevărul se desface într'un strigăt. E un resumat de dramă, în care persoanele vorbesc, și nu în felul lung și blajin de odată, potrivit pentru toți și pentru nimeni, ci în gîfiiiturile patimei sale ale groazei, păstrînd fiecare timbrul, răsunetul deosebit, al sufletului său. Tot nuvelă se numește însă une ori, pentru că se crede că lipsește alt cuvînt, și povestirea mai întinsă, care dă persoanele în mai multe înfățișări; dar pentru aceia fără îndoială că se potrivește mai bine terminul de „povestire“ sau de „mic roman“, cum și este un roman schițat, prescurtat.

D. Gorun-Hodoș dă în literatura noastră tipul *nuvelei dramatice*, cu o desăvîrșită limpeziciune și în cea mai măsurată, mai stăpînită, mai *violent* stăpînită din formele literare —, căci aici vorbește un tăcut, care adună lucrurile și cruță vorbele, și nu un tovarăș limbut cu apucăturile de prieten. Răsfoiți paginile volumului nou, pentru o dovadă nouă: nr. 1, o văduvă care, întorcîndu-se de la îngroparea bărbatului înșelat, găsește în loc de moștenire scrisoarea de osîndă a mortului; nr. 2, un bărbat care smulge prin amenințări de despărțenie femeii mărturisirea că luxul ce s'a adunat în casa lor e plătit de al treilea și care se hotărăște să lase femeia, dar să-și păstreze acest fel de agonisită; nr. 3, un bețiv care prin purtările lui și-acis nevasta și căruia i se năzare acum că o are în-

naintea lui la circiumă, împăcată, bînd și ea; nr. 4, femeia „de rînd“, ruınată de „intelectualul“ ei, și care ca văduvă îi cultivă încă memoria. Și așa mai încolo.

Sînt pagini înduioșătoare, ca în ultima bucată de care s'a vorbit. Unele nuvele au soluții de ironie, care nu pot face să rîdă decît pe acela care nu le-a înțeles bine, deplin. În adausul de tipuri sufletești care apar fără acțiune, sînt satire foarte izbutite, care iarăși nu-ți deșteaptă niciun zîmbet. Între atîtea tipuri care trec așa de răpede, strîmbate de zguduirea criselor, sînt unele simpatice, dar, fiindcă nu e vorba de ele numai, ci mai sînt și alții, nesimpatici, nu pleci niciodată din cuprinsul nuvelei cu o întipărire de compătimire bună, de milă curată, ci totdeauna desprețul, desgustul învinge. În trezirea acestor sentimente e mai puternic scriitorul, — un satiric fără de milă.

Și pe lingă aceasta — cel puțin atunci cînd scria, prin anii 1890, aceste nuvele —, un satiric care străbate viața, o înțelege, dar n'o respectă și n'o iubește. Cercetarea unei părți din viața orașelor: burghesimea mai mult sau mai puțin parvenită și „inteligenta“, impusese firește aceste concluzii. O societate nevrednică, și nu pentru păcatele ei, care nu se pot lecu, ci pentru ale vieții în de obște. Așa sînt și vor fi oamenii: niște șireți și niște păcătoși. Atîția au trăit cu această credință, și unii au murit — măcar literar — de dînsa.

Așa erau credințele de atunci. Cine n'a găsit aur însă, e dator să se întrebe dacă nu este poate aiurea,

saŭ tot acolo, dar mai adînc, în loc să spuie că s'a sfîrșit aurul. Aŭ trecut numai cîțiva ani, și aŭ întinerit scriitorii noștri. Prin faptul că a scris „Robinson în Țara-Românească”, — o încercare pe un drum nou, cu toate că și aici viața orașelor zace întreagă în același fum negru —, n'a luat autorul „Tainei a șasea” locul ce i se cuvine în rîndul celor ce, astăzi, cred și se luptă?

12. Iunie 1905.

ORIGINEA LUI ALECSANDRI.

Dacă Alecsandri nu și-a avut încă inaugurarea statuii, el a primit la data cînd trebuia să se facă inaugurarea ei o săptămîină literară. El e pomenit astfel în „Făt-Frumos“, care va apărea regulat de aici înaintea, și mai ales în „Luceafărul“, unde se dau articole de biografie, scrisori, multe și frumoase portrete, supt iscălitura d-lui Chendi și a d-rei Carcalechi. Cel d'întăiu tipărește în „Voința Națională“ și un șir de foiletoane cu privire la corespondența dintre Ion Ghica și Alecsandri, care a fost pusă acum la îndămîna publicului nostru întreg prin cuprinderea în „Biblioteca pentru toți“.

Între portretele tipărite se află și acela al tatălui lui Alecsandri. Cel mai nou și singurul bine informat biograf al său, d. Chendi, apleca în alte foiletoane din „Voința“ să-i atribuie o origină evreiască. Unul din argumentele ce se aduc de obicei în sprijinul acestei păreri, foarte răspîndite, e și chipul bătrînului, așa cum se vede din portretul reprodus întăiu în „Literatură și artă romînă“, iar acum și în „Luceafărul“. Un alt argument e articolul pe care-l consacră familiei Alecsandri Păharnicul C. Sion în „Arhondologia“ sa, cuprin-

zînd lămuriri asupra tuturor neamurilor boierești din Moldova. Aici se spune că „Mihalachi Botezatul, Jidov din Tîrgul Boilor din Iași, frate cu Cerbu Opincariul“ („Hirsch“), fost stolnic la Sf. Spiridon (la spitalul de lângă biserică), a luat pe „o soră a Șătrarului Alecsandri“ (Iordachi din Basarabia) și a avut pe Vasile Mihail, numit așa după obiceiul ca fiul să iea ca nume de familie numele de botez al tatălui său. El începe ca „slugă în casă“ la marele boier Iorgu Ghica, ajunge Logofăt la 1814, fiind Ghica ispravnic la Bacău, și iea la Tîrgu-Ocnei pe Elena, fata Pitarului D. Cozoni (din Grecii cari aveau arenda ocnelor de sare). Atunci și-ar fi zis Alecsandri. Ghica-l face apoi sameș, Medelnicer supt „Calimah“ (1812-19), diac de Vistierie (1811), sameș al averilor mănăstirești confiscate (1822-7). La urmă, cumpără Mircești de la familia lui Millo, ajunge Spătar, sameș de Vistierie (c. 1840), deputat, Postelnic, Vornic-Mare (a trecut de la un rang la altul în 1845).

Această mărturie se poate discuta, pe cînd nu se poate discuta asupra chipului, a cîntecelor cu „Vasilichi Alecsandrichi“ și a povestirilor ce șopotesc, dar nu scriu, bătrîni din vremea lui.

Fratele lui Sion, Antohie, a luat pe sora mamei lui Alecsandri poetul. Dar genealogistul n'a cunoscut pe Mihalachi Botezatul. „Botezații“ erau Armeni, catolici, protestanți, Turci, ca și Evreii. C. Sion a fost cel mai mare clevețitor de pe lume, și nu e una familia moldovenească, pe care să n'o fi coborît din toate liftele, și mai ales din slugi. Faptul că Vasile Mihail și-ar fi zis Alecsandri după mamă se poate admite (și o ramură din Ghiculești a făcut tot așa). Dar spusele lui Sion

sînt neconținut pătate de neadevăr calomnios. Motivul poate fi și vre-o neînțelegere între Antohie Sion, care a slujit el la Vistierie (*Analele parlamentare*, IV², p. 578) și sameșul Vistieriei, Vasile Alecsandri. O familie Botezatu, din care era Răducanu Botezatu, deputat în 1834, se întilnește în jud. Bacău (*Analele parlamentare*, IV³, p. 96), și aceasta poate fi originea poveștii despre „Botezați“. De almintirea Serdarul Mihailachi Botezatul se întîmpină în 1833 (*An. parl.*, I. c., p. 544). Sion nu știe de un Nicolae Alecsandri Medelnicer, în 1822 (v. ale mele *Documente și cercetări*, I, p. 133, nota 1)¹. El face din Vasile, tatăl poetului, un Medelnicer în vremea cînd (1822) el era Păharnic, ceva mult mai mare (*ibid.*, p. 129). Pe cînd Sion pune pe Alecsandrești să vie în Bacău abia la 1814, găsim pe Iordachi Alecsandri arendaș al veniturilor tîrgului Moinești încă din 1808 (*Studii și documente*, VII, p. 261). Încă din 1832-37 Spătarul Vasile Alecsandri e deputat al Iașilor (apoi al Galaților) (Hurmuzaki, *Supl.* I⁴ p. 137; I⁵, p. 149; *Analele parlamentare*). Spătăria cea Mare, „cu caftan“, o avea și în 1834, și atunci el a fost de fapt Vistierul (I⁵, p. 87); de și purta numai titlul de sameș (*ibid.*, pp. 255, 413). Presupusul fiu de Evreu botezat răspundea într'o grecească elegantă beizadelei N. Suțu (*ibid.* pp. 87—8). Era fără îndoială unul din cei d'întăiu boieri ai țerii.

¹ Cum nu știe de Ion Cozoni, Comis în 1835 (Hurmuzaki, *Supl.* I⁵, p. 279). *Cozoneștii* erau de casa lui Iorgu Ghica, care certifică la 1833 că Costachi fiul Pitarului Dumitrachi e făcut la 1827 Mare-Păharnic (*An. parl.*, IV², p. 568). Cf Sion, p. 170. — Și pe Răducanu Botezatu, Sion (p. 27) îl face Evreu!

Căsătoria lui „Mihail Botezatu“ cu o fată de boier, căsătoria fiului lui Mihail cu o alta nu s'ar putea lămurii în casul unei obîrșii evreiești a lor: așa ceva nu se obișnuia în acele timpuri respectuoase de datină. Un Evreu botezat nu putea fi nici boier mic, iar fiul său n'ar fi ajuns boier mare. Rămîn decî zvonuri, întemeiate pe numele de Botezatu, și acele zvonuri, crezute cu ușurința cu care se cred la noi toate lucrurile urîte, au îndemnat, pe lîngă ifosul său boieresc, pe Alecsandri să-și caute morțiș un strămoș în nobilimea venețiană (familia Alessandri) și să-și puie pe portretul ce se află astăzi la Academia stema acelei familii.

De fapt, Botezatu, Cozoni, Alecsandri, sînt familii băcăoane, românești sau romanisate. Botezații vin, aproape sigur, de la vre-un Ungur catolic, de cari sînt destui pe acolo, botezat. Prin aceste părți avea moșii și Iorgu Ghica, nepotul lui Grigore-Vodă Ghica al Moldovei, de la care Iorgu se trage familia Ghica-Comănești de astăzi. Era firesc ca el să sprijine boierinașii din aceste părți, precum era firesc ca familiile acestor boierinași să se încuscrească. Oamenii din Ocna erau vechi negustori, și cumnatul lui Alecsandri, Antohie Sion, primise zestre niște cîrciume ale Cozoneștilor (*Arhiva* din Iași, II, p. 631). De-aici negoțul cu sare, făcut pînă la 1821, al bătrînului Mihail (?) Alecsandri (Botezatu?). Guvernul de *ciocoi* al lui Ioan Sandu Sturdza îl înălță și pe dinsul. Prin sămeșia sa casieria Visteriei el se ridică la boierii „cu caftan“ și la cele mai mari boierii, la rosturile politice ale Regulamentului Organic.

Atîta se poate şti astăzi despre tatăl poetului Alexandri. Mulţămită familiei, vom putea spune mai multe, poate, cu alt prilej.

19 Iunie 1905.

CÎTEVA RÎNDURÎ DE „DINCOACE“ ÎN AMINTIREA LUI TIMOTEIÛ CIPARIU.

Se făcu, acum cîteva săptămîni, și serbătorirea lui Timoteiû Cipariu. Cum e și firesc la oameni cari trăiesc în împrejurările fraților noștri de dincolo, n'a fost nicîo solemnitate mare, niciun amestec oficial sau măcar oficial-bisericesc. S'a făcut un parastas, rugăciuni de pomenire, care erau și de mulțămită, într'un biet sat al Ardealului apusean, de unde a pornit spre școala din Blaj, spre munca de anî îndelungați în acest centru de cultură, spre o curată glorie în toate colțurile Romîniimii care cugetă, copilul care era să fie canonicul metropolitan Cipariu. În Blaj chiar, alt luminat om al Bisericii și al neamului, alt priceput și harnic, canonicul Augustin Bunea a vorbit, cald, însă cuminte, despre începătorul adevăratelor studii științifice cu privire la limbă, cultură și istorie, în Ardealul românesc. Aud că s'a scris și o broșură, de profesorul Rațiû din Blaj. Apoi visitorii aceluî sat smerit și sărac s'aû întors înapoi, încunjurați de bune amintiri, îndemnătoare și mîngîietoare pentru toate timpurile.

Cetind până aici, cutare animal de gazetă bucureșteană sau ieșeană se va întreba cu indignare: „Și

cine este acest Cipariu, despre care se cutează a se vorbi astfel? Nu e preotul acela ciudat care-și scria numele într'un fel și-l cetia în altul? Am auzit doar că a voit să strice limba și ortografia, că a scris lucruri la care, cum te-ai uitat, și pufnești de râs... N'a fost el învins, strivit și înmormântat în batjocură de cei cari au venit după dînsul? Atunci de ce să ținem isonul celor cîțiva cari, din interes de clopotniță, i-au făcut serbare în satul Pânade?"

Nu animalului de gazetă, care, să vrea, și tot nu poate înțelege deplin, adecă și cu sufletul și cu inima, ci publicului celui mare românesc — către care, ori de ascultă, ori de nu, am căpătat deprinderea să vorbim, — se pot da aceste lămuriri.

Școala cea mare a Ardelenilor din veacul al XVIII-lea, apărătorii ai romanității desăvîrșite și nepătate, eterne și imutabile ca însăși Roma, își găsise în Petru Maior și represintantul cel mai logic, mai sistematic, și cel din urmă represintant. Căci toți cari au apărut pe urmă aceste idei, fie și Laurian, meșterul dicționarului limbii care *trebuia să fie*, toți aceștia nu se pot asemăna cu înaintașii lor în ceia ce privește însemnătatea lor adevărată în mișcarea poporului românesc.

Ca oricare altul din anii 1810-20, cînd a învățat Cipariu la școala mică și la cea mare, copilul din Pânade a primit, din grai și din scris, ideile intransigente. Gîndul la Roma,—și atît. Dar, cînd el ajunsă a judeca fără epitropie și constrîngere, Cipariu avu și simțul că limba românească, de a căreia îndreptare și întocmire din nou, de a cărei chinuire și schilodire se tot vorbea, că tot deci această limbă *trebuie*

să fie cum este. Urmărind-o în timp și în spațiu, peste veacuri și peste țeri, cu iubire de fiu, și nu cu despreț de pedagog, el o văzu în toată întinderea ei largă și vechimea ei venerabilă, în toată mărimea ei. Ea nu mai era un derivat fără preț, o rătăcire vrednică de compătimire a limbii latine, un copil pierdut care se aduce înapoi la vatră, spășit și cu ochii în pămînt, ci un voinic ce-și croise drumul în lume, pe care-l știa mult plaiuri și prin care se îndeplinseseră multe isprăvi. După toți aceia cari tămiăseră înaintea sepulcrului antic al lumii latine, crezînd că de acolo se va înălța viitorul nostru, el, Cipariu, înțelese că viitorul se desface întăiu din viața care *este*, și deci o îmbrățișă cu iubire pe aceasta.

Astfel autorul „Principiilor“ și al „Gramaticel“ fu apropiat de trecutul cel nou, românesc, mai mult decît oricare înaintea lui. Școala cea veche latinisantă se cufundase în cronică pentru a da povestirea ușoară a lui Clain și analele masive ale lui Șincai, numai la începutul ei, cînd nu i se deslușiseră încă însușirile deosebitoare. Pentru un Petru Maior însă, nu mai avea niciun interes povestirile despre Voevozii sălbateci, cari sămănaș așa de puțin a Cesară, și, dacă el a vorbit despre Vlădică necărturări și grosolană în „Istoria bisericească“, aceasta a făcut-o cu alte scopuri, și nu de hatîrul lor numai. Pentru Cipariu, care înțelegea pe deplin și gusta, întrebuintînd-o științific, limba vechilor scriitori, și chipurile însemnate de dînșii trebuia să trăiască. Lui i-aș plăcut episcopii ardeleni din vremile mai puțin luminate, pentru cu-

noașterea cărora a lucrat și el. Viața românească de la Dunăre îi vorbea apoi, de-a dreptul, de la suflet la suflet.

Cercetînd deosebirile de graiü de la un Ținut la altul, interesîndu-se de dialecte, care aveau mare preț pentru acest începător al studiului lor, Cipariu se apropia în sfîrșit, acum cînd era un mare cărturar, și de viața poporului românesc de pretutindeni, care se poate zice că nu i-a fost străin în niciuna din manifestările sale. Minteä lui *se complectă* astfel neconținut.

De noi, ceșți de dincoace, nu i-a fost rușine niciodată, ca altora. În vremuri grele, la 1836, a călătorit în principatul muntean, și a avut bunătatea să ducă cu dînsul numai amintirile cele bune. A venit bucuros la deschiderea Academiei Romîne, pe care ar fi ajutat-o și mai mult, dacä n'ar fi învins de la început rigiditatea latină a lui Laurian, care era în România, unde Cipariu venise numai ca oaspete.

*

Și o inteligență mică poate folosi dacä lucrează cu disciplină într'un cîmp potrivit cu dînsa; ea poate chiar apleca pînă la sine arborii cei mai înalți prin vîrfurile de jos ale ramurilor. N'a fost așa Cipariu. Cine a străbătut vre-odată salele, astăzi prăfoase și părăsite, ale bibliotecii sale, a trebuit să rămîie uimit de largă rază a interesului său științific, a interesului său literar, și, mai bine, a interesului său *uman*. De la manuscriptul de cronici a Moldovei, pînă la ver-

surile arabe legate în marochin roșu, și până la poesia lirică a timpului său.—n'a făcut și el versuri?—, totul se întîmpină acolo. În aceste încăperi a cetit el mulți ani de zile după ce noi nu mai știam să-I cerem a scrie. Stătea închis în frăția cu duhurile morților celor mari, și nu-I păsa de lumea care judecă cu cumpănă de spițer greșelile făuritorilor de înalte clădiri ale minții avîntate. În bătrîneța ca și în tineretea lui, el n'avea nevoie decît de foarte puțină odihnă, și cei ce l-au cunoscut știu să spuie despre ușurința cu care trecea de mai multe ori pe noapte de la întunecul somnului la lumina cetirilor de învățătură și de frumuseță, în odaia unde lampa — ca un simbol! — nu se stîngea niciodată.

Acesta a fost bătrînul cu ochii vioi supt fruntea înaltă pe care ni-l înfățișează chipurile: un muncitor, un cugetător și un om deplin. O știu aceasta Blăjenii, cari vorbesc despre dînsul până astăzi cu același respect ca și cum l-ar avea supt ochi și acuma; și ar trebui s'o știe și alții. Căci puterea unui popor vine și din conștiința limpede a tuturor oamenilor pe cari i-a avut și-I are, și din cultul desinteresat al acestor „eroi“.

Iunie 1905.

* * *

P. S. Cit apar de superioare frumoasele cuvîntări de pomenire ale învățatului cronicar Augustin Bunea din Blaj! Părintele Bunea e un om foarte luminat, un patriot, un cleric de o credință tare, un istoric de frunte și un bun scriitor. Aceste însușiri, reunite, dau o adevărată valoare literară predicilor sale.

Tocmai ni sosește una închinată memoriei lui Timotei Cipariu („Amintirea lui T. Cipariu, panegiric“). E o icoană întreagă a marelui muncitor în tot cuprinsul culturii noastre. Și, la sfârșit, unde se alătură viața lui de străduințe neîncetate și de neadormită privighere cu traiul de nimică al atîtor tineri romîni din Ardeal, pe cari în centre mari orășenești îi iea înaintea, ca și pe studenții din România, valul tulpure al plăcerilor josnice, cuvîntarea părintelui Bunea, capătă și o valoare de îndreptare.

Iulie 1905.

* * *

Am primit cartea despre Cipariu a d-lui I. Rațiș (Timoteiu Cipariu, viața și activitatea lui, Blaj, 1905). Ea vine îndată după micul studiu asupra lui Cirlova. Profesorul de românește de la Blaj e un om harnic și plin de rîvnă, cum trebuie să spunem că nu sînt atîția alți profesori din lungul și din largul Ținuturilor românești de „dincoace“ și de „dincolo“. Prin mai multe cercetări făcute muncitor și critic asupra izvoarelor, d. Rațiș a ajuns să cunoască bine această epocă din literatura noastră. Scrie foarte curgător românește și se ține în curent cu ce se lucrează pretutindeni. Biografia lui Cipariu e foarte complectă și precisă: cu dînsa va trebui să înceapă oricine va atinge de-acum înaintea acest capitol al scrisului românesc. Am găsit cu plăcere cîteva pagini din acele articole ale lui Al. Odobescu asupra lui Cipariu, care, de și tipărite la noi în vechiul ziar „Epoca“, — cu un caracter așa de literar, de ales, — au fost cu totul

uitate. Articolele acestea fac parte din ce e mai bun în opera lui Odobescu, prin extraordinara lor vioiciune și colorația lor fină și suggestivă. Ele nu se află însă în ediția Operelor acestui fruntaș scriitor. Dăunăzi, am avut în mîna *inedite* de-ale lui Odobescu, pe care le păstrează familia: discursuri, studii, o veche călătorie la Londra, note din călătoria sa în țară pentru cercetarea mănăstirilor, scrisori. Din lipsă de mijloace, nu s'aū putut tipări. Și totuși anul acesta zeci de mii de lei s'aū aruncat cu pumnii la toți cerșitorii și schilozii literaturii românești, numai pentru că făcuseră, prin injurii adresate oamenilor cum se cade, interesele unui partid politic...

Iulie. 1905.

PREDICI.

Predica în bisericile din România e o noutate care nu se prea ține în samă. Altfel e rolul ei însă la Români de peste munți și din Bucovina. „Candela“ din Cernăuți a tipărit multe predici, dintre care unele bine alcătuite în sens teologic. Preoții bucovineni se inspiră mult din ele, prea mult une ori, repetându-le pe de-a 'ntregul. În Ardeal, fruntașii regenerării noastre, un Clain, un Petru Maior au fost și prelucrători de predice, de „propovedanii“.

De aceia e binevenită cărticica părintelui iconom Ioan Mălăescu, profesor din Tîrgul-Jiiului, care dă la lumină acum „șapte predici funebre“, după ce tipărise și altele mai înainte. Limba e, și data aceasta, curată și curgătoare.

Numai un lucru: cu locuri comune sentimentale și citații din Sfînta Scriptură se poate înjgheba răpede o predică cuviincioasă. Ea nu merge însă la inimă nici cît vechile cîntări care se revarsă asupra morților de aproape două mii de ani. Și, odată ce ai ascultat-o, n'ai nimic nou în minte sau în inimă. Dacă ritualul, veșmîntul, rugăciunea nu se pot schimba, nu e tot așa și cu predica. Ea e slobodă — ba chiar

trebuie, dacă vrea să fie mișcătoare și să aducă folos — a răscoli tot sufletul omului de astăzi, a se întinde asupra tuturor împrejurărilor lui și a-l atinge toate idealele.

Ei bine! *astfel* de predicatori, cari ar putea fi o glorie a unei Biserici ce trăiește încă în sute și sute de mii de oameni, nu-i avem în România.

Iunie 1905.

CATEDRALA DIN SIBIIŪ.

Din SibiiŪ, cellalt centru religios al Romînilor din Ardeal, ni vine o lucrare întinsă a părintelui dr. Elie Miron Cristea, o figură simpatică a Bisericii ortodoxe saŭ „greco-orientale“ de peste munți. Autorul o intitulează „Iconografia și întocmirile din internul Bisericii răsăritene“. Se dau multe observații amănunțite asupra picturilor pe care le impune datina răsăriteană în biserici; nu lipsesc nici planșele.

Îndemnul a venit părintelui Cristea de la clădirea monumentalei Mitropolii din SibiiŪ, a cărei înfățișare împodobește coperta. Se poate spune însă hotărît că acest plagiat de Sfînta-Sofie, precedat de două înalte turnuri, întocmai și întocmai ca la bisericile Apusului, e o enormă greșală, precum a fost una și primirea planurilor unui arhitect străin. Trebuia cu totul altceva: o clădire bisericască *națională*, în care, până la cel mai mic amănunt, totul să fie cules din ceea ce avem ca artă bisericască. Și, precum dovedesc într'un articol apărut în ultimul nr. din „Convorbirii literare“¹, sutele de biserici vechi ce avem n'au

¹ Face parte acum din cartea „Negotul și meșteșugurile la Romîni“.

fort clădite la îotimplare ca astăzi, după hasardul meşterilor străini ce erau la îndemîna, ci formează, dincoace şi dincolo de munţi, o *singură* dezvoltare arhitectonică, logică în toate şi atingînd la urmă formele ei cele mai desăvîrşite. Această tradiţie s'a rupt de cînd ne-a zăpăcit cultura Apusului rău înţeleasă, şi firul rupt nu-l mai putem lega, spre cea mai mare pagubă a *onoarei noastre culturale*.

Părintele Cristea urmăreşte ideia de a concilia tipicul bizantin cu izbîndele artei moderne şi cu datina de împodobire a poporului. Şi aici, ca şi în materie de limbă, de literatură, căutăm pe drumuri de rătăcire ceia ce avem gata de multă vreme, pe calea cea largă, normală a civilisaţiei noastre. Ni căutăm în o-pincă căciula ce o avem pe cap.

Aşa fiind, autorul „Iconografiel“ n'are cuvînt să o-sîndească aşa de aspru pe un pictor ca părintele Damian din Bucureşti, un lucrător modest al picturii bisericeşti de astăzi, care, fără teorii, imită pe cît poate — şi poate bine! — vechea zugrăveală bisericească. Fireşte că sfinţii săi făcuţi în pripă nu pot sta alături cu sfinţii pe cari-i lucrează la Sibiiu Smigelschi, dar Smigelschi e cu totul altceva: un *puternic pictor artistic*. De aceştia nu sînt doi între Romîni, cari să lucreze pentru biserică, şi decît mîzgilirii, mai bine cinstitul tipic cu care de sute de ani ni sînt deprinşi ochii.

Iunie 1905.

CEL D'INTĂIŪ VOLUM DIN OPERELE ÎN PROSĂ ALE LUÎ EMINESCU.

A fost cîndva un Eminescu de o învățătură, de o bogăție, de o sinceritate și de o putere uimitoare. El a scris versuri de cîteva feluri și prosă de foarte multe feluri. Numai cele d'intăiū au fost luate în samă, și o îngrijire prea scumpă a prietenilor alesese într'un timp, pentru a le răspîndi, numai o mică parte, cea socotită fără slăbiciuni și pete, a versurilor poetului. Tinerimea de prin anii 1880-90 a fost robită de farmecul măiestru al acestui cîntec de iubire neobișnuit de cuceritor pentru inimă, de voluptatea amară a strigătului de revoltă, de desnădăjduire, de blestem aruncat asupra oamenilor și vieții, de stîntă seninătate, împăcată cu neajunsurile și mărgenirile ursite omenirii, pe care cugetarea înaltă o așternuse asupra patimilor obosite. S'a mai întîmplat, pe lîngă întîmplarea acestei publicații parțiale — nebunia marelui scriitor. Și aceasta a mers de-a dreptul la inima tinerilor romantică ai unor timpuri neașezate și neînțelepte. S'a ivit atunci în închipuirile aprinse și nestăpînite idolul furtunatec și rău al genialului nenorocit, al uriașului fără conștiință și fără îndreptare,

al mărețului demonic, care ispitia spre un scris cu toane și spre o viață rea. Mulți oameni s'aū neno-rocit, la o vristă fragedă, prin acest păcat de închi-
puire, și pe altarul lui Eminescu, ca și pe al lui By-ron, al lui Musset, la alte popoare, s'aū jertfit suflete din care nu toate erau netrebnice.

Din fericire pentru dînsul, Eminescu n'a fost mar-
tur al acestei rătăcirī, pe care altfel ar fi căutat din
răspunerī s'o înlătore, reclamîndu-și personalitatea cea
adevărată, impuind conștiințīi publicului adevăratele
lui păreri și scopurile lui adevărate. El n'ar fi primit
nicī într'un chip să rămīe un tip al poetului nimic-
niciei, al mucenicului unui *eū* nestăpînit. Și încă mai
puțin ar fi putut el să se învoiască cu părerea că
ale lui sînt numai acele versuri cu limba, cu ritmul
îmbătătoare și că tot ce a scris prin ziare e numai
lucru de meșteșugar plătit și desprețuit, de suflet
vîndut saū închiriat, de insultător și proslăvitor cu
simbrie, ca d-lor cei mulți din spurcătorīi ziarelor
zilei de astăzi. Nicī ca să se înnalțe pe cerul negru
unde trece Hyperion cu zîmbetul de durere și des-
preț al razei sale, nicī ca să se împietrească în chipul
unui sublim zeū fără legături cu toate ale pămîntului,
nicī pentru această mare glorie falsă n'ar fi jertfit el
ceia ce trebuia să prețuiască mai mult decît orice:
conștiința sa deplină de om care știe, crede, înțelege,
iubește și urăște și care, decī, până la sfîrșitul zilelor
ce-ī sînt îngăduite, alege, propoveduiește și luptă. Nu,
el n'ar fi consimțit, de dragul nicīunei teorii și nicī-
unui ideal estetic, să se isoleze din viața întregă a
poporului său, dintre cei pe cari-ī avea materialicește

lingă dînsul, dintre şirurile înaintaşilor, de la poarta viitorului prin care zăria așa de departe; el n'ar fi simțit plăcerea să se rupă din curentul îndelung, așa de firesc și de binefăcător, care de la întâia licărire a sufletului românesc duce până în zilele noastre, trecînd de la un ales al neamului la cellalt.

*

Cine, ca d. I. Scurtu, editorul „Scrierilor politice și literare“ ale lui Eminescu, din care avem astăzi înaintea noastră cel d'întăiū volum, în cea mai mare parte nouă, cine deci cercetează, întregește și scoate la iveală scrierile necunoscute sau nerăspîndite ale aceluī ce n'a fost numai poet, fiind totuși așa de poet în toate, acela restituie pe Eminescu continuității sufletestī, desfășurării literare a neamului românesc; el ajută să ni se dea înapoi cu totul. E o faptă așa de bună aceasta, încît în Olimpul de oțel și ghiată al supra-oamenilor poate să lipsească un oaspete ră-tăcit pe nedrept.

Ce vedem, în adevăr, din volumul ce s'a publicat dăunăzi și se va împrăștia în măsură ce va izbîndi curentul sănătos și în cugetarea noastră de astăzi?

Un student care a lăsat Moldova, de care-l leagă numai anii celei d'întăiū copilării, pentru a culege învățatură, după voia lui și pe căile lui de adevărat *om mare*, la Cernăuți, la Blaj, la Viena, la Berlin. În fiecare din aceste locuri, sufletul său alege cîte o anumită înfrîurire, care e cea mai bună. Din Bucovina ieia pe lingă cunoștinți de limbă folositoare, idealismul curat al lui Pumnul, fără a-ī lua rătăcirile; în Ardeal

se pătrunde și mai mult de conștiința luptătoare a rasei, în Viena, în Berlin gustă cu patimă filosofia germană curentă, pe care a cetit-o în chip întins și a pătruns-o atît de bine, încît a făcut din ea un element al sufletului său, un element menit să se amestece de-acum înnainte în tot ce va gîndi, simți și exprima el, de la generalitățile politice și sociale până la nuvela fantastică, până la versuri în care fierb închegările și desfacerile lumilor.

Scrierile în prosă din acea vreme privesc mai mult chestii de drept ale poporului nostru; ele pleacă de la principii generale, urmează, într'o formă strînsă și fără podoabe, după o logică strictă și caută a stabili principii ideale. E sigurantă și avînt fără îndoială; capeți necentenit conștiința lecturii întinse și aptitudinii pentru mînuirea abstracțiilor ce are foarte tînărul scriitor, care publică fără iscălitură prin felurite foi de „dincolo“ sau își uită scrierile în saltar. Dar forma e încă rece și grea, avînd construcții silite și cite un cuvînt care nu era menit să rămîie în limbă.

Aceasta era prin 1869-73. Pe urmă studentul se întoarce în Moldova sa, de care-l leagă deocamdată numai foarte puțin. Schimbă un mediu de aspirații ideale curate, de iubire pentru știință, cu altul în care se fac frase, se croiesc fețe de împrejurare, se scriu eărți și ziare fără miez, se urmăresc situații materiale și bănești sau se servesc utopiilor împrumutate cu neînțelegere de la Francesi, în altfel de anî de studii decît ai lui Eminescu. Oamenii cu cari el să se poată înțelege, sînt foarte puținî, iar, ca să-l înțeleagă pe el, toate puterile ce erau gata în sufletul și inima lui, — cine? N'avea nici diplomă, nici cunoștinți personale;

putința de a înșela și de a se înșela i-a lipsit totdeauna. I-ar fi trebuit un noroc excepțional, care n'a venit. A fost deci, pe rînd, director de bibliotecă fără rost, révisor de cîteva luni, destituit *motivut* la schimbarea de guvern, și redactor al părții neoficiale dintr'o gazetă de încunoștiințări judecătorești, „Curierul de Iași”, din care nu se cetia decît partea oficială.

Cu cîtă cinste și conștiință a fost atunci redactor cel d'întăi om din generația sa! Ființa lui se întregise acum, într'un chip așa de larg și de cuminte, încît amintește pe Mihail Kogălniceanu în maturitatea sa. E o uimire cîtă bogăție, noutate, logică, prevedere, căldură, cîtă mare și curată înțelepciune de om superior, genial, se cuprinde în acele buletine politice, dări de samă teatrale, notițe despre cărți, care aveau singura menire de a umplea coloanele goale ale bieteî foite ieșene. La fiecare moment, marea sa putere de intuiție fixează puncte sau deschide perspective cu totul nouă. Din viața sa trecută cunoștea tot prezentul Romînilor, în cîtiva ani căpătase o vedere clară asupra trecutului lor întreg, păstrase toată vigoarea spiritului său filosofic, și oricînd el stăpînia subiectul său, fie și atins în treacăt, de la o uimitoare înălțime. El avea în mîna oricînd toate legăturile românești și omenești ale subiectului.

Și aceste strălucite pagini nu erau cetite de nimeni. De nimeni, în cel mai deplin și mai grozav înțeles al cuvîntului. Și moarte au zăcut ele până în clipa de față, fără ca de la dinsele să fi plecat, într'o epocă de rătăcirii primejdioase și de crasă strașnică, cea mai mică influență asupra vieții culturale românești.

Ce soartă tragică!

10 Iulie 1905.

CUPRINSUL.

	Pag.
Cu prilejul dispariției „Tribunei“	1
O nouă epocă de cultură	6
Dări de samă	12
Traduceri	14
Cultura națională și surogatele ei: cultura patriotică și cea oficială	18
Literatura falsă	23
Memorii	31
Un volum nou de poezii al d-rei Văcărescu	35
Politică și cultură la Români neliberi	39
D. A. D. Xenopol și pepiniera de poeți din Iași	44
Rostul inchipuit și cel adevărat al literaturii	50
Cellalt Pompiliu Eliade	55
Despre presa românească	61
Jarăși cultură și politică	67
Originea și marginile polemicilor	72
Cărți populare	77
Literatură pentru băcani	82
Expoziția Grigorescu	86
Doi Parisieni: dd. Catulle Mendès și Ionescu-Gion	91
Reviste, atenee și muzee de provincie	95
Discursurile d-lui Maiorescu	100
Către generația de astăzi	107
Nebunul din Varșovia	112
Boierimea franceză din România	102
Povestitorii de ieri și cei de astăzi: nuveliști și scriitori de schițe	110
Cuvântarea Regelui la Academie	123
Scoala lui Ștefan-cel-Mare	128
«Aur» de Constanța Hodoș	136
Pierre Loti despre Persia	138
Coruri	141
Expoziția societății «Furnica» și veșmintul românesc	146
«Zece Maii»	152
Două rapoarte de prefecti	158
Scriitori macedoneni	163
Arta lui Ștefan-cel-Mare	169
Politică naționalistă negativă și cultură pozitivă	175
Învățătură din viața lui Ștefan-cel-Mare	181
Ștefan-cel-Mare și poporul românesc	187
O comună rurală din România	192
Correspondența lui Alecsandri	197
Mama lui Ștefan-cel-Mare	202
Dobrogea de astăzi	207
Doi povestitori	212
«Cinteele de vitejie» ale lui Gheorghe Coșbuc	218
Ziarele și debutul tinerilor scriitori	223
Sfârșitul examenelor	220
Regele la Iași	223

VERIFICAT
1987

CRIFICAT
2007

	Pag.
O carte a lui I. Rusu Şirianu	238
Cum s'au restaurat vechile monumente ?	242
Cum s'ar cuveni să se îngrijească monumentele istorice ?	245
Cronică	252
O carte despre Iaşi	255
Şcolile călugărilor catolice	260
Procesul unei răscoale de ţerani	267
Serbători şi bacşisuri	272
Un nou volum al d-lui M. Sadoveanu	277
Pentru Ţar...	279
Mémoriile de teatru ale d-nei Romanescu	280
Un ziar !	285
O carte oficială despre judeţul Tulcea	290
Ziarele străine din România	293
Un profesor : Vasile Burlă	298
Dr. Iacob Felix	301
Un orător al generaţiei bătrîne : Nicolae Ionescu	307
Activişti şi pasivişti	312
O comoară de artă	317
Un călător frances în România de astăzi	323
Iarăşi cel mai nou călător frances în România	328
Ateneul Român şi suferinţele sale	333
La deschiderea sesiunii generale a Academiei Romine	338
O crisă în viaţa universitară : studenţi vechi şi studenţi noi	342
Un poet al florilor : d. D. Anghel	347
Inscripţii din bisericile României	349
O carte despre Ardeal	353
Cu privire la drama « Manasse » (= Manase) a d-lui Ronetti-Roman	355
Lipsa de loialitate	360
Poesiile d-nei Maria Cioban	365
D. Spiru C. Haret şi chestia ţerânească	366
Doă cărţi pentru Romîni	368
Nuvelele d-lui Cazaban	373
Învăţătorii bulgari în România	375
O crisă în viaţa universitară : studenţi vechi şi studenţi noi, II	377
Despre oamenii fără limbă cari şi caută una şi n'o găsesc, şi despre oamenii cu limbă, cari o au de la părinţi	383
Cirlova, cu prilejul unei cărţi nouă	389
Versurile d-rei Alice Călugăru	391
Nuvelele d-lui I. Gorun	393
Originea lui Alecsandri	398
Cîteva rînduri de « dincoace » în amintirea lui Timoteiŭ Cipariu	403
Predici	410
Catedrala din Sibiu	412
Cel dintai volum din operele în prosă ale lui Eminescu	414